O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY V\A O‘RTA MAXSUS TA’L VAZIRLIGI

ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI

I.AZIMOV, M.TOJIBOYEVA, A. G‘OZIYEV

ESKI O‘ZBEK YOZUVI

Oliy o‘quv yurtlarining 5111200 – O‘zbek tili va adabiyoti *va 5120100 – Filologiya va tillar o‘qitish (o‘zbek tili)* ta’lim yo‘nalishi talabalari uchun darslik

TOSHKENT – 2019

I.Azomiv, M.Tojiboyeva va A.Gʻoziyevlar tomonidan 5111200 – Oʻzbek tili va adabiyoti va 5120100 – Filologiya va tillar oʻqitish (oʻzbek tili) ta'lim yoʻnalishlari talabalari uchun tayyorlangan "Eski oʻzbek yozuvi" darsligiga

ANNOTATSIYA

Mazkur darslik oliy ta'lim muassasalarining 5111200 - Oʻzbek tili va adabiyoti va 5120100 – Filologiya va tillar oʻqitish (oʻzbek tili) ta'lim yoʻnalishlari talabalari uchun moʻljallangan boʻlib, amaldagi ta'lim standartlari, fan va oʻquv dasturlari asosida tuzilgan. Darslik talabalarni arab grafikasiga asoslangan eski oʻzbek yozuvi va tili boʻyicha bilimlar bilan qurollantiradi. Oʻzbek xalqining ma'naviy mulki sanalgan, yozma manbalarda qoʻllangan abjad hisobi, shuningdek, hijriy yil, muchal yili haqidagi mavzular keng yoritilgan.

Darslikda fan yuzasidan talabalarning savodxonligini oshirish maqsadida tarixiy asarlaridan namunalar, hamda eski oʻzbek tilida keng qoʻllanishda boʻlgan soʻzlarning lugʻati berilga

Tuzuvchilar:

Azimov Inomjon filologiya fanlari nomzodi, Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat oʻzbek tili va adabiyoti universiteti dotsenti

Tojiboyeva Mahbuba filologiya fanlari nomzodi, Muqimiy nomidagi Qoʻqon davlat pedagogika instituti dotsenti

Gʻoziyev Alisher Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat oʻzbek tili va adabiyoti universiteti katta oʻqituvchisi

Taqrizchilar :

Sulaymonova Nigora filologiya fanlari nomzodi, Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat oʻzbek tili va adabiyoti universiteti dotsenti

Shoaliyeva Nargiza filologiya fanlari nomzodi, Oʻzbekiston xalqaro islom akademiyasi, Mumtoz sharq adabiyoti va manbashunoslik kafedrasi katta oʻqituvchisi

© Toshkent davlat oʻzbek tili va adabiyoti universiteti, 2019

© *I. Azimov, M.Tojiboyeva, A. Gʻoziyev, 2019*

وطنی سیوماق ایماندندیر

1-DARS

ARAB YOZUVINING O‘RTA OSIYO XALQLARI HAYOTIGA KIRIB KELISHI. ESKI O‘ZBEK YOZUVINING SHAKLLANISHI

REJA:

1. Arab yozuvining O‘rta Osiyo xalqlari hayotiga kirib kelishi.
2. Yozuvning nomlanishi haqida.
3. Eski o‘zbek yozuvining shakllanishi.

Tayanch so‘z va iboralar: arab, nabotiylar, oromiylar, finikiylar, somiy tillar, konsanantizm, yozuv, O‘rxun-Enasoy yozuvi, uyg‘ur yozuvi, slavyan yozuvi, lotin yozuvi, arab yozuvi, arab-o‘zbek yozuvi

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: arab, nabotiylar, oromiylar, finikiylar, somiy tillar, konsanantizm, yozuv, O‘rxun-Enasoy yozuvi, uyg‘ur yozuvi, slavyan yozuvi, lotin yozuvi, arab yozuvi, arab-o‘zbek yozuvi haqidagi nazariy bilimlarni amaliy ravishda mustahkamlash

ARAB YOZUVINING O‘RTA OSIYO XALQLARI HAYOTIGA KIRIB KELISHI.

Tarixdan ma’lumki, VII asrda arablar islom dinini targ‘ib qilish maqsadida dunyo mamlakatlari qatorida O‘rta Osiyoga ham yurishlar qilishdi va natijada mazkur o‘lkaning juda katta hududlarini egallab olishdi. Natijada VIII asrning oxirlariga kelib katta territoriyani o‘zida mujassamlashtirgan, turli tilde so‘zlovchi xalqlardan tashkil topgan arablar imperiyasi vujudga keldi. Bu davrlarda O‘rta Osiyoda arab halifaligining hukmronligi va islom dini qattiq o‘rnashdi. Buning natijasida O‘rta Osiyodagi Sug‘d, Uyg‘ur, O‘rxun-Yenisey kabi yozuvlar siqib

chiqarildi. Arab yozuvi VIII asrdan boshlab O‘rta Osiyo xalqlari uchun ilm fan va davlat ishlaridagi rasmiy yagona til sifatida hukmronlik qila boshladi.

YOZUVNING NOMLANISHI XUSUSIDA

Bu yozuv O‘rta Osiyo xalqlariga ming yildan beri xizmat qilib kelgan va unda boy yozma madaniy obidalar yaratilganligi ma’lum. 1917-yildan keyin bu yozuvning isloh qilingani va orada lotin, slavyan yozuvlari asosida tuzilgan yangi yozuvlarga o‘tishimiz tufayli ko‘p asrlik eski yozuvdan hamda u yozuvdagi qimmatli merosdan uzoqlashib qolganimiz ham ayni haqiqat. Madaniy merosga va bu merosni egallashning kaliti bo‘lmish eski o‘zbek yozuvini o‘rganishga munosabat tubdan o‘zgarib qolgan. Bugungi kunda bizga arablardan o‘tib xalqimizning o‘z milliy-tarixiy yozuviga aylanib ketgan mazkur yozuvni nomlash masalasida bahsli o‘rinlar ham bo‘lgan. Ba’zilar buni to‘g‘ridan to‘g‘ri «arab yozuvi» deb atayverish kerak deb hisoblashsa, ba’zilar bu yozuvni «arab-o‘zbek yozuvi» deb qo‘llashni ma’qullashdi.

To‘g‘ri, yozuv arablardan o‘zlashgan. **Birinchidan,** bu tarixiy voqeadan buyon ming yildan ortiqroq vaqt o‘tdi: yozuvning ma’naviy egasi o‘zgardi. Endilikda yozuv nafaqat arablarga, balki eroniy, turkiy va boshqa xalqlarga ham xizmat qiladigan bo‘lib qoldi. **Ikkinchidan**, yozuvning o‘zi o‘zgardi, yozuvga arablarda bo‘lmagan harflar qo‘shildi, uning grafik imkoniyatlari kengaydi, takomillashdi.

Arablarda yozuv konsonant (undosh tovushnigina ifodalovchi) yozuv vazifasini bajargan. Turkiy xalqlarda, jumladan, o‘zbek xalqi tarixida esa bu yozuv (qadimgi turkiy yozuv an’analari asosida) fonografik (unli va undosh tovushlarni teng ifodalovchi) yozuvga aylantirilgan, uning imlo asoslari ham o‘zgargan. Shu va shu singari asoslarga ko‘ra, xalqimiz tarixida qo‘llangan eski yozuvni «arab yozuvi» deya olmaymiz. Aslini olganda, arab tiliga moslashgan yozuvni – fors yozuvi, turkiy tillarga moslashgan yozuvni – «turkiy yozuv» deb atash maqsadga muvofiq bo‘lar edi. Biroq, «eski turkiy yozuv» deganda, O‘rxun-Enasoy yozuvi, uyg‘ur yozuvi kabi qadimgi turkiy yozuvlar ham umumlashib ketishi mumkin.

Yozuvni «qadimgi turkiy til», «qadimgi turkiy yozuv» tushunchalaridan farqlash maqsadida oʻzbek tili tarixiga nisbatan «eski oʻzbek tili» atamasini qoʻllab, shunga mos holda Lutfiy, Alisher Navoiy, Bobur kabi buyuk ajdodlarimiz ish koʻrgan va oʻzidan keyingi avlodlarga sayqallab qoldirib ketgan yozuvni – arab alifbosi asosidagi eski turkiy yozuvni "eski oʻzbek yozuvi" deb atash an'anaga kirdi. Bu yozuvda katta ma'naviy boyliklar yaratgan boshqa xalqlar tarixiga nisbatan ham arab yozuvining taqdiri (nomlanishi) turlicha boʻlishi mumkin.

ESKI OʻZBEK YOZUVINING SHAKLLANISHI

Tarixda arab yozuvi deb nom olgan, asrlar davomida eroniy hamda turkiy xalqlarning madaniy hayotida katta oʻrin tutib kelgan arab yozuvi arablarga islom dini qabul qilinishidan odinroq nabotiy qabilalaridan oʻtgan, nabotiylar uni oromiylardan, oromiylar finikiyaliklardan oʻzlashtirib olgan edilar.

Nabotiylar ham, oromiylar ham arablar singari somiy tillariga mansub xalqlar boʻlgani sababli ularning 22 harfli konsonant (undoshni ifodalovchi) yozuvi arab tiliga mos tushavergan. Keyinroq esa, islom dinining yoyilishi oldidan arablar yozuvga arab tilining oʻziga xos tovushlarini bildiruvchi 6 ta harf qoʻshadilar. Oʻrta Osiyo xalqlari arab yozuvini qabul qilgan vaqtda bu yozuvda 28 ta harf mavjud boʻlib, harflarning katta bir qismi (ث ح ذ ص ض ط ظ ع harflari) arab tilining maxsus tovushlarini ifodalashga xizmat qilar, mahalliy xalqlar u tovushlarni aynan talaffuz qila olmas, mazkur harflar faqat arabcha soʻzlar tarkibidagina ishlatilar edi.

Arablarning 28 harfli yozuvi bilan mahalliy xalqlar arabcha matnlarni oʻqib chiqarishga odatlangan boʻlsalar ham, oʻz tillarida fikr ifodalashga qiynaladilar. Bu holat yozuvga yana ba'zi qoʻshimchalar kiritishga (پ چ ژ گ harflarini qabul qilishga) majbur etadi. Shunday qilib, 32 harfli yozuv shakllandi.

Bu yozuv Oʻrta Osiyo xalqlariga ming yildan beri xizmat qilib kelgan va unda boy yozma madaniy obidalar yaratilganligi ma'lum. Ayni paytda 1917 yildan keyin bu yozuvning isloh qilingani va orada lotin, slavyan yozuvlari asosida tuzilgan yangi yozuvlarga oʻtishimiz tufayli koʻp asrlik eski yozuvdan va u

yozuvdagi qimmatli merosdan uzoqlashib qolganimiz ham ayni haqiqat. Madaniy merosga va bu merosni egallashning kaliti boʻlmish eski oʻzbek yozuvini oʻrganishga munosabat tubdan oʻzgarib qolgan bugungi kunda bizga arablardan oʻtib xalqimizning oʻz milliy-tarixiy yozuviga aylanib ketgan mazkur yozuvni nomlash masalasida bahsli oʻrinlar bor.

Ba'zilar buni toʻgʻridan-toʻgʻri «arab yozuvi» deb atayverish kerak, deb hisoblaydilar, shuningdek, bu yozuvni «arab – oʻzbek yozuvi» deb qoʻllovchilar ham boʻldi.

Toʻgʻri, yozuv arablardan oʻzlashgan. Bu tarixiy voqeadan buyon ming yildan ortiqroq vaqt oʻtdi. Orada eng avval yozuvning ma'naviy egasi oʻzgardi. Endilikda yozuv faqat arablarniki emas, shu bilan birga, eroniy va turkiy xalqlarniki ham boʻlib qoldi. Ikkinchidan, yozuvning oʻzi oʻzgardi, yozuvga arablarda boʻlmagan harflar qoʻshildi, uning grafik imkoniyatlari kengaydi, takomillashdi.

Arablarda yozuv konsonant (undosh tovushinigina ifodalovchi) yozuv vazifasini bajargan. Turkiy xalqlarda, jumladan, oʻzbek xalqi tarixida esa bu yozuv (qadimgi turkiy yozuv an'analari asosida) fonografik (unli va undosh tovushlarni teng ifodalovchi) yozuvga aylantirilgan, uning imlo asoslari ham oʻzgargan. Shu va shuning singari asoslarga koʻra, xalqimiz tarixida qoʻllangan eski yozuvni «arab yozuvi» deya olmaymiz. Aslini olganda, arab tiliga moslashgan yozuvni – fors yozuvi, turkiy tillarga moslashgan yozuvni – «turkiy yozuv» deb atash maqsadga muvofiqdir. Biroq, «eski turkiy yozuv» deganda Urxun-Enasoy yozuvi, uygʻur yozuvi kabi qadimgi turkiy yozuvlar ham umumlashib ketishi mumkin. «Qadimgi turkiy til», «qadimgi turkiy yozuv» tushunchalaridan farqlash maqsadida oʻzbek tili tarixiga nisbatan «eski oʻzbek tili» atamasini qoʻllab, shunga mos holda Lutfiy, Alisher Navoiy, Bobur kabi buyuk ajdodlarimiz ish koʻrgan va oʻzidan keyingi avlodlarga charxlab qoldirib ketgan yozuvni – arab alifbosi asosidagi eski turkiy yozuvni biz eski oʻzbek yozuvi deb ataymiz. Eski yozuvda katta ma'naviy boyliklar yaratgan boshqa xalqlar tarixiga nisbatan ham bu yozuvning taqdiri (nomlanishi) ana shunday boʻlishi mumkin.

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1.Arablarni O‘rta Osiyoga kirib kelishi va arb tilini mahalliy xalq xayotida tutgan o‘rni haqida ma’lumot bering.

2.Arab yozuviga qadar O‘rta Osiyoda iste’molda bo‘lgan yozuvlar haqida ma’lumot bering.

3.Arab-o‘zbek alifbosining vujudga kelishi haqida ma’lumot bering.

3.Eski o‘zbek yozuvining o‘ziga xos imloviy xususiyatlari xususida gapirib bering.

4.Konsonant yozuv, fonologik yozuv deganda nimani tushunasiz?

5.Turkiy mantlarda konsonant yozuv qoidasi amal qilinganmi?

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.

2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.

3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi»,1989 y.

2-DARS

ARAB-O‘ZBEK ALIFBOSI HAQIDA

REJA:

1.Arab-o‘zbek alifbosi.

2.Harf yasovchi unsurlar.

2.Arab yozuvining o‘ziga xos xususiyatlari.

Tayanch so‘z va iboralar: alifbo, arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, munfasil harflar, bir tomonlama qo‘shiluvchi harflar, alif harfi, dol harfi, zol harfi, re harfi, ze harfi, j:e harfi, vov harfi, alohida ko‘rinishi, so‘z boshidagi ko‘rinishi, so‘z o‘rtasidagi ko‘rinishi, so‘z oxiridagi ko‘rinishi, satr usti, satr osti, mad (madda), a tovushi, i tovushi, u tovushi, o tovushi

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: alifbo, arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, munfasil harflar, bir tomonlama qo‘shiluvchi harflar, alif harfi, dol harfi, zol harfi, re harfi, ze harfi, j:e harfi, vov harfi, alohida ko‘rinishi, so‘z boshidagi

ko‘rinishi, so‘z o‘rtasidagi ko‘rinishi, so‘z oxiridagi ko‘rinishi, satr usti, satr osti, mad (madda), a tovushi, i tovushi, u tovushi, o tovushi haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

ARAB-O‘ZBEK ALIFBOSI

Arab tili tovushlariga moslashgan va shu tilning tovush sistemasini to‘la aks ettira olgan arab alifbosi turkiy tovushlarini to‘la ifodalay olmadi. Bunga sabab, birinchidan, turkiy fonetik sistemasiga tamoman yot bo‘lgan bir necha tovush va belgilarning arab tilidan kirib kelishi bo‘lsa, ikkinchidan, turkiy tilning xususiyatlarini ifoda etuvchi spesifik tovushlarning arab tili tovushlari sistemasida bo‘lmasligi hamda ularni yozuvda ifodalovchi ma’lum harflarning arab alifbosida yo‘qligi bo‘ldi.

Arab alifbosi 28 harfdan iborat bo‘lib, turkey va eroniy xalqlar o‘z spesifik tovushlarini ifodalash uchun qo‘shimcha quyidagi 4 harfni kiritdilar: **p, ch, j:, g**

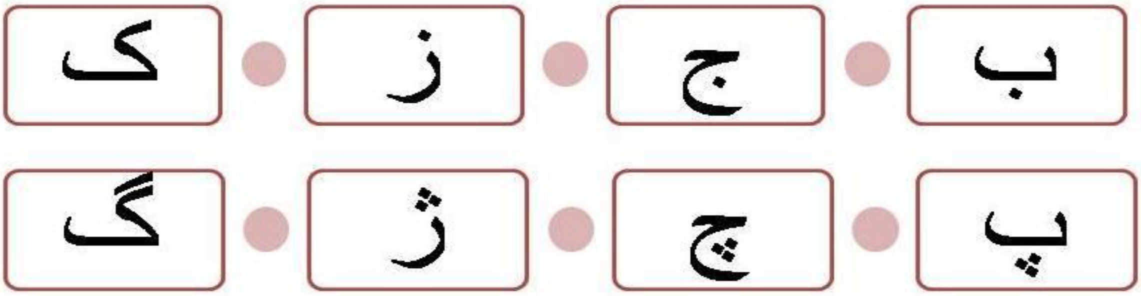

Bu harflarni hosil qilishda ularga hosil bo‘lishiga ko‘ra yaqin bo‘lgan harflar asos qilib olindi va ularga ikkitadan nuqta orttirish orqali yangi harflar kashf qilindi.

Izoh: Gof harfi ustiga qo‘yilgan ikki nuqta harakatlarni umumlashtirish maqsadida chiziqqa almashtirildi.

Shunday qilib, arab-fors alifbosidagi harflar soni 32 taga yetdi.

Alifbodagi harflar o‘zlarining yozuvdagi xususiyatlariga ko‘ra bir tomonlama qo‘shiluvchi harflar va ikki tomonlama qo‘shiluvchi harflarga bo‘linadi.

Bir tomonlama qo‘shiluvchi harflarning bog‘langan va bog‘lanmagan shakllari mavjud bo‘lganligi sababli ular yozuvda ikki ko‘rinishda bo‘ladi.

ARAB-O‘ZBEK ALIFBOSI

Harfning nomi	Harfning hozirgi ko‘rinishi	Harflarning yozilishi			
		So‘z oxirida	So‘z o‘rtasida	So‘z boshida	Yolg‘iz holda
Alif	O,a	ـا	ـا	ا	ا
Be	B	ـب	ـبـ	بـ	ب
Pe	P	ـپ	ـپـ	پـ	پ
Te	T	ـت	ـتـ	تـ	ت
Se	S	ـث	ـثـ	ثـ	ث
Jim	J	ـج	ـجـ	جـ	ج
Chim	Ch	ـچ	ـچـ	چـ	چ

Ho-ye hutti	H	ـح	ـحـ	حـ	ح
Xe	X	ـخ	ـخـ	خـ	خ
Dol	D	ـد	ـد	د	د
Zol	Z	ـذ	ـذ	ذ	ذ
Re	R	ـر	ـر	ر	ر
Ze	Z	ـز	ـز	ز	ز
J:e	J:	ـژ	ـژ	ژ	ژ
Sin	S	ـس	ـسـ	سـ	س
Shin	Sh	ـش	ـشـ	شـ	ش

Sod	S	ـص	ـصـ	صـ	ص
Zod	Z	ـض	ـضـ	ضـ	ض
To	T	ـط	ـطـ	طـ	ط
Zo	Z	ـظ	ـظـ	ظـ	ظ
‘ayn	-	ـع	ـعـ	عـ	ع
G‘ayn	G‘	ـغ	ـغـ	غـ	غ
Fe	F	ـف	ـفـ	فـ	ف
Qof	Q	ـق	ـقـ	قـ	ق
Kof	K	ـک	ـکـ	کـ	ک

Gof	G	ـگ	ـگـ	گـ	گ
Lom	L	ـل	ـلـ	لـ	ل
Mim	M	ـم	ـمـ	مـ	م
Nun	N	ـن	ـنـ	نـ	ن
Vov	V	ـو	ـو	و	و
Ho-ye havvaz	H	ـه	ـهـ	هـ	ه
Yo	Y,I,E	ـی	ـیـ	یـ	ی

ARAB YOZUVIDAGI HARF YASOVCHI UNSURLAR

Arab alifbosi yigirma sakkiz harfdan tashkil topgan bo‘lsada, asosan o‘n sakkiz unsur ya’ni belgilardan iborat. Arablar ushbu unsurlarning ost va ustlariga nuqtalar qo‘yish orqali alifbodagi harflar sonini 28 taga yetkazishgan. Keyinchalik shu alifbo asosida forslar o‘zlarining yozuvlarini shakllantirishdi. Shu tariqa arab alifbosiga asoslangan arab-fors yozuvida harflar soni o‘ttiz ikkiga yetgan.

Alifbodagi to‘qqizta unsurning har biri bir necha yangi harflar hosil qilishda ishtirok etadi. Qolgan to‘qqiztasi esa har biri bittadan harf yasalishida ishtirok etadi.

Harf yasovch **birinchi** to‘qqizta unsur quyidagilar:

ٮ ح د ر س ص ط ع ک

ٮ unsuri orqali hosil qilingan harflar

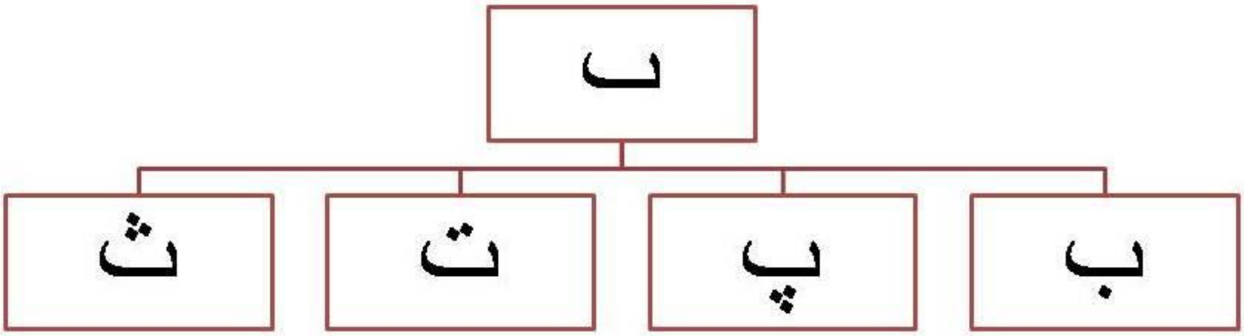

ح unsuri orqali hosil qilingan harflar

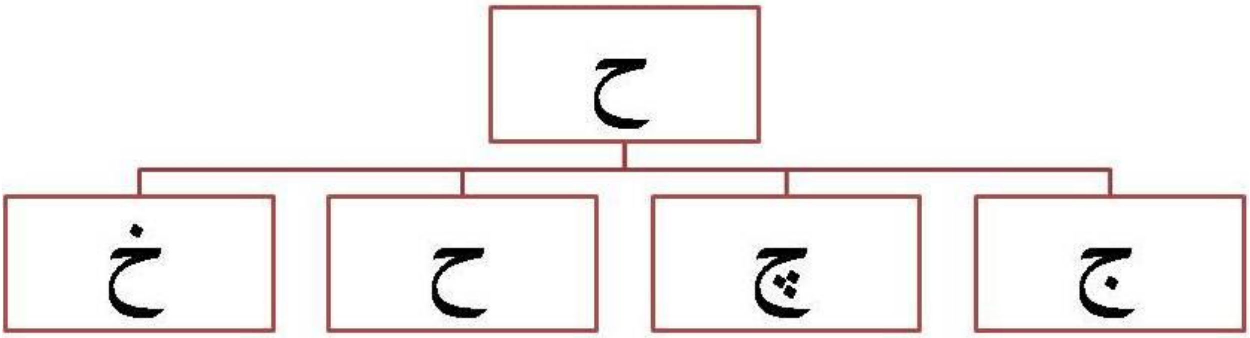

ر unsuri orqali hosil qilingan harflar

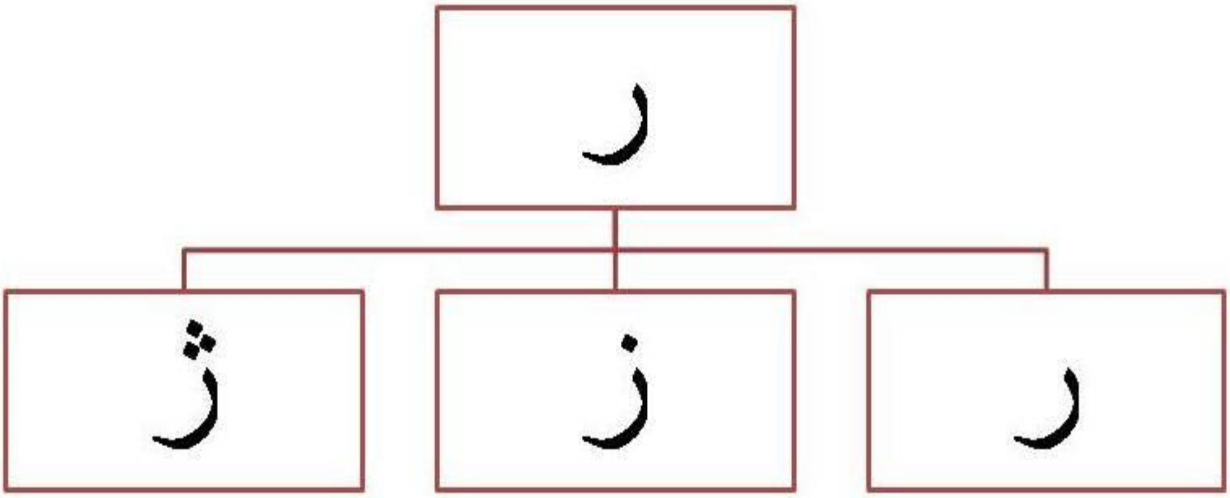

د unsuri orqali hosil qilingan harflar

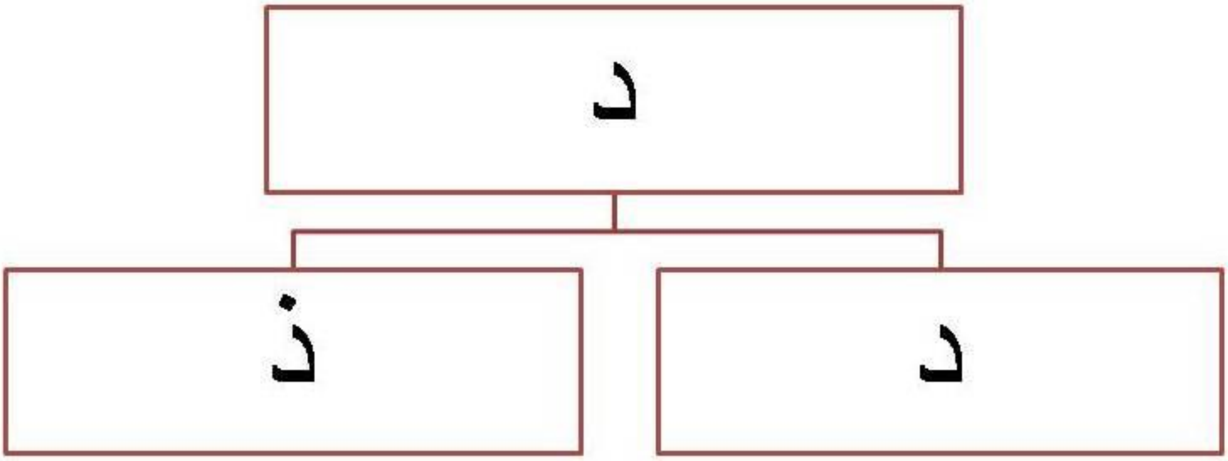

س unsuri orqali hosil qilingan harflar

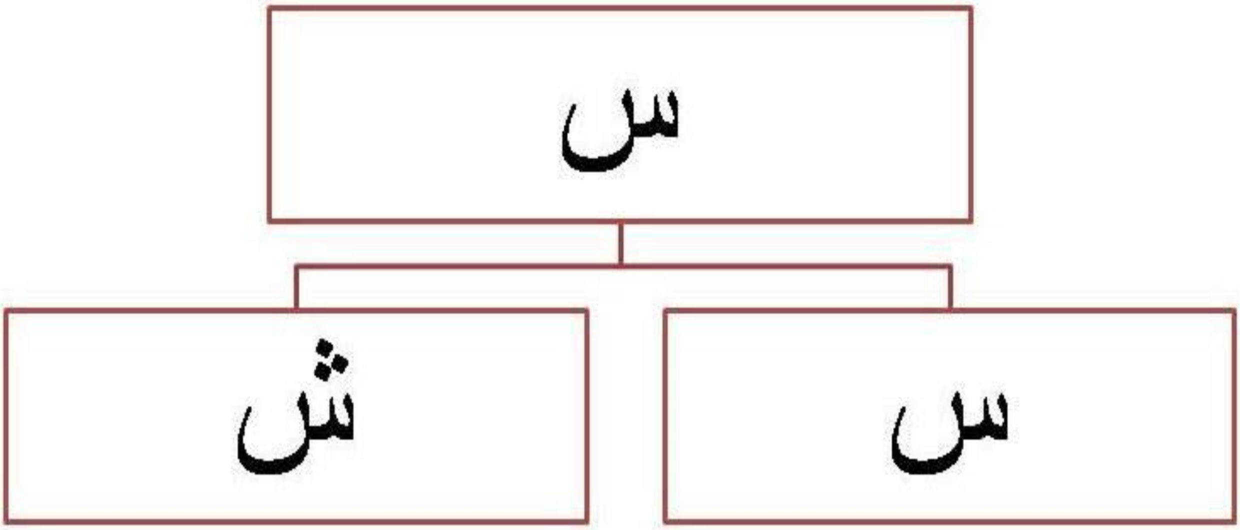

ص unsuri orqali hosil qilingan harflar

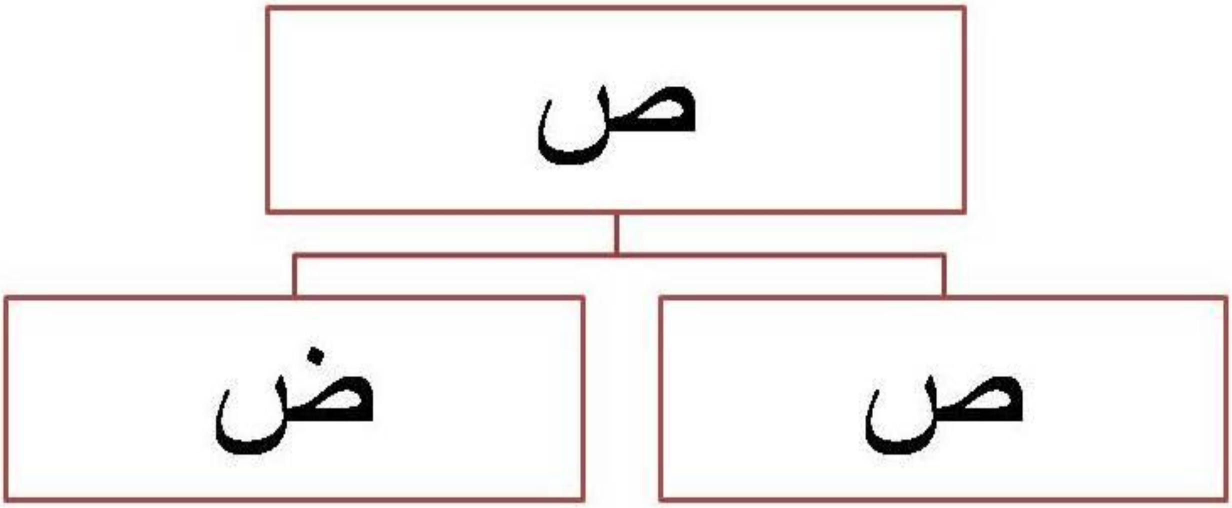

ط unsuri orqali hosil qilingan harflar

ط

ظ ط

ع unsuri orqali hosil qilingan harflar

ع

غ ع

ک unsuri orqali hosil qilingan harflar

ک

گ ک

Alifbodagi o‘ttiz ikki harflarning asoslaridan hisoblangan **ikkinchi** to‘qqizta unsur esa yangi harf hosil qilishda ishtirok etmaydi.

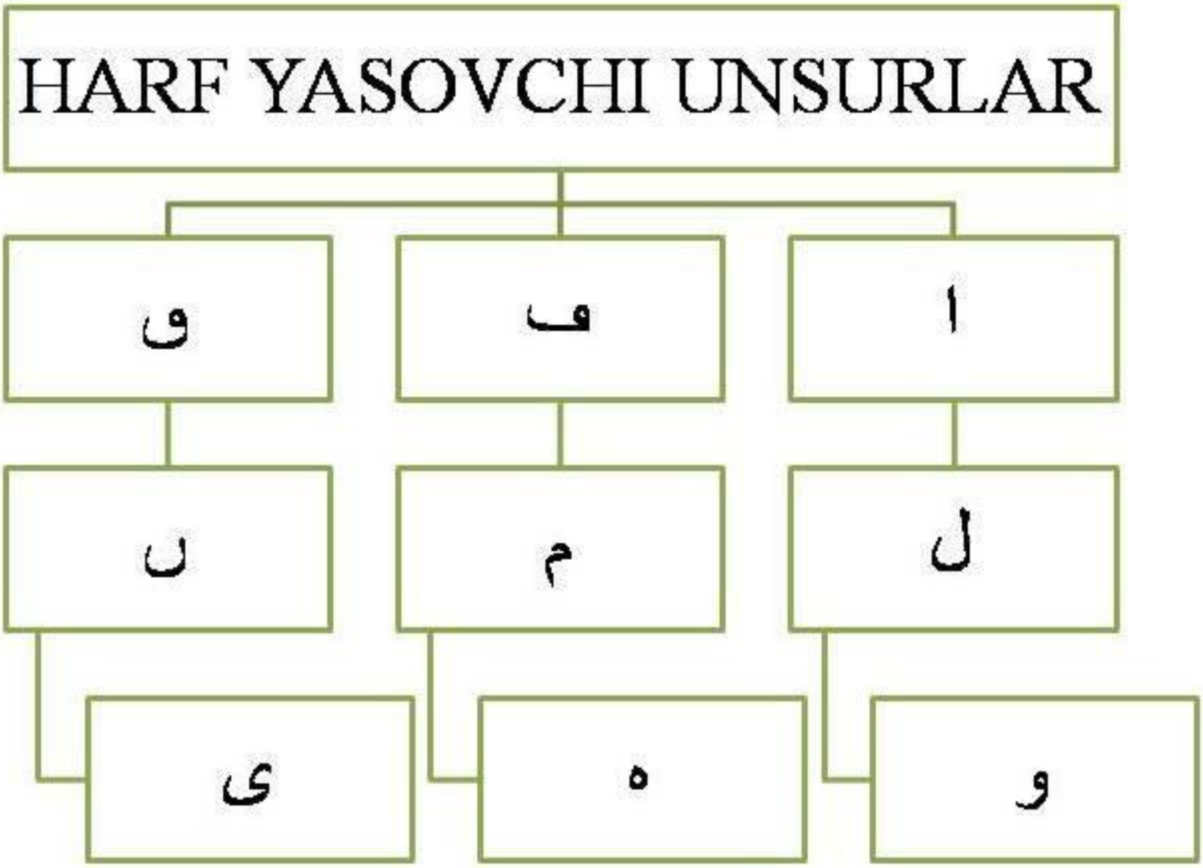

Har bir harfni yozishda nuqtalarning o‘rni va miqdoriga katta ahamiyat berishimiz lozim. Chunki bir nuqta kam yoki ko‘p qo‘yilsa yoki o‘rni almashsa, aksincha butunlay qo‘yilmasa, so‘zning ma’nosi o‘zgarishini kuzatishimiz mumkin.

Masalan: «pand» (ma’nosi: *pand, nasihat, o‘git*) so‘zidagi pe harfining uch nuqtasi o‘rniga bir nuqta qo‘yilsa pe harfi be harfiga o‘zgarib «band» (ma’nosi: *tugun, biror yumush bilan band bo‘lish*) so‘ziga, «sher» so‘zidagi shin harfining nuqtalari tushib qolsa, shin harfi sin harfiga o‘zgarib «sir» so‘ziga, «og‘iz» so‘zidagi ze harfining nuqtasi qo‘yilmasa «ze» harfi «re» harfiga o‘zgarib «og‘ir» so‘ziga aylanib qoladi

Shundan ko‘rinadiki, arab alifbosiga asoslangan arab-fors yozuvida nuqtalarning miqdori va o‘z o‘rniga qo‘yilishi juda ham muhim hisoblanadi. Shu bilan birga, o‘quvchining yozuvga nisbatan mas’uliyatini oshiradi va uning xotirasini yanada charxlashga sabab bo‘ladi.

ARAB YOZUVINING O‘ZIGA XOS XUSUIYATLARI

Hozirgi yozuvdan savod chiqargan kishi uchun eski o‘zbek yozuvini o‘rganish ancha mashaqqatli ish bo‘lib ko‘rinadi. Biroq bu yozuvning xususiyatlariga chuqur ilmiylik nuqtayi nazaridan yondashgan va metodik jihatdan to‘g‘ri yo‘ldan borgan kishi uchun yozuvni o‘zlashtirishga hech qanday qiyinchilik tug‘dirmaydi, aksincha, unda shu yozuvni o‘rganish alohida qiziqish va ishtiyoq paydo bo‘ladi. Bu yozuv yordamida tilimizning lug‘at boyligidan foydalanib yirik-yirik jimjimador jumlalar, chiroyli badiiy ifodalar hosil qilish mumkin. Qalam uchi satr chizig‘i bo‘ylab yo‘l olar ekan, shu yo‘nalishda u so‘z libosi (harf shakli)ni bichib, tikib borish bilan birga, ma’lum to‘xtamga borganda, qalam uchini yuqoridan o‘ngga va undan quyiga borib bu libosning tugmachalarini – ost-ust nuqtalarini ham o‘rni-o‘rniga qo‘yib (qadab) boradi. Masalan, «qalam» so‘zini yozar ekanmiz, o‘ngdan chapga qarab qalam uchi bir harakat bilan (daftardan uzilmasdan) so‘z shaklini yozib chiqadi: قلم kabi.

Yozuvning o‘ziga xos jihatlari sifatida quyidagilarni sanash mumkin:

1. Bu yozuvda qisqa unlilar ifodalanmaydi.

Yozuvning fonetik-funksional tabiati o‘ziga xos. Bu haqda so‘z borganda ba’zi olimlar bu yozuvni fonografik yozuv deb baholasalar, boshqalari yarim fonografik yozuv deb hisoblaydilar. Arab yozuvi arab tili qurilishiga moslashgan bo‘lib, so‘zdagi undosh tovushlarni, asosan, bo‘g‘inlarni ifodalashga xizmat qilgan. Eski o‘zbek yozuvi va o‘zbek tiliga o‘tib o‘zlashib qolgan arabcha so‘zlar o‘z shakli (shakliy yozuv) bilan ifodalanadi. Masalan, «Maktab» so‘zi 6 tovushli (fonemali) so‘z, ammo yozuvda u مکتب (m+k+t+b) tarzida 4 undosh harf bilan ifodalangan. Mamlakat so‘zida 8 ta fonema bor, yozuvda esa u مملکت (m+m+l+k+t) tarzida 5 harf bilan yoziladi. Bular – arabcha so‘zlar. «*Qoshiq*», «*qiziq*», «*chiziq*», «*bildi*» kabi turkiy so‘zlarda esa 5 tadan fonema bor, ular yozuvda ham 5 harf bilan ifoda etiladi: بیلدی چیزیق قیزیق قاشیق Lekin yozma manbalarda turkiy-o‘zbekcha so‘zlarda, xoh asos, xoh qo‘shimcha tarkibida bo‘lsin, unlilarning yozuvda aks etishi bir xil emas. Misol sifatida *–dan* kelishik qo‘shimchasini oladigan bo‘lsak, qo‘shimchadagi a unlisining yozuvda aks

ettirilishi qat’iy emas. Ayrimlarida *–dan* to‘liq yozilsa, ayrim manbalarda a unlisi yozuvda tushirilgan. Bizning fikrimizcha so‘z turkiy so‘z bo‘lsa, unlilar albatta yozilishi kerak. Yozma manba’lardagi ba’zi turkiy so‘zlarda unlilarning yoziilganligi yoki yozilmaganligining sababi xattotlar bo‘lib hisoblanadi.

Ko‘rinadiki, arabcha so‘zlarda, ya’ni o‘zbek tiliga o‘zlashgan arabiy so‘zlarda va turkiy-o‘zbekcha so‘zlarda unlilarning ifodalanishida o‘ziga xos tafovutlar mavjud. Qadimgi turkiy yozuvlar ta’siri tufayli eski o‘zbek yozuvida ham so‘zdagi har bir tovushni alohida-alohida harf bilan ifodalash an’anaga kirgan, lekin turkiy so‘zlarning imlosida (unlilarning ifodalanishida) qat’iylik yo‘qligi manbalar tilida yaqqol ko‘zga tashlanadi.

Arabcha so‘zlarning boshida va oxirida kelganda alif (ا) har doim ham sof unli tovushni ifoda qilavermaydi, *‘aza’*, *‘ibtido’* so‘zlaridagi hamza bilan (أ) qandaydir bir to‘siq bilan aytiluvchi chala unli tovushni ifodalaydi (bu haqda keyingi mavzularda ham so‘z yuritiladi).

2. Amaldagi yozuvimizdagi kabi eski o‘zbek yozuvida ham harflar o‘zaro bir-biri bilan qo‘shib yoziladi. Biroq bu xususiyat barcha harflarda ham kuzatilmaydi. Alifbodagi harflar o‘zidan oldingi harf bilan qo‘shilishi yoki qo‘shila olmasligiga ko‘ra farqlanadi va quyidagicha tasniflanadi:

– munfasil harflar;

– muttasil harflar.

Munfasil harflar o‘zidan oldingi muttasil harflar bilan har doim qo‘shib yoziladi. O‘zidan keyingi harflarga esa umuman qo‘shilmaydi. Shuning uchun ularning yozuvda ikki ko‘rinishi mavjud.

Muttasil harflar so‘zning qaysi o‘rnida kelishiga ko‘ra turlicha ko‘rinishga ega bo‘ladi: so‘zning boshida kelsa – bir xil, orasida kelsa – ikkinchi xil, so‘z oxirida kelsa – uchinchi xil. Hammasi bo‘lib, alohida shakli bilan birga, to‘rt xil ko‘rinishga ega.

Muttasil harflar har doim o‘zidan keyingi harflarga (muttasil yoki munfasil harfligidan qat’i nazar) qo‘shib yoziladi. Ammo o‘zidan oldin kelgan munfasil harflarga qo‘shila olmaydi.

3. Arab harflari katta (bosh) va kichik kabi turlarga ajratilmaydi. Hammasi bir xil yoziladi.

4. Bu yozuvda tinish belgilari mavjud emas. O‘zbek yozuvi tarixida tinish belgilari ilk bor XIX asr oxiri va XX asr boshlaridan boshlab ishlatila boshlangan.

5. Bo‘g‘in ko‘chirish va uning qoidasi ham tinish belgilari kabi XX asr boshlaridan kirib kelgan. Yozma manbalarda bo‘g‘in ko‘chirilmasa-da, satrga sig‘may qolgan bo‘g‘in yoki qo‘shimchalar so‘zning ustiga sig‘dirishga harakat qilingan. Arab yozuvida bo‘g‘in ko‘chirilmaydi. Sababi qisqa unlilar yozuvda ifodalanmagani uchun bo‘g‘in ko‘chirilsa bir so‘z ikki ma’noli yoxud ma’no ifoda etmaydigan ikki so‘zga ajralib qolishi mumkin.Masalan:

بار	در	دربار
yuk	eshik	saroy

6. Yozma manbalarimizda asos va qo‘shimchalarning yozilishida bir xillikka amal qilinmagan, ya’ni asos va qo‘shimchalar birga (qo‘shib) yoki ajratib yozilgan. Asos va qo‘shimchalarni ajratib yoki qo‘shib yozish an’anaviy xarakterga ega bo‘lgan.

7. Harflar satr chizig‘iga nisbatan uch xil holatda yoziladi:

-satr chizig‘i ustida yoziladigan harflar;

-satr chizig‘iga nisbatan oraliq holatda yoziladigan harflar;

-satr chizig‘i ostida yoziladigan harflar.

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1.Arab-o‘zbek alifbosidagi harflarni yod oling.

2.Harf yasovchi unsurlarni haqida ma’lumot bering.

3.Alifboga qo‘shimcha qilingan harflar haqida ma’lumot bering.

4.Arab yozuvining asosiy xususiyatlari haqida ma’lumot bering.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.

2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.

3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi»,1989 y.

3-DARS

MUNFASIL HARFLAR

REJA:

1.Munfasil harflar haqida ma’lumot.

2.Munfasil harflarning yozuvda ifodalanishi.

Tayanch so‘z va iboralar: alifbo, arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, munfasil harflar, bir tomonlama qo‘shiluvchi harflar, alif harfi, dol harfi, zol harfi, re harfi, ze harfi, j:e harfi, vov harfi, alohida ko‘rinishi, so‘z boshidagi ko‘rinishi, so‘z o‘rtasidagi ko‘rinishi, so‘z oxiridagi ko‘rinishi, satr usti, satr osti

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: alifbo, arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, munfasil harflar, bir tomonlama qo‘shiluvchi harflar, alif harfi, dol harfi, zol harfi, re harfi, ze harfi, j:e harfi, vov harfi, alohida ko‘rinishi, so‘z boshidagi ko‘rinishi, so‘z o‘rtasidagi ko‘rinishi, so‘z oxiridagi ko‘rinishi, satr usti, satr osti haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

MUNFASIL HARFLAR

Arab-o‘zbek alifbosida harflar soni 32 ta bo‘lib, ular yozuvda o‘gdan chapga tomon yoziladi. Alifbodagi harflar yozuvdagi (alohida, so‘z boshida, so‘z o‘rtasida va so‘z oxirida) ko‘rinishlari va harflarning bog‘lanishlari jihatidan o‘ziga xos guruhlarga bo‘linadi.

Arab alifbosidagi harflarni yozuvdagi ko‘rinishiga ko‘ra ikki turga ajratish an’anaga aylangan. Ular **muttasil** harflar va **munfasil** harflar deb nomlanadi.

Muttasil harflar (ikki tomonlama qo‘shiluvchi harflar) yozuvda to‘rt ko‘rinishga ega bo‘lsa, munfasil harflar (bir tomonlama qo‘shiluvchi harflar) esa yozuvda ikki ko‘rinishli bo‘ladi.

Shunga muvofiq ravishda ularning yozuvdagi ko‘rinishlari alohida va bog‘langan deb ataladi.

Alifboda munfasil harflar quyidagi xususiyatlarga ega:

MUNFASIL HARFLARNING XUSUSIYATLARI		
1- XUSUSIYAT	**2- XUSUSIYAT**	**3- XUSUSIYAT**
so‘z tarkibida kelgan munfasil harf o‘zidan keyin kelgan barcha harflar bilan umuman qo‘shilmaydi	so‘z tarkibida kelgan munfasil harf faqat o‘zidan oldin kelgan muttasil harflar bilangina qo‘shilib yoziladi	so‘z tarkibi faqat munfasil harflardan iborat bo‘lsa ularning barchasini alohida shaklda yoziladi
ترناو	کتاب	درد
tarnov	**kitob**	**dard**

Arab-o‘zbek alifbosidagi munfasil harflar 7 va ular quyidagilar:

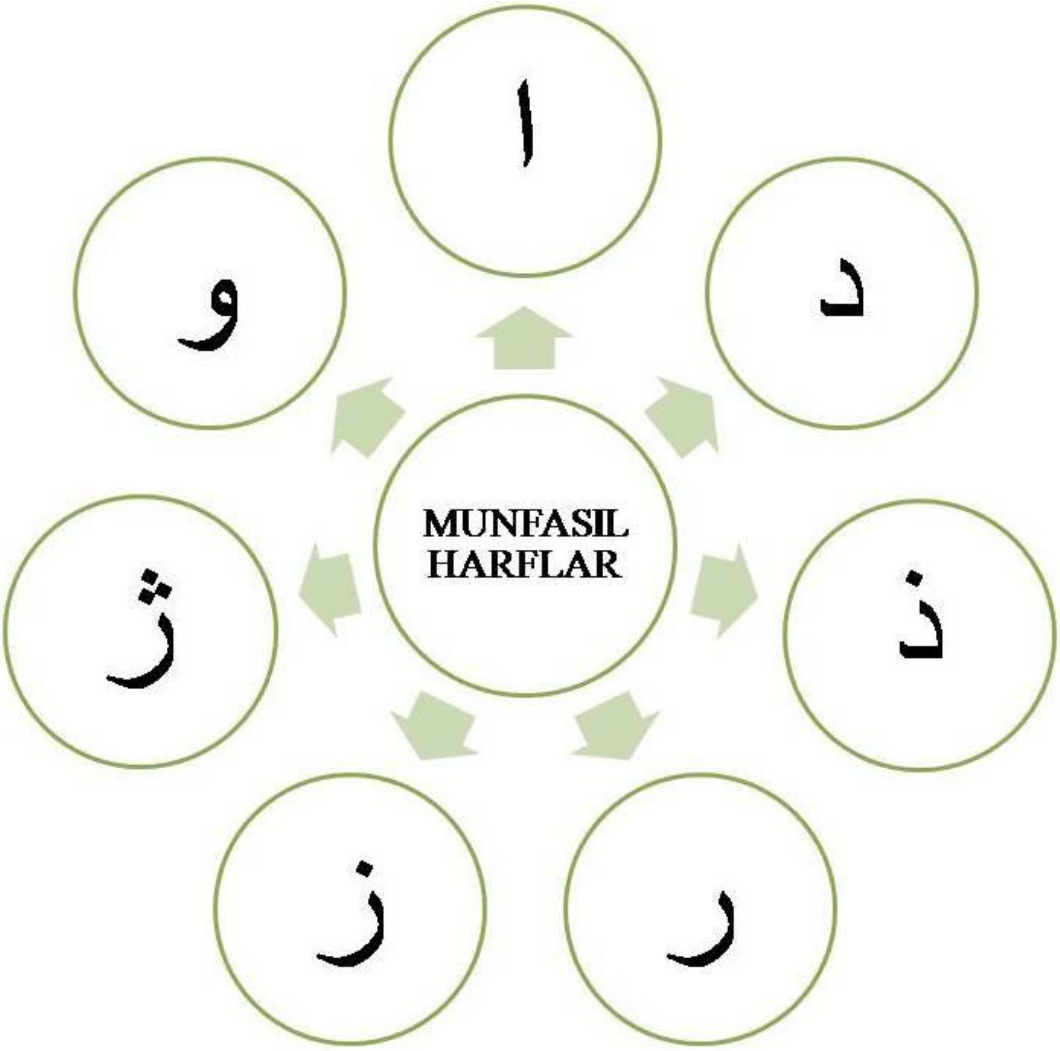

ALIF HARFI

Alif harfi alifbodagi birinchi harf sanaladi. Alif o‘ng tomondan, ya’ni o‘zidan oldin keladigan harf bilan qo‘shiladi. O‘zidan keyin kelgan harf bilan esa qo‘shilmaydi.

Alif harfi o‘zbek tilidagi *agar, odam, umid, ism,* so‘zlaridagi *a, o, u, i* tovushini ifoda qiladi. Alif harfi o‘zbekcha so‘zlarda a, o tovushlarini ifoda qilishda qatnashadi. Alif harfi yozuvda ikki xil ko‘rinishda aks etadi:

so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida	alohida
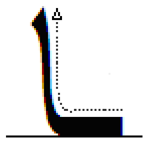	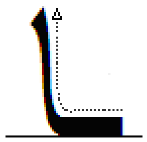	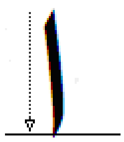	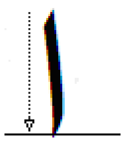

oro	bobo	dor	non	oz
آرا	بابا	دار	نان	آز

1. So‘z boshida:

انسان = نسان + ا

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

اظهار = ر + ـا + اظهـ

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

اطراف = ف + ا + اطر

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

آسیا = ـا + آسیـ

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

نوا = ا + نو

DOL HARFI

Dol harfi alifbodagi o‘ninchi harfdir. Dol harfi satr chizig‘iga nisbatan quyidagicha joylashadi. Bu harfning alohida va so‘z boshidagi ko‘rinishlari satr

chizig‘ining ustida yozilsa, so‘z o‘rtasidagi va so‘z oxiridagi ko‘rinishlari satr chizig‘ining ustida yoziladi.

Bu harf o‘zbek tilidagi *dur, dard, daho* so‘zlaridagi **d** tovushini ifoda qiladi. Dol harfi munfasil harf bo‘lgani uchun faqat bir tomon ya’ni o‘ng tomondan keladigan harflarning qo‘shilish yoki qo‘shilmasligiga qarab ular bilan bog‘lana oladi.

so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida	alohida
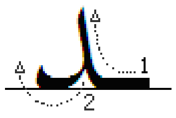	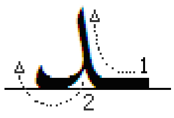	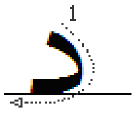	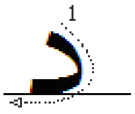

dard	kamomad	sardor	yulduz	dol
درد	کمامد	سردار	یولدوز	دال

1. So‘z boshida:

د + ال = د ال

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

صنـ + ـد + وق = صنـدوق

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

قـو + د + وق = قـودوق

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

درامـ + ـد = درامـد

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

مقـصو + د = مقـصود

ZOL HARFI

Zol harfi alifbodagi o‘n birinchi harfdir. Zol harfi satr chizig‘i ustida joylashadi. Bu harf o‘zbek tiliga arab tilidan o‘zlashgan ***zikr, Zokir, zarra, mazkur*** so‘zlaridagi **z** tovushini ifodalaydi. Shaklan dol harfiga o‘xshaydi, faqat undan ustiga qo‘yiladigan bir nuqta bilan farq qiladi.

ذ (zol) «**z:**» fonemasi - tanglay oldi, sirg‘aluvchi, shovqinli jarangli undosh. Uni to‘g‘ri talaffuz qilish uchun nutq a’zolari **se** artikulyatsiyasidagi kabi holatga keltiriladi. Talaffuzdagi yagona farq **z** tovushining ishtirokidir.

Hozirgi zamon o‘zbek tilida bu tovushga muqobil keluvchi tovush yo‘q. Shuning uchun bu harf yot harflar sirasiga kiradi.

Zol harfi munfasil harf bo‘lgani uchun faqat o‘zidan oldin keladigan muttasil harflargagina qo‘shib yoziladi. Zol harfi yozuvda ikki ko‘rinishlidir.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
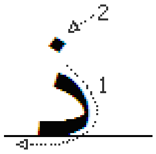	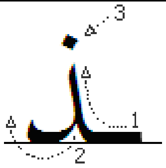	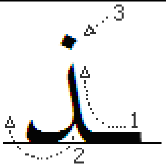	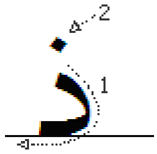

zavq	tazkira	Zokir
ذوق	تذکیره	ذاکر

1. So‘z boshida:

ذ + هن = ذ هن

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

تـ + ذ + کـیره = تـذکـیره

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

ا + ذ + یـت = ا ذیـت

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

لـذیـ + ذ = لـذیـذ

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

نـفـو + ذ = نـفـوذ

RE HARFI

Re harfi alifbodagi o‘n ikkinchi harfdir. Re harfi satr chizig‘iga nisbatan quyidagicha joylashadi. Bu harfning alohida va so‘z boshidagi ko‘rinishlari satr

chizig‘ining ostida yozilsa, so‘z o‘rtasidagi va so‘z oxiridagi ko‘rinishlari ham xuddi shu ko‘rinishda bo‘ladi.

Bu harf o‘zbek tilidagi *rost, armon, anor* so‘zlaridagi *r* tovushini ifoda qiladi. Re harfi munfasil harf bo‘lgani uchun faqat bir tomondan, ya’ni o‘zidan oldin keladigan harflar bilan qo‘shilishi yoki qo‘shilmasligi mumkin.

so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida	alohida
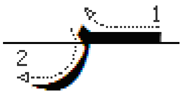	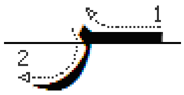	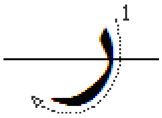	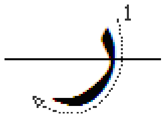

bozor	xabar	orom	markab	roz
بازار	خبر	ارام	مركب	راز

1. So‘z boshida:

راست = است + ر

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

درمان = مان + ر + د

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

شراب = اب + ـر + شـ

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

بازار = ر + بازا

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

هنر = ـر + هنـ

ZE HARFI

Ze harfi alifbodagi o‘n uchinchi harfdir. Ze harfi satr chizig‘iga nisbatan quyidagicha joylashadi. Bu harfining alohida va so‘z boshidagi ko‘rinishlari satr chizig‘ining ostida yozilsa, so‘z o‘rtasidagi va so‘z oxiridagi ko‘rinishlari ham sart chizig‘iga nisbatan yuqoridagidek joylashadi.

Bu harf o‘zbek tilidagi *zor, zo‘r, bozor* so‘zlaridagi **z** tovushini ifoda qiladi. Ze harfi munfasil harf bo‘lgani uchun faqat bir tomon ya’ni o‘ng tomondan keladigan harflarning qo‘shilish yoki qo‘shilmasligiga qarab ular bilan bog‘lana oladi.

so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida	alohida
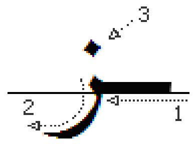	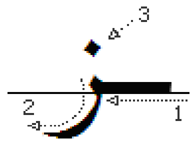	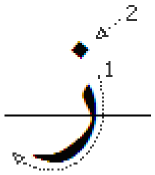	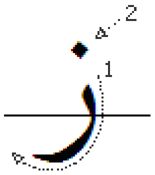

ovoz	siz	uzum	qozon	zor
آواز	سيز	اوزوم	قازان	زار

1. So‘z boshida:

ز ا غ = ا غ + ز

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

قـيـزيـق = يـق + ـز + قـيـ

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

ا و ز و م = وم + ز + ا و

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

آ غـيـز = ـز + آ غـيـ

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

سا ز = ز + سا

J:E HARFI

J:e harfi alifbodagi o‘n to‘rtinchi harfdir. Bu harf o‘zbek tiliga fors tilidan o‘zlashgan so‘zlarda qo‘llanadi. J:e harfi sirg‘aluvchi tovush sanaladi. Bu harf ***ajdarho, mujda, mujgon*** kabi so‘zlaridagi **j:** tovushini ifodalaydi.

Re harfidan ustiga qo‘yiladigan uch nuqta bilan farq qiladi.

Bu harf munfasil harf bo‘lgani uchun faqat bir tomon ya’ni o‘ng tomondan keladigan harflarning qo‘shilish yoki qo‘shilmasligiga qarab ular bilan bog‘lanadi. Shunga ko‘ra uning ikki ko‘rinishi mavjud.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
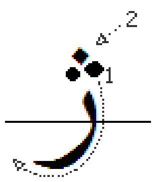	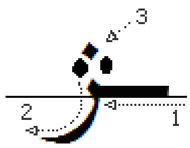	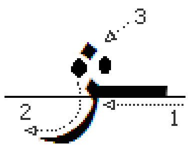	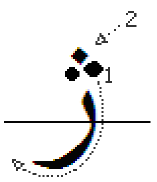

ajdar	mujgon	jola
اژدر	موژگان	ژاله

1. So‘z boshida:

ژ + اله = ژاله

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

مـ + ژ + ده = مـژده

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

وا + ژ + ه = واژه

VOV HARFI

Vov harfi alifbodagi o‘ttizinchi harfdir. Vov harfi satr chizig‘iga nisbatan quyidagicha joylashadi. Bu harfning alohida va so‘z boshidagi ko‘rinishlari satr chizig‘ining usti va ostida yozilsa, so‘z o‘rtasidagi va so‘z oxiridagi ko‘rinishlari ham satr chizig‘iga nisaban quyidagicha joylashadi.

Bu harf o‘zbek tilidagi *vatan, vasl, vijdon* so‘zlaridagi **v** tovushini ifoda qiladi.

و harfi munfasil harf bo‘lgani uchun faqat bir tomon ya’ni o‘ng tomondan keladigan harflarning qo‘shilish yoki qo‘shilmasligiga qarab ular bilan bog‘lana oladi.

so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida	alohida
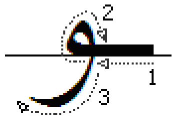	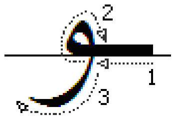	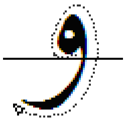	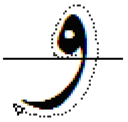

doru	bonu	uzun	kuz	vatan
دارو	بانو	اوزون	کوز	وطن

1. So‘z boshida:

و + طن = وطن

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

کـ + ـو + ز = کـوز

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

پـر + و + از = پـرواز

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

بـانـ + ـو = بـانـو

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

اولا + و = اولاو

1-topshiriq. Alif harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

2-topshiriq. Dol harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

3-topshiriq. Zol harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

4-topshiriq. Re harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

5-topshiriq. Ze harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

6-topshiriq. J:e harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

7-topshiriq. Vov harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

8-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni ko‘chirib yozing va o‘qilishini o‘zlashtiring.

دور	درد	دارو	دار	آرزو	آزار	راز	زار
dur	*dard*	*doru*	*dor*	*orzu*	*ozor*	*roz*	*zor*

ذاد	داد	ادا	ادر	آرا	زور	روز	دراز
zod	*dod*	*ado*	*adir*	*oro*	*zo‘r*	*ruz*	*daroz*
ردا	رو	دود	اور	اور	وای	آو	آواز
rido	*ru*	*dud*	*o‘r*	*ur*	*voy*	*ov*	*ovoz*
در	آزاد	اژدر	زر	رود	دور	رد	روا
dar	*ozod*	*aj:dar*	*zar*	*rud*	*davr*	*rad*	*ravo*

Izohli so‘zlar

سردار	**sardor**	boshliq
درد	**dard**	og‘riq, dard
راز	**roz**	sir
موژگان	**muj:gon**	kiprik
ژاله	**j:ola**	shudring, jala
دور	**dur**	uzoq
دود	**dud**	tutun
رو	**ru**	yuz
رود	**rud**	daryo
در	**dar**	eshik
زر	**zar**	tilla
دراز	**daroz**	uzun, novcha

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1.Munfasil harf deganda qanday harflar nazarda tutiladi? Ularni sanab bering.

2.Munfasil harflar o‘zidan keyingi harf bilan bog‘lana oladimi?

3.Munfasil harflar necha ko‘rinishli harflar sanaladi?

4.Alif harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma’lumot bering.

5.Dol harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma’lumot bering.

6.Zol harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma’lumot bering.

7.Re harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma’lumot bering.

8.Ze harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma’lumot bering.

9.J:e harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma’lumot bering.

10.Vov harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma’lumot bering.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.

2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.

3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi»,1989 y.

4-DARS

O‘ZLASHGAN SO‘ZLARDA QISQA UNLILARNI IFODALANISHI

REJA:

1.Eski o‘zbek yozuvida unlilar va ualrning yozuvda ifoda etilishi.

2.O‘zlashgan so‘zlarda qisqa unlilarning ifodalanishi.

Tayanch so‘z va iboralar: alifbo, arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, yozuv, harf, belgi, tovush, unli, undosh, harakatlar, zabar, fatha, zir, kasra, pish, damma, satr usti, satr osti, hoyi havvaz

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: alifbo, arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, yozuv, harf, belgi, tovush, unli, undosh, harakatlar, zabar, fatha, zir, kasra, pish, damma, satr usti, satr osti, hoyi havvaz haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

O‘ZLASHGAN SO‘ZLARDA QISQA UNLILARNI IFODALANISHI

Dunyodagi aksar tillarda unli va undosh tovushlar va shunga mos holda qo‘llanadigan harfiy belgilar mavjud. Garchi arab tilida ham unli va undosh tovushlar bo‘lsa-da, unli tovushlarning hammasi ham yozuvda ifodalanavermaydi. Arab tilida qisqa unlilar talaffuz etiladi-yu, yozuvda tushib qoladi. Arab alifbosida qisqa unlilarni ifodalovchi maxsus harflar yo‘q, biroq ba’zi bir belgilar ularni ifodalashda ishlatiladi va ular harakatlar deb nomlanadi.

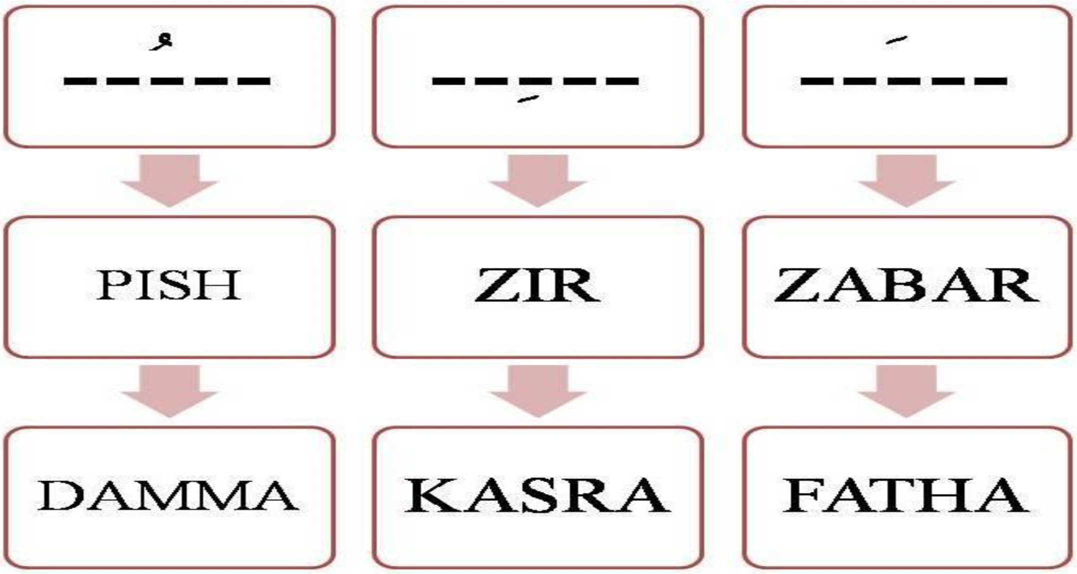

Harakatlar tilshunoslikda diakritik belgilar deb yuritiladi. Harakatlar – arab yozuvida qisqa unli tovushlarni ifoda etishning muhim usullaridan biridir. Ular, odatda, yozuvda ifodalanmaydi. Harakatlarning yozuvda ifoda etilmasligi o‘qishni qiyinlashtiradi. Arabcha so‘zlarni noto‘g‘ri talaffuz qilish gunoh sanalgan. Shu sababli matnni boshdan oxirigacha harakatlar bilan berish, xususan, «Qur’on»da ko‘zga tashlanadi. Unda arab satr osti, usti belgilari va harakatlar o‘qish va talafuzdagi chalkashliklarni bartaraf qilish uchun to‘liq yozilgan. Shuningdek, yozuvdagi bu tartib XI-XIV asrlarda O‘rta Osiyoda ko‘chirilgan ayrim adabiy, badiiy, ilmiy manbalarda, aniqrog‘i, tilga oid kitoblarda ham uchraydi. Bevosita tilga oid tadqiqot bo‘lgan M.Qoshg‘ariyning «Devoni lug‘atit turk» asaridagi so‘zlar ham harakatlar orqali berilgan.

Fatha yoki zabar. Unli tovushlarni ifodalovchi harakatlarning birinchisi ـَ belgisi bo‘lib, qisqa *a* unli tovushini ifodalash uchun ishlatiladi. Bu belgi arab tilida *fatha*, fors tilida esa *zabar* deb nomlanadi.

So‘z boshida qisqa *a* unlisi *alif* harfining ustiga zabar اَ belgisini qo‘yish orqali ifodalanadi. Masalan:

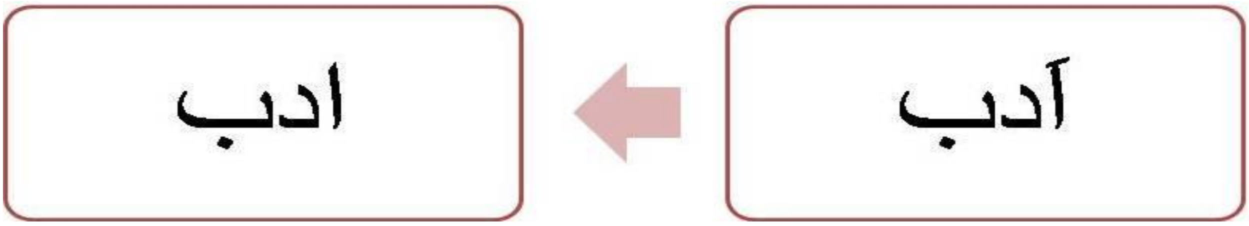

So‘z boshida qisqa *a* unlisi alif harfining ustiga zabar آ belgisini qo‘yish orqali ifodalanishi bilan bir qatorda ayn harfining ustiga *zabar* belgisini qo‘yish orqali ham qisqa *a* unlisi ifodalanadi. Masalan:

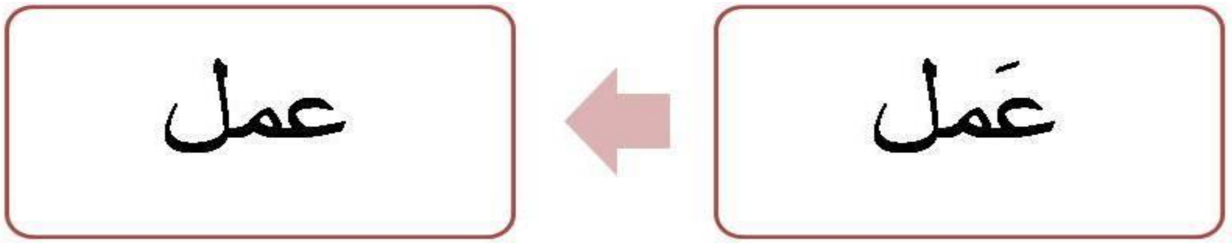

So‘z o‘rtasida qisqa *a* unlisi o‘zidan oldin kelgan undosh harfning ustiga zabar belgisini qo‘yish orqali ifodalanadi. Masalan:

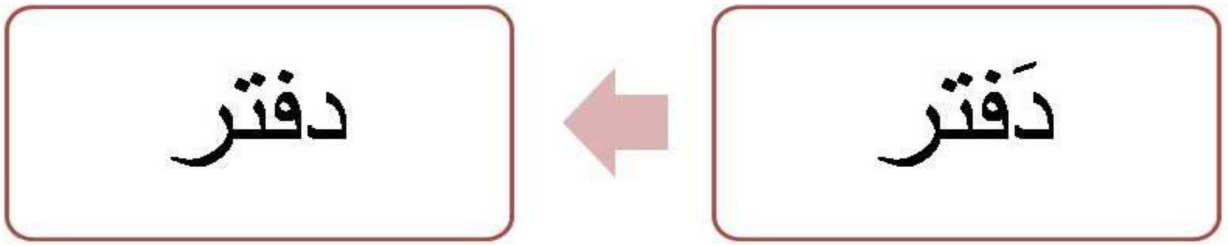

So‘z oxirida hoyi havvaz harfi undosh harfidan keyin kelsa, *a* unlisini ifodalaydi (bu haqda hoyi havvaz harfini o‘tganda to‘liq ma’lumot olasiz).

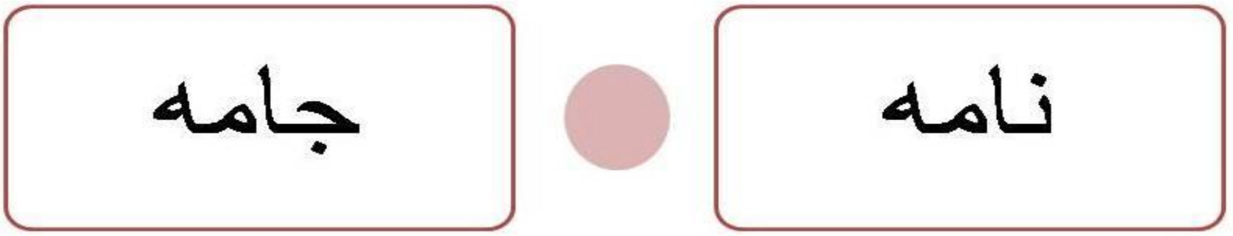

Hoyi havvaz harfi

1.Hoyi havvaz harfi so‘z boshida har doim “h” tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

هندستان	همراه	هوا
Hindiston	hamroh	havo

2.Hoyi havvaz harfi so‘z o‘rtasida unli tovushdan so‘ng kelsa, “h” tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

بهادر	پهلوان	بهروز
bahodir	pahlavon	behruz

3.Hoyi havvaz harfi so‘z oxirida unli tovushdan so‘ng kelsa, “h” tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

شاه	ده	ده
shoh	dah	deh

4.Hoyi havvaz harfi so‘z oxirida undosh tovushdan so‘ng kelsa, “a” tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

شانه	نامه	خانه
shona	noma	xona

5.Hoyi havvaz harfi o‘zlashgan so‘z oxirida undosh tovushdan so‘ng kelsa, “i” tovushini ifoda etishi ham mumkin. **Masalan:**

بلکه	زیراکه	چونکه
balki	zeroki	chunki

<u>**Kasra yoki zir**</u>. Unli tovushlarning ifodalovchi harakatlarning ikkinchisi ـِ belgisi bo‘lib, qisqa *i* unli tovushini ifodalash uchun ishlatiladi. Bu belgi arab tilida *kasra*, fors tilida esa *zir* deb nomlanadi.

So‘z boshida qisqa *i* unlisi *alif* harfining ostiga *zir* اِ belgisini qo‘yish orqali ifodalanadi. Masalan:

اسم	←	اِسم

So‘z boshida qisqa *i* unlisi *alif* harfining ostiga *zir* اِ belgisini qo‘yish orqali ifodalanishi bilan bir qatorda *ayn* harfining ostiga *zir* belgisini qo‘yish orqali ham qisqa *i* unlisi ham ifodalanadi. Masalan:

علم	←	عِلم

So‘z o‘rtasida qisqa *i* unlisi o‘zidan oldin kelgan undosh harfning ostiga *zir* belgisini qo‘yish orqali ifodalanadi. Masalan:

دل ← دِل

So‘z oxirida qisqa *i* unlisi uchramaydi.

<u>Zamma yoki pish</u>. Unli tovushlarning ifodalovchi harakatlarning uchinchisi ـُ belgisi bo‘lib, qisqa *u* unli tovushini ifodalash uchun ishlatiladi. Bu belgi arab tilida ***zamma*** fors tilida esa ***pish*** deb nomlanadi.

So‘z boshida qisqa *u* unlisi alif harfining ustiga ***pish*** اُ belgisini qo‘yish orqali ifodalanadi. Masalan:

افق ← اُفق

Shuningdek, ***ayn*** harfining ustiga ***pish*** belgisini qo‘yish orqali ham qisqa *u* unlisi ham ifodalanadi. Masalan:

عمر ← عُمر

So‘z o‘rtasida qisqa ***u*** unlisi o‘zidan oldin kelgan undosh harfning ustiga ***pish*** belgisini qo‘yish orqali ifodalanadi. Masalan:

هنر ← هُنر

So‘z oxirida qisqa *u* unlisi uchramaydi.

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1.O‘zlashgan so‘zlarda qisqa unlilar ifodalanishi haqida ma’lumot bering

2.Zabar (fatha) belgisi haqida batafsil ma’lumot bering.
3.Zir (kasra) belgisi haqida batafsil ma’lumot bering.
4.Pish (damma) belgisi haqida batafsil ma’lumot bering.
5.Hoyi havvaz harfi haqida batafsil ma’lumot bering.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi»,1989 y.

5-DARS

O‘ZLASHGAN SO‘ZLARDA CHO‘ZIQ UNLILARNI IFODALANISHI

REJA:

1.Cho‘ziq unlilar haqida ma’lumot.
2.O‘zlashgan so‘zlarda cho‘ziq unlilarning ifodalanishi.

Tayanch so‘z va iboralar: alifbo, arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, yozuv, harf, belgi, tovush, unli, undosh, alif harfi, vov harfi, yo harfi, alohida ko‘rinishi, so‘z boshidagi ko‘rinishi, so‘z o‘rtasidagi ko‘rinishi, so‘z oxiridagi ko‘rinishi, satr usti, satr osti, alif va ayn harfiy birikmalari, alif va yo harfiy birikmalari, alif va vov harfiy birikmalari

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: alifbo, arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, yozuv, harf, belgi, tovush, unli, undosh, alif harfi, vov harfi, yo harfi, alohida ko‘rinishi, so‘z boshidagi ko‘rinishi, so‘z o‘rtasidagi ko‘rinishi, so‘z oxiridagi ko‘rinishi, satr usti, satr osti, alif va ayn harfiy birikmalari, alif va yo harfiy birikmalari, alif va vov harfiy birikmalari haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

O‘ZLASHGAN SO‘ZLARDA CHO‘ZIQ UNLILARNI IFODALANISHI

O‘zbek tiliga arab va fors tillaridan juda ko‘plab so‘zlar o‘zlashgan. O‘zlashgan so‘zlarda unlilar qisqa va cho‘ziq bo‘lishi mumkin. Qisqa unlilar

belgilkar orqali ifoda etilsa, cho‘ziq unlilar yozuvda harflar orqali ifoda etiladi. Masalan:

1.Cho‘ziq “o” unlisi so‘z boshida alif harfi ustiga madda belgisi (آ) qo‘yish orqali ifoda etiladi. **Masalan:**

آدم	آرد	آتش
odam	ord	otash

2.Cho‘ziq “o” unlisi so‘z boshida ayn va alif harfiy birikmasi orqali ifoda etiladi. **Masalan:**

عادل	عارف	عالم
odil	orif	olim

3.Cho‘ziq “o” unlisi so‘z o‘rtasida undosh harfdan so‘ng alif harfi qo‘yish orqali ifoda etiladi. So‘z o‘rtasida “o” tovushini ifoda etayotgan alif harfi ustiga madda belgisi qo‘yilmaydi. **Masalan:**

نان	ماه	باد
non	moh	bod

4.Cho‘ziq “o” unlisi so‘z oxirida undosh harfidan so‘ng alif harfi qo‘yish orqali ifoda etiladi. **Masalan:**

صدا	زیبا	دانا
sado	zebo	dono

5.Cho‘ziq “o” unlisi so‘z oxirida ba’zan undosh harffdan so‘ng yo harfi orqali ifoda etiladi. **Masalan:**

تقوی	موسی	معنی
taqvo	Muso	ma’no

6.Cho‘ziq “i” unlisi so‘z boshida alif va yo harfiy birikmalari orqali ifoda etiladi. **Masalan:**

ایمان	ایمداد	اینجو
iymon	imdod	inju

7.Cho‘ziq “i” unlisi so‘z o‘rtasida undosh harfdan so‘ng yo harfini yozish orqali ifoda etiladi. **Masalan:**

تیر	پیر	پیش
tir	pir	pish

8.Cho‘ziq “u” unlisi so‘z o‘rtasida undohsdan so‘ng vov harfi qo‘yish orqali ifoda etiladi. **Masalan:**

دود	نور	سود
dud	nur	sud

9.Cho‘ziq “u” unlisi so‘z oxirida undoshdan so‘ng vov harfi yozish orqali ifoda etiladi. **Masalan:**

بانو	جادو	دارو
bonu	jodu	doru

1-topshiriq. Cho‘ziq “o” unlisining so‘z boshidagi shakliga 4 ta misol yozing.

2-topshiriq. Cho‘ziq “o” unlisining so‘z o‘rtasidagi shakliga 4 ta misol yozing.

3-topshiriq. Cho‘ziq “o” unlisining so‘z oxiridagi shakliga 4 ta misol yozing.

4-topshiriq. Cho‘ziq “i” unlisining so‘z boshidagi shakliga 4 ta misol yozing.

5-topshiriq. Cho‘ziq “i” unlisining so‘z o‘rtasidagi shakliga 4 ta misol yozing.

6-topshiriq. Cho‘ziq “i” unlisining so‘z oxiridagi shakliga 4 ta misol yozing.

7-topshiriq. Cho‘ziq “u” unlisining so‘z boshidagi shakliga 4 ta misol yozing.

8-topshiriq. Cho‘ziq “u” unlisining so‘z o‘rtasidagi shakliga 4 ta misol yozing.

9-topshiriq. Cho‘ziq “u” unlisining so‘z oxiridagi shakliga 4 ta misol yozing.

Izohli so‘zlar

همراه	**hamroh**	yo‘ldosh
بهروز	**behruz**	yaxshi kun
ده	**deh**	qishloq
ده	**dah**	o‘n
شانه	**shona**	taroq, yelka
عارف	**orif**	orif, tanuvchi
عادل	**odil**	adolatli, odil
ماه	**moh**	oy

صدا	**sado**	ovoz, tovush, sas, sado
زیبا	**zebo**	chiroyli, zebo
پیر	**pir**	qari, pir (tariqat)
تیر	**tir**	o‘q
بانو	**bonu**	xonim
جادو	**jodu**	sehr
سود	**sud**	foyda
ایمداد	**imdod**	ko‘mak, madad, yordam
اینجو	**inju**	marvarid

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

2.O‘zlashgan so‘zlarda cho‘ziq unlilar ifodalanishi haqida ma’lumot bering

3.O‘zlashgan so‘zlarda cho‘ziq “o” unlisining yozuvda ifodalanishi naqida ma’lumot bering.

4.O‘zlashgan so‘zlarda cho‘ziq “i” unlisining yozuvda ifodalanishi naqida ma’lumot bering.

5.O‘zlashgan so‘zlarda cho‘ziq “u” unlisining yozuvda ifodalanishi naqida ma’lumot bering.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.

2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.

3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi»,1989 y.

6-DARS

TURKIY SO‘ZLARDA UNLILARNI IFODALANISHI

REJA:

1.Turkiy so‘zlarda unlilar haqida ma’lumot.

2.Turkiy so‘zlarda unlilarning yozuvda ifodalanishi haqida ma’lumot.

Tayanch so‘z va iboralar: alifbo, arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, yozuv, harf, belgi, tovush, unli, undosh, harakatlar, alif, vov, yo, alohida ko‘rinishi, so‘z boshidagi ko‘rinishi, so‘z o‘rtasidagi ko‘rinishi, so‘z oxiridagi ko‘rinishi, satr usti, satr osti

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: alifbo, arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, yozuv, harf, belgi, tovush, unli, undosh, harakatlar, alif, vov, yo, alohida ko‘rinishi, so‘z boshidagi ko‘rinishi, so‘z o‘rtasidagi ko‘rinishi, so‘z oxiridagi ko‘rinishi, satr usti, satr osti haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

TURKIY SO‘ZLARDA UNLILARNI IFODALANISHI

Eski o‘zbek yozuvida iste’molda bo‘lgan so‘zlarda unlilar harflar orqali ifoda etiladi. Bu harflar quyidagilar: alif (ا), yo (ی) va vov (و) harflaridir. Nomlari zikr qilingan yuqoridagi harflar “a”, “o”, “i”, “u”, “e”, “ya”, “yu”, “ye” kabi tovushlarni ifoda etishda ishlatiladi.

ALIF HARFI

1.So‘z boshida alif harfi ustiga zabar belgisi qo‘yilsa, “a” unli tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

اسرار	ابرار	اکبر
asror	Abror	Akbar

2.So‘z boshida alif harfi ostiga zir belgisi qo‘yilsa, “i” unli tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

اداره	انسان	اسم
idora	inson	ism

3.So‘z boshida alif harfi ustiga pish belgisi qo‘yilsa, “u” unli tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

امید	استخوان	افق
umid	ustuxon	ufq

4.So‘z boshida alif harfi ustiga madda belgisi qo‘yilsa, “o” unli tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

آق	آش	آدم
oq	osh	odam

5.So‘z boshida a’yn va alif harfiy birikmalari “o” unli tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

عالم	عاشق	عادل
olim	oshiq	odil

6.So‘z boshida alif va yo harfiy birikmalari “i” yoki “y” unli tovushlarini ifoda etadi. **Masalan:**

ایلاک	ایشیک	ایش
elak	eshik	ish

7.So‘z boshida alif va vov harfiy birikmalari “u” yoki “o‘” unli tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

اولوغ	اوقیش	اوزوم
ulug‘	o‘qish	uzum

8.So‘z o‘rtasida alif harfi undoshdan keyin o‘rniga ko‘ra “a” yoki “o” unlilarini ifoda etadi. **Masalan:**

ساریق	نان	تاغ
sariq	non	tog‘

9.Ba’zan so‘z o‘rtasida alif harfi hamza belgisiga vositachi harf vazifasida klelishi mumkin.Bunda alif harfi hech qanday toovush ifoda etmaydi. **Masalan:**

تاریخ	شان	تاکید
tarix	shan	ta’kid

10.So‘z oxirida alif harfi undoshdan keyin o‘rniga ko‘ra “a” yoki “o” unlilarini ifoda etadi. **Masalan:**

آنا	بابا	آپا
ona	bobo	opa

11.Ba’zan arab tilidan kirgan so‘zlarda tanvinga bositachi harf vazifasida kelishi mumkin. **Masalan:**

مثلا	خصوصا	تقریبا
masalan	xsusan	taqriban

VOV HARFI

1.So‘z boshida vov harfi har doim “v” undosh tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

ولایت	وقت	وطن
viloyat	vaqt	vatan

2.So‘z boshida alif va vov harfiy bitikmalari kelsa, “u” yoki “o‘” unli tovushlarini ifoda etadi. **Masalan:**

اوکا	اورتاق	اوزبیک
uka	o‘rtoq	o‘zbek

3.So‘z boshida yo va vov harfiy bitikmalari kelsa, “yu” unli tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

یوک	یوراک	یولدوز
yuk	yurak	yulduz

4.So‘z o‘rtasida vov harfi undoshdan keyin kelsa, “u” yoki “o‘” tovushlarini ifoda etadi. **Masalan:**

کون	تورت	تون
kun	to‘rt	tun

5.So‘z o‘rtasida vov harfi unlidan keyin kelsa, “v” tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

بویاق	تاواق	آواز
bo‘yoq	tovoq	ovoz

6.So‘z o‘rtasida ba’zan vov harfi yoziladi lekin o‘qilmaydi. Bu vov harfi “vovi zoida” ya’ni “orttirilgan vov” degan ma’noni ifoda etadi. **Masalan:**

خوارزم	**xorazm**	Xorazm
خواب	**xob**	uyqu
استخوان	**ustixon**	suyak
خواننده	**xonanda**	xonanda, qo‘shiq kuylovchi
غزلخوان	**g‘azalxon**	g‘azalxon, g‘azal o‘quvchi
خوشخوان	**xushxon**	yoqimli kuylovchi
درخواست	**darxost**	talab, so‘rov
خواهلاماق	**xohlamoq**	xohlamoq
خواجه	**xoja**	xo‘ja, ega, xo‘jayin

خواهش	**xohish**	xohish, istak
خوانش	**xonish**	kuy, ashula
خواهن	**xohan**	xohlovchi, xohlayotgan
نیکخواه	**nikxoh**	yaxshilik tilovchi
خوشخواه	**xushxoh**	yaxshilik tilovchi
خوابگاه	**xobgoh**	uxlash xonasi
دلخواه	**dilxoh**	ko‘ngil ochuvchi

7.So‘z o‘rtasida ba’zan vov harfi hamza belgisiga vositachi harf vazifasini bajaradi. Bunday holda vov harfi umuman tovush ifoda etmaydi. **Masalan:**

مسول	مولف	مومن
Mas’ul	muallif	mo‘min

8.Jumla tarkibida vov harfi ikki so‘z o‘rtasida kelsa “va” bog‘lovchisini ifoda etadi. **Masalan:**

سوو و هوا	آلما و انار	مین و سین
suv va havo	olma va anor	men va sen

9.So‘z oxirida vov harfi undoshdan keyin kelsa, “u” tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

بانو	شو	بو
bonu	shu	bu

10.So‘z oxirida vov harfi unlidan keyin kelsa, “v” tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

آلاو	جلاو	آو
olov	jilov	ov

YO HARFI

1.So‘z boshida yo harfi har doim “y” undosh tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

یولبرس	یوق	یول
yo‘lbars	yo‘q	yo‘l

2.So‘z boshida alif va yo harfiy bitikmalari kelsa, “i” yoki “e” unli tovushlarini ifoda etadi. **Masalan:**

ایت	اینی	ایلیک
et	ini	ilik

3.So‘z o‘rtasida yo harfi undoshdan keyin kelsa, “i” yoki “e” tovushlarini ifoda etadi. **Masalan:**

قیش	بیش	تیش
qish	besh	tish

4.So‘z o‘rtasida yo harfi unlidan keyin kelsa, “y” tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

تایاق	قایناق	آیاق
tayoq	qaynoq	oyoq

5.So‘z o‘rtasida ba’zan yo harfi hamza belgisiga vositachi harf vazifasini bajaradi. Bunday holda yo harfi umuman tovush ifoda etmaydi. **Masalan:**

مسائل	رئیس	نائل
masoil	rais	noil

6.So‘z oxirida yo harfi undoshdan keyin kelsa, “i” tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

کولدی	باردی	دیدی
kuldi	bordi	dedi

7.So‘z oxirida yo harfi unlidan keyin kelsa, “y” tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

قوی	بای	آی
qo‘y	boy	oy

8.Ba’zan so‘z oxirida yo harfi o unli tovushini ifoda etadi. So‘z oxiridagi o unli tovushini ifoda etgan yo harfi alifi maqsura (qusurli alif) yoki alifi shikasta (sindirilga, egilgan alif) deb nomlanadi. Eski o‘zbek yozuvida alifi maqsura quyidagi so‘zlarda uchraydi.**Masalan:**

موسی	Muso	حتی	hatto
مصطفی	Mustafo	دعوی	da’vo
عیسی	Iso	تعالی	taolo
یحیی	Yahyo	فتوی	fatvo
مرطضی	Murtazo	تقوی	taqvo

9.So'z oxirida yo harfi undoshdan keyin kelib, "iy" tovushlar birikmasini ifoda etishi mumkin. **Masalan:**

لطفی	سیاسی	اقتصادی
Lutfiy	siyosiy	iqtisodiy

1-topshiriq. Quyida berilgan so'zlarni arab yozuviga o'giring.

olov	non	un	amr	ilm	ishq	olam	oq
qiz	ini	og'a	bobo	sariq	saqich	sakkiz	tosh
dono	sado	ona	to'r	to'rt	to'n	tun	besh

2-topshiriq. Quyida berilgan so'zlarni ko'chirib yozing va o'qilishini mo'zlashtiring.

انار	احمد	آزاد	آباد	آو	آی	آق	آش
ارستو	احد	عالی	عاقل	عارف	عاشق	عادل	عالم
اضافه	ابتدا	بادام	تاغ	بال	دانا	آسان	آسمان

3-topshiriq. Quyida berilgan so'zlarni arab yozuviga o'giring.

tuz	qish	yoz	ko'k	til	yuz	qora	yashil
burda	qosh	soch	chok	qo'l	qush	vatan	yosh
yurak	tog'a	xo'b	kuz	qor	davo	samo	sog'

4-topshiriq. Quyida berilgan so'zlarni ko'chirib yozing va o'qilishini mo'zlashtiring.

اقتصادی	ادبی	بای	آیدین	سین	بیز	یولبارس	یوز
لطفی	سیاسی	اوی	سیر	تیرماق	قیز	ییگیت	یاش
یاشیل	ییتیم	قیین	دقیقه	تینیم	یوراک	ایلغار	ایستاک

Izohli so'zlar

استخوان	**ustuxon**	suyak
امید	**umid**	umid
عادل	**odil**	odil
تاکید	**ta'kid**	ta'kid
خواب	**xob**	uyqu

غزلخوان	**g'azalxon**	g'azalxon, g'azal o'quvchi
خوشخوان	**xushxon**	yoqimli kuylovchi
درخواست	**darxost**	talab, so'rov
خواجه	**xoja**	xo'ja, ega, xo'jayin
خواهش	**xohish**	xohish, istak
خوانش	**xonish**	kuy, ashula
خواهن	**xohan**	xohlovchi, xohlayotgan
نیکخواه	**nikxoh**	yaxshilik tilovchi
خوشخواه	**xushxoh**	yaxshilik tilovchi
خوابگاه	**xobgoh**	uxlash xonasi
دلخواه	**dilxoh**	ko'ngil ochuvchi

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1.Alif harfi orqali ifoda etiladigan unlilar haqida ma'lumot bering.

2.Vov harfi orqali ifoda etiladigan unlilar haqida ma'lumot bering.

3.Yo harfi orqali ifoda etiladigan unlilar haqida ma'lumot bering.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G'oziyev A. Eski o'zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.

2. Xalilov L. O'qish kitobi. T.: «O'qituvchi», 1998 y.

3. Jumaniyozov R. Eski o'zbek yozuvi. T.: «O'qituvchi»,1989 y.

7-DARS
MUTTASIL HARFLAR.
BE, PE, TE, SE, NUN VA YO HARFLARI

REJA:

1. Muttasil harflar haqida ma'lumot.
2. Be harfi haqida ma'lumot.
3. Pe harfi haqida ma'lumot.

4. Te harfi haqida ma'lumot.

5. Se harfi haqida ma'lumot.

6. Nun harfi haqida ma'lumot.

7. Yo harfi haqida ma'lumot.

Tayanch so'z va iboralar: arab-o'zbek alifbosi, eski o'zbek yozuvi, muttasil harflar, ikki tomonlama qo'shiluvchi harflar, be harfi, pe harfi, te harfi, se harfi, nun harfi, yo harfi, alohida shakli, so'z boshidagi shakli, so'z o'rtasidagi shakli, so'z oxiridagi shakli, satr osti, satr usti, b tovushi, p tovushi, t tovushi, s tovushi, n tovushi, i tovushi, e tovushi, iy tovushi

O'quv mashg'ulotining maqsadi: arab-o'zbek alifbosi, eski o'zbek yozuvi, muttasil harflar, ikki tomonlama qo'shiluvchi harflar, be harfi, pe harfi, te harfi, se harfi, nun harfi, yo harfi, alohida shakli, so'z boshidagi shakli, so'z o'rtasidagi shakli, so'z oxiridagi shakli, satr osti, satr usti, b tovushi, p tovushi, t tovushi, s tovushi, n tovushi, i tovushi, e tovushi, iy tovushi haqidagi nazariy ma'lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

MUTTASIL HARFLAR

Muttasil harflar ikki tomonlama qo'shiluvchi harflar bo'lib, ular yozuvda to'rt ko'rinishli bo'ladi. Arab-o'zbek alifbosidagi muttasil harflar soni 25 ta. Bunday harflarning alohida – alifboda berilish shakli, so'z boshida, so'z o'rtasida va so'z oxiridagi shakllari mavjud. Muttasil harflarga xos umumiy xususiyat shundaki, ular munfasil harflardan farqli holda o'zidan oldingi va keyingi harflarga ulana oladi. Agar bu harflar so'z o'rtasida va oxirida munfasil harfdan keyin kelsa, munfasil harf bilan bog'lanmaydi. Chunki munfasil harf o'zidan keyingi harfga "qo'l bermaydi".

BE HARFI

Be harfi alifbodagi ikkinchi harfdir. Be harfining barcha ko'rinishlari satr chizig'ining ustida yoziladi.

ب harfi ***bobo, bog', rubob, bilim*** kabi so'zlardagi **b** tovushini ifoda etadi.

Bu harf muttasil harf bo‘lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflarning qo‘shilish yoki qo‘shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog‘lanadi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
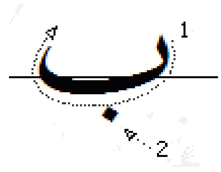	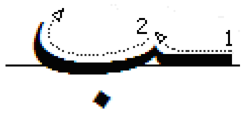	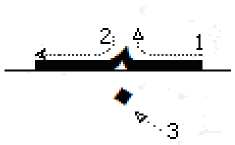	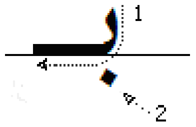

borur	bozor	bobo
بارور	بازار	بابا

ببب	بب	ب

1. So‘z boshida:

بــولاق = ولاق + بـ

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

کـبـوتـر = وتـر + ـبـ + کـ

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

بـابـور = ور + بـ + بـا

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

مـکـتـب = ب + مـکـتـ

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

ضرب = ب + ضر

PE HARFI

Pe harfi alifbodagi uchinchi harf. Bu harf ***pok, oppoq, qo‘lqop*** kabi so‘zlardagi **p** tovushini ifoda etadi.

پ harfi muttasil harf bo‘lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflarning qo‘shilish yoki qo‘shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog‘lana oladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
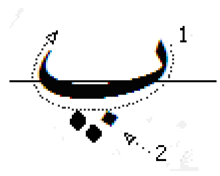	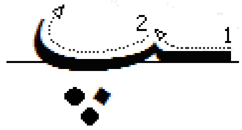	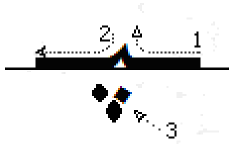	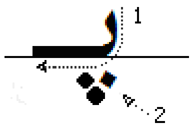

par	opa	padar
پَر	آپا	پَدر

پپپ	پپ	پ

1. So‘z boshida:

پـ + ارلاق = پـارلاق

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

آش + پـ + ز = آشپـز

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

قـا + پـ + لان = قـاپـلان

4. So‘z oxrida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

ایـ + پ = ایـپ

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

کـو + پ = کـوپ

TE HARFI

Te harfi alifbodagi to‘rtinchi harf. Te harfi ***tog‘, tosh, otash, poytaxt*** kabi so‘zlardagi **t** tovushini ifoda etadi.

ت harfi muttasil harf bo‘lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflarning qo‘shilish yoki qo‘shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog‘lana oladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
		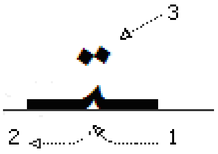	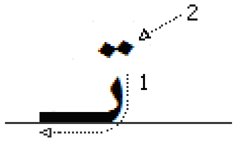

o‘t	o‘tin	tan
اوت	اوتين	تن

تتت	تت	ت

1. So‘z boshida ko‘rinishi:

تـ + يـمـيـر = تـيـمـيـر

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

مـكـ + ـتـ + ـوب = مـكـتـوب

3. So‘z o‘rtasidp o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

تـر + تـ + يـب = تـرتـيـب

4. So‘z oxirida ulangan shakli:

تـخـ + ـت = تـخـت

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

قـنـا + ت = قـنـات

SE HARFI

Se harfi alifbodagi beshinchi harf. ث (se) «**s:**» fonemasi - tanglay oldi sirg‘aluvchi, jarangsiz, shovqinli. Se harfi ustki va ostki tishlar o‘rtasida talaffuz qilinadi. Bunday tovush o‘zbek tilida mavjud emas.

Uning artikulyatsiyasida til uchini tishlar orasiga shunday joylashtirish kerakki, u yuqoridagi tishlarga mahkam jipslashib tursin. Shunda til uchi bilan pastki tishlar orasida kichik tirqish qoladi. Nutq a’zolarining shunday holatida ث **se** fonemasi kuch bilan talaffuz qilinadi.

Bu harf arab tilidan o‘zbek tiliga o‘zlashgan ***meros, voris, misol, masala*** so‘zlaridagi *s* tovushini ifoda qiladi.

ث harfi muttasil harf bo‘lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflarning qo‘shilish yoki qo‘shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog‘lana oladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
	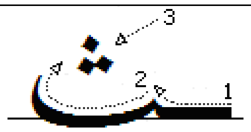	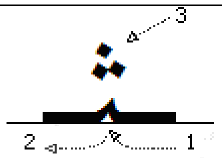	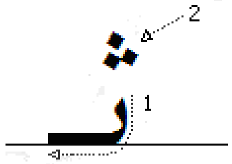

sano	asar	sarvat
ثنا	اثر	ثروت

ثثث	ثث	ث

Eslab qoling: *Sano, suls, misl, nasr, nisor, sobit, osor, asno, savob, sabot, samara, masal, misol, masala, musbat, ‘Usmon, sarvatmand, sur, samar, samir* so‘zlari tarkibida tanglay oldi sirg‘aluvchi, jarangsiz, shovqinli se tovushi mavjud bo‘lib, faqat mazkur ث harfi bilan yoziladi.

1. So‘z boshida ko‘rinishi:

ثـ + انيه = ثانيه

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

مـ + ـثـ + ال = مثال

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

ا + ثـ + ر = اثر

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

حديـ + ث = حديث

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

مرا + ث = مراث

NUN HARFI

Nun harfi alifbodagi yigirma to‘qqizinchi harfdir. Bu harf ***non, ona, vatan, qo‘shni*** kabi so‘zlardagi *n* tovushini ifoda etadi.

ن harfi muttasil harf bo‘lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflarning qo‘shilish yoki qo‘shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog‘lana oladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
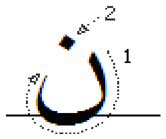	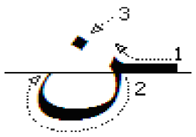	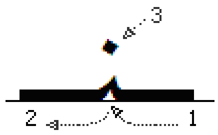	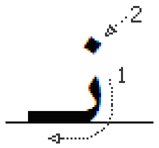

non	ana	ona
نان	انا	آنا

ننن	نن	ن

1. So‘z boshida:

نـ + ور = نـور

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

تـ + ـنـ + ـبـل = تـنـبـل

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

کـو + نـ + دوز = کـونـدوز

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

گـلـش + ن = گـلـشن

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

تـو + ن = تـون

YO HARFI

Yo harfi alifbodagi o‘ttiz ikkinchi harfdir. Yo harfi o‘zidan oldin va keyin kelgan harflarga qo‘shib yozila oladi, shuning uchun yozuvda to‘rt xil ko‘rinishda bo‘ladi.

ی harfining alohida va so‘z oxiridagi shakllari satr chizig‘ining ustida va ostida yoziladi. So‘z boshidagi va so‘z o‘rtasidagi shakllari faqat satr chizig‘i ustida yoziladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
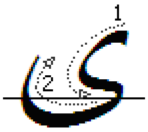		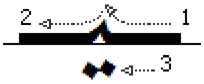	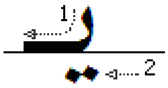

Layli	tez	yil
لیلی	تیز	ییل

ییی	یی	ی

Avvalgi darslarda o‘tilgan **be, pe, te, se, nun** harflari bilan **yo** harfining so‘z boshidagi va so‘z o‘rtasidagi ko‘rinishlari shaklan o‘xshash bo‘lib, ular nuqtalarining miqdori hamda ularning joylashish o‘rniga ko‘ra bir-biridan farq qiladi.

1. So‘z boshida:

یـ + وز = یـوز

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

تـ + ـیـ + ـل = تـیـل

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

تـعر + یـ + ف = تـعـریـف

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

ایـکک + ی = ایـککی

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

سرا + ی = سرای

1-topshiriq. Be harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

2-topshiriq. Pe harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

3-topshiriq. Te harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

4-topshiriq. Se harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

5-topshiriq. Nun harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

6-topshiriq. Yo harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

7-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni ko‘chirib yozing va o‘qilishini o‘zlashtiring.

ادب	رباب	تبر	آباد	ابرار	بیز	بیر	بار
adab	rubob	tabar	obod	Abror	biz	bir	bor
ایپ	پا	پروا	پرواز	پر	باد	آپا	پدر
ip	po	parvo	parvoz	par	bod	opa	padar
توب	آت	تورت	توتزار	توز	تور	توت	بات
tut	ot	to‘rt	tutzor	tuz	to‘r	tut	bot
ثانی	آثار	اِثبات	ثانیه	اثَر	ثَواب	ثَور	ثبات
soni	osor	isbot	soniya	asar	savob	savr	sabot
تیر	بیر	دیدی	توی	یور	یاز	یوت	یار
tir	bir	dedi	to‘y	yur	yoz	yut	yor
تین	تون	آنا	انا	انار	نور	ناز	نان
tin	tun	ona	ana	anor	nur	noz	non

8-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni arab yozuviga o‘giring.

bor	bod	obod	abad	odob	ob	bad	bozor
pir	po‘r	opa	parvo	partav	padar	par	pat
tar	tur	otar	ota	butun	tut	ter	ot
asar	soniya	soni	sarvat	osor	sabot	savr	isbot
nur	navo	ona	ini	un	o‘n	to‘n	zan
yur	yuz	yoz	bar	bet	dedi	boy	toy

9-topshiriq. Quyida berilgan gaplarni ko‘chirib yozing va o‘qilishini o‘zlashtiring.

او تای دور. بو آتدور. او ایتدور. بو اناردور. او توتدور. بو آتادور. آو آنادور. بو آپادور. او بابادور. بو توندور. او اوندور. بو ناندور. او نوردور. بو ربابدور. او دیواردور. بو دارودور. دارو دروادور. بو تبردور. او اوتیندور.

بابا بازار باردی. آنا نان یاپدی. آپا توت تیردی. بابور توت ییدی. آتا اوتین یاردی. آنا انا تندیر. آنا انا نان. آپا بو توتدور و او توتزاردور. بو انار و او انارزاردور. ترازودا توت و انار تارتور. آپا بو توزدور. باتر نانوای دور. او تندیردا نان یاپادی. بو نوردور. بو یورتدور. بو یورت آباددور. بو آباد یورت آنا یورتدور.

10-topshiriq. Quyida berilgan gaplarni arab yozuviga o‘giring.

Ona ana non. Ona ana tandir. Opa non yopdi. U non yedi. Ini anor uzdi. Ota uni tortdi. Og‘a tut terdi. Botir bozor bordi. Abror va Botir og‘a-ini. Bu uy. U ayvon. Bu it. Ana u ot. Otarda to‘rt yuz ta ot bor.

Izohli so‘zlar

باد	**bod**	shamol
پیر	**pir**	qari
پدر	**padar**	ota
بد	**bad**	yomon
ثور	**savr**	sigir
ثروت	**sarvat**	boylik
آثار	**osor**	asarlar
تیر	**tir**	o‘q
تبر	**tabar**	bolta

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Muttasil harflar va ularning xususiyatlari haqida ma’lumot bering.
2. Be harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma’lumot bering.
3. Pe harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma’lumot bering.
4. Te harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma’lumot bering.
5. Se harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma’lumot bering.

6. Nun harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma’lumot bering.
7. Yo harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma’lumot bering.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi»,1989 y.

8-DARS
JIM, CHIM, HOYI HUTTIY, XE HARFLARI

REJA:

1. Jim harfi haqida ma’lumot.
2. Chim harfi haqida ma’lumot.
3. Hoyi hutti harfi haqida ma’lumot.
4. Xe harfi haqida ma’lumot.

Tayanch so‘z va iboralar: arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, muttasil harflar, ikki tomonlama qo‘shiluvchi harflar, jim harfi, chim harfi, hoyi hutti harfi, xe harfi, alohida shakli, so‘z boshidagi shakli, so‘z o‘rtasidagi shakli, so‘z oxiridagi shakli, j tovushi, ch tovushi, h tovushi, x tovushi, satr ostki qism, satr ustki qism

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, muttasil harflar, ikki tomonlama qo‘shiluvchi harflar, jim harfi, chim harfi, hoyi hutti harfi, xe harfi, alohida shakli, so‘z boshidagi shakli, so‘z o‘rtasidagi shakli, so‘z oxiridagi shakli, j tovushi, ch tovushi, h tovushi, x tovushi, satr ostki qism, satr ustki qism haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

JIM HARFI

Jim harfi alifbodagi yettinchi harfdir. Bu harf alifboda jim deb nomlanadi. Jim harfi o‘zbek tilidagi *jo‘ja, jar, jabr, rivoj* so‘zlaridagi *j* tovushini ifoda etadi.

Jim harfi muttasil ya'ni ikkitomonlama qo'shiluvchi harf bo'lib, o'zidan oldin hamda o'zidan keyin kelgan qo'shilish imkoniyatiga ega bo'lgan harflar bilan qo'shib yoziladi. Jim harfi yozuvda to'rt ko'rinishli bo'ladi.

alohida	so'z oxirida	so'z o'rtasida	so'z boshida
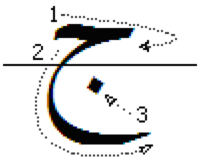		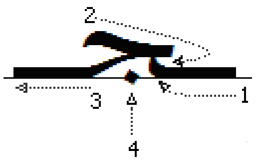	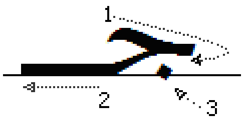

jayron	jo'ja	jon
جيران	جوجه	خان

ججج	جج	ج

1. So'z boshida:

جـ + ـهان = جهان

2. So'z o'rtasida o'zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

مـ + ـجـ + ـنون = مجنون

3. So'z o'rtasida o'zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

مر + جـ + ان = مرجان

4. So'z oxirida o'zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

رنـ + ـج = رنج

5. So'z oxirida o'zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

خار + ج = خارج

CHIM HARFI

Chim harfi alifbodagi yettinchi harfdir. Bu harf alifboda chim deb nomlanadi. Chim harfi o'zbek tilidagi *cho'l, chorshanba, qilich, qochoq* so'zlaridagi *ch* tovushini ifoda etadi. Chim harfi muttasil ya'ni ikkitomonlama qo'shiluvchi harf bo'lib, o'zidan oldin hamda o'zidan keyin kelgan qo'shilish imkoniyatiga ega

bo‘lgan harflar bilan qo‘shib yoziladi. Chim harfi yozuvda to‘rt ko‘rinishli bo‘ladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
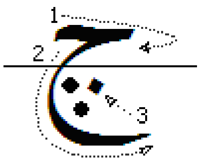		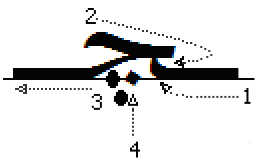	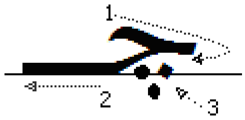

chopar	choy	chordevor
چاپار	چای	چاردیوار

ـچـچـچ	چـچ	چ

1. So‘z boshida:

چـ + ـراق = چراق

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

پـیـ + ـچـ + ـاق = پـیـچـاق

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

سا + چـ + ـیق = ساچـیق

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

قـیـرغـیـ + ـچ = قـیـرغـیـچ

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

قـولا + چ = قـولاچ

HOYI HUTTIY HARFI

Hoyi-hutti harfi alifbodagi sakkizinchi harfdir. Bu harf o‘zbek tiliga arab tilidan kirib o‘zlashgan so‘zlardagina qo‘llanadi. Hoyi hutti harfi bo‘g‘iz ***h*** tovushini ifodalaydi. O‘zbek tilidagi ***halim, hakim, hukamo, mahkam, solih, sahro*** kabi so‘zlardagi ***h*** tovushi hoyi huttiy harfi bilan yoziladi.

Hoyi-hutti harfi muttasil harf bo‘lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflar qo‘shilish yoki qo‘shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog‘lana oladi. Hoyi hutti harfi yozuvda to‘rt ko‘rinishda bo‘ladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
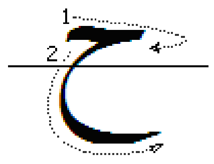	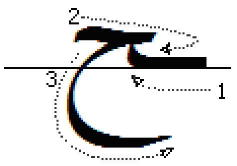	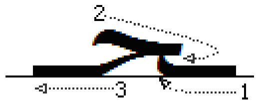	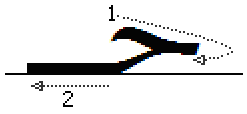

habib	hudud	rohat
حبیب	حدود	راحت

حـحـح	حـح	ح

1. So‘z boshida:

حکمت = ـکمت + حـ

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

محمود = ـمود + ـحـ + مـ

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

احوال = ـوال + حـ + ا

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

صلح = ـح + صلـ

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

اصلاح = ح + اصلا

XE HARFI

Xe harfi alifbodagi to‘qqizinchi harfdir. Bu harf alifboda xe deb nomlanadi. Xe harfi o‘zbek tilidagi *xabar*, *xat*, *shox*, *daraxt* so‘zlaridagi *x* tovushini ifoda etadi. Xe harfi muttasil ya’ni ikkitomonlama qo‘shiluvchi harf bo‘lib, o‘zidan

oldin hamda o‘zidan keyin kelgan qo‘shilish imkoniyatiga ega bo‘lgan harflar bilan qo‘shib yoziladi. Xe harfi yozuvda to‘rt ko‘rinishli bo‘ladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
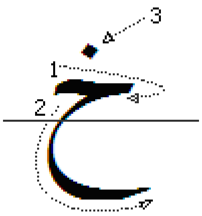	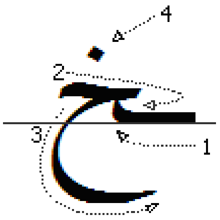	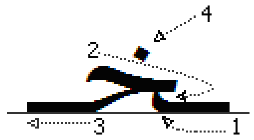	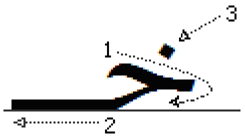

axtardi	taxt	daraxt
اختاردی	تخت	درخت

خخخ	خخ	خ

1. So‘z boshida:

خبر = بر + خـ

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

بـختسیز = تسیز + ـخـ + بـ

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

کارخانه = انه + خـ + کار

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

میخ = ـخ + میـ

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

چرخ = خ + چر

1-topshiriq. Jim harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

2-topshiriq. Chim harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

3-topshiriq. Hoyi hutti harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

4-topshiriq. Xe harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

5-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni ko‘chirib yozing va o‘qilishini o‘zlashtiring.

تاج	رواج	تاجر	اژدر	جادو	جدا	جون	جان
toj	rivoj	tojir	aj:dar	jodu	judo	jun	jon
آچ	برنچ	چاچ	چوپ	اوچدی	آچدی	چای	چین
och	birinch	choch	cho‘p	uchdi	ochdi	choy	chin
حیرت	حیوان	حضرت	حربِی	حدیث	حاجت	حبیب	حد
hayrat	hayvon	hazrat	harbiy	hadis	hojat	habib	had
درخت	خر	خبر	تخت	بخت	خان	خون	یخ
daraxt	xar	xabar	taxt	baxt	xon	xun	yax

6-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni arab yozuviga o‘giring.

jib	jodu	jabr	tojir	javob	toj	rivoj	xroj
chodir	choy	chin	ochar	uch	nochor	choch	tinch
had	hudud	hayvon	hayo	habib	hayrat	hur	hayot
xar	xon	daraxt	baxt	taxt	xabar	xun	xotun

7-topshiriq. Quyida berilgan gaplarni ko‘chirib yozing va o‘qilishini o‘zlashtiring.

راوی روایت ایتور ایردی. بو نان دور. او نانوایدور. نانوای تنوردا نان یاپور. نادر اوت اورور. بو آت دور و او تای دور. انور و ابرار دانادور. آی توننی یاریتور. آری دیدی. او آب و بو نان دور. بابا توتزاردا توت تیردی. او بازار باردی. او آواز بیردی. بازار آباددور. پرویز انار ییدی. بو چوپ و او توپدور. بو چادر و او چوپاوندور.

8-topshiriq. Quyida berilgan gaplarni arab yozuviga o‘giring.

Bu padardur. U onadur. Bu jiydadur. U opadur. Bu cho‘pondur. U ovchidur. Bu chinordur. U chopondur. Bu hayvondur. U Habibdur. Bu xordur. U chayondur. Bu chopardur. U jondur. Bu jindur. U bojdur. Bu hadisdur. U hayotdur. Bu xatdur. U boddur. Bu narvondur. U zabondur. Bu dandondur. U zanjirdur. Bu xordur. U bo‘rondur.

Izohli so‘zlar

پدر	**padar**	ota
خوار	**xor**	xor, tikan
خر	**xar**	eshak
خراج	**xiroj**	xiroj, soliq turi
تاجر	**tojir**	tojir, savdogar

برنچ	**birinch**	guruch
باد	**bod**	bod, sabo, shamol
زبان	**zabon**	zabon, til
دندان	**dandon**	tish
حد	**had**	chegara

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Jim harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma’lumot bering.
2. Chim harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma’lumot bering.
3. Hoyi hutti va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma’lumot bering.
4. Xe harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma’lumot bering.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi»,1989 y.

9-DARS

SIN, SHIN, SOD VA ZOD HARFLARI

REJA:

1. Sin harfi haqida ma’lumot.
2. Shin harfi haqida ma’lumot.
3. Sod harfi haqida ma’lumot.
4. Zod harfi haqida ma’lumot.

Tayanch so‘z va iboralar: arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, muttasil harflar, ikki tomonlama qo‘shiluvchi harflar, sin harfi, shin harfi, sod harfi, zod harfi, alohida shakli, so‘z boshidagi shakli, so‘z o‘rtasidagi shakli, so‘z oxiridagi shakli, s tovushi, sh tovushi, s tovushi, z tovushi, satr ostki qism, satr ustki qism

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, muttasil harflar, ikki tomonlama qo‘shiluvchi harflar, sin harfi, shin harfi, sod harfi, zod harfi, alohida shakli, so‘z boshidagi shakli, so‘z o‘rtasidagi shakli, so‘z oxiridagi shakli, s tovushi, sh tovushi, s tovushi, z tovushi, satr ostki qism, satr ustki qism haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

SIN HARFI

Sin harfi alifbodagi o‘n beshinchi harfdir. Bu harf alifboda sin deb nomlanadi. Sin harfi o‘zbek tilidagi *soz, sabab, dars, so‘roq* so‘zlaridagi *s* tovushini ifoda etadi. Sin harfi muttasil ya’ni ikkitomonlama qo‘shiluvchi harf bo‘lib, o‘zidan oldin hamda o‘zidan keyin kelgan qo‘shilish imkoniyatiga ega bo‘lgan harflar bilan qo‘shib yoziladi. Sin harfi yozuvda to‘rt ko‘rinishli bo‘ladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
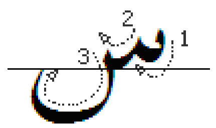	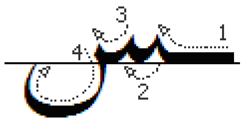	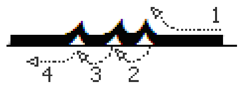	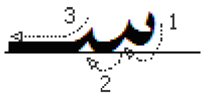

asb	dast	suv
اسب	دست	سوو

سسس	سس	س

. So‘z boshida:

سبب = بب + سـ

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

انسان = ان + ـسـ + انـ

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

پاسبان = ـبان + سـ + پـا

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

خسیس = س + خسیـ

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

اولـو + س = اولـوس

SHIN HARFI

Shin harfi alifbodagi o‘n oltinchi harfdir. Bu harf alifboda shin deb nomlanadi. Shin harfi o‘zbek tilidagi *shirin, shavkat, osh, shoshmoq* so‘zlaridagi *sh* tovushini ifoda etadi. Shin harfi muttasil ya’ni ikkitomonlama qo‘shiluvchi harf bo‘lib, o‘zidan oldin hamda o‘zidan keyin kelgan qo‘shilish imkoniyatiga ega bo‘lgan harflar bilan qo‘shib yoziladi. Shin harfi yozuvda to‘rt ko‘rinishli bo‘ladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
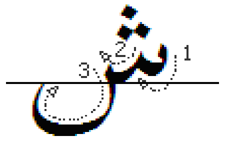	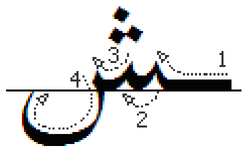	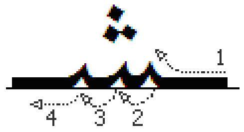	

qish	sharbat	tosh
قیش	شربت	تاش

ششش	شش	ش

1. So‘z boshida:

شـ + عـر = شعـر

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

بـيـ + ـشـ + ـيك = بـيـشـيـک

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

بـو + شـ + لـيق = بـوشـلـيق

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

تيـ + ـش = تيش

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

تـا + ش = تـاش

SOD HARFI

Sod harfi alifbodagi o‘n yettinchi harfdir. ص (sod) «s.» fonemasi - tanglay oldida talaffuz qilinuvchi tish orti emfatik sirg‘aluvchi, shovqinli jarangli undosh. Uning artikulyatsiyasi nutq a’zolarining holatlari oddiy til oldi sirg‘aluvchisi «**sin**» ning talaffuziga o‘xshaydi. Boshqacha aytganda til uchi pastki tizmasining ichki tomoniga biroz tegib turadi. Tilning o‘rta qismi qattiq tanglayga qarab ko‘tariladi va havo o‘tishi uchun tor tirqish hosil qilinadi. A’zolarning ana shunday holatlarida havo sirg‘alishidan **sod** harfini ifodalovchi tovush talaffuz qilinadi. Biroq shuni esdan chiqarmaslik kerakki, emfatik talaffuzda oddiy undosh talaffuzdagiga nisbatan havo o‘tish yo‘li anchagina tor bo‘ladi; til va boshqa barcha a’zolar, nihoyatda, taranglashadi; til orqasi yumshoq tanglayga qarab to‘liq tortiladi; havo sirg‘alib kuch bilan tashqariga otiladi. Bunday tovush o‘zbek tilida mavjud emas.

Bu harfni ifodalovchi tovush o‘zbek va rus tillarida mavjud emas. Bu harf faqat o‘zbek tiliga arab tilidan kirib o‘zlashgan *sodiq, sidq, sandiq, sahro* kabi so‘zlarda qo‘llanadi. Bu tovush o‘zbek xalqining fonologik bazasida bo‘lmagani uchun sin harfi ifodalagan tovush bilan talaffuz qilinadi.

ص harfi muttasil harf bo‘lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflar qo‘shilish yoki qo‘shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog‘lana oladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
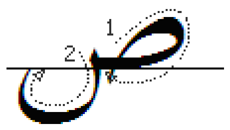	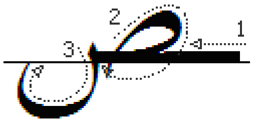		

sabr	tasvir	shaxs
صبر	تصور	شخص

صصصص	صصص	ص

1. So‘z boshida:

صـ + بـا = صبا

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

حـ + ـصـ + ـرت = حصرت

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

فـر + صـ + ـت = فـرصت

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

شـخـ + ـص = شخص

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

احـترا + ص = احـترا ص

ZOD HARFI

Zod harfi alifbodagi o‘n sakkizinchi harfdir. ض (zod) «d:» fonemasi - emfatik tanglay oldi tovushi, shovqinli, jarangli, tish orti portlovchisi. U barcha sifatlari bilan «**d**» fonemasiga mos kelsa ham, birgina farqi bor. U ham bo‘lsa, nutq a’zolarining ortiqcha kuch bilan taranglashuvidir. Boshqacha qilib aytganda, uning artikulyatsiyasi paytida til uchi tanglay oldiga tortilib, qattiq jipslashadi, ayni shu lahzada havo oqimi shiddat bilan tashqariga otiladi va **zod** fonemasi talaffuz qilinadi. Artikulyatsiya paytida burun bo‘shlig‘ini tanglay bilan bog‘lovchi tirqish yopiq bo‘ladi. Shu sababli havo oqimi faqat og‘iz bo‘shlig‘i orqali tashqariga yo‘l oladi. Bunday tovush o‘zbek tilida yo‘q.Bu harfni ifodalovchi tovush o‘zbek tilida mavjud emas. U faqat o‘zbek tiliga arab tilidan kirib o‘zlashgan ***zarar, arz, zarb*** so‘zlarida qo‘llanadi. Bu tovush o‘zbek xalqining fonologik bazasida bo‘lmagani uchun **ze** harfi ifodalagan tovush bilan talaffuz qilinadi.

ض harfi muttasil harf bo‘lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflar qo‘shilish yoki qo‘shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog‘lana oladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
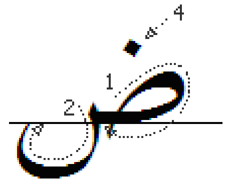	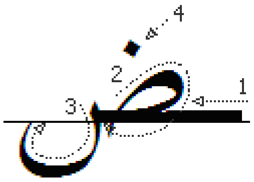		

ziyo	hozir	zarar
ضیا	حاضر	ضرر

ضضض	ضض	ض

1. So‘z boshida:

ضعیف = عیف + ضـ

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

غضب = ب + ضـ + غ

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

موضوع = وع + ضـ + مو

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

فیض = ض + فیـ

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

انقراض = ض + انقرا

1-topshiriq. Sin harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

2-topshiriq. Shin harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

3-topshiriq. Sod harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

4-topshiriq. Zod harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

5-topshiriq. Quyidagi so‘zlarni ko‘chirib yozing va o‘qilishiga o‘zlashtiring.

سوو	دوست	استاد	سرد	سر	اسباب	سبب	ساز
suv	do‘st	usdot	sard	sar	asbob	sabab	soz
بیش	آش	ایش	شب	دشت	پیشین	شاخ	شور
besh	osh	ish	shab	dasht	peshin	shox	sho‘r
اخلاص	شخص	رخصت	راحت	صدا	صحبت	صاحب	صبر
ixlos	shaxs	ruxsat	rohat	sado	suhbat	sohib	sabr
ضد	رضا	حاضر	اضتراب	راضی	ضرر	ضرب	ضیا
zid	rizo	hozir	iztirob	rozi	zarar	zarb	ziyo

6-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni arab yozuviga o‘giring.

sar	so‘z	soz	savdo	ustod	past	os	dars
sher	shox	shab	sho‘r	oshno	tosh	tush	urush
sabr	sahro	ruxsat	surat	subh	isrof	shaxs	hirs
zarar	zarb	hozir	iztirob	hazrat	zid	farz	ziyo

7-topshiriq. Quyida berilgan gaplarni ko‘chirib yozing va o‘qilishini o‘zlashtiring.

بو سربازدور. او آتدور. سرباز آت سورادور. بو سرداردور. سردار باسواددور. بو دارودور. او دارو دوادور. بو سوت و او سوو دور. اسرار بازاردا سوت ساتور ایردی. بو اسباب سازدور. او استاددور. استاد درس بیرادور. استاد سوز ایتاردی و آزاد یازاردی. آیدین آشپزدور. باتر ترازیباندور. بابور تاجردور. بو دیواردور. دانا و آیدین سیرداشدور. جابر درس بیرادور. احد و اسرار دوستدور.

8-topshiriq. Quyida berilgan gaplarni arab yozuviga o‘giring.

Bu chodirdur. U sozdur. Bu tandirdur. U nondur. Bu suvdur. U sutdur. Bu tutdur. U anordur. Bu sarbozdur. U oshpazdur. Bu tarozudur. U sabzidur. Bu turpdur. U toshdur. Bu uydur. U devordur. Bu soydur. Bu tutdur. U tutzordur. Bu toydur. U patirdur. Ahad donodur. Shab uzundir.

Tutzor

Bu tutzordur. Tutzorda tut daraxti bisyordur. Tut daraxti yaxshidur. Tut shirindur va doruvordur. Nodir tut teradur. Ahad tutni tarozuda tortadur. Oydin tut sotur. Asror ustodur. Asror tut daraxtidan dutor yasaydur.

Izohli so‘zlar

سبز	sabz	yashil, ko‘m-ko‘k
شب	shab	kecha, tun
شدت	shiddat	shiddat, tezlik
زشت	zesht	xunuk
سرداش	sirdosh	sirdosh
سرباز	sarboz	askar
باسواد	bosavod	savodli, savodxon
سود	sud	foyda, manfaat

استاد	ustod	ustoz
دستور	dastur	qo‘llanma
دست	dast	qo‘l
بس	bas	etarli
دوست	do‘st	do‘st

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Sin harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma’lumot bering.
2. Shin harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma’lumot bering.
3. Sod harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma’lumot bering.
4. Zod harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma’lumot bering.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi»,1989 y.

10-DARS

TO, ZO, AYN VA G‘AYN HARFLARI

REJA:

1. To harfi haqida ma’lumot.
2. Zo harfi haqida ma’lumot.
3. Ayn harfi haqida ma’lumot.
4. G‘ayn harfi haqida ma’lumot.

Tayanch so‘z va iboralar: arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, muttasil harflar, ikki tomonlama qo‘shiluvchi harflar, to harfi, zo harfi, ayn harfi, g‘ayn harfi, alohida shakli, so‘z boshidagi shakli, so‘z o‘rtasidagi shakli, so‘z oxiridagi shakli, satr osti, satr usti, t tovushi, z tovushi, g‘ tovushi

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, muttasil harflar, ikki tomonlama qo‘shiluvchi harflar, to harfi, zo harfi, ayn harfi, g‘ayn harfi, alohida shakli, so‘z boshidagi shakli, so‘z o‘rtasidagi shakli, so‘z oxiridagi shakli, satr osti, satr usti, t tovushi, z tovushi, g‘ tovushi haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

TO HARFI

To harfi alifbodagi o‘n to‘qqizinchi harfdir. ط (**to yoki itqi**) «**t:**» fonemasi - til oldi emfatik, shovqinli, jarangsiz, tish orti sirg‘aluvchisidir. Uning artikulyatsiyasi emfatik **zod** fonemasiga to‘la mos bo‘lgani holda jarangning yo‘qligi bilan farqlanib, nutq a’zolarining holati oddiy til oldi jarangsiz portlovchi «**te**» talaffuzidagi kabidir. Farq shundaki, til uchi tanglay oldiga tortilganda, qattiqroq jipslashadi. Til orqasi yumshoq tanglaydan imkoni boricha uzoqlashadi va shu lahzada havo oqimi shiddat bilan otilib chiqadi. Artikulyatsiya lahzasida burun bo‘shlig‘ining yo‘lagi yopiq bo‘ladi. Shu sababli havo oqimi faqat bo‘g‘iz bo‘shlig‘i orqali to‘g‘ri sirtga yo‘l oladi.

Bu harf faqat o‘zbek tiliga arab tilidan kirib o‘zlashgan ***tolib, taraf, tib, matlab*** so‘zlarida qo‘llanadi. Bu tovush o‘zbek xalqining fonologik bazasida bo‘lmagani uchun **te** harfi ifodalagan tovush bilan talaffuz qilinadi.

ط harfi muttasil harf bo‘lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflar qo‘shilish yoki qo‘shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog‘lana oladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
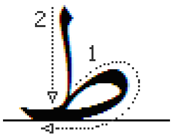	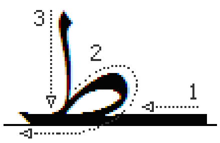	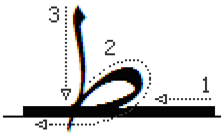	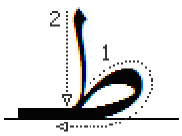

xattot	shart	botin
خطاط	شَرط	باطِن

ططط	طط	ط

1. So‘z boshida:

ط + بـيـب = طـبـيـب

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

مـ + ـطـ + ـرب = مـطـرب

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

ا + طـ + ـراف = اطـراف

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

فـقـ + ـط = فـقـط

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

خطـا + ط = خطـاط

ZO HARFI

Zo harfi alifbodagi yigirmanchi harfdir. ظ **(zo yoki izg‘i)** «**z:**» fonemasi - tanglay oldi undoshlaridan bo‘lib, shovqinli, jarangli tish orti sirg‘aluvchisi. Talaffuz qilinish uslubi **sod** fonemasi bilan mos keladi. Yagona farq «**zo**»ning jarangliligidir. Fonema artikulyatsiyasi asnosida barcha aktiv va passiv ishtirok qiluvchi nutq a’zolarining qattiq taranglashuvini esdan chiqarmaslik kerak. Bu xildagi undosh o‘zbek tilida mavjud emas.

Bu harf faqat o‘zbek tiliga arab tilidan kirib o‘zlashgan ***zohir, zulm, mazlum*** so‘zlarida qo‘llanadi. Bu tovush o‘zbek xalqining fonologik bazasida bo‘lmagani uchun **ze** harfi ifodalagan tovush bilan talaffuz qilinadi.

ظ harfi muttasil harf bo‘lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflar qo‘shilish yoki qo‘shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog‘lana oladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
		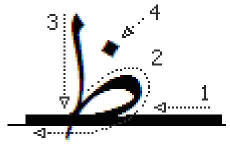	

nazar	izhor	zohir
نَظر	اِظهار	ظاهر

ظظظ	ظظ	ظ

1. So‘z boshida:

ظلم = لم + ظ

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

منظور = ور + ظ + مـنـ

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

وظيفه = يفه + ظ + و

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

واعظ = ظ + واعـ

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

الفاظ = ظ + الفا

’AYN HARFI

’Ayn harfi alifbodagi yigirma birinchi harfdir. ع (**ayn**) fonemasi. Arab va barcha somiy tillar uchun xos tovush bo‘lib, halqumda talaffuz qilinuvchi, shovqindan iborat portlovchi undosh tovushdir.

U bo‘g‘izning mushaklari nihoyatda taranglashib, jipslashgach, pauzadan so‘ng birdaniga bo‘shashuv oqibatida nafas kuch bilan tashqariga otilgan lahzada hosil bo‘ladi.

Bunda tovush paychalari to‘lqinlanib harakatga keladi. Yumshoq tanglay ko‘tarilgan, burun bo‘shlig‘iga o‘tish yo‘li yopiq bo‘ladi.

Bunday tovush o‘zbek tilida yo‘q. Uning to‘g‘ri talaffuz qilish ko‘nikmalarini hosil qilish barcha emfatik tovushlar artikulyatsiyasidagi kabi mushkuldir.

ع harfi muttasil harf bo‘lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflarning qo‘shilish yoki qo‘shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog‘lana oladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
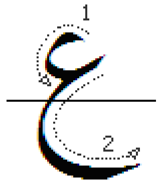	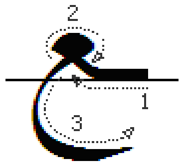	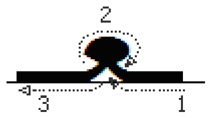	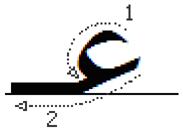

tobe	arab	ishq
تابع	عرب	عشق

ععع	عع	ع

1. So‘z boshida:

ع + شق = عشق

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

تـ + ـعـ + ـليم = تـعـليم

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

جر + ع + ت = جرعت

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

تـابـ + ـع = تـابـع

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

مـوضو + ع = مـوضوع

G‘AYN HARFI

G‘ayn harfi alifbodagi yigirma ikkinchi harfdir.

Bu harf ***g‘oz, g‘or, og‘ir, tog‘, bug‘*** so‘zlarida *g‘* tovushini ifoda qiladi.

غ harfi muttasil harf bo‘lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflarning qo‘shilish yoki qo‘shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog‘lana oladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
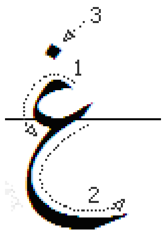	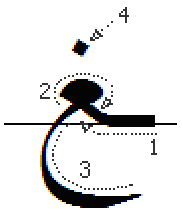	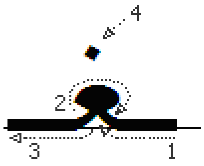	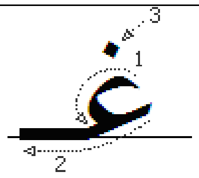

tog‘	yig‘och	g‘arb
تاغ	ییغاچ	غرب

غغغ	غغ	غ

1. So‘z boshida:

غـ + ـالـب = غـالـب

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

لـ + ـغـ + ـت = لـغـت

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

قـيـر + غـ + ـاق = قـيـرغـاق

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

تـيـ + ـغ = تـيـغ

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

اولـو + غ = اولـوغ

1-topshiriq. To harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

2-topshiriq. Zo harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

3-topshiriq. Ayn harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

4-topshiriq. G‘ayn harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

5-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni ko‘chirib yozing va o‘qilishini o‘zlashtiring.

خط	خطاط	طعام	لطف	اطراف	طالب	طلب	طوفان
xat	xattot	taom	lutf	atrof	tolib	talab	to‘fon

حفظ	لفظ	نظام	نظم	نظارت	مظلوم	ظلم	ظالم
hifz	lafz	nizom	nazm	nazorat	mazlum	zulm	zolim
معنی	طمع	شمع	نعمت	تعلیم	عالم	عشق	علم
ma’no	ta’ma	sham	ne’mat	ta’lim	olim	ishq	ilm
غاز	غرب	اولوغ	باغ	آغیر	آغا	غنیم	غار
g‘oz	g‘arb	ulug‘	bog‘	og‘ir	og‘a	g‘anim	g‘or

6-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni arab yozuviga o‘giring.

Tohir	tabiat	tanob	Saltanat	satr	shart	tabib	to‘ti
nazar	zohir	nozir	izhor	va’z	intizor	alfoz	talaffuz
asar	osor	e’tibor	arab	she’r	ta’bir	aziz	sa’odat
g‘or	g‘o‘r	og‘ir	og‘a	tug‘	ulug‘	bog‘	bug‘

7-topshiriq. Quyida berilgan gaplarni ko‘chirib yozing va o‘qilishini o‘zlashtiring.

بو عزیزدور. او عزیزه دور. بو باغ دور. او تاغ دور. بو آغا دور. او اینی دور. بو خط دور. او خطاط دور. بو طبیب دور. او طناب دور. بو طنابچی دور. او طبیعت دور. بو این دور. او نظردور. نظر طبیب دور. بو نادردور. نادر بازاردا نظارتچی دور. بو عطردور. او عطار دور. عطار عطرچی دور. نظر‘ نظارت‘ اظتراب‘ شرط‘ شیطان‘ وعظ‘ اطاعت‘ اعتبار‘ اعتقاد‘ وطن‘ مطبوعات سوزلاری عربچا سوزدور. غنی و عزیز دوست دور. آغا و اینی شطرنج اوینای دور.

8-topshiriq. Quyida berilgan gaplarni arab yozuviga o‘giring.

Bu tanobdur. U tanobchidur. Bu atirdur. U atirchidur. Bu tabibdur. U bemordur. Bu dorudur. Doru shifodur. Bu otadur. U onadur. Bu tosh og‘irdur. Bu og‘adur. U inidur. Nodir va Nodura nazoratchidur. Bu g‘ordur. Uy tordur. Bu so‘z yaxshidur. U so‘z yomondur. Anor shirindur. Ustoz va’z aytur. Yozuvchi asar yozur. Sho’ir she’r aytur.

Izohli so‘zlar

طبیب	tabib	tabib, shifokor
ظفر	zafar	g‘alaba, Zafar (ism)
نظم	nazm	nazm, kuy, sh’eriyat
وعظ	va’z	va’z, maruza

الفاظ	alfoz	lafz so‘zining ko‘pligi
مغرب	mag‘rib	mag‘rib, g‘arb
مظلوم	mazlum	zulm ko‘rgan
ظالم	zolim	zulm qilgan
ظاهر	zohir	ko‘rinish
طالب	tolib	talab qiluvchi

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. To harfi va uning yozuvdagi ko‘rinishlari haqida ma’lumot bering.
2. Zo harfi va uning yozuvdagi ko‘rinishlari haqida ma’lumot bering.
3. Ayn harfi va uning yozuvdagi ko‘rinishlari haqida ma’lumot bering.
4. G‘ayn harfi va uning yozuvdagi ko‘rinishlari haqida ma’lumot bering.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi»,1989 y.

11-DARS

FE, QOF, KOF VA GOF HARFLARI

REJA:

1. Fe harfi haqida ma’lumot.
2. Qof harfi haqida ma’lumot.
3. Kof harfi haqida ma’lumot.
4. Gof harfi haqida ma’lumot.

Tayanch so‘z va iboralar: arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, muttasil harflar, ikki tomonlama qo‘shiluvchi harflar, fe harfi, qof harfi, kof harfi, gof harfi, alohida shakli, so‘z boshidagi shakli, so‘z o‘rtasidagi shakli, so‘z oxiridagi shakli, satr osti, satr usti, f tovushi, q tovushi, k tovushi, g tovushi

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, muttasil harflar, ikki tomonlama qo‘shiluvchi harflar, fe harfi, qof harfi, kof harfi, gof harfi, alohida shakli, so‘z boshidagi shakli, so‘z o‘rtasidagi shakli, so‘z oxiridagi shakli, satr osti, satr usti, f tovushi, q tovushi, k tovushi, g tovushi haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

FE HARFI

Fe harfi alifbodagi yigirma uchinchi harfdir. Bu harf ***fil, oftob, fonus, afsus, qulf*** kabi so‘zlardagi **f** tovushini ifoda qiladi.

ف harfi muttasil harf bo‘lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflar qo‘shilish yoki qo‘shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog‘lana oladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
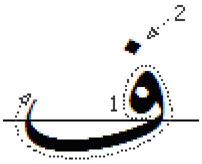	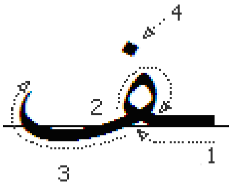	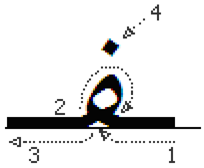	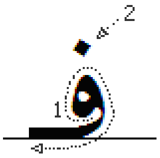

taraf	oftob	fasl
طرف	آفتاب	فصل

ففف	فف	ف

1. So‘z boshida:

فـ + صل = فصل

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

مـ + ـفـ + ـتون = مفتون

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

د + فـ + ـتر = دفتر

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

عاريـ + ـف = عاريف

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

شفـا + ف = شفـاف

QOF HARFI

Qof harfi alifbodagi yigirma to‘rtinchi harfdir. Qof harfi ***qovoq, qalin, oqsoq, oq*** so‘zlaridagi ***q*** tovushini ifoda qiladi.

ق harfi muttasil harf bo‘lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflar qo‘shilish yoki qo‘shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog‘lana oladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	So‘z boshida
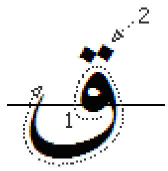	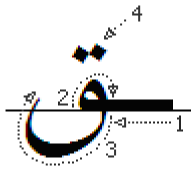	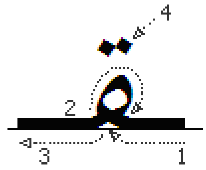	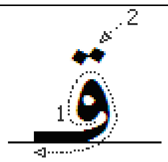

qush	quchoq	qoshuq
قوش	قوچاق	قاشوق

ققق	قق	ق

1. So‘z boshida:

قـ + ـاضی = قـاضی

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

لـ + ـقـ + ـمـان = لـقـمـان

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

ر + قـ + ـيـب = رقـيـب

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

رفـيـ + ـق = رفـيـق

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

فـر + ق = فـرق

KOF HARFI

Kof harfi alifbodagi yigirma beshinchi harfdir.

Bu harf ***kitob, kotib, kamol, ko‘mak, kelajak*** kabi so‘zlarda *k* tovushini ifoda etadi.

ک harfi muttasil harf bo‘lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflar qo‘shilish yoki qo‘shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog‘lana oladi.

Alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
....ک....	....ـک....	....ـکـ.......	.....کـ......

kitob	kabutar	nok
کتاب	کبوتر	ناک

ککک	کک	ک

1. So‘z boshida:

کـ + ـتـاب = کـتـاب

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

تـ + ـکـ + ـلیف = تـکـلیف

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

نـو + کـ + ر = نـوکـر

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

بـیشیـ + ك = بـیشیـک

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

تـا + ک = تـاک

GOF HARFI

Gof harfi alifbodagi yigirma oltinchi harfdir.

Bu harf ***gilos, gul, igna, keng, ong*** kabi so‘zlarda ***g*** tovushini ifoda etadi.

گ harfi muttasil harf bo‘lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflar qo‘shilish yoki qo‘shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog‘lana oladi.

Alohida	so‘zoxirida	so‘zo‘rtasida	so‘zboshida
..... گ	.... ـگ	..... ـگـ	..... گـ .....

barg	gasht	agar
برگ	گشت	اگر

گگگ	گگ	گ

1. So‘z boshida:

گـ + ـردن = گـردن

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

تـيـ + ـگـ + ـرمـان = تـيـگـيـرمـان

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

تـو + گـ + ـون = تـوگـون

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

تـانـ + ـگ = تـانـگ

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

بـر + گ = بـرگ

1-topshiriq. Fe harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

2-topshiriq. Qof harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

3-topshiriq. Kof harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

4-topshiriq. Gof harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

5-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni ko‘chirib yozing va o‘qilishini o‘zlashtiring.

فن	فرق	سفر	افسوس	الفاظ	تلفظ	فانوس	قولف
fan	farq	safar	afsus	alfoz	talaffuz	fonus	qulf

قفس	قار	قیش	قوروق	قودوق	قیرغاق	باشاق	توفراق
qafas	qor	qish	quruq	quduq	qirg‘oq	boshoq	tufroq
کار	کور	کیر	کتاب	تکرار	کوک	کیییک	بویوک
kor	Ko‘r	kir	kitob	takror	ko‘k	kiyik	buyuk
گپ	گردن	گونگ	اگر	ایگری	سیگیر	تانگ	بانگ
gap	gardan	go‘ng	agar	egri	sigir	tong	bong

6-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni arab yozuviga o‘giring.

funun	fulod	Afriqo	farmon	oftob	vafo	nafas	fotih
qaychi	qarich	shafqat	naqsh	faqir	baliq	shafaq	o‘q
kabob	kasb	takbir	Akbar	Ikrom	tirik	tuk	tok
ganj	go‘sht	girdob	egar	agar	nigor	gung	so‘ng

7-topshiriq. Quyida berilgan matnni ko‘chirib yozing va o‘qing.

حکایت

بیر کیشی بیر طوطینی باقتی و انگا فارسی تیلنی اورگاتی. هرچند سعی قیلدی اول طوطی در این چه شک دین اوزگا کلیمه نی اورگانمادی. اول کیشی هر نمیرسه نی سورسه انینگ جوابیده در این چه شک دیر ایردی. مذکور طوطینی ساتماق اوچون بازارغه ایلتی. انگا ایککی یوز روپیه بها قویولدی. بیر مغل طوطیدین سوردیکه سین ایککی یوز روپیه غه لایق مودورسین. طوطی ایدی. دراین چه شک. مغل کوب خرسند بولدی و طوطینی ایککی یوز روپیه غه آلیب اویعه ایلتدی. اول مغل هر نمرسه نی کیم سورسه طوطی در این چه شک دیر ایردی. مغل طوطینی انداغ کوردی اوز کونگلیده شرمنده و پشیمان بولدی و ایدی: نیمه احماقلیق قیلیب ایرکان مین کیم مونداغ طوطینی آلغان ایرکانمن طوطی ایدی : در این چه شک مغلنی کولگو آلدی و طوطینی آزاد قیلدی .

8-topshiriq. Quyida berilgan Abdulla Avloniyning “Turkiy guliston yozud axloq” asaridan olingan “Intizom” matnini arab yozuviga o‘giring.

INTIZOM

Intizom deb qiladurgan ibodatlarimizni, ishlarimizni har birini o‘z vaqtida tartibi ila qilmakni aytilur. Agar yer yuzida intizom bo‘lmasa edi, insonlar bir daqiqa yasholmas edilar. Janobi haq yer-u osmonlarni, oy va yulduzlarni, inson va hayvonlarni, qurt va qushlarni shunday bir nizom ila tarbiyat berib yaratmishdurki, aql bilmakdan, qalam yozmakdan, til

so‘zlamakdan ojizdur. Dunyoga kelgan payg‘ambarlarning har birlari din va shariatlarini tarbiyat va nizom ila yurutmishlar. Xususan, islom dini mukammal ravishda tartib va nizomni rioya qilmishdur. Va bu soyada ozgina zamonda islom urug‘lari butun dunyo yuziga yoyilmishdur. Islom davlatlarining barposi nizom va intizom o‘ldig‘i kadi barbod va inqirozi ham tartib va nizomsizlik ila bo‘lmishdur. «Xayr, o‘tkan ishga salovat». Alhosil, har bir millatning taraqqiy va taoliysi ishlarini vaqtida nizomdan chiqarmay tartibi ila yurutmakg‘a bog‘lidur. Shogirdlar maktab va madrasalardagi zamonga muvofiq ravishda qurilmish nizom va tartiblarni rioya qilmaklari lozimdur. Chunki tartib va nizomni rioya qilmagan kishilarning ishlari hamma vaqt notamom, o‘zlari parishon bo‘lurlar. Ammo ishlarini tartib uzra yurutgan kishilarning ishlari yerida, o‘zlari tinch va rohatda umr o‘tkarurlar. Hozirgi zamonda bizning Turkiston boylarining ishlari to‘xtab, sinuvlarining birinchi sababi ishlarini axloqsiz, bilimsiz, musrif, yalqov kishilarga topshiruvlari ila barobar o‘zlarining zamonga muvofiq tartib va nizomdan xabarsizliklarining yemushidur. Payg‘ambarimiz: «Kasblarning ortug‘roqi xiyonatsiz, yolg‘onsiz qilg‘on savdo va tijorat ila bandaning o‘z qo‘li birlan ishlagan ishidur», - demishlar.

Davlatni koni, manbai, tartib-intizom,
Sarvatni poydori erur iqtisodi tom.
Muhtojlig‘ yuzini ko‘rar deb gumon qilmang,
Tartibi birla yursa, kishining ishi mudom.

Izohli so‘zlar

فرمان	farmon	farmon
فقیر	faqir	kambag‘al
فاتح	fotih	oshuvchi, g‘olib
شفق	shafaq	shafaq, nur
تکبیر	takbir	ulug‘lash
گنج	ganj	ganj, boylik

گرداب	girdob	o‘rama
گونگ	gung	gung, soqov

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Fe harfi va uning yozuvdagi ko‘rinishlari haqida ma’lumot bering.
2. Qof harfi va uning yozuvdagi ko‘rinishlari haqida ma’lumot bering.
3. Kof harfi va uning yozuvdagi ko‘rinishlari haqida ma’lumot bering.
4. Gof harfi va uning yozuvdagi ko‘rinishlari haqida ma’lumot bering.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi»,1989 y.

12-DARS
LOM, MIM VA HOYI HAVVAZ HARFLARI

REJA:

1. Lom harfi haqida ma’lumot.
2. Mim harfi haqida ma’lumot.
3. Hoyi havvaz harfi haqida ma’lumot.

Tayanch so‘z va iboralar: arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, muttasil harflar, ikki tomonlama qo‘shiluvchi harflar, lom harfi, mim harfi, hoyi havvaz harfi, alohida shakli, so‘z boshidagi shakli, so‘z o‘rtasidagi shakli, so‘z oxiridagi shakli, satr osti, satr usti, l tovushi, m tovushi, h tovushi

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, muttasil harflar, ikki tomonlama qo‘shiluvchi harflar, lom harfi, mim harfi, hoyi havvaz harfi, alohida shakli, so‘z boshidagi shakli, so‘z o‘rtasidagi shakli, so‘z oxiridagi shakli, satr osti, satr usti, l tovushi, m tovushi, h tovushi haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

LOM HARFI

Lom harfi alifbodagi yigirma yettinchi harfdir. Bu harf ***lola, alvon, olma, bulbul*** kabi so‘zlardagi *l* tovushini ifoda etadi.

ل harfi muttasil harf bo‘lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflar qo‘shilish yoki qo‘shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog‘lana oladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
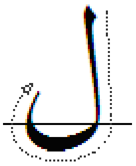	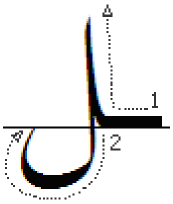	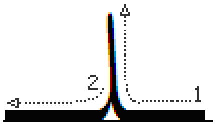	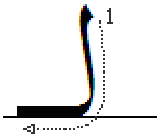

Shamol	shaftolu	bulbul
شمال	شفتالو	بلبل

للل	لل	ل

1. So‘z boshida:

لـطف = طف + لـ

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

صلح = ح + ـلـ + صـ

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

دلـيـل = يـل + لـ + د

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

كـامـل = ـل + كـامـ

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

مـشغـول = ل + مـشغـو

MIM HARFI

Mim harfi alifbodagi yigirma sakkizinchi harfdir. Bu harf ***mustaqillik, mehmon, mamlakat, kumush, intizom*** kabi so‘zlardagi *m* tovushini ifoda etadi.

م harfi muttasil harf bo‘lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflar qo‘shilish yoki qo‘shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog‘lana oladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
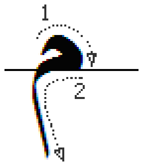	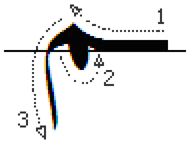	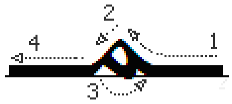	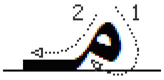

musht	uzum	murod
موشت	اوزوم	مُراد

ممم	مم	م

1. So‘z boshida:

مـ + شرق = مـشرق

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

مـ + ـمـ + كن = مـمـكن

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

ز + مـ + ـان = زمـان

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

نـيـ + م = نـيـم

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

نـا + م = نـام

HOYI HAVVAZ HARFI

Hoyi-havvaz harfi alifbodagi o‘ttiz birinchi harfdir. Bu harf o‘zbek tilida ***mehmon, har, hamkor, shoh*** so‘zlaridagi **h** tovushini ifodalaydi.

Bu harf so‘z oxirida arab va fors tillaridan o‘zlashgan so‘zlarda **a** unlisini ifoda qiladi. Masalan: ***baraka, ma’raka, sajda, toza, xona, taxta*** kabi so‘zlarda so‘z oxiridagi **a** unlisi hoyi havvaz harfi bilan yoziladi.

Hoyi havvaz harfi muttasil harf bo‘lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflarning qo‘shilish yoki qo‘shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog‘lana oladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
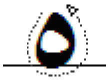	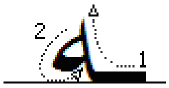	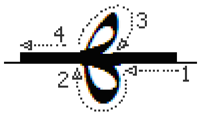	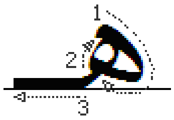

Hoyi havvaz harfi qo‘lyozma asarlarda quyidagi shakllarda bo‘lishi mumkin.

Hoyi havvaz	h	ﮧ	ﮩ	ﮨ	ه

arra	bahor	har
ارّه	بهار	هر

ههه	هه	ه

1. So‘z boshida:

همیشه = میشه + هـ

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

بهار = ار + ـهـ + بـ

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

زاهد = د + هـ + زا

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

شبهه = ـه + شبهـ

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

گناه = ه + گنا

Ba’zan hoyi havvaz harfi kof harfidan keyin kelib, o‘zbek tilidagi **i** tovushini beradi. Bu, asosan, bog‘lovchilarda ko‘zga tashlanadi. Xususan, bu *ki* yuklamasi bilan shakllangan *chunki, balki, zeroki* bog‘lovchilaridir. Aslida bu bog‘lovchilar

dors tilidan o‘zlashgan bo‘lib, fors tilida bu bog‘lovchi *chunke, balke, ziroke* kabi talaffuz etiladi.

Bu harf so‘z oxirida o‘zlashma so‘zlardagi **a** unlisini ifoda qilganda, unga qo‘shiluvchi qo‘shimchalar ajratib yoziladi (agar ajratib yozilmasa **a** unlisi **h** tarzida o‘qiladi).

barakali	arrani	marraga	davradan
برکه لی	ارّه نی	مره گا	دوره دان

Qizlarning ismidagi jinsni ko‘rsatish uchun xizmat qiladigan so‘z oxiridagi **a** tovushi har doim hoyi havvaz harfi bilan yoziladi. Aslida arab tilida muannas jinsni ifoda etadigan aksariyat so‘zlar ta marbuta (ة) bilan tugallanadi. Bu kabi so‘zlar o‘zbek tiliga ta mamduda (nuqtasiz ta marbuta) shaklida o‘zlashgan. Masalan:

اِراده دردانه اناره آزاده نادره زیاده

1-topshiriq. Lom harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

2-topshiriq. Mim harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

3-topshiriq. Hoyi havvaz harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

4-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni ko‘chirib yozing va so‘zlarni o‘qilishini o‘zlashtiring.

لب	کیلین	بیلیم	کلید	دلبر	اولیم	عالم	دل
lab	kelin	bilim	kalid	Dilbar	o‘lim	olim	dil
مین	مای	موم	آمان	دشمن	مرمر	مقام	ظلم
men	moy	mum	omon	dushman	marmar	maqom	zulm
هوا	هم	مهر	مهمان	مهم	ماه	خانه	شاه
havo	ham	mehr	mehmon	muhim	moh	xona	shoh

5-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni arab yozuviga o‘giring.

lof	lom	lekin	oltin	quloq	qishloq	dil	gul
lutf	lola	kelin	ilm	zulm	yashil	qizil	bulbul
markab	mulk	muz	omoch	tomon	mis	Misr	orom
maktab	murod	mol	barmoq	somon	kamon	bilim	tilim
hamroh	hamma	mehr	chehra	mehmon	shahar	shoh	goh

hind hafta muhr chahor hamyon xona noma deh

6-topshiriq. Quyida berilgan matnlarni ko‘chirib yozing.

حکایت

بر کیشی نینگ برهمیان آلتونی اوزینینگ اوییده یوقالدی. اول کیشی قاضیغه عرض قیلدی. قاضی اونینگ اوییغا کیلدی. اویداغی هر بیر کیشیغا بیر دانه دین جوب بیردی و دیدی: همه چوبلار بیر اوزونلیقدا هر کیمکه اوغری بولسه انینگ جوبی بیر انگشت مقداریدا اوزایغای. قاضی بارچاغا رخصت بیردی. اولاردان بیری اوغری ایردی. قورقتی و اوزینینگ جوبینی بیر انگشت مقداریدا کیسیب تاشلادی. ایرتا سی قاضی مذکور کیشیلارنینگ همه سینی چاقوردی و جوبلارینی کوردی. بیلدیکه جوبینی کیسکان کیشی اوغری. ایرکان همیاننی اندین آلدی و سیاست قیلدی.

حکایت

بیر کون بیر پادشاه شاه ذاده بیرلا شکارغا باریب ایردی. وقتیکه هوا قیزیدی و آفتاب آسمان نینگ میانه سیغا کیلدی. پادشاه بیرلا شاه ذاده جامه لارینی بیر مسخره بازنی بیلکاسیغا قویدیلار. پادشاه بو حالنی کوریب کولدی و ایدی: ای مسخره باز سینگا بیر ایشاک نینگ یوکی بولوبدور. مسخره باز ایدی: ای پادشاه انداغ ایماس بلکه ایکی ایشاک نینك یوکی بولوبدور.

7-topshiriq. Quyida berilgan Pahlavon Mahmud to‘rtliklarini arab yozuviga o‘giring.

Davronda ko‘p ko‘zni men giryon ko‘rdim,
Neki bal obo‘lsa, beomon ko‘rdim.
Nuh-ku ming yil yashab ko‘rdi bir to‘fon,
Men Nuh bo‘lmasam ham ming to‘fon ko‘rdim.

Filday kuching bo‘lsa ham mur bo‘lib ko‘rin,
Moling oshob-toshsa ham ur bo‘lib ko‘rin.
Hammaning aybini bilganing holda,
Hech narsa bilmaganday ko‘r bo‘lib ko‘rin.

Gurkiragan olov – dilim yo‘ldoshi,
To‘lqin urgan daryo – ko‘zlarim yoshi.
Ko‘zagarlar yasayotgan hark o‘za,
Ko‘hna do‘stlar hoki – qo‘li yo boshi.

8-topshiriq. Quyida berilgan Abdulla Avloniyning “Turkiy guliston yozud axloq” asaridan olingan “Axloq” matnini arab yozuviga o‘giring.

AXLOQ

Insonlarni yaxshilikg‘a chaqirguvchi, yomonlikdan qaytarguvchi bir ilmdur. Yaxshi xulqlarning yaxshiligini, yomon xulqlarning yomonligini dalil va misollar ila bayon qiladurgan kitobni axloq deyilur.

Axloq ilmini o‘qub, bilub amal qilgan kishilar o‘zining kim ekanin, janobi haq na uchun xalq qilganin, yer yuzida nima ish qilmak uchun yurganin bilur. Bir kishi o‘zidan xabardor bo‘lmasa, ilmni, ulamoni, yaxshi kishilarni, yaxshi narsalarni, yaxshi ishlarning qadrini, qimmatini bilmas. O‘z aybini bilub, iqror qilub tuzatmakg‘a sa’y va ko‘shish qilgan kishi chin bahodir va pahlavon kishidur. Rasuli akram nabiyyi muhtaram afandimiz: «Mezon tarozusiga qo‘yiladurgan amallarning ichida yaxshi xulqdan og‘irroqi yo‘qdur. Mo‘min banda yaxshi xulqi sababli kechasi uxlamasdan, kunduzlari ro‘za tutub ibodat qilgan kishilar darajasiga yetar», demishlar.

So‘ylasang so‘yla yaxshi so‘zlardan,
Yo‘qsa jim turmoqing erur yaxshi.
O‘ylasang yaxshi fikrlar o‘yla,
Yo‘qsa gung bo‘lmoqing erur yaxshi.
Ishlasang ishla yaxshi ishlarni,
Yo‘qsa bekorlig‘ing erur yaxshi.

Izohli so‘zlar

انگشت	angusht	barmoq
مور	mur	chumoli
سود	sud	foyda
وزرا	vuzaro	vazirlar
دوتا	duto	ikkita
درست	durust	durust, to‘g‘ri

شب و روز	shabu ruz	kecha-kunduz
انسانپرور	insonparvar	insonparvar
نمازشام	namozshom	kechki payt, shom namozi

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Lom harfi va uning yozuvdagi ko‘rinishlari haqida ma’lumot bering.
2. Mim harfi va uning yozuvdagi ko‘rinishlari haqida ma’lumot bering.
3. Hoyi havvaz harfi va uning yozuvdagi ko‘rinishlari haqida ma’lumot bering.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi»,1989 y.

13-DARS

LIGATURALAR

REJA:

1. Ligaturalar haqida ma’lumot.
2. Ligaturalarning yozuvda ifodalanishi haqida ma’lumot.

Tayanch so‘z va iboralar: arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, ligatura, qo‘shaloq harf, lom va alif ligaturasi, kof va alif ligaturasi, gof va alif ligaturasi, kof va lom ligaturasi, gof va lom ligaturasi, kof, lom va alif ligaturasi, gof, lom va alif ligaturasi

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, ligatura, qo‘shaloq harf, lom va alif ligaturasi, kof va alif ligaturasi, gof va alif ligaturasi, kof va lom ligaturasi, gof va lom ligaturasi, kof, lom va alif ligaturasi, gof, lom va alif ligaturasi haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

LIGATURALAR

Arab alifbosidagi **kof**, **gof** va **lom** harflaridan so‘ng alif harfi kelganda birga qo‘shilib o‘ziga xos shakl (ko‘rinish)ga ega bo‘ladi. Bunday harflar **ligaturalar,** ba’zi manbalarda esa **qo‘shaloq harflar** deb ham yuritiladi.

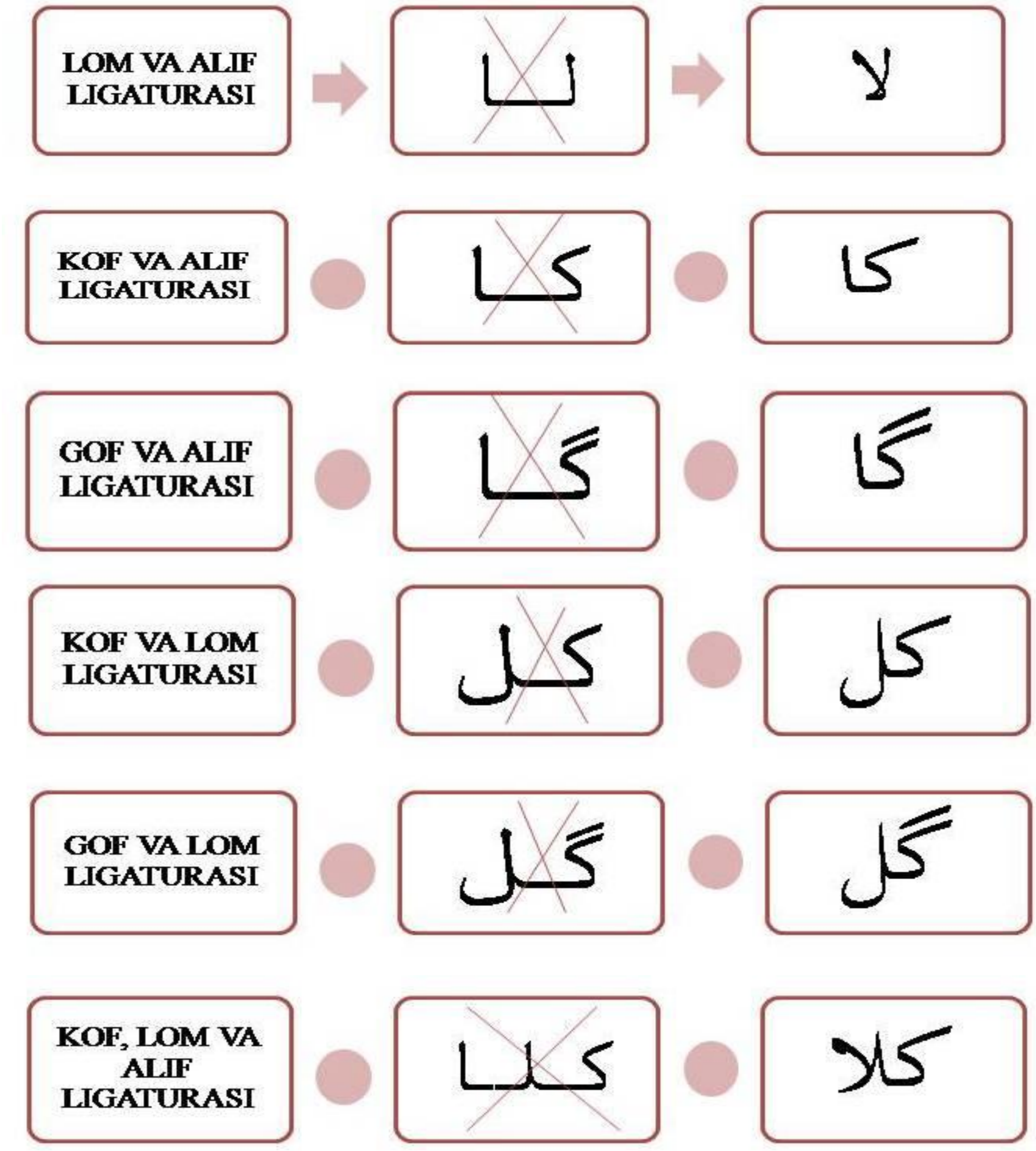

1-topshiriq. Lom va alif ligaturasini 2 qatordan yozing.

2-topshiriq. Kof va alif ligaturasini 2 qatordan yozing.

3-topshiriq. Gof va alif ligaturasini 2 qatordan yozing.

4-topshiriq. Kof va lom ligaturasini 2 qatordan yozing.

5-topshiriq. Gof va lom ligaturasini 2 qatordan yozing.

6-topshiriq. Kof, lom va alif ligaturasini 2 qatordan yozing.

7-topshiriq. Gof, lom va alif ligaturasini 2 qatordan yozing.

8-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni ko‘chirib yozing va o‘qilishini o‘zlashtiring.

گیلاس کلاس گل کل گاو کار لاله

گیلان کلان گلپری کلم گاه کام لابر

9-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni arab yozuviga o‘giring.

lobar loy toshloq kalom kalon goh korjoma

gilos gul gulzor lola log‘ar lekin losh

10-topshiriq. Quyida berilgan Mashrabning “O‘rtar” g‘azalini ko‘chirib yozing.

اورتار

اگر عاشقلیغیم ایتسام کوییب جان و جهان اورتار
بو عشق سرین بیان قیلسام تقی اول خانمان اورتار
من بیخانمان تینمای کویوب یاندیم فراقینگدا
آتینگ توتسام نگارا دیب که زوقیدین زبان اورتار
قیو تیل بیرلا ای جانا سنی وصفینگ بیان ایلای
تیلیم لال و کوزوم گریان سونگاکلاریم نهان اورتار
نه قاتتیغ کون ایکان جانا وصالینگدین جدا بولماق
منی آهیم توتونیغی زمین و آسمان اورتار
بو درد ایلا خراب بولدوم کیلیب حالیمنی سورماسسن
غمینگ باشقه الم باشقه یوراگیمنی فغان اورتار
بو مشرب دردینی جانا که هیچکیم باشیغه سالمه
اگر محشردا آه اورسام بهشت جاودان اورتار

11-topshiriq. Quyida berilgan Alisher Navoiyning “Topmadim” g‘azalini ifodali o‘qing va uni daftaringizga ko‘chirib yozing.

تاپمادیم

مهر کوپ کورگوزدوم اما مهربانی تاپمادیم
جان بسی قیلدیم فدا آرام جانی تاپمادیم
غم بیله جانیمغا ییتتیم غمگساری کورمادیم
هجر ایله دل خسته بولدوم دلستانی تاپمادیم

عشق ارا یوز مینگ ملامت اوقیغا بولدوم نشان
بیر کمان ابرویدا توزلوقدین نشانی تاپمادیم
کونگلوم ایچره سرو اوقیدور غنچه پیکان گل تکان
دهر باغی ایچره مونداق گلستانی تاپمادیم

حسن ملکی ایچره سیندیک شاه ظالم کورمادیم
عشق کوییدا اوزومدیک ناتوانی تاپمادیم
کوپ اوقودوم وامق و فرهاد و مجنون قصه سین
اوز ایشیمدیک بوالاجبراق داستانی تاپمادیم
اول زمان ایچیندا بولسون ای نوائی گرچه مین
بیر زمان ایشقیدا محنتدین امانی تاپمادیم
طبع گنچیدین معانی خرده سین یوز قتله حیف
کیم نثار ایتماککا شاه خرده دانی تاپمادیم

12-topshiriq. Quyida berilgan Abdulla Avloniyning “Ikkinchi muallim” asaridan olingan “Arslon ila ayiq” matnini arab yozuviga o‘giring.

ARSLON ILA AYIQ

Bir kun Arslon ila Ayiq ikkisi do‘st bo‘lub, ov qilmoqchi bo‘ldilar. Sahroga chiqub, yugurub-yelub bir kiyikni tutdilar.

Yemakchi bo‘lub turgan vaqtlarinda oralarinda urush paydo bo‘ldi. Arslon: - Man kattaman, manga ko‘brog‘ berursan. Ayiq: - Man kichik bo‘lsam ham sandan ko‘b harakat qildim, yugurdim, yeldim. San bir joyda qarab turding. Sergo‘sht yerni man yerman, deb urush boshladilar. Shul darajaga yetdilarki, ikkisi ham o‘lar holatga yetub, yerga yiqilub, qimirlashga majol qolmadi. Bularning holidan bir necha bo‘rilar xabardor bo‘lub, kelushub tayyorgina kiyik go‘shtini yeb, suyagini qo‘yub ketdilar. Bu ikki janjal qilgan bechoralar bir-birlariga der edilarki, agar bizlar urushmagan bo‘lsak edi, ikkimizning ham qornimiz to‘ygon bo‘lur edi. Mana, urushgonimiz uchun ikkimiz ham og‘zimizdagi oshimizdan ayrilduk, deb afsus qilub, oxirda surgolib borub, molimizning so‘lakayi deb, quruq suyakni chaynadilar.

Izohli so‘zlar

دلارام	dilorom	dilga orom beruvchi, Dilorom
قلاب	qallob	aldamchi
دلاور	dilovar	botir, qo‘rqmas
اسلام	islom	islom
بالا	bolo	yuqori, baland
كلم	kalam	karam
كل	ko‘l	barcha ish

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Lom va alif qo‘shaloq harflari haqida ma’lumot bering.
2. Kof va alif qo‘shaloq harflari haqida ma’lumot bering.
3. Gof va alif qo‘shaloq harflari haqida ma’lumot bering.
4. Kof va lom qo‘shaloq harflari haqida ma’lumot bering.
5. Gof va lom qo‘shaloq harflari haqida ma’lumot bering.
6. Kof, lom va alif qo‘shaloq harflari haqida ma’lumot bering.
7. Gof, lom va alif qo‘shaloq harflari haqida ma’lumot bering.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi»,1989 y.

14-DARS

ARAB SATR USTI BELGILARI

REJA:

1. Arab satr ustki belgilari
2. Arab satr ustki belgilarining yozuvda ifodalanishi

Tayanch so'z va iboralar: arab-o'zbek alifbosi, eski o'zbek yozuvi, arab satr ustki belgilari, madda (mad) belgisi, tashdid belgisi, tanvin belgisi, sukun belgisi, hamza belgisi, vasla belgisi, al aniqlik artikli, aniq otlar, moslashmagan aniqlovchi, qamariy harflar, shamsiy harflar

O'quv mashg'ulotining maqsadi: arab-o'zbek alifbosi, eski o'zbek yozuvi, arab satr ustki belgilari, madda (mad) belgisi, tashdid belgisi, tanvin belgisi, sukun belgisi, hamza belgisi, vasla belgisi, al aniqlik artikli, aniq otlar, moslashmagan aniqlovchi, qamariy harflar, shamsiy harflar haqidagi nazariy ma'lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

ARAB SATR USTI BELGILARI

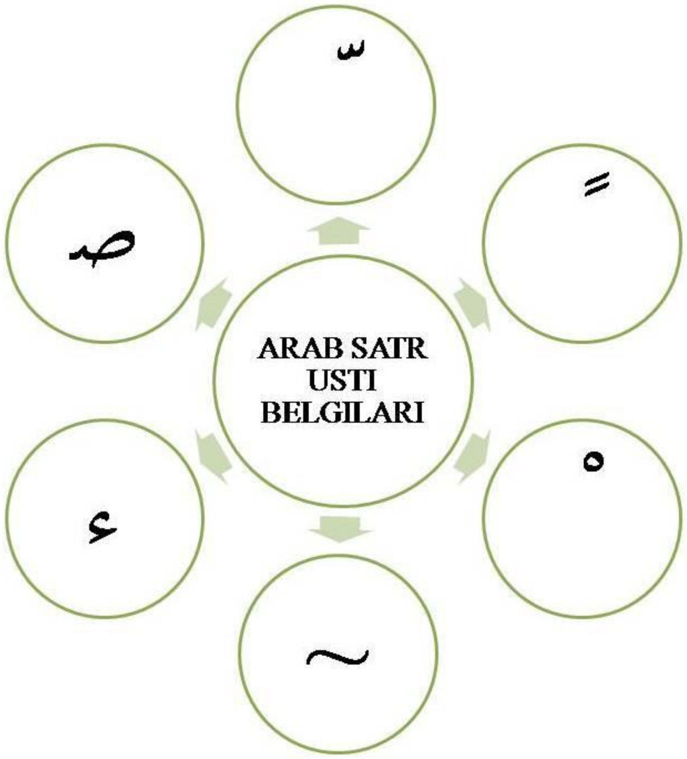

Arab tilidan kirib kelgan, faqatgina satr ustiga qo'yiladigan tashdid, tanvin, sukun, hamza, vasla va madda belgilari arab satr usti belgilari deyiladi. Yuqorida nomlari zikr etilgan belgilar harf bo'lmaganligi sababli yozuvda tushub qoladi.

Arab yozuvida yana ba'zi fatha (zabar), kasra (zir) va zamma (pish) deb nomlanuvchi belgilar ham bor. Zabar, zir v apish belgilari arab satr ostki va ustki belgilari tarkibiga kiradi, lekin ularning ba'zilari satr ustida, ba'zisi esa satr ostida joylashadi. Arab satr usti belgilari esa faqat satr ustida joylashadi. Shuning uchun

harakatlar (zabar (fatha), zir (kasra) v apish (damma)) arab satr usti belgilari qatoriga kiritilmaydi.

Arab satr usti belgilari quyidagilar:

1. Tashdid (**تشدید**) ـّ . Tashdid ikkilantirish degan ma’noni anglatib, so‘z tarkibidagi undoshlarning ustiga qo‘yiladi. Tashdid belgisi tushgan undosh kuchaytirilgan va ikkilantirilgan holda talaffuz etilishi lozim. Bu belgi ko‘pincha tilimizga arab va fors tillaridan o‘zlashgan so‘zlarga qo‘yiladi. Yozuvda yonma-yon kelgan bir undoshni ikki bor takrorlash arab alifbosi qoidasi bo‘yicha mumkin emas. Arab yozuvida qo‘sh undoshli so‘zlar kelganda o‘sha undoshning biri yozilib, uning ustiga tashdid belgisi qo‘yiladi va shu orqali so‘zda ikkita bir xil tovush borligi anglashiladi. Masalan:

نقاش	عطار	محله	مکار
naqqosh	attor	mahalla	makkor

Ba’zi hollarda tashdid belgisining ustiga fatha yoki zamma belgilari qo‘yilishi ham mumkin (ـَّ ـِّ ـُّ). Bu esa har ikkalasini ham o‘qish zarurligini bildiradi. Buning uchun avval tashdid ostidagi undoshni takrorlab so‘ngra tashdid ustidagi harakatni o‘qish lozim. Masalan:

اول	محمد	تبسم	محبت
avval	Muhammad	tabassum	muhabbat

Tarkibida qo‘sh undoshi mavjud bo‘lgan turkiy so‘zlar, jumladan, o‘zbekcha so‘zlar arab grafikasida yozilganda, tovushlarning miqdoriga ko‘ra yozamiz. Masalan:

ساککیز	sakkiz	قاتتیق	qattik

So‘zlarga ba’zan qo‘shimchalar qo‘shilganda o‘zakdagi undosh bilan birga qo‘shaloq undosh hosil qilishi mumkin. Bunday hollarda ular yozuvda to‘liq yoziladi. Masalan:

تاققا	toqqa	بیلاککا	bilakka

2. Tanvin (**تنوین**) ـً . Bu ham arab satr usti belgilaridan biri bo‘lib, faqatgina arabiy so‘zlardagina ishlatiladi va yozuvdagi shakli quyidagi ko‘rinishlarda bo‘ladi. اًtanvin fatha, اٍtanvin kasra va اٌ tanvin zamma. Tanvin ko‘pincha so‘z

oxirida kelib, taglik vazifasida olingan alif harfining ustiga ikkita zabar ko‘rinishidagi chiziqcha qo‘yish orqali hosil qilinadi. Tanvin belgisi talaffuzda an tovush birikmasini beradi. Masalan:

مثلا	تخمینا	تقریبا	خصوصا
masalan	taxminan	taqriban	xususan

Arab tilidan o‘zlashgan so‘zlar tanvin belgisini olib, ravish so‘z turkumiga kiradi. Tanvin belgisi yozuvda tushib qolishi mumkin, lekin talaffuzda saqlanadi. Shu sababli so‘z oxrida tanvin belgisiga taglik vazifasini bajarib kelayotgan alif o tarzida o‘qilmaydi.

3. Sukun (**سکن**) ـْ. Sukun arabcha so‘z bo‘lib, *to‘xtab turish, tinchlik, orom* degan ma’nolarni bildiradi. Bu belgi ba’zan sokin deb ham yuritiladi. Uning asosiy vazifasi bo‘g‘inning yopiq ekanligini bildirishdir. Sokin belgisi undosh harf ustiga qo‘yiladi va shu undoshdan so‘ng unli yo‘q ekanligini bildiradi. Masalan:

فرزند	مجلس	مملکت	مصلحت
farzand	majlis	mamlakat	maslahat

4. Hamza belgisi (**همزه**). Bu belgi o‘zining vazifasiga asosan quyidagilardan iborat:

a) ikki unli qator kelganda ularni ajratish uchun yoziladi. Masalan:

شرائت	عجائب	غرائب	عائله
sharoit	ajoyib	g‘aroyib	oila

b) bo‘g‘inni ajratish uchun qo‘llanadi. Masalan:

مسؤلیت	مسؤل	تأسیس	تأکید
mas’uliyat	mas’ul	ta’sis	ta’kid

v) forsiy izofiy birikmalarda agar aniqlanmish qisqa *i* unlisi bilan tugallangan bo‘lsa, hamza belgisi shu harfning ustiga qo‘yiladi.

شجرهٔ ترک	Shajarai turk	نقطهٔ نظر	nuqtai nazar

5. Vasla (**وصله**). Bu belgi arab tiliga xos bo‘lib, noaniq holatdagi otni aniq holatga o‘tkazish va arabiy izofalarda ishlatilib, al aniqlik artikli ustiga qo‘yiladi. Vasla so‘zi arabcha so‘z bo‘lib, *qo‘shish* degan ma’noni bildiradi. Demak, vasla belgisi qo‘yilgan al aniqlik artikli to‘la holda o‘qiladi. Agar al aniqlik artikli ustida

vasla belgisi qo‘yilmasa, biz faqatgina artiklning a harfini o‘qib, keyingi kelayotgan so‘zning birinchi tovushini ikkilantirib o‘qiymiz. Bu haqda shamsiy va qamariy harflar va izofa bo‘limlariga qarang. Masalan:

Noaniq holatdagi otni aniq holatga o‘tishi

kitabun	كتاب	kitob	alkitabu	الكتاب	kitob
A book		kitob	**The** book		kitob

Arabiy izofa (moslashmagan aniqlovchi)

دار الّفنون dorul funun كمال الّدين Kamoliddin

Yuqorida tilga olingan belgilar yozuvda ifoda etilmasligi mumkin, lekin bu belgilarning xususiyatlarini to‘liq o‘zlashtirmog‘imiz lozim.

1-topshiriq. Tashdid belgisi ishtirok etgan 4 ta so‘z yozing.

2-topshiriq. Tanvin belgisi ishtirok etgan 4 ta so‘z yozing.

3-topshiriq. Sukun belgisi ishtirok etgan 4 ta so‘z yozing.

4-topshiriq. Madda belgisi ishtirok etgan 4 ta so‘z yozing.

5-topshiriq. Hamza belgisi ishtirok etgan 4 ta so‘z yozing.

6-topshiriq. Vasla belgisi ishtirok etgan 4 ta so‘z yozing.

7-topshiriq. Quyida berilgan tashdid belgisi qatnashgan so‘zlarni ko‘chirib yozing va ularni yozilishini o‘zlashtiring.

اول	مداح	نقاش	نجار	تجار	جبار
avval	maddoh	naqqosh	najjor	tujjor	jabbor
رقاس	محبت	تبسم	خطاط	عطار	مكار
raqqos	muhabbat	tabassum	hattot	attor	makkor

8-topshiriq. Quyida berilgan tanvin belgisi qatnashgan so‘zlarni ko‘chirib yozing va ularni yozilishini o‘zlashtiring.

مثلا	تخمينا	خصوصا	تقريبا	اتفاقا	اولا
masalan	taxminan	xususan	taqriban	ittifoqan	avvalan

9-topshiriq. Quyida berilgan sukun belgisi qatnashgan so‘zlarni ko‘chirib yozing va ularni yozilishini o‘zlashtiring.

مکتب	فرزند	درمان	دلگیر	بیلباغ	باغبان
maktab	farzand	darmon	dilgir	belbog‘	bog‘bon

توفراق	قولقاپ	قاپقان	توشليک	مشرب	شربت
tufroq	qo‘lqop	qopqon	tushlik	Mashrab	sharbat

10-topshiriq. Quyida berilgan madda belgisi qatnashgan so‘zlarni ko‘chirib yozing va ularni yozilishini o‘zlashtiring.

آدم	آش	آو	آلاو	آت	آق
odam	osh	ov	olov	ot	oq
آلتی	آلتين	آی	آماچ	آب	آرد
olti	oltin	oy	omoch	ob	ord

11-topshiriq. Quyida berilgan hamza belgisi qatnashgan so‘zlarni ko‘chirib yozing va ularni yozilishini o‘zlashtiring.

شرائت	عجائب	غرائب	عائله	مسؤليت	تأكيد
sharoit	ajoib	g‘aroib	oila	mas’uliyat	ta’kid
تأسيس	مؤلف	مسؤل	مسئله	رئيس	پائين
ta’sis	muallif	mas’ul	mas’ala	rais	poin

12-topshiriq. Quyida berilgan vasla belgisi qatnashgan so‘zlarni ko‘chirib yozing va ularni yozilishini o‘zlashtiring.

نور الدين	عبدالله	ميزان الاوزان	دارالحكمه
Nuriddin	Abdulloh	Mezon-ul avzon	dorulhikma
كمال الدين	لسان الطير	دارالبقا	ضرب المثل
Kamoliddin	Lisonut tayr	dorulbaqo	Zarb-ul masal

13-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni ko‘chirib yozing va ularni yozilishini o‘zlashtiring.

تلفظ	مشقت	تعجب	مداح	منجم	مقند
talaffuz	mashaqqat	ta’jjub	maddoh	munajjim	munaqqid
تفكر	بطال	ذره	تردد	غدار	ترقييات
tafakkur	battol	zarra	taddud	g‘addor	taqqiyot
تصور	معلم	مقلد	مكار	شفاف	كذاب
tasavvur	muallim	muqallid	makkor	shaffof	kazzob
جلاد	منور	تبرک	شدت	تصدق	منت
jallod	munvvar	tabarruk	shiddat	tasadduq	minnat

14-topshiriq. Quyida berilgan Abdulla Avloniyning “Turkiy guliston yoxud axloq” asaridan olingan “Vatanni suymak” matnini arab yozuviga oʻgiring.

VATANNI SUYMAK

Vatan. Har bir kishining tugʻulub oʻskan shahar va mamlakatini shul kishining vatani deyilur. Har kim tugʻulgan, oʻsgan yerini jonidan ortiq suyar. Hatto bu vatan hissi-tuygʻusi hayvonlarda ham bor. Agar bir hayvon oʻz vatanidan - uyuridan ayrilsa, oʻz yeridagi kabi rohat-rohat yashamas, maishati talx boʻlub, har vaqt dilining bir goʻshasida oʻz Vatanining muhabbati turar.

Biz turkistonlilar oʻz vatanimizni jonimizdan ortiq suydigimiz kabi, arablar arabistonlarini, qumlik, issigʻ choʻllarini, eskimular shimol taraflarini, eng sovuq qor va muzlik yerlarini boshqa yerlardan ziyoda suyarlar. Agar suymasalar edi, havosi yaxshi, tiriklik oson yerlarga oʻz vatanlarin tashlab hijrat qilurlar edi.

Bobolarimiz «Kishi yurtida sulton boʻlguncha, oʻz yurtingda choʻpon boʻl», - demishlar.

Men ayblik emas, ey vatanim, togʻlarim,
Bevaqt tashlab ketdim, oyo, bogʻlarim.
Hijron qilodur meni judoligʻ,
Do’ndi g’ama ro’z-u shab-u chog’larim.

Hammaga ma’lumdurki, eng muqaddas diniy yerimiz oʻlan Arabistonga bogʻlarini, hovlilarini sotub hijrat qilgan hojilarimizning aksari yana oʻz vatanlariga qaytub kelurlar. Buning sababi, ya'ni bularni tortib keturgan quvvat oʻz vatanlarining, tuproqlarining mehr-u mahabbatidur. Rasuli akram nabiyyi muhtaram sallollohu alayhi vasallam afandimiz: «Hubbul - vatani minal imoni - vatanni suymak imondandur», - demishlar.

Vatan, vatan deya jonim tanimdan oʻlsa ravon,
Banga na gʻam, qolur avlodima uy-u vatanim.
Gʻubora doʻnsa gʻamim yoʻq vujud zeri vahm,
Charoki oʻz vatanim hokidur goʻri kafanim.

Tug‘ub o‘san yerim ushbu vatan vujudim xok,

O‘lursa aslina roje' bo‘lurmi man g‘amnok?

Izohli so‘zlar

نجار	najjor	duradgor
تجار	tujjor	savdogar
عطار	attor	atirchi
آب	ob	suv
مقلد	muqallid	taqlidchi
مکار	makkor	makr qiluvchi
غدار	g‘addor	berahm, zolim

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Tashdid belgisi va uning vazifalari haqida ma’lumot bering.
2. Tanvin belgisi va uning vazifalari haqida ma’lumot bering.
3. Sukun belgisi va uning vazifalari haqida ma’lumot bering.
4. Hamza belgisi va uning vazifalari haqida ma’lumot bering.
5. Vasla belgisi va uning vazifalari haqida ma’lumot bering.
6. Madda belgisi va uning vazifalari haqida ma’lumot bering.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi»,1989 y.

15-DARS

ALIFI MAQSURA VA VOVI ZOIDA

REJA:

1. Alifi maqsura haqida ma’lumot.
2. Vovi zoida haqida ma’lumot.

Tayanch so'z va iboralar: o'zbek tili, arab tili, fors tili, grammatika, alifi maqsura, alifi shikasta, vovi zoida, alif harfi, vov harfi, yo harfi

O'quv mashg'ulotining maqsadi: o'zbek tili, arab tili, fors tili, grammatika, alifi maqsura, alifi shikasta, vovi zoida, alif harfi, vov harfi, yo harfi haqidagi nazariy ma'lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

ALIFI MAQSURA

O'zbek tiliga arab tilidan o'tgan so'zlar shakliy yozuv qoidasiga ko'ra arab tilida qanday yozilsa, o'zbek manbalarida ham shunday yozilgan. Ya'ni ba'zi so'zlar oxirida kelgan yo harfi i va ye tovushini emas, o tovushini ifodalaydi hamda bu yo harfi «***alifi maqsura***» (***qusurli alif***) yoki «***alifi shikasta***» (***sindirilgan alif***) deb yuritiladi. Masalan:

موسی	Muso	تعلی	taolo
عیسی	Iso	تقوی	taqvo
یحیی	Yahyo	عسی	aso
مصطفی	Mustafo	حتی	hatto
مرطضی	Murtazo	معنی	ma'no

VOVI ZOIDA

Fors tilidan o'zbek tiliga kirib kelgan bir guruh so'zlar turkumida و harfi yozilsa ham, talaffuzda tushib qoladi. Ularning barchasida و harfidan so'ng **alif** harfi yoziladi. Ushbu o'qilmaydigan vov harfi «***vovi zoida***» (orttirilgan vov harfi) deb ataladi.Masalan:

خوارزم	**xorazm**	Xorazm
خواب	**xob**	uyqu
استخوان	**ustixon**	suyak
خواننده	**xonanda**	xonanda, qo'shiq kuylovchi
خوان	**xon**	o'quvchi, o'qiyotgan,
غزلخوان	**g'azalxon**	g'azalxon, g'azal o'quvchi
خوشخوان	**xushxon**	yoqimli kuylovchi

درخواست	**darxost**	talab, so‘rov
خواهلاماق	**xohlamoq**	xohlamoq
خواجه	**xoja**	xo‘ja, ega, xo‘jayin
خواهش	**xohish**	xohish, istak
خوانش	**xonish**	kuy, ashula
خواهن	**xohan**	xohlovchi, xohlayotgan
نیکخواه	**nikxoh**	yaxshilik tilovchi
خوشخواه	**xushxoh**	yaxshilik tilovchi
خوابگاه	**xobgoh**	uxlash xonasi
دلخواه	**dilxoh**	ko‘ngil ochuvchi

Eslatma: ayrim so‘zlarda **vov** و harfidan so‘ng **alif** ا yozilmay, **yo** ی harfi yoziladi va talaffuzda **h** tovushidan keyin **i** deb o‘qiladi. Masalan:

خویش	**xish**	qarindosh-urug‘, yaqinlar

1-topshiriq. Quyida berilgan baytlardagi **vov** yozilib o‘qilmaydigan so‘zlarni toping.

آرزو قیلدیم وفا اهلین کورای دیب تاپمادیم
خواه زاهد خواه فاسق خواه سایل خواه شاه.
ای نوایی یارا یارا بولسا کونگلینگ یخشیدور
کیم تردُّدسیز آلیشقای لار انی دلخواه لار.

2-topshiriq. Quyida berilgan matnni ko‘chirib yozing va o‘qing.

حکایت

بیر کیشی بیر قاف تولا مالنی بیر صَرّافغه تابشوروب شهرغا کیتتی قایتیب کیلغاچ مالینی تیلاب ایردی صراف اِنکار قیلدی و مینگا بیرماب ایردینگ دیب قسم یاد قیلدی اول کیشی قاضینینگ آلدیغا باریب احوالینی سوزلادی قاضی تعامل قیلدی و ایدی بیرار کیشیغا سوزلاماغیلکیم فلان صراف منینگ مالیمنی بیرمایدور دیب و سنینگ مالینگ اوچون بیر تدبیر قیلغایمان ایرتا سی کونی قاضی اول صرافنی ایندادی و ایدی منینگ باشیمغا بیر مشکل توشوبدور تنها قیلغالی قدرتیم یوقتور سانی اوز اورنومغا نائب قیلماقنی خواهلایمین زیراکه سین دیانتلی کیشیدورسین صراف قبول قیلدی و خرسند بولدی اویغا جوناغاچ قاضی اول کیشیغا ایدی ایمدی مالینگنی صرافدین تیلاغیل البته بیرغو سیدور

مذکور کيشی صرافنينگ آلديغا باردی صرافنی کورغاچ ايدی کيلغيل خوش کيليبسين سينينگ مالينگنی اونوتقان ايرکانمين بو کيچه ياديمغا توشتی القصه اول کيشينينگ مالينی بيردی و نائبليق آميديدا قاضيينگ آلديغا باريب ايردی قاضی ايدی بوکون مين پادشاهنينگ آلديغا باريب ايرديم انگلاديمکه سينگا بير اولوغ ايشنی تاپشورماقنی خواهلايدور خداغا شکر قيلغيل اولوغ مرتبه ايريشادورسين ايمدی اورنومغا نايبليقغا اوزگا کيشينی ايستاغايمين القصه قاضی بو حيله برلا رخصت بيردی.

3-topshiriq. Quyida berilgan matnni ko‘chirib yozing va o‘qing.

يالغانچی چوپان

قديم زمانلاردا بير ياش چوپان بار ايردی. او بعضی بعضی دا بی سبب يالغاندان قيچقيراردی: ياردم بيرينگ! ياردم بيرينگ! بوری کيلدی! بوری کيلدی! قويلاريمنی بورينينگ چنگاليدان قوتقارينگ!

آدملار اطرافدان قول لاری گا نيما کيرسا کوتاريب چوپان ييگيت و اونينگ قويلارينی بوری چنگاليدان قوتقاريش اوچون هر تاماندان اونگا ياردمگا کيليشاردی.

اما کيليب کوريشسا چوپان يالغان گاپيرگان بولاردی. چوپان کمک کا کيلگان آدم لارنی کوريب اولارنی مسخره قيليب کولاردی.

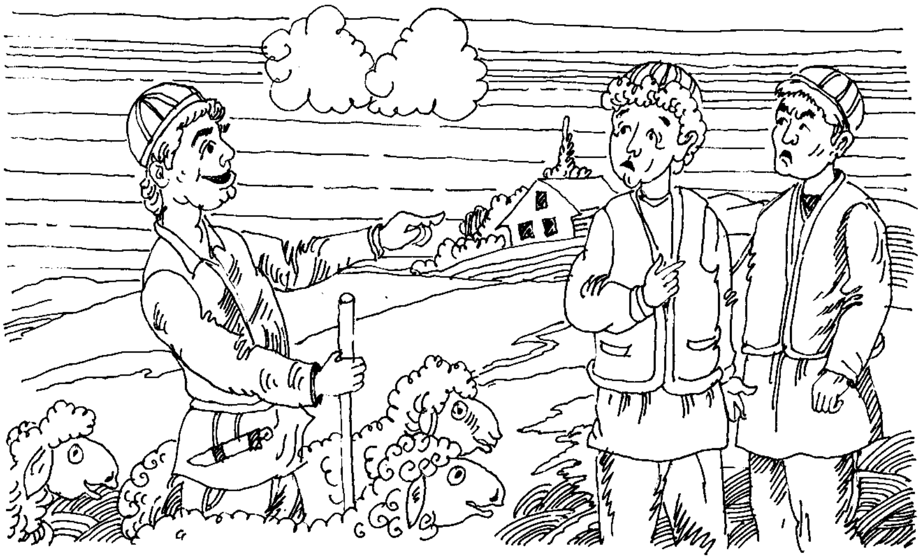

سونگرا آدم لار چوپان نی يالغان گاپيرگانينی فهملاب رنجيگان حالدا آرتلاريگا قايتاردیلار.

اتفاقا بير کونی بير نيچا بوريلار چوپان نينگ قويلاريگا حمله قيليشدی. بو حالنی کورگان چوپان هر قانچا قيچقيرماسين و آدملارنی ياردمگا چاقيرماسين هيچ کيم ياردم گا کيلمادی.

چونکه اولار چوپان یانا یالغان دان یاردمگا چاقیریاپتی دیب اویلاشدی. آدملار یاردمگا کیلیشمادیلار. بوریلار چوپان نینگ قویلارینی بوغیزلاب کیتدی. چوپان شونداگینا یالغان گاپیریش نقدر یامان عادت ایکانلبگینی توشونیب بیتدی.

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1.Alifi maqsura birikmasi qanday ma’no anglatadi?

2.Vovi zoida birikmasi qanday ma’no anglatadi?

3. Alifi maqsura ishtirok etgan so‘zlarga misollar ayting.

4. Vovi zoida ishtirok etgan so‘zlarga misollar ayting.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.

2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.

3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi»,1989 y.

16-DARS

O‘ZLASHGAN SO‘ZLARNI ANIQLASHDAGI BA’ZI TAVSIYALAR

REJA:

1. O‘zlashgan so‘zlar haqida ma’lumot.

2. O‘zlashgan so‘zlarni aniqlash usullari haqida ma’lumot.

Tayanch so‘z va iboralar: arab tili, o‘zbek tili, eski o‘zbek yozuvi, grammatika, so‘z, birikma, o‘zlashgan so‘z, turkiy so‘z, yot harflar, emfatik harflar

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: arab tili, o‘zbek tili, eski o‘zbek yozuvi, grammatika, so‘z, birikma, o‘zlashgan so‘z, turkiy so‘z, yot harflar, emfatik harflar haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

O‘ZLASHGAN SO‘ZLARNI ANIQLASHDAGI BA’ZI TAVSIYALAR

O‘zbek tiliga arab va fors tillaridan o‘zlashgan so‘zlarni aniqlash hamda ularni to‘g‘ri yozish murakkab masalalardan sanaladi. Bunday so‘zlarni aniqlash va imloviy xususiyatlarini eslab qolishning o‘ziga xos usullari mavjud.

1.Tarkibida o‘zbek tili talaffuziga mos kelmaydigan se (ث) yot harfi ishtirok etgan so‘zlar o‘zlashma so‘z sanaladi. **Masalan:**

باعث	بحث	ثانيه	ثابت
bois	bahs	soniya	sobit

2. Tarkibida o‘zbek tili talaffuziga mos kelmaydigan hoyi hutti (ح) yot harfi ishtirok etgan so‘zlar o‘zlashma so‘z sanaladi. **Masalan:**

حال	حافظ	حکومت	حساب
hol	hofiz	hukumat	hisob

3. Tarkibida o‘zbek tili talaffuziga mos kelmaydigan zol (ذ) yot harfi ishtirok etgan so‘zlar o‘zlashma so‘z sanaladi. **Masalan:**

ذکاوت	ذوق	ذکر	ذهن
zakovat	zavq	zikr	zehn

4. Tarkibida o‘zbek tili talaffuziga mos kelmaydigan sod (ص) yot harfi ishtirok etgan so‘zlar o‘zlashma so‘z sanaladi. **Masalan:**

صلامت	صاحب	صادق	صبح
salomat	sohib	sodiq	subh

5. Tarkibida o‘zbek tili talaffuziga mos kelmaydigan zod (ض) yot harfi ishtirok etgan so‘zlar o‘zlashma so‘z sanaladi. **Masalan:**

فرض	حاضر	حضرت	ضرر
farz	hozir	hazrat	zarar

6. Tarkibida o‘zbek tili talaffuziga mos kelmaydigan to (ط) yot harfi ishtirok etgan so‘zlar o‘zlashma so‘z sanaladi. **Masalan:**

تعطیل	طعام	وطن	طاعت
ta’til	ta’om	vatan	toat

7. Tarkibida o‘zbek tili talaffuziga mos kelmaydigan zo (ظ) yot harfi ishtirok etgan so‘zlar o‘zlashma so‘z sanaladi. **Masalan:**

نظم	منظره	ناظر	ظلم
nazm	manzara	nozir	zulm

8. Tarkibida o‘zbek tili talaffuziga mos kelmaydigan ‘ayn (ع) yot harfi ishtirok etgan so‘zlar o‘zlashma so‘z sanaladi. **Masalan:**

معلم	علم	شاعر	عشق
muallim	ilm	shoir	ishq

9. Tarkibida o‘zbek tili talaffuziga mos kelmaydigan hoyi havvaz (ه) yot harfi ishtirok etgan so‘zlar o‘zlashma so‘z sanaladi. **Masalan:**

هماهنگ	هنوز	مهر	هوا
hamohang	hanuz	mehr	havo

10. **-and** harfiy birikmasi bilan tugaydigan so‘zlarning aksariyat qismi o‘zlashma so‘zlar sanaladi. **Masalan:**

فرزند	دلبند	مانند	هنرمند
farzand	dilband	monand	hunarmand

11. **-ta** harfiy birikmasi (o‘zbek tilidagi) bilan boshlangan so‘zlar ham asosan o‘zlashma (arab tilidan) so‘zlar sanaladi. **Masalan:**

تشریف	تدقیق	تحسین	تحریر
tashrif	tadqid	tahsin	tahrir

12. **-ma** harfiy birikmasi (o‘zbek tilidagi) bilan boshlangan so‘zlar ham asosan o‘zlashma (arab tilidan) so‘zlar sanaladi. **Masalan:**

محرم	محکمه	مجلس	محمود
mahram	mahkama	majlis	Mahmud

13. **-mo‘** harfiy birikmasi (o‘zbek tilidagi) bilan boshlangan so‘zlar ham asosan o‘zlashma (arab tilidan) so‘zlar sanaladi. **Masalan:**

معطبر	مؤمین
mo‘tabar	mo‘min

14. **-mu** harfiy birikmasi (o‘zbek tilidagi) bilan boshlangan so‘zlar ham asosan o‘zlashma (arab tilidan) so‘zlar sanaladi. **Masalan:**

محبت	متفکر	ملک	مستقل
muhabbat	mutafakkir	mulk	mustaqil

15. **at** harfiy birikmalari bilan tugagan so‘zlar ham o‘zlashma so‘zlar sanaladi. **Masalan:**

جمعیت	حسرت	نظارت	صنعت
jamiyat	hasrat	nazorat	san’at

16. **ot** harfiy birikmalar bilan tugagan so‘zlar o‘zlashma so‘zlar sanaladi. **Masalan:**

نباتت	مطبعات	خطّاط	ملاقات
nabotot	matbuot	xattot	muloqot

17. So‘z boshi «i» va uning uchinchi harfi «ti» bo‘lgan so‘zlar ham o‘zlashma (arab tilidan) so‘zlar sanaladi. **Masalan:**

انتظام	انتظار	احتلاف	احتیاج
intizom	intizor	ixtilof	ehtiyoj

18. So‘z boshi «ist» harfiy birikmalari bilan boshlangan bo‘lsa ham o‘zlashma so‘zlar sanaladi. **Masalan:**

استقامت	استقلال	استقبال	استفاده
istiqomat	istiqlol	istiqbol	istifoda

19. Alifbo tarkibidagi boshqa harflar ishtirokida yasalgan quyidagi so‘zlar ham o‘zlashgan so‘zlardir. **Masalan:**

جناب	افتاب	ادراک	آدم
janob	oftob	idrok	odam

20. Tarkibida “f” harfi bo‘lgan so‘zlar ham o‘zlashma so‘zlar hisoblanadi. **Masalan:**

متفکر	تکلیف	طوفان	فصل
mutafakkir	taklif	to‘fon	fasl

21. **-anda** harfiy birikmasi bilan tugaydigan so‘zlar ham o‘zlashma so‘zlar sanaladi. **Masalan:**

خواننده سازنده پزنده گزنده

gazanda pazanda sozanda xonanda

22. **r** harfi bilan boshlangan so‘zlar ham o‘zlashgan so‘zlar hisoblanadi. **Masalan:**

راحت راست راز رباب

rubob roz rost rohat

23. Dol harfi bilan boshlanib dol harfi bilan tugallangan so‘zlar ham o‘zlashgan so‘zlar hisoblanadi. **Masalan:**

دلشاد دانشمند درد درامد

daromad dard donishmand dilshod

24. Arab tilidagi «af’al» (*ruh-arvoh*), «fu’ul» (*had-hudud*) va shu kabi qoliplarda hosil qilingan siniq ko‘plikka oid o‘zbek tiliga o‘zlashgan so‘zlar o‘zlashgan so‘zlardir. Masalan: *ayyom, arvoh, anhor, sharoit, ash’or, shuaro, vuzaro, funun, fuqaro, ulamo, fuzalo, milal, kutub, ...*

25. Arab tilidagi barcha fe’l boblari (IX bobdan tashqari) ning aniq daraja sifatdishlari o‘zbek tilida otlashgan shaklda uchraydi.Sifatdoshlar fe’llik hamda ismlik xususiyatiga ega bo‘lgan so‘zlardir.[1] Masalan, I bob sifatdoshi ya’ni ismi foili «*kataba*» fe’lidan *kotib, «hazara»* fe’lidan *nozir* va shu kabilar. O‘zbek tilida iste’molda uchraydigan arab tilidagi fe’l boblarining sifatdosh ya’ni ismi foil shklida bo‘lgan so‘lzarning aksariyati o‘zlashgab so‘zlar bo‘lib hisoblanadi va ularning ko‘pchiligi o‘zbek tiliga o‘zlashgan.

1-topshiriq. Quyida berilgan o‘zlashgan so‘zlarni ko‘chirib yozing va qaysi so‘zlarda qaysi yot harflar ishtirok etganini aniqlang.

حکم احکام حاکم محکوم محکمه حکمت

حکومت محرم حقیقت حرام احوال حدیث

ثانی ثنا ثمر مثقال ثانیه وارث

[1] E. Talabov. Arab tili. “O‘zbekisyon” nashriyoti. Toshkent, 1993 yil, 232-b.

مثنوی	وثیقه	مثال	بحث	ثابت	مراث
ذاکر	ذکر	ذوق	ذکاوت	مذکور	مذهب
ذهن	ذکا	ذلیل	عذر	عذاب	ذیل
طبیب	طناب	طرف	شیطان	شرط	شطرنج
طبقه	واسطه	نقطه	طلا	طلب	طناب
انتظام	الفاظ	مظلومه	مُعظم	تعظیم	وعظ
اظتراب	ظالم	مظفر	ظلمت	مناظره	ظاهِر
معجون	معبوده	مقصد	معقول	معمور	معصوم
معرفت	معارف	مطبعه	مذهب	مطلع	مصدر
مُعطّر	معامله	معلم	معظم	معطل	معما
عشق	عمر	عطر	عرب	علم	عقل
صاحب	صبر	صبر	فرصت	صحیح	تصادف
تصدیق	شخص	محصول	صحرا	صادق	اخلاص
ضرر	ضیا	راضی	قاضی	اضافه	حاضر
فرض	قَرض	بعضی	اضتراب	حضرت	ضربدار

2-topshiriq. Quyida berilgan matnni ko‘chirib yozing va o‘qing hamda o‘zlashgan so‘zlarni aniqlang.

حکایت

بیر کون بیر قارچیغای بیر خروس قا ایدیکه سین کوب بیوفادورسین زیراکه آدم لار سینی باقارلار و سینینگ اوچون اوی قیلورلار و هر زماندا سینی توتار بولسه لار نه اوچون قاچارسین و مین دشت نینگ قوشی دورمین و لکین بیر نیچه کونلارکیم آدمیذادلار قولیدین طعام ییغودیک بولسام الار اوچون شکار قیلورمین و هرچند بیراق بولسام هم وقتیکه قیچقیرغودیک بولسام ینا یانیب کیلغایمین خروس جواب بیردیکه گاها بیرار پرنده نی سیخدا کورغانمودورسین و مین کوب خروس لار نینگ کباب نینگ سیخیدا و تولا خروس لارنی اوت یوزا سیدا کباب قیلیغلیق کورگاندورمین سین هم اگر پرنده نی سیخدا کورور بولسانگ کوب بیراق بولور ایردینگ قارچیغای جواب سوز لالمادی .

3-topshiriq. Quyida berilgan Abdulla Avloniyning “Birinchi muallim” asaridan olingan “Yolg‘on do‘st” matnni arab yozuviga o‘giring va o‘zlashgan so‘zlarni aniqlang.

YOLG‘ON DO‘ST

Bir vaqt ikki kishi do‘st bo‘lub safarga chiqmishlar edi. Bir tog‘ ichindan ketub borganlarinda uzog‘dan bir yo‘lbarsni ko‘rmishlar. Do‘stlarning biri darhol yugurub bir daraxt ustiga chiqmish. Ikkinchisi shoshilub, qolub nima qilishin bilmay: yerga cho‘zulub, o‘lukg‘a o‘xshab yotmish. Yo‘lbars kelub iskab-iskab o‘luk gumon qilub qaytib ketmish. O‘rtog‘i daraxtdan tushub: «Birodar, yo‘lbars qulog‘ingga nima deb so‘zlab ketdi», deb so‘ramish. Yo‘ldoshi: «Oh, do‘stim! Shodlig‘ingda o‘rtog‘ bo‘lub, g‘am vaqtingda tashlab qochadurg‘on nomard kishilar ila yo‘ldosh bo‘ima!» deb so‘zlab ketdi, deb javob bermish.

4-topshiriq. Quyida berilgan matnni ko‘chirib yozing va o‘qing hamda o‘zlashgan so‘zlarni aniqlang.

حکایت

ایککی کیشی ماللارینی بیر قاری کمپیرغا تابشوردیلار و ایدیلارکه هر وقت کیم بیز ایککیمیز کیلور بولساق آلغایمیز نیچه کونلاردین سونگ اول کیشیلاردین بیری کمپیرنینگ آلدیغا کیلدی و ایدی مینینگ شیریگیم اولدی ایمدی مالنی مینگا بیرغایسین کمپیر ناچار بولوب مالنی انگا بیردی نیچه کوندین سونگ ینا بیری کیلدی و مالینی تیلادی کمپیر ایدیکه شریگینگ کیلیب ایردی سینی اولدی دیدی مین هرچند مبالغه قیلدیم و حُجَّتِ کیلتوردوم لیکن سوزومنی انگلامادی و همه مالنی آلیب کیتدی مذکور کیشی کمپیرنی قاضینینگ آلدیغا آیلتیب عدالت تیلادی قاضی تمام واقعه نی تینگلاگاندین سونگ بیلدیکه کمپیرنی گناهی یوقدور و اول کیشیغا ایدی سین اوَّل شرط قیلیب ایرکانسین کیم هر وقت ایککیمیز آلغایمیز و سین شریگینگنی کیلتورغیل و مالنی اندین آلغیل نچوک یالغوز بو بیرغا کیلدینگ اول کیشی جواب ایتالماسدین اوز یولیغا کیتدی.

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Se harfi ishtirok etgan o‘zbek tilida iste’molda bo‘lgan 4 ta o‘zlashgan so‘z toping.

2. Hoyi hutti harfi ishtirok etgan o‘zbek tilida iste’molda bo‘lgan 4 ta o‘zlashgan so‘z toping.

3. Zol harfi ishtirok etgan o‘zbek tilida iste’molda bo‘lgan 4 ta o‘zlashgan so‘z toping.

4. Sod harfi ishtirok etgan o‘zbek tilida iste’molda bo‘lgan 4 ta o‘zlashgan so‘z toping.

5. Zod harfi ishtirok etgan o‘zbek tilida iste’molda bo‘lgan 4 ta o‘zlashgan so‘z toping.

6. To harfi ishtirok etgan o‘zbek tilida iste’molda bo‘lgan 4 ta o‘zlashgan so‘z toping.

7. Zo harfi ishtirok etgan o‘zbek tilida iste’molda bo‘lgan 4 ta o‘zlashgan so‘z toping.

8. Ayn harfi ishtirok etgan o‘zbek tilida iste’molda bo‘lgan 4 ta o‘zlashgan so‘z toping.

9. Hoyi havvaz harfi ishtirok etgan o‘zbek tilida iste’molda bo‘lgan 4 ta o‘zlashgan so‘z toping.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.

2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.

3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi»,1989 y.

17-DARS

TURKIY SO‘ZLARNI ANIQLASHDAGI BA’ZI TAVSIYALAR

REJA:

1. Turkiy so‘zlarni aniqlash usullari

2. Turkiy so‘zlarni aniqlashning afzalliklari

Tayanch so‘z va iboralar: arab tili, fors tili, turkiy tillar, o‘zbek tili, arab yozuvi, arab-o‘zbek alifbosi, unlilar, qisaqa unlilar, cho‘ziq unlilar, undoshlar, o‘zak, bo‘g‘in, talaffuz, o‘zlashgan so‘z, turkiy so‘z, yot harflar

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: arab tili, fors tili, turkiy tillar, o‘zbek tili, arab yozuvi, arab-o‘zbek alifbosi, unlilar, qisaqa unlilar, cho‘ziq unlilar, undoshlar, o‘zak, bo‘g‘in, talaffuz, o‘zlashgan so‘z, turkiy so‘z, yot harflar haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

TURKIY SO‘ZLARNI ANIQLASHDAGI BA’ZI TAVSIYALAR

Eski o‘zbek yozuvida iste’molda bo‘lgan zabar (fatha), zir (kasra) va pish (damma) belgilarining nomlari ham turkiy emasligidan ham turkiy so‘zlarda unlilar harakatlar orqali ifoda etilmasligiga ishoratni ko‘rishimiz mumkin. Buni “At tuhfatuz zakiyyatu fil lug‘atit turkiyya” asari *(“At tuhfatuz zakiyyatu fil lug‘atit turkiyya” nomi bilan mashhur bo‘lgan asar XIV asrda kitobat qilingan. Muallifi noma’lum. Kitobning bir nushasi bizgacha yetib kelgan va u Turkiya mamlakatining Istanbul shahridagi Boyazid masjidi yaqinidagi Valiuddin kutubxonasida 3092 inventar raqami ostida saqlanmoqda.*) misolida ham ko‘rishimiz mumkin. Masalan: **rang-tus ma’nosini anglatuvchi so‘zlar**: oq (ااق), qora (قارا), qizil (قيزيل) 11-sahifa: **sifat so‘z turkumiga oid so‘zlar**: yomon (ياماان) 196–sahifa; yaqshi (yaxshi) (ياقشى) 197–sahifa; yang‘i (يانغى) 197–sahifa: **inson tana a’zolarini anglatuvchi so‘zlar:** barmoq (بارماق), quloq (قولاق) 14-sahifa; o‘bka (اوبكا) 39-sahifa; ko‘z (كوز) 52-sahifa; oyoq (ااياق) 60-sahifa: **son so‘z turkumiga oid so‘zlar**: o‘n (اون) 55-sahifa; bir (بير) 184-sahifa; yotmish-yetmish (ياتميش) 201-sahifa; yuz (يوز) 206-sahifa; o‘n iki (اون ايكى) 238-sahifa: **so‘roq olmoshlarini anglatuvchi so‘zlar:** qanday (قاندای) 19-sahifa; qani (قانى) 221-sahifa; naga-nega (ناكا) 234-sahifa; nacha-naja (ناجا) 234-sahifa; najik-nechuk (ناجيک) 234-sahifa: **ot so‘z turkumiga oid so‘zlar**: tuproq (توپراق) 30-sahifa, chuqur (چوقور) 45-sahifa; qo‘rqoq (قورقاق) 50-sahifa; yaproq (ياپراق) 51-sahifa; boshmoq (باشماق) 181-sahifa; yib (arqon) (ييپ) 293-sahifa: **kishilik olmoshlarini anglatuvchi so‘zlar:** biz (بيز) 183-sahifa: **ko‘rsatish olmoshlarini anglatuvchi so‘zlar:** ul

(اول) 59-sahifa; anda (اندا) 165–sahifa; bumu (بومو) 234-sahifa; **fe’l**: yotish (ياتيش) 62–sahifa; titramak (تيتراماک) 63–sahifa; boyladi (بايلادى)179–sahifa; bo‘vuzlamoq (bo‘g‘izlamoq) (بووزلاماق) 186–sahifa; buyurdi (بويوردى) 189–sahifa; yag‘di (ياغدى)195–sahifa; ilindi (ايليندى) 209-sahifa; inondi (اينادى) 209-sahifa: **suv hayvonlarini anglatuvchi so‘zlar:** baliq (باليق) 180-sahifa: qurbog‘a (قورباغا) 231-sahifa: **sudraluvchilarni anglatuvchi so‘zlar:** ilon (ايلان) 209-sahifa: **hashorat nomlarini anglatuvchi so‘zlar**: burg‘a (بورغا) 191-sahifa; kana (کانا) 220-sahifa; chumoli (چومالى) 273-sahifa: **parranda nomlarini anglatuvchi so‘zlar:** xo‘roz (خوراز) 57–sahifa: **hayvon nomlarini anglatuvchi so‘zlar:** bo‘ri (بورى) 59–sahifa; maymun (مايمون) 233-sahifa; o‘kuz-xo‘kiz (اوکوز) 237-sahifa: **osmon jismlari nomlarini anglatuvchi so‘zlar**: yulduz (يولدوز) 206-sahifa: **xarakter-xususiyat ma’nosini anglatuvchi so‘zlar**: yalqov (يالقاو) 104-sahifa; yovosh (يوواش) 195-sahifa; qo‘rqoq (قورقاق) 229-sahifa; **numerativlar**:dona (دانا) 193-sahifa: **qush nomlarini anglatuvchi so‘zlar:** kalik (کاليک) 215-sahifa: **qurilish xom-ashyosi nomlarini anglatuvchi so‘zlar**: kirbich (g‘isht) (کيربيچ) 219-sahifa: **qurol aslaha nomlari anglatuvchi so‘zlar**: qilich (قيليچ) 222-sahifa: **tabiat hodisalari nomini anglatuvchi so‘zlar**: qirov (قيراو) 225-sahifa; yomg‘ir (يامغير) –sahifa: **narsa-buyum nomlarini anglatuvchi so‘zlar**: momiq (paxta) (ماميق) 233-sahifa; to‘shak (توشاک) 263-sahifa; shol (yopinchiq, po‘stin) (شال) 274-sahifa:

1.Son so‘z turkumiga oid so‘zlar turkiy so‘zlar bo‘lganligi sababli barcha tovushlar yozyvda aks etadi. Ammo million, millard va trillionlardan tashqari.**Masalan:**

بيش	ساککيز	تورت	يوز
besh	sakkiz	to‘rt	yuz

2.Kishilik olmoshlari ham turkiy so‘zlar bo‘lganligi sababli barcha tovushlar yozyvda aks etadi. **Masalan:**

مين	بيز	سيز	سين
men	biz	siz	sen

3.Ko‘rsastish olmoshlari ham turkiy so‘zlar bo‘lganligi sababli barcha tovushlar yozyvda aks etadi. **Masalan:**

بو	شو	او	اوشا
bu	shu	u	o‘sha

4.So‘roq olmoshlari ham turkiy so‘zlar bo‘lganligi sababli barcha tovushlar yozyvda aks etadi. **Masalan:**

نيچا	قانچا	قاچان	قاييردا
nechta	qancha	qachon	qayerda

5.Bir so‘zdan tashkil topgan rang ma’nosini anglatuvchi so‘zlar turkiy so‘zlar bo‘lganligi sababli barcha tovushlar yozyvda aks etadi. **Masalan:**

ساريق	قيزيل	آق	ياشيل
sariq	qizil	oq	yashil

6.O‘zbek tilida ishlatiladigan barcha soda fe’llar turkiy so‘zlar bo‘lganligi sababli barcha tovushlar yozyvda aks etadi. **Masalan:**

آلماق	كيتماق	يوگورماق	ايشيتماق
olmoq	ketmoq	yugurmoq	eshitmoq

7.Qo‘shma fe’llarning yetakchi qismi –a yoki –la bilan tugallangan bo‘lsa, qo‘shma fe’lning har ikki qismi turkiy so‘z bo‘lganligi sababli barcha tovushlar yozyvda aks etadi. **Masalan:**

آلا كيلدى	بارا ساليب	كيلا ساليب	ايتا بيردى
ola keldi	bora solib	kela solib	ayta berdi

8. Qo‘shma fe’llarning yetakchi qismi –b yoki –ib bilan tugallangan bo‘lsa, qo‘shma fe’lning har ikki qismi turkiy so‘z bo‘lganligi sababli barcha tovushlar yozyvda aks etadi. **Masalan:**

آليب بارماق	ساتيب آلماق	توشيب كيتماق	چيقيب كيتماق
olib bormoq	sotib olmoq	tushib ketmoq	chiqib ketmoq

9.Inson tana a’zolarining anglatuvchi so‘zlar turkiy so‘z bo‘lganligi sababli barcha tovushlar yozyvda aks etadi. **Masalan:**

قولاق	تيش	قول	آياق
quloq	tish	qo‘l	oyoq

10. Turkiy so‘zlarda ikki unli tovush yonma-yon kelmaydi. **Masalan:**

قایماق	پایپاق	بیشیک	چومیچ
qaymoq	paypoq	beshik	cho‘mich

11. Turkiy so‘zlarda bir o‘zak tarkibida ikki undosh ketma-ket kelmaydi. **Masalan:**

باش	قاش	تیش	قول
bosh	qosh	tush	qo‘l

12. Ota, ona, opa, singil, ini kabi qarindoshlik ma’nosini anglatuvchi so‘zlar turkiy so‘zlardir. **Masalan:**

آتا	اینی	آپا	آنا
ota	ini	opa	ona

1-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni arab yozuviga o‘giring.

beshik	terak	elak	ilik	sariq	quruq	ot
boshoq	yetti	bel	ini	terak	qizil	yemak
xotin	og‘a	ovul	qishloq	qulun	sigir	suv
cotmoq	sen	shu	tirik	o‘lik	qiz	o‘g‘il

2-topshiriq. Quyida berilgan Zahiriddin Muhammad Boburning “Boburnoma” asaaridan oligan parchani ko‘chirib yozing, o‘qing va turkey hamda o‘zlashgan so‘zlarni tahlil qiling.

بابورنامه دان

تینگری تعالی نینگ عنایتی بیرلان و حضرت آن سرور کائنات نینگ شفاعتی بیرلان و چهار یار با صفالاری نینگ همتی بیرلان سه شنبه کونی رمضان آیینینگ بیشیدا تاریخ ساککیز یوز توقسان توققوزدا فرغانه ولایتی دا اون ایککی یاشتا پادشاه بولدوم.

فرغانه ولایتی بیشینچی اقلمدیندور. معموره نینگ کنارسیدا واقع بولوبتور. شرقی کاشغر، غربی سمرقند، جنوبی بدخشان نینگ سرحدی تاغلار شمالیدا اگرچه بورون شهرلار بار ایکاندور مثلی آلمالیق و آلماتو و ینگی کیم کتوبلاردا اطرار کنت بیتیرلار. مغول و اوزبیک جهتیدین بو تاریخدا بوزولوبتور اصلا معموره قالمابتور. مختصر ولایتتور. آشلیق میوه سی فراوان گردا – گردی تاغ واقع بولوبتور. غربی طرفیداکیم سمرقند و خجند بولغای تاغ یوقتور اشبو جانبتین اوزگا هیچ جانبتین قیش یاغی کیلا آلماس.

سیحون دریاسی کیم خجند سویی غا مشهوردور. شرق و شمالی طرفیدین کیلیب بو ولایتنینگ ایچی بیلا اوتوب غرب ساری آقار. خجند نینگ شمالی فناکت نینگ جنوبی طرفیدینکیم حالا شاهروحیه غا مشهوردور. اوتوب ینا شمالغا میل قیلیب ترکستاندین خیلی قوییراق بو دریا تمام قومغا سینگار. هیچ دریاغا قوییلماس. فرغانه نینگ ییتتی پاره قصبه سی بار. بیشی سیحون سووی نینگ جنوبی طرفیدا، قالغان ایککیسی شمالی جنوبیدادور. جنوبی طرفیداغی قصبه لاردان بیری اندجاندورکیم وسطتا واقع بولوبتور. فرغانه ولایتی نینگ پایتختی دور. آشلیغی وافر، میوه سی فراوان، قاوون و اوزوملاری یاخشی بولور. قاون محلیدا فالیز باشیدا قاون ساتماق رسم بولماس. اندجان نینگ ناشباتیسیدین یاخشی راق ناشباتی بولماس. ماورا النهردا سمرقند و کیش قورغانیدین سونگرا موندین اولوغراق قورغان یوقتور. اوچ دروازه سی بار. ارکی جنوب طرفیدا واقع بولوبتور. توققوز ترناو سوو کیرار و بو عجب تورکیم بیر بیردین هم چیقماس. قلعه نینگ گردا – گردی خندق و خندق نینگ تاش یانی سنگ ریزه لیق شاه راه توشوبتور. قلعه نینگ گردا – گردی تمام محلات تور. بو محله بیرلا قلعه عا فاصله اوشبو خندق تور و یاقاسیداغی شاه راه تور. قوشلاری کوب بولور. قیرغاولی بیحد سیمیز بولور. انداق روایت قیلدیلارکیم بیر قیرغاولنی اسکنه سی نی تورت کیشی ییب توگاتا آلمایدور. ایلی ترکتور.

3-topshiriq. Quyida berilgan Pahlavon Mahmud to‘rtliklarini lotin yozuviga o‘giring.

کیم قیلور بو ویران دلیم عمارت؟
کیم گناهیم اوچون بیرور کفارت؟
مین زیارت قیلدیم کوپ قبریستان نی
بیلمادیم کیم قیلور قبریم زیارت؟!

فیلدای کوچینگ بولسا هم مور بولیب کورین
مالینگ آشیب تاشسا هم عور بولیب کورین
همه نینگ عیبینی بیلغا نینگ حالدا
هیچ نرسا بیلماگاندای کور بولیب کورین

هر نقطه خطیمدا یانغان یوراکدور
هر حرفی قارانغو ظلمت دیماکدور
چیکماسمین آقشاملار شمع نینگ منتین
چونکه فکریم شمع دان شعله لیراقدور

4-topshiriq. Quyida berilgan Abdulla Avloniyning “Turkiy guliston yozud axloq” asaridan olingan “Axloq” matnini arab yozuviga o‘giring.

SADOQAT

Sadoqat deb kishi o‘z vazifasini to‘g‘rilik ila ishlamakni aytilur. Sodiq kishi din va millatiga, vatan va davlatiga to‘g‘rilik ila xizmat qilub, obro‘ va mukofatlar olur. Sadoqat gulshani salomat, bo‘stoni najotdur. Sadafdan inju, ilondan zahar hosil bo‘ldug‘i kabi rostlikdan foyda, xiyonatdan zarar hosil bo‘lur.

Janobi haq sodiqlarni suyar, yo‘lg‘onchilarni suymaz. To‘g‘rilikdan yo‘qolgan kishi yo‘q, xiyonatdan yo‘qolganlar cho‘qdur. Rostlik ila xiyonat ikkisi jam kelmas.

Agar bir kishining diliga to‘g‘rilik tuxumi ekilsa, har qancha och va suvsiz bo‘lsa ham to‘g‘rilik o‘sar. Xiyonat ko‘karmas. Axloq yuzasidan to‘g‘ri faqir yolg‘onchi boydan e'tiborlidur. Chunki sodiq kishi ahdig‘a vafo qilur. Yolg‘onchi esa va’dasida turmay o‘zini xijolat, boshqalarni ovora qilur.

Sadoqat bir fayzi ma’naviydurki, u fayzdan hissasini olmak har bir kishining muqaddas vazifasidur.

Hazrati imom Husaynga hazrati Ali: «So‘zingda to‘g‘ri bo‘l, yolg‘onchilar kabi munofiq o‘linmassan», - deb nasihat qilmishlar. Rasuli akram nabiyyi muhtaram sallollohu alayhi vasallam afandimiz: «To‘g‘rilikni ixtiyor qilingiz, garchi halokat kabi ko‘rinsa ham, yolg‘ondan saqlaningiz, zeroki oqibati halokatdur», - demishlar.

Sidq-u safoyi rostlig‘ o‘lsa qarobating,
Shuldur jahonda rohat, fayz, saodating.
Olamda to‘g‘rilikcha yo‘q odamning ziynati,
Qalbing alifdek o‘ldimi, ayni sharofating.

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Insonning tana a’zolarini arab yozuvida daftaringizga yozing.
2. Ko‘rsatish olmoshlarini arab yozuvida daftaringizga yozing.

3. Kishilik olmoshlarini arab yozuvida daftaringizga yozing.

4. So'roq olmoshlarini arab yozuvida daftaringizga yozing.

5. Sodda fe'llarga 10 ta misol yozing.

6. Har ikki qismi turkiy bo'lgan murakkab fe'llarga 10 ta misol yozing

7. Faqat ko'makchi qismi turkiy bo'lgan murakkab fe'llarga 10 ta misol yozing

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G'oziyev A. Eski o'zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.

2. Xalilov L. O'qish kitobi. T.: «O'qituvchi», 1998 y.

3. Jumaniyozov R. Eski o'zbek yozuvi. T.: «O'qituvchi»,1989 y.

18-DARS

RAQAMLAR

REJA:

1. Raqamlar tarixi haqida ma'lumot.

2. Arab raqamlari haqida ma'lumot.

Tayanch so'z va iboralar: eski o'zbek yozuvi, raqam, Biraxmi raqamlari, Gvalkor raqamlari, Sharqiy arab raqamlari, G'ubor raqamlari, Rim raqamlari, iyeroglif, evolyutsiya, kharoshti raqamlari

O'quv mashg'ulotining maqsadi: eski o'zbek yozuvi, raqam, Biraxmi raqamlari, Gvalkor raqamlari, Sharqiy arab raqamlari, G'ubor raqamlari, Rim raqamlari, iyeroglif, evolyutsiya, kharoshti raqamlari haqidagi nazariy ma'lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

RAQAMLAR

Raqamlar - arab. رقم – son, nomer)—sonlar ifodalanadigan shartli belgilar. Eng qadimda sonlar so'zlar orqali ifodalangan. Xalqlarning ijtimoiy-xo'jalik hayoti rivojlanishi bilan mukammalroq belgilarga va hisoblash sistemalarini ishlab chiqishga ehtiyoj tug'ildi.

Eng qadimgi raqamlar bobilliklar va misrliklarga mansubdir. Misr ieroglif raqamlarida (mil. av 3000-2500 yilda paydo boʻlgan) sonlarni ifodalash uchun maxsus rasm-belgilar, keyinroq ieratik va demotik yozuvlari paydo boʻldi.

Bobil raqamlari (mil. av. 2000 yil boshi) asosan 1, 10, 60 va 100 ni bildiruvchi mixxat belgilari boʻlib, boshqa barcha raqamalar shular asosida ifodalangan. Misr ieratik yozuvidan Yaqin va Oʻrta Sharqdagi barcha yozuvlar va Yunon-Ioniya yozuvi, shu bilan birga alifboga asoslangan raqamlar kelib chiqdi. Bosma yunon alifbosi slavyan-kirillitsa va harfiy raqamlarga asos soldi.

Hozirgi raqamlarning timsollari (nol bilan birgalikda) Hindistonda 5-asrga yaqin yuzaga kelgan. Bungacha Hindistonda kharoshti raqamlari va u bilan deyarli bir vaqtda brahmi raqamlari boʻlgan. Brahmi raqamlaridan hind gvalior raqamlari kelib chiqdi. Gvalior raqamlari esa arab raqamlariga asos solgan.

Arab raqamlari ikki turli sharqiy va gʻarbiy (gʻubor) raqamlardan iborat. Sharqiy arab raqamlari Misr va undan sharqdagi arab mamlakatlari, Eron hamda Afgʻonistonda qoʻllaniladi. Gʻarbiy arab raqamlari (gʻubor) esa Misrdan gʻarbdagi arab mamlakatlarida qoʻllaniladi. Evropada 9-asrdan boshlab gʻubor raqamlari tarqaladi va tezda ommalashadi. Sharq mamlakatlarida esa gʻubor raqamlari 19-asrgacha ham keng tarqalmadi.

Arab raqamlari – oʻnta matematik belgi: 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9. Bu raqamlar bilan istalgan katta yoki kichik sonni yozish mumkin. Arab raqamlarining ishlatilishida mashhur oʻzbek matematigi Abu Abdullo Muhammad ibn Muso Xorazmiyning muhim hissasi bor.

Arablar Iroq, Misr va Suriyani istilo qilishguncha yunon alifbosiga asoslangan raqamlardan foydalanganlar. VI-asrdan boshlab arab alifbosi harflari bilan ifodalanuvchi raqamlar qoʻllanilgan. Muhammad Xorazmiy Hindistonda kashf etilgan oʻn raqamdan iborat pozitsion sistemani oʻrganadi, soddalashtiradi, kengaytiradi va birinchi marta arab tilida bayon etadi. Xorazmiy «Arifmetika»si bilan birga bu hind raqamlari arab Sharqiga kirib keladi. Xorazmiyning bu asari arabchadan lotinchaga tarjima qilinib, X-asrda Ispaniyaga, XII-asrda Evropaning boshqa mamlakatlariga tarqaladi va hanuzgacha jahonda mazkur raqamlar arab

raqamlari nomi bilan yuritiladi. Arab raqamlarini jahonga tarqatgan Muhammad Xorazmiy ekaniligi haqida Abu Rayhon Beruniy o‘zining «Hindiston» asarida aytib o‘tgan.

Qadimgi raqamlardan faqat Rim raqamlari hozirgacha qo‘llanadi

Hozirgi zamon raqamlarining evolyutsiya jadvali.

Eski o‘zbek yozuvida hozir arab raqamlari deb atalayotgan (aslida hind raqamlari bo‘lsa ham, ommaga arab raqamlari nomi bilan singib qolgan) raqamlardan foydalanilgan. Bu raqamlarning ba’zi shakllari hamda ko‘plikni ifoda etish tartibi hozirgi yozuvimiz raqamlari va uning tartibidan katta farq qilmaydi.

Agarda sonlar raqamlar bilan ifodalansa, sonlar chapdan o‘ngga qarab yoziladi va o‘qiladi. Raqamlarni yozish jarayonida avval ko‘pliklarni va oxirida birliklarni yozish lozimdir. Masalan:

1 dan 10 gacha bo‘lgan sonlar			**11 dan 20 gacha bo‘lgan sonlar**		
١	بیر	bir	١١	اون بیر	o‘n bir
٢	ایککی	ikki	١٢	اون ایککی	o‘n ikki
٣	اوچ	uch	١٣	اون اوچ	o‘n uch
٤	تورت	to‘rt	١٤	اون تورت	o‘n to‘rt

٥	بیش	besh	١٥	اون بیش	o‘n besh
٦	آلتی	olti	١٦	اون آلتی	o‘n olti
٧	ییتتی	etti	١٧	اون ییتتی	o‘n etti
٨	ساککیز	sakkiz	١٨	اون ساککیز	o‘n sakkiz
٩	توققیز	to‘qqiz	١٩	اون توققیز	o‘n to‘qqiz
١٠	اون	o‘n	٢٠	ییگیرما	yigirma
O‘nliklar			**Yuzliklar**		
١٠	اون	o‘n	١٠٠	یوز	yuz
٢٠	ییگیرما	yigirma	٢٠٠	ایککی یوز	ikki yuz
٣٠	اوتتیز	o‘ttiz	٣٠٠	اوچ یوز	uch yuz
٤٠	قیرق	qirq	٤٠٠	تورت یوز	to‘rt yuz
٥٠	ایللیک	ellik	٥٠٠	بیش یوز	besh yuz
٦٠	آلتمیش	oltmish	٦٠٠	آلتی یوز	olti yuz
٧٠	ییتمیش	etmish	٧٠٠	ییتتی یوز	etti yuz
٨٠	ساکسان	sakson	٨٠٠	ساککیز یوز	sakkiz yuz
٩٠	توقسان	to‘qson	٩٠٠	توققیز یوز	to‘qqiz yuz
١٠٠	یوز	yuz	١٠٠٠	مینگ	ming

Yozuvda sonlar so‘zlar va raqamlar bilan ifoda etilishi mumkin. Harflar bilan yozilgan sonlar o‘ngdan chapga qarab yozib boriladi va o‘qiladi. Masalan:

تینگری تعالی نینگ عنایتی بیرلان و حضرت آن سرور کائنات نینگ شفاعتی بیرلان و چهار یار با صفالاری نینگ همتی بیرلان سه شنبه کونی رمضان آیینینگ بیشیدا تاریخ ساککیز یوز توقسان توققوزدا فرغانه ولایتی دا اون ایککی یاشتا پادشاه بولدوم (ظهرید الدین محمد بابور " بابورنامه دان ")

Agarda sonlar raqamlar bilan ifodalansa sonlar chapdan o‘ngga qarab yoziladi va o‘qiladi. Raqamlarni yozish jarayonida avval ko‘pliklarni va oxirida birliklarni keltirish bilan ifoda qilinadi. Masalan:

1997 tarzidagi raqamlar xuddi shunday, ya’ni ١٩٩٧ tarzida yoziladi. Hozirgi o‘zbek tilida 2, 7, 8, 9, 30, 50 sonlari tarkibidagi o‘rtada kelgan undosh ikkilanadi: *ikki, etti, sakkiz, to‘qqiz, o‘ttiz, ellik* kabi. Eski o‘zbek tilida esa

yozuvda bir belgi bilan berilgan bo‘lib, o‘rniga qarab, ikki xil talaffuz qilingan: *iki//ikki, yeti//yetti, sekiz//sekkiz, toquz//toqquz, otuz//ottuz, elik//ellik* kabi.

80-90 sonlari *sekiz, toquz* sonlariga *on* (o‘n) sonining qo‘shilishi yo‘li bilan hosil bo‘lib, (sekiz+on, toquz+on), *seksen, toqsan* shakllari keyingi davrlarda vujudga kelgan. *Sekiz on, to‘quz on* shakllari «Devonu lug‘otit turk»da ham ko‘rsatilgan (Qarang: MK, I tom, 410-b.).

Eski o‘zbek tilida sanoq sonlarning kattalari *tuman (تومان), lak (لک)* bo‘lib, oldida kichik miqdordagi sonlar qo‘llangan. *Lak* «Boburnoma» asari tiliga xos: *Uch to‘rt lak olub qo‘yarlar* (BN, 332). *Bir lak afg‘on yig‘ilibdur* (BN, 468). *Tuman* so‘zi esa barcha ijodkorlar asarlari tilida qo‘langan: *Bir tuman xalq qirildi bari* (ShN, 37). *Yuz tuman barqi balo urdung manga* (Nav. LT, 83).

Eski o‘zbek tilida murakkab sanoq sonlar komponentlari orasida *dag‘i//taqi* bog‘lovchi bo‘lishi hollari ham uchraydi. Masalan, *Yigirmi dag‘i bir* (ShN, 223). *Yilg‘a ming sakkiz yuz-u, to‘qson edi* (Furqat, 2, 26).

1-topshiriq. Quyida berilgan raqam ko‘rinishidagi sonlarni arabiy yozuvdagi so‘zlar bilan yozing.

١	٣	٤	٥	٦	٧
٨	۵	۶	٩	۴	٢

2-topshiriq. Quyida berilgan raqam ko‘rinishidagi sonlarni arabiy yozuvdagi raqamlarga o‘giring.

8	5	4	6	3
9	7	0	1	2

3-topshiriq. Quyida berilgan raqam ko‘rinishidagi sonlarni arabiy yozuvdagi so‘zlar bilan yozing.

٥١	٨٣	٤٩	۶٥	٢٦	۴٧
٨١	۵٣	۶٤	٩٥	۴٦	٢٧

4-topshiriq. Quyida berilgan so‘z ko‘rinishidagi sonlarni arabiy yozuvdagi raqamlar bilan yozing.

bir	sakkiz	yetti	olti	to‘qqiz	nol
yigirma	qirq	ellik	sakson	yetmish	o‘n
yuz	uchyuz	beshyuz	oltiyuz	yettiyuz	ikkiyuz

5-topshiriq. Quyida berilgan so‘z ko‘rinishidagi sonlarni arabiy yozuvdagi so‘zlar bilan yozing.

qirq besh	oltmish yetti	sakson ikki	to‘qson olti
yugirma uch	o‘ttiz sakkiz	yetmish bir	o‘n to‘qqiz
ikki yuz oltmish	uch yuz o‘n bir	sakkiz yuz olti	yetti yuz yetti

6-topshiriq. Quyida berilgan so‘z ko‘rinishidagi sonlarni arabiy raqamlarga o‘giring.

ییگیرما ساککیز	توقسان توققیز	ییتمیش تورت
اوچ یوز ساکسان ییتتی	توققیز یوز ایللیک آلتی	بیرمینگ ییتتی یوزساکسان
ایککی مینگ توقسان	یتمیش ییتتی	اوچ مینگ توقسان آلتی

7-topshiriq. Quyida berilgan gaplarni ko‘chirib yozing, o‘qing va ularni qaysi asardan olingan parcha ekanligini aniqlang.

تینگری تعالی نینگ عنایتی بیلان و حضرت آن سرور کائنات نینگ شفاعتی بیلان و چهار یار با صفالاری نینگ همتی بیرلان سه شنبه کونی رمضان آیینینگ بیشیدا تاریخ ساککیز یوز توقسان توققوزدا فرغانه ولایتی دا اون ایککی یاشتا پادشاه بولدوم

... قورغانینینگ شرق جنوبی جانبیدا بیر موزون تاغ توشوبتور براکوه غا موسوم بو تاغنینگ قله سیدا سلطان محمودخان بیر حجره سالیبتور اول حجره دین قوییراق اوشبو تاغنینگ تومشوغیدا تاریخ توقوز یوز ایکیدا مین بیر ایوانلیق حجره سالدیم اگرچه اول حجره موندین مرتفع دور

... خبردا کیلمیش قوشلوق آشیغا تورت یوز قانگلی یانا ایمیشلار ییتتی یوز قانگلی اون خرج بولور ایردی تاقی ایمیشلار تال ییغاچلار ییغیب سبد توقوب ساتار ایردی یاریم بهاسین صدقه قیلور ایردی یاریم بهاسی غا ارپا ایتماک نی آلیب ییبور ایردی

8-topshiriq. Quyida berilgan Abulg‘ozi Bahodurxonning “Shajara-i turk” asaridan olingan parchani ko‘chirib yozing va o‘qing.

ابو الغازی بهادرخان "شجره ترک" دان

ایران بیرلا تورآندا اوتکان چینگیزخان اوغلانلارینینگ آتلارینا آیتیلغان تاریخلاردین اوشبو زمان فقیرنینگ آلدیندا اون ساککیز مجلد حاضر تورور اما بیزنینگ آتا و آقالاریمیزنینگ بیپروالیقی و خوارزم خلقی نینگ بیوقفلیغی بو ایککی سبب بیزنینگ جماعتیمیزنی عبدالله خان نینگ اتالاری بیرلان بیزنینگ اتالاریمیز نینگ آیریلغان بیریدین تا بیزگا کیلگونچا تاریخلارینی بیتمای ایردیلار بو تاریخنی بیر کیشیگا تکلیف قیلالی تیب فکر قیلدوق هیچ مناسب کیشی تاپمادوق ضرور بولدی اوزیمیز ایتدوق ترک نینگ مثلی تورور اوز کندیگین اوزی کیسار تیگان آدم زمانیدین تا بو دمگاچا اولچاقلی تاریخ ایتیلغاندورکیم حسابینی تنگری بیلور هیچ پادشاه و امیر و هیچ حکیم و دانشمند اوز تاریخینی اوزی ایتغان ایرماس تورور بیزنینگ یورتیمیزنینگ هواسیدین و اهل خوارزم نینگ بی بضاعتلیگیدین هیچ زماندا بولماغان ایش بولدی ایمدی کونگلینگیزگا کیلماسون کیم فقیر طرف توتوب یالغان ایتقان بولغایمان و یا اوزومنی غلط تعریف ایتکان بولغایمان بو فقیرغا خدای تعالی عنایت قیلیب کوپ نمرسا بیرگان تورور خصوصا اوچ هنر بیرگان تورور اول سپاهیگیرچیلیک نینگ قانونی و یوسونی کیم نیچوک آتلانماق و یورووماق و یاوغا یاساق یاساماق کوپ بیرلان یورگاندا نیچوک قیلماق آز بیلان یورووگاندا نیچوک قیلماق دوستغا دشمنغا نیچوک سوزلاشماک ایککینچی مثنویات و قصاید و غزلیات و مقطعات و روباعیات و بارچا اشعارنی فهملاماکلیک عربی فارسی و ترکی لغت لارنینگ معنی سینی بیلماکلیک اوچونچی آدم عهدیندین تا بو دمگاچا عربستاندا و ایران دا و توران دا و مغلستان دا اوتکان پادشاهلارنینگ آتلاری و عمرلارینینگ و سلطنتلارینینگ کم و زیادین بیلماکلیک بیر دقتدا فهملاماکلیکدا و تاریخ بیلماکلیکدا فقیردیک کیشی شاید عراق دا و هندستاندا بولسا بولغای یوق تیسام یالغان بولغای اما سپاهی نینگ یوسونی بیلماکدا بو چاقدا مسلمان و کافردا بیز کوروب و ایشیتاتورغان بیرلاردا و یورتلاردا یوق تورور بیر یوزی کینگ تورور ایشیتماگان بیرلاریمیزدا بولسا عجب ایرماس ایمدی مقصدیم قالماغالی تاریخ هجری مینگ تاقی بیتمیش تورت دا بیز بو کتابنی ابتدا قیلدوق و تاقی شجره ترک تیب آت قویدوق و تاقی توقوز باب قیلدوق اولگی باب آدمدین تا مغولخانگاچا ایککینچی باب مغولخان دین چینگیزخان گاچا اوچونچی باب چینگیزخان نینگ

توغولغانیدین اولگونیغاچا تورتینچی باب چینگیزخان نینگ اوچونچی اوغلی اوکدای قاآن نینگ و انینگ اولادی نینگ و چینگیزخان نینگ اوغلانلاری نینگ نسلیدین هر کیم مغول یورتیندا پادشاهلیق قیلغان بولسا انینگ ذکری بیشینچی باب چینگیزخاننینگ ایککینچی اوغلی چغتایخان نینگ اولادیدین ماوراءالنهر و کاشغار یورتیندا پادشاه لیق قیلغانلارینینگ ذکری آلتینچی باب چینگیزخان نینگ کیچیک اوغلی تولی خان نینگ اولادیدین ایران مملکتیندا حکومت قیلغانلاری ییتتینچی باب چینگیزخان نینگ اولوغ اوغلی جوجی خان نینگ اولادیدین دشت قیپچاق دا پادشاه لیق قیلغانلارینینگ ذکری ساککیزینچی باب جوجی خان نینگ اوغلی شیبانی خان نینگ اولادیدین ماوراءالنهر و قرم و قازاق و توران دا خان بولغانلاری نینگ ذکری توققوزینچی باب تاقی شیبانی خان اولادیدین خوارزم مملکتین دا پادشاه لیق قیلغانلارینینگ ذکری بو توقوز باب عجاعب توشدی آنینگ اوچون حکمالار ایتیب تورورلار هیچ نمارسانینگ مرتبه سی توقوزدین یوقاری بولماس نهایتی توقوز تورور

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1.Raqamlarning qo‘llanish tarixi haqida gapirib bering.

2.Hozirgi o‘zbek tilida raqamlarning necha turi amal qiladi?

3.Arab raqamlari deb yuritiluvchi sonlarga izoh bering.

4.Arab raqamlari deb yuritiluvchi sonlar aslida qaysi xalqqa tegishli?

5.Arab raqamlarining jahonga yoyilishida kimning hissasi beqiyos?

6.O‘rta asrlarda arab raqamlarining muomalaga keng kirishini Beruniy qaysi olim nomi bilan bog‘laydi?

7.Arab raqamlari deb nomlanuvchi zamonaviy harflar va hozirgi sof arab raqamlari o‘rtasidagi umumiyliklarni sanang.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.

2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.

3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi»,1989 y.

19-DARS

FORSIY IZOFA

REJA:

1. Forsiy izofa haqida ma’lumot.
2. Izofaning imlo qoidalari haqida ma’lumot.

Tayanch so‘z va iboralar: o‘zbek tili, fors tili, grammatika, birikma, sodda birikma, mutakkab birikma, izofa, muzof, muzofi ilayh, aniqlanmish, aniqlovchi, qaratqich, qaralmish, izofa zanjiri, zir (kasra) belgisi, hamza belgisi, yo harfi

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: o‘zbek tili, fors tili, grammatika, birikma, sodda birikma, mutakkab birikma, izofa, muzof, muzofi ilayh, aniqlanmish, aniqlovchi, qaratqich, qaralmish, izofa zanjiri, zir (kasra) belgisi, hamza belgisi, yo harfi haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

IZOFA

Fors tilida izofa aniqlanmish bilan aniqlovchi o‘rtasidagi munosabatni ifodalovchi **i** tovushiga izofa deyiladi. Izofa arabcha so‘z bo‘lib, **qo‘shish**, **orttirish** degan ma’nolarni anglatadi.

Hozirgi zamon o‘zbek tilida ko‘plab izofali birikmalar uchraydi. Masalan: *dard-i bedavo, dard-i sar, tarjima-i hol, nuqta-i nazar….*

Ammo klassik adabiy tilimizda izofali birikma jonli grammatik birikma sifatida keng tarqalgan edi. Klassik adabiy tilimizda yozilgan yodgorliklarni, badiiy asarlarni o‘qib, tushunib olish uchun boshqa bir qator talablar bilan birga fors-tojik izofasini ham jonli grammatik shakl sifatida bilib olish kerak bo‘ladi.

Fors-tojik izofasini o‘rganishning bir qator murakkablik tomonlari bor. Bular quyidagilar:

1) Izofali birikma tarkibidagi so‘zlarning tartibi o‘zbek tilidagidek emas. Bunday birikmada aniqlanmish oldin keladi, aniqlovchi esa keyin keladi. O‘zbek tilida avval aniqlovchi, so‘ngra aniqlanmish keladi. Masalan:

dard-i bedavo	*nuqta-i nazar*
davosiz dard	*nazar nuqtasi*

2) Eski o‘zbek yozuvida aksariyat hollarda fors izofasi aks ettirilmaydi, ya’ni izofa yozuvda ko‘pincha biror bir belgi bilan ko‘rsatilmaydi.

Masalan, *oshiq-i zor* birikmasi arab yozuviga asoslangan eski o‘zbek yozuvida عاشق زار tarzida yoziladi. Bu misolda *oshiq* vaz *zor* so‘zlari o‘zaro birikib izofali birkma hosil qilgan. Izofa ko‘rsatkichi bo‘lgan **i** esa yozuvda ko‘rsatilmagan. Lekin yozuvda ko‘rsatilmasa-da o‘qilishi shart.

Aniqlanmish qanday tovush bilan tugallanganligiga qarab, izofa bir necha fonetik holatlarga ega bo‘ladi:

a) Agarda aniqlanmish undosh harflardan biriga tugallangan bo‘lsa izofa **zir** belgisi bilan ifodalanadi va **i** tarzida talaffuz etiladi. Fors tilida esa *–e* tarzida talafuz etiladi. **Zir** belgisi yozuvda tushib qoladi, lekin har doim talaffuzda saqlanadi.

برادر عزیز	**birodari aziz**	aziz do‘st
درد سر	**dardi sar**	bosh og‘rig‘i
عاشق زار	**oshiqi zor**	zor (bo‘lgan) oshiq
درد بیدوا	**dardi bedavo**	davosiz dard

b) Agarda aniqlanmish **a** unli tovushi bilan tugallangan bo‘lsa, izofa ء **hamza** belgisi orqali ifoda etilib, **i** tarzida talaffuz qilinadi. **Hamza** belgisi yozuvda tushub qoladi.

والده محترمه	**volidai muhtarama**	muhtaram ona
ترجمه حال	**tarjimai hol**	tarjimai hol
نقته نظر	**nuqtai nazar**	nazar nuqtasi
آییانا جهان	**oynai jahon**	jahonning oynasi

v) Agarda aniqlanmish **o, u** unli tovushlaridan biriga tugallangan bo‘lsa, izofa ى -yo harfi orqali ifoda etilib, **i** tarzida talaffuz qilinadi.

روی زمین	**ruyi zamin**	er yuzi
آشنای مهربان	**oshnoi mehribon**	mehribon o‘rtoq
صدای تاشکند	**sadoi Toshkand**	Toshkent ovozi
بوی گل	**bo‘yi gul**	gul hidi (ifori)

1-topshiriq. Quyida berilgan o‘zbek tiliga o‘zlashgan forsiy izofalarni ko‘chirib yozing, ular anglatgan ma’nolarni tushuntiring va arabiy yozuvdagi ko‘rinishini eslab qoling.

a’zoyi badan	**badan a’zolari**	عضاء بدن
ahli ilm	**ilm ahli (ilm oluvchilar)**	اهل علم
allomayi zamon	**zamon olimlari**	علامه زمان
amiri turkiston	**turkiston amiri**	امير توركستان
amri mar’uf	**ma’rifat chaqirig‘i**	امر معروف
arkoni davlat	**davlat ustuni**	اركان دولت
baloyi nafs	**nafs balosi**	بلاى نفس
bandayi nochor	**chorasiz kishi**	بنده ناچار
bog‘i behisht	**jannat bog‘i**	باغ بيحشت
bog‘i dilkusho	**ko‘ngil ochish bog‘i**	باغ دلكشا
bog‘i eram	**jannat bog‘i**	باغ ارم
bog‘i shamol	**shamol bog‘i**	باغ شمال
Buxoroyi sharif	**sharaflangan Buxoro**	بخاراى شريف
dardi bedavo	**davosiz dard**	درد بيدوا
dardi sar	**bosh og‘rig‘i**	درد سر
gunohi azim	**ulug‘ (katta) gunoh**	گناه عظيم
gunohi kabira	**katta gunohlar**	گناه كبيره
halvoyi tar	**nam holva**	حلواى تر
ilmi nujum	**koinot (yulduzlar) ilmi**	علم نجوم
jumlayi jahon	**jahon aholisi**	جمله جهان
labi xandon	**kulguvchi lab**	لب خندان
luqmai halol	**halol luqma (yemish)**	لقمه حلال
mardo‘mi farg‘ona	**farg‘ona aholisi**	مردم فرغانه
margi mush	**sichqonning o‘limi**	مرگ موش

minorayi kalon	**katta minora**	مناره کلان
mushki anbar	**mushki anbar**	مشک انبر
obi hayot	**hayot suvi**	آب حیات
obi ravon	**oqar suv**	آب روان
ofati jon	**jonning ofati**	آفت جان
onayi zor	**zor bo‘lgan ona**	آنه زار
oshiqi zor	**zor bo‘lgan oshiq**	عاشق زار
oyinayi jahon	**jahon oynasi**	آیینه جهان
piri komil	**piri komil**	پیر کامل
piri murshid	***piri murshid***	پیر مرشید
poytaxt	**taxtning oyog‘i**	پایتخت
ro‘yi zebo	**chiroyli yuz**	روی زیبا
ro‘zi mahshar	**qiyomat kuni**	روز محشر
sahroyi kabir	**katta sahro**	سحرای کبیر
sarvari koinot	**koinot egasi**	سرور کائنات
sarvi qomat	**tik qomat**	سرو قامت
shabi yaldo	**yaldo kechasi**	شب یلدا
shomi hijron	**hijron kechasi**	شام حجران
sohibi hunar	**hunar egasi**	ساحب هنر
tarjimayi hol	**holat bayoni**	ترجمه حال
tarki dunyo	**dunyo ishlaridan voz kechish**	ترک دنیا
tolibi ilm	**ilm talab qiluvchi**	طالب علم
vaziri a’zam	**bosh (katta) vazir**	وزیر عظم
volidayi muhtarama	**ehtiromdagi ona**	والده محترمه
zoti sharif	**hurmatli inson**	زات شریف

2-topshiriq. Atoiyning “Manga” radifli g‘azalini eski o‘zbek yozuviga o‘giring. Izofiy birikmalarning imlosiga e’tibor bering.

Manga

Iydi akbardur muborak ***umri jovidon*** *bilan,*
Gar qoshing yosi uchun bo‘lg‘il desang qurbon manga.
Ishtiyoqing bahrida ***g‘arqob*** *bo‘ldum, rahm qil,*
Ey ***buti chin****,* ***qavli yolg‘on****,* ***ahdi bepoyon*** *manga.*
Bo‘lg‘ay erdi Yusufim hajring azobinda shafi’.
Holi zorimni *ko‘rub* ***payg‘ambari Kan’on*** *manga.*
Parvarish qildim ko‘ngulni bir o‘zumga yor deb,
Bevafo xo‘blarni sevdi, bo‘ldi ***xasmi jon*** *manga.*
Zulfungiz zanjirining devonasiman to abad,
Bermasun ko‘p ***dardi sar*** *bu* ***aqli sargardon*** *manga.*

3-topshiriq. Quyida berilgan Abdulla Avloniyning “Turkiy guliston yoxud axloq” asaridan olingan “Qanoat” matnni ko‘chirib yozing, o‘qing, forsiy izofalarni aniqlang.

قناعت

قناعت دیب جناب حق طرفیدین اِحسان بولگان احوالگه بیتوشدوغیمیز نعمت و مالگا شکر باشیمیزگا کیلگان فقیر مصیبت فلاکتلارگا چداب صبر قیلماقنی ایتیلور قناعت حسد طمع حرص خوارلک کبی علتلارنینگ دواسی نفسیمزنینگ غِناسیدور

قناعت بیر خزینادورکه نقدیانا سی کوندین کون آرتار بو خزیناگا ایگا بولگان کیشیلار عمرلارینی شوق و راحتدا کیچیرورلار بونینگ ایلا برابر قناعتسزلیکدین پیدا بولادورگان خسد دیگان جاننینگ اینگ زور دشمنیدین قوتولورلار چین انسانلار کشینینگ مالنا ملکنا سعادتنا معیشتنا حسد قیلماس قناعتدین آیریلماس عمرینی راحتدا اوتکارور انسان هر بیر ایشگا کوچی بیتگونچا چالشماق جناب حق تقدیردا گی نرسا سیدن نیما نی بیرسا شونگا قناعت قیلماق لازمدور زیراکه انسان اوز معیشتینی ناموسینی ساقلاماک اوچون فدای جان درجه سیگا بارگونچا سعی قیلماقغا بویوریلمیشدور لیکن بو سعی نینگ مشروعی هر بیر ایشدا قناعتنی قولدین بیرماسلیکدور عالمدا قناعت کبی دلنی پاکلایدورگان نرسا یوقدور جناب حقنینگ امریگا اطاعت قاندای سعادت ایسا تقدیریگا قناعت زیاده بختیارلیکدور حضرت علی افندیمز دنیادا سعی جَدَلی ایلا معیشت اوتگارگان قناعت

ایگاسی هیچ کیمغا محتاج بولماگان زور بایلار کبی راحتدا سعادتدا یاشار دیمیشلار

افلاطون حکیم انسانینگ سعادتی قناعتینی قولدا توتماکدا ثروت و معیشت توغریسیدا جناب حقنینگ تقدیرگا راضی بولماکدا دور دیمیشلار

4-topshiriq. Quyida berilgan Abdulla Avloniyning “Turkiy guliston yoxud axloq” asaridan olingan “Hilm” matnni arab yozuviga oʻgiring.

HILM

Hilm deb boʻlar-boʻlmas ishga achchigʻlanmaydurgan, arslon yurakli, yumshoq tabiatli boʻlmoqni aytilur.

Hilm insonlarning tab’idan xusumat, adovat, gʻazab, hiddat kabi yomon xulqlarni yoʻq qiladurgan har kimcha maqbul bir sifatdur.

Hilm ilmi axloq yuzasidan insonga eng kerakli narsadur.

Nafsning rohati, qalbning matonati, fikrning salomati, vijdonning halovati halim tabiat boʻlmoq ila hosil boʻlur. Chunki halim kishilar har qancha quvvat va qudrat sohibi boʻlsa ham, oʻzidan ojiz kishilarga shiddat ila muomila qilmas. Fikri salomat kishilarning qalbi halim, tab'i karim oʻlur. Zeroki, vujudimizdan paydo boʻladirgan afoʻl va harakotimizning manbai havas va orzudur. Bu havas va orzuga faqat hilm ila gʻolib kelurmiz va bu vasila ila toʻgʻri yoʻlga kirub, yaxshi xulq sohibi, din va millat xodimlaridan boʻlurmiz. Dunyoda chin inson boʻlmak uchun havasning qoʻliga nafsning jilovini bermaydirgan, boʻlar-boʻlmas narsalardan achchigʻlanmaydurgan, sovuqqonli, yumshoq tabiatli, muloyim soʻzli, halim va sabrli boʻlmak lozimdur.

Zotiga, hilmiyati mavsuf qilsa har kishi,
Ikki olamda boʻlur rohat, halovatda ishi.

Rasuli akram nabiyyi muhtaram afandimiz: «Alhilmu sayyidal axloq - Hilm xulqlarning sayyididur», - demishlar.

Suqrot hakim: «Shiddat ila muomala qilgan kishilarga man viqor va halimlik ila muqobila qilurman, chunki hilm shiddatni, xusumatni past qilur. Lekin kishini ojiz va xorlik darajasiga tushuradurgan halimlikdan man bezor», - demish.

Bu so‘zga qaraganda sahovatning ifroti isrof o‘ldig‘i kabi o‘rinsiz yerda hilm iste'mol qilmak insonning viqor va e'tiborini paymol qilur. Shuning uchun hilmiyat hududidan - chegarasidan chiqmay, g‘azab, hiddat kabi yerlarda hilm iste'mol qilub, nafsning haroratini past qilmolidur. Lekin tepsa tebranmaydurgan, turtsa ting‘ etmaydigan bo‘lub, g‘ayrat, shijoat o‘rinlariga ham muloyimlik ishlatuv halimlik hududidan oshib, bo‘shlik, anqovlik dunyosiga chiqmakdur. Bunday halimlikdan qochmak, hazar qilmak kerak.

Halimlikni qilsang agar ixtiyor,
Bo‘lur xalqi olam sanga do‘st-u yor.
Bo‘lur mevalik shoxni boshi past,
Halim o‘lg‘usi oqili hushyor.

5-topshiriq. Quyida berilgan matnni ko‘chirib yozing, o‘qing va uni qaysi asardan olingan matn ekanligini aniqlang.

اقسام جهالت

جهالت ايککی قسم دور که بيرينی "جهل بسيط" ايککينچيسينی "جهل مرکب" دييلور. جهل بسيط مرضی گا مبتلا بولگان کيشيلار بير نارسانی بيلماسالار بيلماگانليکلارينی اقرار و اعتراف قيلورلار. شونينگ اوچون بونينگ دواسی آسان فقط بيلماک و اورگانماک يوليدا جهد و جدل قيلماک ايلا بولور. جهل مرکب مرضی گا مبتلا بولگان کيشيلار بير نارسانی بيلماسلار بيلماگانينی هم بيلماسدان بيلامان ديب دعوا قيلور. بيزدا بوندای کيشيلارگا "اوزباشيمچه" و "اوزی بيلارمان" اسمينی بيرورلار. بو درد بيدوانينگ علاجی جناب حق نينگ لطف و عنايتی ايلا حل اولونماسا توزالماغی مشکل و آغيردور.

6-topshiriq. Quyida berilgan matnni ko‘chirib yozing, o‘qing va uni qaysi asardan olingan matn ekanligini aniqlang.

NIFOQ

Nifoq deb kishining oldida bir xil, orqasidan boshqa xil so‘zlanadurgan so‘zni aytilur. Munday so‘zlarni so‘zlovchi ikki yuzlama kishilarni munofiq deyilur. Ba'zi hiylakor, ko‘rnamak, yolg‘onchi munofiqlar bo‘lurki, manfaati shaxsiyalari uchun sizni qurbon qilur. Osh

va noningizni yemak uchun oldingizda izhori do‘stlik va minnatdorlik qilub, orqangizdan sirr-u asroringizni dushmanlaringizga eltub, g‘iybat va shikoyatingizni qilub, alardan ham o‘z nafsiga bir hissa chiqarur. Munday munofiqlar do‘stlik va ittifoqning dushmani o‘ldig‘indan dunyoda izzat, oxiratda rohat yuzini ko‘rmaslar. Har vaqt insonlar orasida to‘g‘ri so‘zlik, oq ko‘ngillik yaxshi kishilar o‘ldig‘i kabi munofiq, ikki yuzlik kishilarning bo‘lishi tabiiydur. Shuning uchun har holda aql va tajriba soyasida ehtiyot uzra harakat qilmak, oq ila qorani, yaxshi ila yomonni, do‘st ila dushmanni ayurmak, qalbi pok, xulqi toza, axloqi yaxshi kishilar ila hamnishin bo‘lmak, ikki yuzlama, axloqsiz, xarom-xarishni farq qilmaydurgan munofiqlmdan hazar qilmak va jirkanmak lozimdur.

Rasuli akram nabiyyi muhtaram sallollohu alayhi vasallam afandimiz: «Bir odam ikki yuzlik bo‘lsa, qiyomat kunida tili o‘tdan bo‘lur», yana «qaysi kishi musulmonlar orasiga judolig‘ solsa, bizdan emasdur», - demishlar.

BAYT

Munofiq yod o‘lunsa ismi poking,
Jahon bo‘lgay jahim havlnoking.
Hayoting ranjish-u kulfatda barbod,
Tuzalmas to qiyomat bag‘ri choking.
Kezarsan darbadar g‘urbat chekib zor,
Belingga yetmagay aslo etoking.

Izohli so‘zlar

جهاننما	**jahonnamo**	jahonni, dunyoni ko‘rsatuvchi
صاحب	**sohib**	ega, xo‘jayin
دختر	**duxtar**	qiz bola
پدر	**padar**	ota
زيبا	**zebo**	chiroyli, go‘zal
رو	**ru**	yuz, chehra

زمین	**zamin**	er
دیده	**dida**	ko‘z, diyda
گریان	**giryon**	yig‘layotgan, yig‘loqi
خاک	**xok**	tuproq, xok
پا	**po**	oyoq
سخندان	**suxandon**	chiroyli so‘zlovchi, suxandon
ابر	**abr**	bulut
زمستان	**zimiston**	qish, qorong‘u
یلدا	**yaldo**	eng uzoq, qorong‘u tun

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1.Izofa so‘zining lug‘aviy ma’nosi haqida ma’lumot bering.

2.Izofa haqida ma’lumot bering?

3.Izofaning imlo qoidalari haqida ma’lumot bering?

4.O‘zbek tiliga o‘zlashgan forsiy izofalardan qaysilarini bilasiz?

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.

2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.

3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi»,1989 y.

20-DARS

IZOFIY ZANJIRI

REJA:

1. Izofa zanjiri haqida ma’lumot.

2. Izofa zanjiriga oid mashqlar bajarish.

Tayanch so‘z va iboralar: o‘zbek tili, fors tili, grammatika, birikma, sodda birikma, mutakkab birikma, izofa, muzof, muzofi ilayh, aniqlanmish, aniqlovchi, qaratqich, qaralmish, izofa zanjiri, zir (kasra) belgisi, hamza belgisi, yo harfi

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: o‘zbek tili, fors tili, grammatika, birikma, sodda birikma, mutakkab birikma, izofa, muzof, muzofi ilayh, aniqlanmish, aniqlovchi, qaratqich, qaralmish, izofa zanjiri, zir (kasra) belgisi, hamza belgisi, yo harfi haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

IZOFA ZANJIRI

Klassik manbalarda fors tili sintaksisiga xos konstruksiyalar tez-tez uchraydi. Bunday konstruksiyalar o‘zbek yozma yodgorliklarida tayyor holda o‘zgarishsiz qo‘llangan. Yuqorida oddiy – ikki so‘zdan iborat birikmalarning izofa yo‘li bilan bog‘langan sodda turi bilan tanishdik. Izofa yo‘li bilan bog‘langan so‘z birikmalarining murakkab turi fors tilshunosligida ***izofiy zanjir*** nomi bilan yuritiladi. Izofiy zanjir deganda tarkibida kamida ikkitadan ortiq so‘zlarning o‘zaro aniqlovchi va aniqlanmish munosabatiga ko‘ra ketma-ket bog‘lanishi tushuniladi. Masalan:

izhori kasri nafs – nafs balosi izhori (Atoiy)

maxzani ulumi shar’iyi – diniy ilmlarning xazinasi (Atoiy)

mahrami rozi nihoniy – yashirin sirlarning ishtirokchisi (Atoiy)

g‘avvosi doirayi bahri yaqin – yaqinlik dengizi g‘avvosi (Atoiy)

g‘ariqi daryoyi rahmat – rahmat daryosiga cho‘kkan (Atoiy)

Hozirgi o‘zbek tilida ham bunday sintaktik konstruksiyalar mavjud. Ismlarning bunday ketma-ketlik asosida bog‘lanishi o‘zbek tilshunosligida ***so‘z birikmasi zanjiri*** deb yuritiladi.

1-topshiriq. Quyida berilgan matnni ko‘chirib yozing va o‘qing.

حکایت

بیر پادشاه توشیدا کوردیکه همه تیشلاری توشوب کیتیبدور منجمدین انینگ تعبیرینی سوردی منجم پادشاهنینگ اولاد و قریندشلاری پادشاهدین ایلکاری اولیشینی ایدی. پادشاه درخشم بولوب منجمنی بندغا سالدوردی و یانا بیر منجمنی اینادادی و اول منجمدین توشینینگ تعبیرینی سورادی منجم عرض قیلدیکه پادشاه همه اولاد و قریندااشلاریدین اوزون یاشاغایلار پادشاه بو جوابنی منظور قیلدی و انگا انعام بیردی

2-topshiriq. Quyida berilgan matnni arab yozuviga oʻgiring va matn qaysi asardan oliganligini aniqlang.

KIZB

Kizb deb yolgʻon soʻzni aytilur. Yolgʻonchi kishilarni kazzob deyilur. Paygʻambarimiz: «Al kazzobu lo ummati» - yolgʻonchi mening ummatimdan emasdur, - demishlar. Janobi haq Qur'oni karimda: «Kizbni imoni yoʻq kishilar soʻylarlar», - demishdur. Oqil va diyonatli kishilarga yolgʻon soʻzlardan tillarini saqlamak ila barobar, avlodlarini yolgʻonga odat qildurmasdan tarbiya qilmaklari eng muqaddas vazifayi insoniyalaridur.

Ba'zi oʻgʻrilikka odat qilgʻan oʻgʻrilar boʻlur emishki, birovning molini oʻgʻirlamoqgʻa qodir boʻlmasalar, oʻz mollarini oʻgʻirlar emishlar. Shunga oʻxshash yoshlikdan yolgʻonga xoʻy qilgan va yolgʻondan lazzat olgan kishilar birovni aldamak gunohligini bilsalar ham «tarki odat amri mahol» mafhumincha tillarini yolgʻondan tiyolmaslar.

Ba’zi vaqtlarda oʻz oilalarini ham vayron va parishon qilmakdan tortinmaslar. Hech boʻlmasa nammomlik va mudohana yoʻllariga ikki moʻmin orasiga nifoq va adovat solub, hatto butun bir oilaning buzulishiga sabab boʻlurlar.

Rasuli akram nabiyyi muhtaram sallollohu alayhi vasallam afandimiz: «Yolgʻondan saqlaningiz, chunki yolgʻon imondan yiroqdur»,- demishlar. Paygʻambarimiz faqat uch yerda yolgʻonning mubohligini bayon qilub, «biri muhoraba zamonida, ikkinchi er va xotunni rizo qilmoqda, uchinchi ikki moʻmin orasini tuzatmakda yolgʻon soʻylov joizdur», — demishlar.

BAYT

Agar qilsa kishi yolgʻonga odat,
Razolatda yashab chekgʻay nadomat.
Xaloyiq ichra boʻlmas e'tibori,
Tegar boshiga choʻq sangi malomat.
Kiming boʻlsa agar yolgʻonchi ismi,
Bu ismi oʻzga boʻlmas to qiyomat.

Ishonmas el yolg‘onchining so‘ziga,

Agar bo‘lsa so‘zi kashf-u karomat.

3-topshiriq. Quyida berilgan matnni ko‘chirib yozing va o‘qing.

حکایت

کونلاردین بیر کون سلطان محمود غزنه وی توش وقتیدا اولتوروب ایردیلار بیر طالب العلم ییگیت کیلیب سلام قیلدی تقی ایدی ای سلطانیم قاضی ایلیدین داد ایدی نی قیلدی اول طالب العلم ایدی آتام بیر قاری کیشی ایردی اولدی ایرسا مالی کوب قالدی مین تحصیل علم قیلماق اوچون تورکستان ولایتیغا بارماقچی بولوب مینگ قیزیل طلانی بیر کسه ی که ایپاکدین توقولغان ایردی آنغا سالیب قاضیغا آلیب باریب آمانت قویدوم تقی اول کسه نینک آغزیغا مهر هم قیلیب ایردیم بیر نچه وقتدین سونگ تحصیل علم قیلیب کیلدیم ایرسا قاضی آلدیغا باردیم اوشول آمانت قویغان نمرسا نی بیرینگ دیب اول کسه نی مهری بیرلان چیقاریب بیردی اویغا باریب اوشال کسه نی آچیب کورسم مس تنگه بولوبدور آندین سونگ قاضیدین باریب سوردوم ایرسا اول قاضی ایدی مین بیلامان مینگا بیر مهرلیک کسه بیردینگ آلتنمو و یا باقِرمو بیلمایمین مهرین سنگا بوزمای بیردیم تیلاسنگ مهر بوزوب آلماغانیمغا آنت ایچارمین تیدی ایمدی سیزغا کیلدیم سیز بیلورسیز سلطان ایدی آنت بیرغیل اول طالب العلم ایدی ای سلطانیم بو قاضینینگ حکایت لکلک قوشنینگ حکایتیگا اوخشار آنغا نیچوک آنت بیرایین تیدی سلطان ایدی لکلک قوشنینگ حکایتی نیچوک تورور اول طالب العلم ایدی لکلک دائم ییلان ییر ایرمیش بیر کون ییلانلار جمع بوبلوب ایدیلار بیزلار لکلک بیرلان مراسه قیلیب قسمت قیلالی هر کوندا بیر ییلان آنینگ خوراکیگا بیرایلیک اوزمیزگا زحمت بیرماسون بارچه لاری ایدیلار انداق بولسون بیر ییلان نی ایلچی قیلیب لکلک نینک یانیگا یباردیلار لکلک هم بو سوزنی قبول قیلدی آنت ایچتی کیم کوندا بیر ییلاندین زیاد ایماسمین دیب بیر نیچه کون کیچکاندین سونگ لکلک بالا لادی بالا سی آچ بولدی بیر ییلانگا قارنی تویماس بولدی بیر کون ییلانلار اینیدین چیقیب همه جمع بولوب اولتورور ایردیلار لکلک اوچوب بارار ایردی بولارنی کوریب یانلاریغه کیلدی تقی سلام قیلدی فکر برلان توریب ایردی ییلانلار کیلیب بارچه لاری زیارت قیلدیلار بیر ساعت کیچتی ایرسه ییلانلار غافل بولوب توروب ایردیلار بورنین اوزاتوب بیش آلتی ییلان نی توتی ایکی تیماغی برلان ایکی ییلاننی توتوب اوچوب باله لارنینک یانیغا کیلدی آندین سونگ ییلانلار فریاد قیلیب لکلکنی کیتیدین باردیلار تقی ایدیلار ای لکلک سین آنت ایچیب ایردینک کوندا بیر ییلاندین باشقه ییلانغه تیکماس بولوب ایردینگ نیچوک آنتنی بوزدینگ اول ایدی سیزلار بیلورموسیزلار مین کیم تورورمن دائم مناره اوستیدا اولتورورمین تقی مناره دین توروب مسجدگا سانغورمین گناه دین قورقماسمین مناره باشیدین مسجدغا سانغورغاننینگ آنتی بولورمو تیدی ایمدی ای سلطانیم

براوکیم قاضی بولوب خائن بولسا ایرتا و کیچ ریشوه آلیب اولتورغان بولسا آنینگدیک کیشی نیچوک آنت ایچماس تیدی بو سوز سلطانغا بسیار خوش کیلدی سلطان ایدی اول کسه نی منینگ یانیمدا قویب بارغیل من بیر فکرین قیلاین دیب اول کسه نی آلیب قالدی ایدی حالا سنینگ سوزینگ بیرلان بو قاضینی اولتورسم خلایق ایتورلار قاضینینگ پولی اوچون اولتوردی دیب ملامت قیلورلار آدیم یامان بولور طالب العلم کیتتی سلطان بو کسه نی قولغا آلیب باقتی هیچ بیر بیریندا تیشیکنینگ کمانی یوق ایردی سلطان فکر قیلدیکیم عجب ایرماس بو کسه نی تیشیب داغی توکوتغان بولسه دیب گمان قیلدی بو کیچا یاتیب ایرتا تورغاندا توشاکنینگ بیر بیریدین پیچاق بیرلان یاردی آندین سونگ اوزی آوغا چیقیب کیتتی آندین سونگ فراشی کیلیب توشاکنی ییغار بولدی کورسا کیم پیچاق بیرلان کیسیلغان تورور ایدی اگر مونی سلطان کورسا نی قیلغایمین دیب قورقونچیدین آندین یاخشیراق یوقتورور کیم مونی ایلتیب توقوتغایمین تیدی بیر استاد توقووچی بار ایردی انغا ایدی ای استاد مونی انداغ توقیغیلکیم هیچ کیشی بیلماسون تیدی اول ایدی انداغ قیلاین تیدی بیش آلتون بیردی اول استاد قبول قیلدی بیر کون ایچیدا توقودی فراشنینگ قولیغا بیردی فراش کیلتوروب توشاکنی توشاکخانه غا قویدی سلطان آودین کیلدی کوردیکیم توشاک بوتون بولوبدور فراشدین سوردی بو توشاکنی مین کیسیب ایردیم مونی کیم توزاتتی فراش ایدی سیز کیتکاندین سونگ توشاک ییغاردا کوردیمکیم توشاک کیسیلمیش اندین سونگ قورققانیمدین سونگ بیر کیشی بار ایرکان آلیب باریب توزاتتیردیم سلطان ایدی اول اوستانی ایرتا تانگ بیرلا آلیب کیلگایسین عجب بولور دیب بیر اوپدی تقی تانگ بیرلا باریب اوستانی آلیب کیلدی ایرسا سلطان ایدی ای استاد بو توشاکنی سینمو توقودینگ اول ایدی آری مین توقودیم سلطان سوردی بو شهردا سندن باشقا هیچ اوستا بارمو اول ایدی یوقتور سلطان ایدی اوز باشینگ اوچون ایغیل قاضی سینغا هیچ کسه توقوتتوردی مو اول ایدی آری سلطان ایدی کورسنگ تانورموسین اول ایدی تانورمین سلطان اول کسه نی چیقاریب استاذنینگ آلدیغا تاشلادی استاد آلیب کوردیکیم اول کسه تورور دیدی سلطان ایدی باریب پرچه لارنی آلیب کیلینگ دیدی آندین سونگ باریب پرچه لارنی آلیب کیلدیلار سلطان الاردین سوردی قاضی اوچون مس تنگه قاقتینگیزمو آلار ایدیلار آری سلطان ایدی تانورموسیزلار ایدیلار تانورمیز چیقاریب کورکوزتیردی ایرسا الار ایدیلار شول تورور آندین سونگ بولارنی بر اویگا کیرگوزوب قویدیلار آندین سونگ طالب العلم بیرلان قاضینی آلیب کیلدیلار سلطان طالب العلمکه ایدی سوزلاغیل تیدی طالب العلم هر نی سوزی بار ایردی بارچه سین بیان قیلدی قاضی ایدی یالغان ایتور منکا بیر مهرلیک کسه بیردی بیلمادیم ایچینده نی بار تورور ایردی مین تقی مهرین بوزمای اول بیرکاندیک اوز قولیغا بیردیم تیدی سلطان ایدی آماننتنی خیانت قیلماغانینگ اوچون آنت ایچارموسین قاضی ایدی ایچارمین تیدی سلطان ایدی پولچی استاد بیرلان کسه توقوغان استاد گواه لیک بیرسا لار اولارموسین اول

ایدی اولارمین سلطان ایدی پول چی بیرلا کسه توقوغان نی اوندانک اوندا دیلار کسه توقوغان ایدی ای قاضیم کسه نی مین توقوب سینگا بیردیم پولچی ایدی ای قاضیم بو پولنی مین سنغا ایشلاب بیرمادیم مو سین تانار مو سین تیدی قاضیغا تَوَحُّم بولدی سلطان ایدی دانشمندلاردین سورانگلار بو قاضیغا نی کیسیلور دانشمندلار ایدیلار اولوم کیرک آندین سونگ سلطان حکم قیلدیکیم بو قاضینی دارغا آسینگ تقی آسدیلار آندین سونگ سلطان اول طالب العلمغا بویوردیکیم سین قاضی بول تیدی اول طالب العلم ایدی مین شونچا وقتدن بیری علم تحصیل قیلدیم خدا رضاسی اوچون ایمدی الله تعالی یارلاقاغای ایمدی سین ایسلارسینکیم مین قاضی بولسم تقی اولسم ایمانسیز کیتسام تیدی سلطان ایدی نیچوک اول ایدی آذربیجان شهریندا بر قاضی بار ایردی خسته بولغان ایکان مین استادیم بیرلان اول قاضینینگ کوچه سیدین اوتوب بارور ایردوک کیلیب ایدیلار قاضینی سورماسسیزلارمو استادیم سورغالی کیردی ایرسه مین هم برگا کیردیم قاضینی کوردوک ایرسا قاضی بیزلارغا قاراب ییغلادی نقی کلیمهٔ شهادت اوقیدی تقی ایدی ای استادیم مین اولسم میندین رضا بولینگ تیدی استادیم ایدیلار ای قاضی قورقماغیل اولماسسین بو خسته لیکدین تورارسین قاضی ایدی نی بیلدینگیز تیدی آنده استاذیمیز ایدیلار حالا کلیمه عرضه قیلدینگ ایمان کیلتیردینگ کتاب ایچیندا کوروبمنکم قاضی رشوه آلسا ایمان کیلتورسا اولماس تقی اول خسته لکدین اولمای توردی آندین سونگ بیر شراب ایچیب آتکا مینیب بارور ایرکان آتی خورکیب کوتاریب ییرگا اورمیش اول تقی اولمیش اول قاضی بو دنیادین ایمانسیز کیتمیش ایمدی نیکا قاضیلک کیرک ایماس دیب جواب بیردی سلطان ایدی قاضیلارغا کور عضابی قاتومو بولور اول طالب العلم ایدی بیر کون کوفه شهریدا امیر المومنین علی ... یانلاریغا بیر کیشی کیلدی ایدی یا علی اوچ ییل بولدی ایکین ایکارمین اول ییر هیچ حاصل بیرماس تیدی علی ایدیلار دوات و قلم کیلتورونگلار داوات بیرلا قلم کیلتیردیلار بیر خط یازیب بیردی ایکین ایکایاتورغان کیشینینگ قولیغا ایدی بو خطنی ایلتیب ایکین نینگ اورتا ییریندا کومگیل ایلتیب کومدی ایرسا اول ییر زیاده کوب حاصل بیرادی اول کیشی تحسین قالدی عجبتور تیدی بو خط نی خط ایرکان اول ییردین آچیب اول خطنی آلیب اوقودی ایرسا یازیلمیشکیم ای ییر بو ییل هم حاصل بیرماسانگ بیر ظالم قاضی اولکان بولسا اولیکنی کیلتوروب سنینگ اورتانگدا کومارمین دیگان خط ایکان ایمدی موندین معلوم بولدیکیم قاضیلارنی ییر هم قبول قیلماس ایکان انینگ عضابیدین قورقار... بر ظالم قاضینینگ حکمخانه سینینگ ایشیگیدین اوتسا قولی آزاد بولماغای تقی ایتیبتورکیم ایت هرتوتدا ایتور ایرمیش الله تعالی غا شکرکیم منی قاضی قیلمای ایت قیلیب تورور تقی ظالم قاضینینگ سوزی کوپدور اما ایمدی مختصر قیلدوک ایمدی سلطان یا بیک بولغان جوانمرد بولماق کیرک نیچوککیم سلطان محمود تختگا اولتورماقچی بولغاندا وزیرلاریغوایدی بو خلایقغا بو سلطان کورگلوک بولسا آنی سیوارلار مین کورکسیزمین یناقیم رسوا بولور بورنیم

اولوغ تورور خلايقلار منی تيلامسلار وزير ايدی ای سلطانيم سيز مالنی يغما قيليشنی سيوماسنکيز بارچه خلايق سيزنی سيوارلار تيدی ايرسه جمع خلايق انداق تورور ديب راضی بولديلار آندين سونگ تختگا ميندی...

4-topshiriq. Quyida berilgan matnni arab yozuviga oʻgiring va matn qaysi asardan oliganligini aniqlang.

HAQORAT

Haqorat deb bir kishining hafsiga, iffatiga tegadurgan soʻzlar ila qadr va e'tiborini tushurmak niyatida yomon muomala qilmakni aytilur. Ulamolar diniy kitoblarda: «tashbihi zino gunohi kabiradur,- birovni haqorat qilish ulugʻ gunohlardandur», - demishlar. Lekin bizlarning oramizda xotun-qizga borushub, bir-birimizni haqorat qilmak odat hukmigʻa kirmishdur. Buning sababi axloqsizlik, gunoh va savobni farq qilmogʻonimizning samarasidur. Haqorat tahqir qilingan kishining diliga oʻrnashub, shunday yomon jarohatlarni ochurki, fursatni gʻanimat topub oʻch va intiqom olmaguncha tuzalmaydur. Rasuli akram nabiyyi muhtaram afandimiz: «Ikki odam bir-birini soʻksa, gunoh boshlovchiga boʻlur. Magar qarshi boʻlgan kishi ortuq ketsa, har ikkisi ham gunohda oʻrtoq boʻlurlar. Уana moʻmin qarindoshini soʻkmak fosiqlik, on1aг ila urushmak kufrdur»,- demishlar. Shul xususda Mirzo Bedil:

Zi harfi no muloyim zahmati dilho mashav Bedil,
Ki har jo jinsi sangi hast, boshad dushmani ayno.

Tarjimasi:

Yomon soʻzlar ilan dillarga zahmat bermagil Bedil,
Ne yerda toshni jinsi boʻlsa, boʻlgʻay shishaga dushman,

deb insonlarning dilini shishaga, haqorat va yomon soʻzlarni toshga tashbih qilub, yomon soʻz kishining shisha kabi nozuk dilini parcha- parcha qiladur, - demishlar.

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1.Izofiy birikma qaysi tillarga xos va izofa zanjiri nima, murakkab birikma nima?

2.Izofiy birikmalar tarkibidagi so‘zlar qaysi so‘z turkumlaridan iborat bo‘lishi talab etiladi?
3.Klassik mantlarda forsiy sintaktik shakllar (forsiy izofa)ni qo‘llashdan maqsad nima?
4.Forsiy izofa shakllarining imlosi haqida gapiring.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi»,1989 y.

21-DARS

QAMARIY VA SHAMSIY HARFLAR. ARAB IZOFASI

REJA:

1. Qamariy harflar va ularning xususiyatlari haqida ma’lumot.
2. Shamsiy harflar va ularning xususiyatlari haqida ma’lumot.

Tayanch so‘z va iboralar: o‘zbek tili, arab tili, o‘zbek-arab alifbosi, qamariy harflar (xo‘rufe qamariya), oy harflari, shamsiy harflar (xo‘rufe shamsiya), quyosh harflari, vasla, al aniqlik artikli

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: o‘zbek tili, arab tili, o‘zbek-arab alifbosi, qamariy harflar (xo‘rufe qamariya), oy harflari, shamsiy harflar (xo‘rufe shamsiya), quyosh harflari, vasla, al aniqlik artikli haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

QAMARIY VA SHAMSIY HARFLAR.

Arab alifbosidagi harflar ikki yirik guruhga ajratiladi. Birinchi guruh harflari huruf-ul qamari حروف القمری (**oy harflari**) va ikkinchi guruh harflari huruf-ush shamsi حروف الشمسی (**quyosh harflari**) deb ataladi.

حروف الشمسی **huruf-ush shamsi** harflari 14 ta bo‘lib, ular quyidagilar:

س	ز	ر	ذ	د	ث	ت
ن	ل	ظ	ط	ض	ص	ش

القمری حروف **huruf-ul qamari** harflari 14 ta bo‘lib, ular quyidagilar:

غ	ع	ح	خ	ج	ب	ا
ی	ه	و	م	ک	ق	ف

Harflarning bu tarzda ikkiga ajratilishi arabiy so‘z birikmalarini, aniqrog‘i, arab izofasi yo‘li bilan bog‘langan sintaktik birliklarni to‘g‘ri o‘qish va to‘g‘ri yozish imkonini beradi.

Quyosh va oy harflarining asosiy xususiyatlari:

Arabiy sintaktik birliklar sanalmish arabiy izofalarda al aniqlik artiklidan keyin kelgan so‘z **quyosh harflari** bilan boshlangan bo‘lsa ular **ikkilangan holda** o‘qiladi. Agar al aniqlik artiklidan keyin kelgan so‘z **oy harflari** bilan boshlangan bo‘lsa ular **ikkilanmagan holda** o‘qiladi.

Agar ال **al** aniqlik artiklidan keyin kelgan so‘zning birinchi harfi «quyosh harflari» guruhidagi harflardan biri bilan boshlansa, **al** artiklidagi ل harfi talaffuz etilmay, undan keyingi harf tashdidli ya’ni ikkilangan holda o‘qiladi. Masalan:

نصر الدین **Nasr-al din** Nasriddin

لغت الترک **lug‘at-al turk** turkcha lug‘at

ال **al** aniqlik artikli aniq otlar oldida kelisa, ال **al** aniqlik artiklidan keyin kelgan so‘z «oy harflari» guruhidagi harflarning biri bilan boshlansa, ال **al** aniqlik artikli qo‘shilib kelgan so‘zning tugallangan tovushiga ko‘ra **ul** yoki **al** birikmalari tarzida talaffuz qilinadi. Masalan:

الخوارزمی **al Xorazmiy** Xorazmiy

ال **al** aniqlik artikli aniq otlar oldida ham kelishi mumkin. Agar ال **al** aniqlik artiklidan keyin kelgan so‘z «quyosh harflari» guruhidagi harflarning biri bilan boshlansa, ال **al** aniqlik artikli qo‘shilib kelgan so‘zning boshidagi harfi ikkilangan holda o‘qiladi.Masalan:

الطرمزی	**al Termiziy**	Termiziy

ال **al** aniqlik artikli tarkibidagi alif harfi ustiga yozuvda **وصله vasla** belgisi qo‘yiladi. Vasla belgisi harf bo‘lmaganligi uchun yozuvda tushib qoladi va alifning o‘zi yozilib, **وصله vasla** borligiga ishora qiladi.

السلام	**as salom**	salom
البیرونی	**al Beruniy**	Beruniy
الطرمزی	**al Termiziy**	Termiziy

ARAB IZOFASI

Arab izofasidagi so‘zlarning tartibi ham xuddi fors-tojik tilidagi singaridir, ya’ni arab tilida ham aniqlanmish avval keladi, aniqlovchi esa keyin keladi. Eski adabiy tilimizda arab izofali birikmalari forscha birikmalariga qaraganda ancha kam. Arab izofasining ko‘rsatkichi **–ul** dir. Bu ko‘satkich hamma vaqt yozuvda o‘z aksini topadi, lekin talaffuzda hamma vaqt ham **ul** tarzida o‘qilavermaydi. U ba’zan talaffuzda fonetik o‘zgarishga uchraydi.

1-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni ko‘chirib yozing, o‘qing va ularning ma’nosini tushuntiring.

شمس الدین	فیض الله	فتح الدین	نجم الدین
فیاض الدین	فصیح الدین	فضل الدین	قدرت الله

2-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni arab yozuviga o‘giring va ular anglatgan ma’nolarni tushuntiring.

Abdulloh	Abduqahhor	Abdug‘affor	Hamidulloh
Muhiddin	Sunnatilloh	Hikmatilloh	Sadriddin

3-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni ko‘chirib yozing, o‘qing va ularning ma’nosini tushuntiring.

حسن الدین	رحمت الله	عبد الرحمن	جلال الدین
صلاح الدین	ذکر الله	صفی الله	خلیل الله

4-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni arab yozuviga o‘giring va ular anglatgan ma’nolarni tushuntiring.

dorulfunun dorulhikma mezonulharora hurufushshams

hurufulqamar baytulloh dorushshifo baynalmilal

5-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni arab yozuviga o‘giring va ular anglatgan ma’nolarni tushuntiring.

Qamariddin Mezonulharora Majolisunnafois

Muntaxabul lug‘at dorulbaqo G‘iyosul lug‘at

6-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni ko‘chirib yozing, o‘qing va ularning ma’nosini tushuntiring.

نوادر الشباب غرائب الصغر قصص الانبیا محاكمة اللغتین

میزان الاوزان حیرت الابرار فوائد الکبر بدایع الوسط

7-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni arab yozuviga o‘giring va ular anglatgan ma’nolarni tushuntiring.

Abdulloh Ne’matulloh Hadyatulloh

Nurulloh Oyatulloh Sa’idulloh

8-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni ko‘chirib yozing, o‘qing va ularning ma’nosini tushuntiring.

نظم الجواهر نسائم المحبت خمسة المتخیرین محبوب القلوب

هبة الحقایق ضرب المثل فردوس الاقبال سراج المسلمین

9-topshiriq. Quyida berilgan matnni ko‘chirib yozing va o‘qing.

آنا رضاسی

بایزید بسطامی دیدی: مین حیاتیم دوامیدا کوپ عمللار قیلیب شونی انگلادیمکه، اولارنینگ ایچیدا اینگ اولوغی و یگانه سی آنالار رضالیگی اوچون قیلینادیگان ایشلاردیر.

بیر کونی آنام کیچاسی اویقودان اویغانیب، میندان سوو کیلتیریشیمنی سورادیلار. کوزه دا سوو یوق ایدی. شو سببلی کوزه نی آلیب، انحارگا باردیم و سوو کیلتیردیم. اویگا قایتیب کیلسام، آنام اوخلاب قالگان ایکان. مین تانگ گاچا کوزه نی اوشلاگان حالدا آنامنینگ یانلاریدا توردیم و اولارنی اویغانیشلارینی کوتدیم. آنام تورگاچ، سوو ایچدیلار و مینینگ حقیمگا اوزاق دعا قیلدیلار. شوندان سونگ میندان سورادیلار: بالام، نیگا کوزه نی بیرگا قویمای اوشلاب توریبسان؟ مین آنامگا ایتدیم که آناجان، مین سیزنی

اوغانیب قالیشینگیزدان قورقدیم.

پیغمبریمیز محمد علیه السلام بویورادیلار: آتا و آناگا آزار بیریش، آدملارگا ظلم قیلیش و یاخشیلیک اورنیگا یامانلیک قیلشدیک اوچ گناه عمل لار بارکه بو ایشلارنی قیلگان کیشیلارنینگ یاخشی ایشلاری آخرت اوچون بیثمر بولادی. شونینگ اوچون آتا - آنانگیز هر قانچا یاخشی یاکه یامان بولماسین اولارنینگ احترامینی جاییگا قویماق لازمدور. اولارنی رنجیتماق گناه لار ایچیدا اینگ اولوغیدیر.

10-topshiriq. Quyida berilgan matnni arab yozuviga o‘giring va matn olingan asar nomi hamda muallifini aniqlang.

XURUS ILA BO‘RI

Bir bo‘ri daraxt ustinda o‘ltirgon xurusni ko‘rub, tutub yemak uchun daraxt ostiga keldi. Hiyla birla bechora xurusni daraxtdan tushurmoqchi bo‘lub: «Ey, xurus o‘rtog‘! Man sanga bir yaxshi xabar kelturdim. Hayvonlar ila qushlar arosinda sulh bo‘ldi. Bir-biriga zulm qilmasga, biri ikkinchisin tutub yemasga qaror verildi. Kel birodar, pastga tush! Bir-birimizga do‘st bo‘lib, birga o‘ynashaylik», dedi. Xurus bo‘rining so‘ziga aldanadurg‘on darajada nodon va ahmoq bo‘lmaganligindan bo‘riga boqub, dediki:

- Do‘stim, so‘zing rostdur, to‘g‘ridur. Lekin bir oz sabr qil, sandan boshqa ikki it ham sulh xabarin keturirlar. Alar ham kelsunlar. Hammamiz birga o‘ynashurmiz, — dedi. Bo‘ri xurusdan bu so‘zni eshitgan zamon

dumini orqasig‘a qo‘yub qocha boshladi. Xurus: «Ho, birodar, nima uchun qochursan, orada sulh bor-ku?» - desa, bo‘ri:

- Oh do‘stim! Bu zolim itlar sulhni buzgong‘a o‘xshaydur, - deb qochub ketdi. Xurus orqasindan «quq... quqqu...» deb qichqirub qoldi.

Aql egasi hiylaga aldanmagay,
Hiylagarning hiylasi boshin yegay.
Do‘st ila dushman so‘zining farqi bor,
Fahm etar har kimki, bo‘lsa hushyor.

11-topshiriq. Quyida berilgan matnni ko‘chirib yozing va o‘qing.

حکایت

انداق ایشیتدیمکه بیر کیچه حارون الرشید بیر توش کوردیکیم آغزیدین برچه تیشلاری توکولمیش ایرتا تانگ توروب بیر معبرنی چاقیریب سورادیکیم بو توشنینگ تعبری نیدور معبر دیدی ای امیر المؤمنین سیزنینگ آلدینگیزدا برچه خویش و اقربا همدا قاریندا‌شلارینگیز اولغوسیدور انداقکیم سیزدین اوزگا هیچ کیشی قالماغای دور بو سوزنی ایشیتغان خارون الرشید مینینگ یوزومغا بونداق دردلیغ و اندوه لیغ سوزنی ایتدینگ مینینگ بارچه قریندا‌شلاریم اولسالار سونگره مین قانداغ ایشگا یارایمین و نه یانگلیغ روزغار سورارمین دیدی و اونگا یوز دره اورماقنی بویوردی سونگ باشقا بیر معببرنی چاقیریب توشینی اونگا ایتدی معببر دیدی ای امیر المؤمنین سیزنینگ عمرینگ برچه اقربالارنینگیز عمریدان اوزاق و زیاده بولور خارون الرشید دیدی بارچه عقلنینگ یولی بیردور و ایککاوی نینگ تعبیری نینگ نیگیزی بیر بیرگا بارور اما بو عباره بیلا اول عباره نینگ آراسیدا فرق بغایت کوپدور سونگگی معبرگا یوز طلا بیریشنی بویوردی

ای فرزند سوزنینگ یوزین و آرقاسین بیلغیل و اولارگا رعایه قیلغیل هر نی سوز دیسانگ یوزی بیلا دیگیل تا سخنگوی بولغایسین اگر سوز ایتیب سوزنینگ نیچوک ایکانینی بیلماسانگ قوشگا اوخشارسینکه اونی طوطی دیرلار او هر دائم سوزلار اما سوزنینگ معناسینی بیلماس سخنگوی شول کیشی بولغای که اول هر سوزنی دیسه خلققا معقول بولغای و خلق هم هر سوز دیسا اونگا معقول بولغای بوندای کیشیلار عاقل لار قتاریگا کیرگای یوق ایرسا اول انسان صورتیدا موجود بولغان بیر حیواندور سوزنی بغایت اولوغ بیلگیل سوز آسماندان کیلماس و اول هر نرسا ایماسدور قای بیر سوزنیکه بیلسانگ جایینی اوتکارمای ایتگیل وقتنی ضایع قیلماغیل یوق ایرسا دانشگا ستم قیلغان بولغایسین هر بیر سوز دیسانگ راست دیگیل و بیمعنیلیکنی دعوا قیلغوچی بولماغیل

بیلماغان علمدین دم اورماغیل هر نه مطلوبینگ بولسا بیلغان علم و هنردین حاصل بولور
بیلماغان هنر دعواسیدین هیچ نرسا حاصل بولماس فقط بیحودا زحمت چیکورسین

12-topshiriq. Quyida berilgan matnni arab yozuviga oʻgiring va matn olingan asar nomi hamda muallifini aniqlang.

HASAD BALOSI

Bir kun zogʻcha insonlar kabutarlarni boqub, alarga don berub, yaxshi uyalar yasab berganlariga hasad qilub, koʻrolmadi. Bul ham kabutar boʻlub, tekin donlardan yeb, rohatda yashamoq boʻldi. O'zini oq boʻrga boʻyab, kabutarxonagʻa kelub, kabutarlar ila birga yashamoqgʻa boshladi. Bir kun osmonda uchub boradurgʻon borcha zogʻchalarni koʻrub, birdan «chagʻgʻ» deb qichqirub yubordi. Hamma kabutarlar buni zogʻcha ekanini bilub, har tarafdan yopushub choʻqiy boshladilar. Bechora zogʻcha kabutarlar orasindan zoʻrgʻa qochub, zogʻchalar orasigʻa borub qoʻshildi. Zogʻchalar ham buni zogʻcha ekoniga ishonmadilar. Har qancha «chagʻ... chagʻgʻ...» deb yolborsa ham: - Ho nodon, bizni aldayman dersanmi? Bor, zogʻcha boʻlsang oq choponingni yeshib kel! - deb bular ham (aning) boshlariga choʻqub- choʻqub joʻnatdilar.

Hissa: Bechora zogʻcha hasad balosigʻa yoʻluqub, ikki jahon ovorasi boʻlub qoldi.

Izohli soʻzlar

قليل المدت	**qalil-ul-muddat**	qisqa muddatli
ضرب المثل	**zarb-ul-masal**	maqol, hikmatli soʻz
ميزان الاوزان	**mizon-ul-avzon**	vaznlar oʻlchovi
عبد الله	**abd-ul-loh**	Allohning quli
فخر الدين	**faxr-al-din**	dinning faxri
دار الحکومه	**dor-ul-hukuma**	hukumat uyi
ميزان الحراره	**mizon-ul-harora**	termometr
طويل المدت	**tavil-ul-muddat**	uzoq muddat
متسوی الحقوق	**mutasavi-ul-huquq**	teng huquqli
دار الفنون	**dor-ul-funun**	universitet

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1.Qamariy harflar nechta va ular qaysilar?

2.Qamariy harflarning asosiy xususiyati nimadan iborat?

3. Shamsiy harflar nechta va ular qaysilar?

4. Shamsiy harflarning asosiy xususiyati nimadan iborat?

5.Izofa nima?

6.Arabiy izofa turi haqida gapirib bering.

7.Klassik mantlarda arabiy sintaktik shakllarni qo‘llashdan maqsad nima?

8.Arabiy izofa shakllarining imlosi va o‘qilishi haqida gapiring.

9.Arabiy izofani to‘g‘ri o‘qishda qaysi omillarga e’tibor qaratish lozim?

10.Arab alifbosidagi shamsiy va qamariy harflarning izofiy birikmalarini o‘qishdagi ahamiyati haqida gaprib bering.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.

2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.

3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi»,1989 y.

22-DARS

XATTOTLIK SAN’ATI. XATTOTLIK QUROLLARI

NASTA’LIQ XATI

REJA:

1. Xattot va xattotlik san’ati haqida ma’lumot.

2. Yozuv turlari haqida ma’lumot.

3. Xattotlik bosqichlari haqida ma’lumot.

4. Nastaliq yozuvi haqida ma’lumot.

Tayanch so‘z va iboralar: arab tili, arab yozuvi, o‘zbek-arab yozuvi, suls, nasx, muhaqqaq, rayhoniy, tavqe’, riqo’, ko‘fiy, ta’liq, nasta’liq, devoniy, shikasta, tug‘ro, shajariy, g‘ubor, xattot, xattotlik, kotib, xattotlik bosqichlari, mufradot,

murakkabot, muqattaot, insho, xattotlik qurollari, qalam, qog‘oz, siyoh, mixrak (siyoh aralashtiradigan cho‘p), mistar (hozirgi satr chizig‘i), satr, poygir

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: arab tili, arab yozuvi, o‘zbek-arab yozuvi, suls, nasx, muhaqqaq, rayhoniy, tavqe’, riqo’, ko‘fiy, ta’liq, nasta’liq, devoniy, shikasta, tug‘ro, shajariy, g‘ubor, xattot, xattotlik, kotib, xattotlik bosqichlari, mufradot, murakkabot, muqattaot, insho, xattotlik qurollari, qalam, qog‘oz, siyoh, mixrak (siyoh aralashtiradigan cho‘p), mistar (hozirgi satr chizig‘i), satr, poygir haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

XATTOTLIK SAN’ATI. XATTOTLIK QUROLLARI
NASTA’LIQ XATI

Tarixda eski yozuvning bir necha xil uslubiy ko‘rinishlari bo‘lgan.

Yozuvning uslubiy ko‘rinishlari deganda har bir qalam egasining o‘ziga xos individual yozuv manerasi, uning dastxati emas, balki yozuvning ko‘pchilik tomonidan qabul qilingan, odat tusiga kirib qolgan umumiy uslubiy ko‘rinishi – xat shakllari nazarda tutiladi.

Matbaachilik yuzaga kelmagan, kitobat ishlari zaxmatkash kotiblarning qo‘l mehnati va san’ati bilan amalga oshirilgan davrlarda xilma-xil yozuv usullarining kelib chiqishi tabiiy bo‘lgan.

Hattotlik tarixiga oid ma’lumotlarda kotiblarning xatti suls (suls xati), xatti nasx (nasx xati), xatti muhaqqaq, xatti rayxoniy, tavqe’, riqo’ xatlari bo‘yicha yozishda san’at va mahorat ko‘rsatgaliklari tilga olinadi.

Arab yozuviga asoslangan xatning eng ko‘xna usullaridan biri xatti ko‘fiy (ko‘fiy xati)dir. Qur’onning ilk namunalari ko‘fiy xati bilan bitilgan edi. Nuqtasiz harflarni g‘isht qoliplari shakliga solib siyrak, yakka-yakka qilib yozishga asoslangan bu yozuvning har xil tarmoqlari yuzaga keladi va natijada asl ko‘yfiy xati bora-bora qabr toshlari, binolarni bezashdagina ishlatiladi.

Ko‘fiy xati tarmoqlari bilan bir qatorda O‘rta Osiyoda nasx xati («xatti nasx») ham keng tarqala boshlaydi. Harflari ost-ust belgilari bilan tikroq, ingichkaroq va zichroq qilib yozilgani, oz o‘ringa ko‘proq gapni sig‘dirish mumkin

bo‘lgani uchun nasx xati hayotdan ancha mustahkam o‘rin egallaydi. Temur zamonidan boshlab Xuroson va Movarounnahrda nasta’liq («nasx+ta’liq») xati shakllana boradi. Sulton Ali Mashhadiy asos solgan Hirot xattotlik maktabi bu yozuvning keng yoyilishi va chuqur ildiz otishiga sababchi bo‘ladi. Navoiy, Bobur asarlari, uch xonlik davrida yaratilgan va ko‘chirilgan forscha-tojikcha va turkcha-o‘zbekcha yozma yodgorliklarning deyarli hammasi nasta’liqning O‘rta Osiyo xati deb atalayotgan uslubiy ko‘rinishida yozilgandir.

Yozuvning yana xatti ta’liq, xatti devoniy, xatti shikasta kabi ko‘rinishlari ham bor. Xatti ta’liq – xatti nasxga, xatti devoniy esa nasta’liq xatiga yaqin bo‘lgan. Ammo shikasta (siniq) xati harflarning o‘zaro zanjirsimon bog‘lanib ketishi, so‘z yoki qatorlarning uzuq-uzuq yozilishi bilan yozuvning boshqa uslubiy ko‘rinishlaridan ajralib turadi.

Shuni qayd etish zarurki, yozma faoliyatda, ayniqsa, kitobat ishida bu yozuvlarning davrga mos ko‘rinishdagina foydalanib qo‘ya qolmasdan, uning boshqa usullarini ham qo‘llaganlar. Masalan, kitobning bezagi yoki sarlavhalarini yozishda bir usuldan, oyatlarni ajratib ko‘rsatish maqsadida -- ikkinchi bir usuldan, asosiy matnni yozish uchun – uchunchi usul, xotima qism ifodasi uchun – to‘rtinchi v.b. Shuoyi xatdan – bezak uchun, tug‘ro xatidan – imzo uchun, tumor, g‘ubor (mayda), shajariy xatlaridan yana o‘zga maqsadlar uchun foydalanish odat bo‘lgan.

Xattotlik (arabcha خطاط - kalligraf) – *yozuv*, *xat san’ati* (kalligrafiya, husnixat), kitob ko‘chirish kasbi. O‘rta Osiyoda qadimdan rivoj topgan. Yozuv paydo bo‘lgandan keyin maxsus kishilar xattotlik bilan shug‘ullana boshlashgan. Ayniqsa, arab yozuvi tarqalganidan so‘ng xattotlik keng rivoj topgan.

O‘rta Osiyoda matbaachilik vujudga kelgunga qadar kitob tayyorlash, ularning nusxasini ko‘paytirish ishi bilan xattotlar shug‘ullangan. Saroylarda ayrim amaldorlar huzurida xattotlar jamoalari tashkil topgan (masalan, Mirzo Boysunqur saroyida qirqta xattot ishlagan).

Xattotlik san’ati uslublari to‘g‘risida ko‘p risolalar yaratilgan. Amir Temur hukmronligi davrida nastaliq uslubi yaratilgan, uni yaratgan mashhur xattot Mirali

Tabriziy shuningdek, Sultonali Mashhadiy, Majnun ibn Kamoliddin Rafiqiy, Darvesh Muhammad ibn Do‘stmuhammad Buxoriy, Munis Xorazmiy, Ishoqxon To‘raqo‘rg‘oniy kabilarning xattotlik haqidagi risolalari bizgacha etib kelgan. Ularda yozilishicha, xattotlikda etti xil asosiy san’at mavjud: **suls**, **muhaqqaq**, **nasx**, **tavqe’**, **riqo’**, **ta’liq**, **nasta’liq**.

XVII asrda arab yozuvining keng tarqalgan uslublaridan biri ko‘fiy xati ixtiro qilinguncha (ixtirochi Ya’rab ibn Qahton) O‘rta Osiyda turli yozuv usullari mavjud bo‘lgan. Masalan, **makkiy**, **madaniy**, **basariy** va boshqalar. Bulardan oldinroq ma’qaliy (tik chiziqli) yozuv bo‘lgan. Kufiy yozuvi ko‘pgina obidalarning naqshlarida saqlanib qolgan. Xalifa Muqtadi zamonida yashagan olim ibn Muqla’ (864-934) ni xatti sitta (olti xil yozuv: suls, nasx, muhaqqaq, rayhoniy, tavqe’, riqo’) ixtirochisi deb tan olingan.

Zamonlar o‘tishi bilan kufiyning turli shakllari ixtiro etilgan. Qur’onning ilk namunalari (masalan, O‘zbekiston Diniy ishlari idorasida saqlanayotgan Usmon qur’oni) shu yozuvda yozilgan, keyinchalik bu yozuv, asosan, binolarda bezak sifatida qo‘llangan. Muhaqqaq yozuvi kufiy yozuvining bir oz o‘zgartirilganidar.

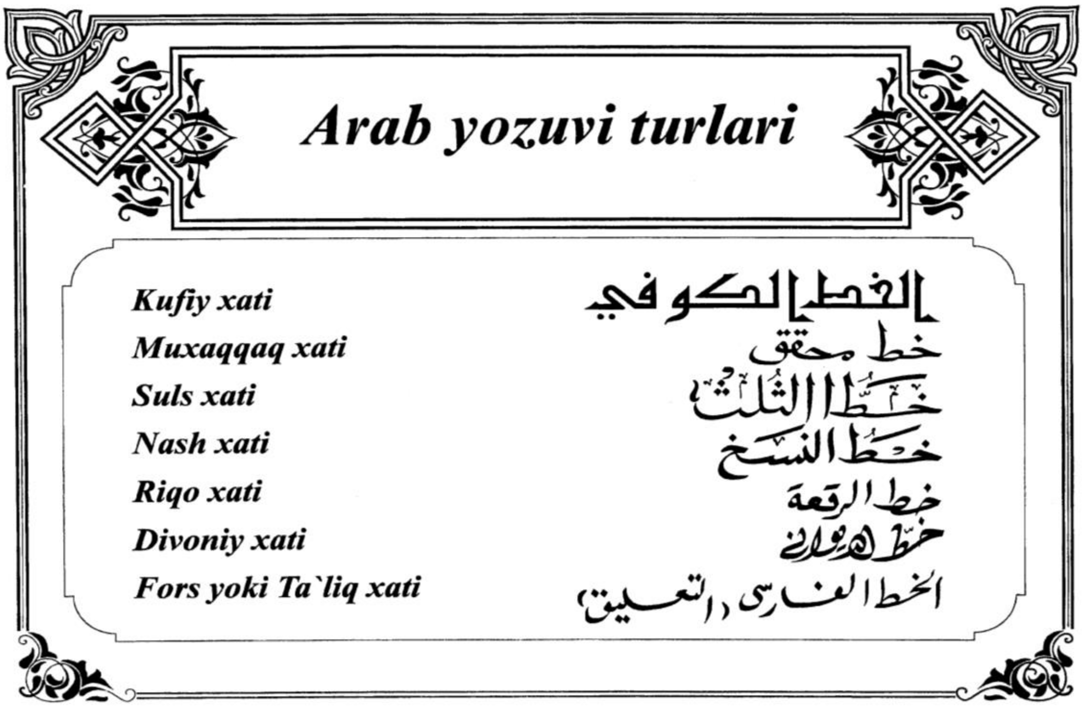

Rayhoniy uslubi muhaqqaq yozuviga o‘xshagan, lekin harf shakllari rayhon barglariga o‘xshagani uchun shu nom bilan atalgan.Nasx yozuvi kufiy va

muhaqqaq yozuvlaridan ko‘ra qur’on ko‘chirishda ma’qulroq topilgan. Tavqe’ buyruq va farmonlar yozishda foydalanilgan. Riqo’ yozuvi tavqe’ga ancha yaqin, lekin undan nozikroq. Asosan maktublarda ishlatilgani, kitobga aloqasi bo‘lmagani uchun parcha (arabcha - ruq’a) qog‘ozlarga nafis qilib yozilgani uchun riqo’ deb atalgan. Bulardan tashqari tumor, g‘ubor, shajariy, tug‘ro va boshqa yozuv usullari bo‘lgan.

Tug‘ro – imzo qo‘yishda qo‘llanilgan.

Shajariy – harflar daraxt shoxlariga o‘xshab ketadi.

G‘ubor – mayda xat bo‘lib, ixtirochisi Saidqosimdir.

XV asr boshlaridan kitob ko‘chirishda (fors, eski o‘zbek tillarida) nasta’liq xati rasm bo‘ldi. Navoiy ta’biricha, xattotlar sultoni bo‘lgan Sultonali Mashhadiy nasta’liq xatini ajoyib san’at darajasiga ko‘targan. Kitobatchilikda bosmaxona paydo bo‘lguncha kotib, xattotlar mehnati asosiy rol o‘ynadi. Kitob chiqarish ishlari hukmdorlarning xohishi va mablag‘lari bilan amalga oshirilgan. Bu borada Boysunqur, Alisher Navoiy, Feruz va boshqalarning ishlari diqqatga sazovordir.

Xatotlik bosqichlari:

Mufradot – harflarning alohida ko‘rinishlarini yozish mashqi. Bu bosqichda alifdan boshlab, boshqa ko‘rinishdagi harflarni o‘xshashligiga ko‘ra yozib o‘rganishgan. Bunda o‘quvchilar har bir harf bilan tanishib, uni tanish, o‘qish va yozish malakasiga ega bo‘lishgan. Masalan:

ف ق	ک گ	ل	م	ن	و	ی	
ف	ک	ل	م	ن	و	ی	
ب ت ث پ	ج ح خ چ	د ذ	ر ز ژ	س ش	ص ض	ط ظ	ع غ
ب	ح	د	ر	س	ص	ط	ع

Murakkabot - mufradot bosqichida o‘rganilgan harflarni bir-biriga qo‘shib yozish mashq qilinadi. Bunda har bir harfning turli ko‘rinishlari bir-biriga ulanishi yoki ma’lum bir harfning turli ko‘rinishlari boshqa harf ko‘rinishlari bilan o‘zaro bog‘lanishi o‘rganiladi. Masalan:

ببب	للل	ععع	ججج
فف	یی	با	تا
سبی	نبی	رو	دنا

Muqattaot – murakkabot bosqichida o‘rganilgan malaka va ko‘nikmalar yordamida ma’lum so‘z va so‘z birikmalarini ko‘chirib yozish, mustaqil ravishda yozish, shuningdek, fard, qit’a va ruboiylarni ko‘chirish mashq qilingan.

بازار	درد	کوز	نادر
نور	آزار	مشق	احمد
بایراق	قلم	دفتر	کتاب

Insho – bu bosqichda o‘rganilgan bilimlar asosida jumla va bir necha jumladan iborat matnlar tuzilgan.

وطننی سویماک ایمانداندور
بیشیکدان قبرکاچا علم ایزلا
هر جای نی قیلما آرزو هر جای دا بار تاش بیلان تارازو

XATTOTLIK QUROLLARI

Qalam – qo‘lyozma kitob yaratishdagi eng asosiy yozuv qurollaridan birining nomi. Qalam so‘zi asli yunoncha «qalamos» bo‘lib, yunon tilida qamishni ifodalagan.

Xattotlik ishida qo‘llangan qamish qalam tayyorlash jarayoni ancha murakkab bo‘lgan. Qalam tayyorlash kishidan o‘ziga xos malaka va tajriba talab qilgan. Qalam yasashga mo‘ljallangan qamish turi to‘g‘ri kelgan joydan olinmagan. Ular turli joylarda etishtirilgan. Xususan, 16 asrning etuk xattotlaridan bo‘lmish Fathulloh ibn Ahmadning fikricha, Vosit shahri (Kuf va Basra shaharlari o‘rtasida joylashgan) atrofida etishgan qamish eng oliy nav hisoblangan bo‘lsa, Amudaryo sohillarida o‘suvchi qamish o‘zining sifati bo‘yicha ikkinchi o‘rinni egallagan. Misr va Mozandaron qamishlari esa keyingi o‘rinlarda turgan. Shu nuqtai nazardan qalamni qanchalik bekamu ko‘st va sifatli yasalishi qamishni qaerda

o‘sganligi, yo‘g‘onligi, rangi, saqlanishi, ishlov berilishi kabi holatlarga ham juda bog‘liq bo‘lgan. kamishning etishgan joyiga ko‘ra qalam turlarini anglatuvchi terminlar ham joy nomlariga ko‘ra yasalgan: ***vositiy, amuriy, misriy, mozandaroniy*** va boshqalar.

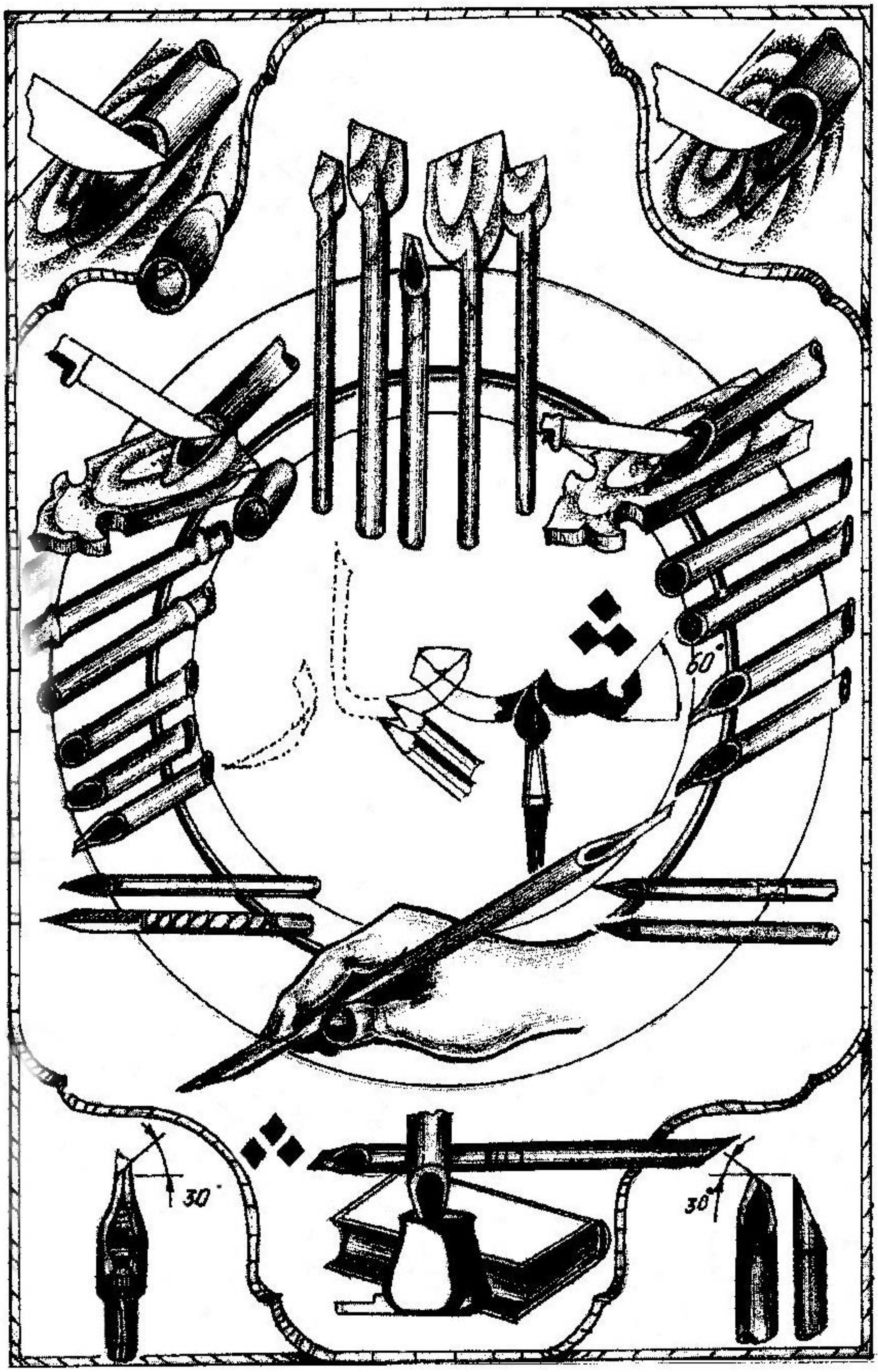

Qog‘oz كاغذ - qog‘ozning yaratilish tarixi miloddan avvalgi VII asrlarga borib taqaladi. Qadimda qog‘ozlar pariros daraxtidan, maxsus ishlov berilgan teridan tayyorlangan. Eramizning II asrida Xitoyda qog‘oz ishlab chiqarish keng yo‘lga qo‘yilgan. Xitoyliklar serdaromad sanalgan qog‘oz ishlab chiqarishni qanchalik sir turmasinlar, VII asrning ikkinchi yarmidan e’tiboran Samarqandda Xitoy qog‘ozi kabi yuqori sifatli qog‘ozlar ishlab chiqarila boshlandi. Chunki Samarqandda qog‘oz ishlab chiqarish uchun kerakli bo‘lgan xom ashyoning barcha turlari: ipak, paxta, kanop, qamish, poxol, tut novdasining po‘sti kabilar mavjud edi. Dastlabki yozuv qog‘ozlari o‘rama shaklda, juda katta hajmda, keyinchalik esa, ularning daftar, bizga yaxshi ma’lum bo‘lgan sharq qo‘lyozmalari shaklida tayyorlangan.

Siyoh سياه - yozuv ishida rang sifatida qo‘llangan suyuqlik. Bu so‘z fors tilida qora degan ma’noni ham bildiradi.

Mixrak محرک- termini dovot, ya’ni siyohdondagi siyohni aralashtirishda foydalaniladigan cho‘p. Bu so‘z asli arabcha bo‘lib, harakatga keltiruvchi ma’nosini ifodalaydi va u «harraka» -حرک - aralashtirmoq, harakatga keltirmoq fe’lidan yasalgan.

Mistarمسطر – kotib tomonidan matnni ko‘chirishda qog‘ozdagi qo‘lyozma satrlarining to‘g‘ri va ravon chiqishini ta’minlashda ishlatilgan yozuv quroli. Mistarni tayyorlashda qalin karton qog‘oz yoki bir necha varaqlar bir-biriga yopishtirib tayyorlangan qog‘oz olinib, unga yo‘g‘on iplar bir-biridan ma’lum va teng masofadagi qatorlarda tortilib turadi. Xattot bunday mistarni toza qog‘oz yoki varaqning tagiga qo‘yib qo‘li bilan bosgan va uning natijasida iplarning izi qog‘ozga tushib, botiq chiziqlar paydo bo‘lgan. Kotib anna shu botiq chiziqlar bo‘ylab, matnni ko‘chirgan. Mistar so‘zi termin sifatida asosan Alisher Navoiy hamda Bobur asarlarida uchraydi.

Satr سطر - qo‘lyozma asarning, umuman, maktub, hujjat kabilarning yozilgan har bir qatori satr termini bilan ifodalangan. Satr so‘zi arabcha bo‘lib, chiziq, yo‘l, qator ma’nolarini ifodalaydi. O‘zbek tiliga uning asosan, qator va satr ma’nolari ko‘chgan va shu ma’noda qo‘llaniladi.

Poygir پایگیر - poygir so‘zining lug‘aviy ma’nosi qadam olmoq bo‘lib, fors tilidagi پا – oyoq hamda گرفتن – olmoq fe’lining hozirgi zamon o‘zagi o‘zaro birikuvidan hosil bo‘lgan. **Poygir** – kelgusi sahifasidagi birinchi so‘zni tugallanayotgan sahifa yozib qo‘yishni anglatadi. Demak, poygir (ya’ni qayd qilingan so‘z) sahifalarini chalkashtirib yubormasligimizning oldini oladi.

Kolofon – qo‘lyozma so‘ngida keltiriladigan ma’lumotnomasi. Unda kitob nomi, qo‘lyozmaning ko‘chirilgan sanasi va kotibning mulohazalari beriladi. Qo‘lyozma formati, unda ishlatilgan xat turi, qog‘oz turi, siyoh navi, turli bezaklar ham qo‘lyozmaning tavsiflashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xullas poygirga tayangan holda sahifalarni to‘liq yoki to‘liq emasligini bilib olamiz. Bundan anglashiladiki, poygir yozma yodgorliklarda raqamlar ifodalashi mumkin bo‘lgan vazifani ham bajarib kelgan.

1-topshiriq. Quyida berilgan matnni ko‘chirib yozing, o‘qing va joriy yozuvga tabdil qiling.

فداکار دهقان

کوزنینگ ساووق کونلاریدان بیری. قویاش باتیش محلی ایدی. قویاش آذربایجان قیشلاقلاری

اطرافیداگی قارلی تاغلار آرتیگا باتایاتگان ایدی. دهقانلارنینگ ایش کونلاری پایانیگا ییتگان و اولار اویلاریگا قایتار

ایدیلار. ریزعلی هم قولی ایشدان بوشاگاچ اوزینینگ قیشلاغیگا قایتاردی. اوشا قرانغو و ساووق کیچادا کیچیک

فانوسینینگ تیبرانایاتگان نورلاری اوینینگ یولینی یاریتاردی.

ریزعلی یاشاییدیگان قیشلاق تیمیریول یاقینیدا جایلاشگان ایدی. ریزعلی هرکونی ایشدان سونگ تیمیر یول یاقالاب اوییگا قایتاردی. بیرکونی ناگهان تاغدان قورقینچلی گومبیرلاگان آواز ایشیتیلدی. گومبیرلاش نتیجه سیدا تاغدان توشگان تاش اویوملاری تیمیریولنی توسیب قویدی.

ریزعلی بیرآزدان سونگ یولاوچی تاشووچی پاییزد بو ییرگا ییتیب کیلیشینی بیلاردی. او اوزیچا اگر پاییزد اوشبو تاش اویوملاری بیلان توقناشسا حلاکت یوز بیریشی ممکن دیب اویلادی. اوشبو اویلاردان قاتتیغ اضطرابگا توشدی و قاندای قیلیب پاییزد خایداوچیسینی آلدینداگی خطردان آگاه ایتیشنی بیلماسدی. شو وقت تاغ آرتیدان کیلگان پاییزد گوداکیننگ آوازی اوینینگ یاقینلاشیب قالگانلیگیدان خبر بیراردی.

ریزعلی پاییزدنی تماشا قیلگانی بارگان کونلارینی ایسگا آلدی. شو بیلان بیرقاتاردا پاییزد ایچیداگی یولاوچیلار

اونگا قاراتا تبسم بیلان قول سیلتاگانلارینی حیالیدان اوتکازدی.

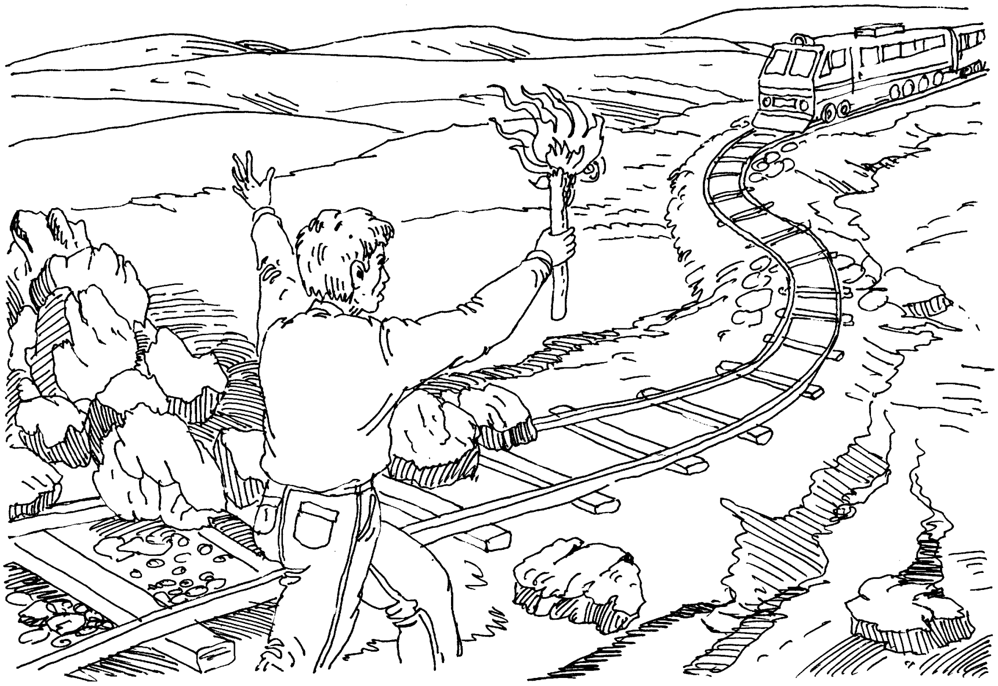

آلدینداگی خطرنی حیالیگا کیلتیرارکان یوراگی تیزتیز اورا باشلادی. او شولارنی اویلارکان یولاوچیلارنی

جانینی ساقلاب قالیش مقصدیدا چاره ایزلای باشلادی.

ناگهان بیرچاره تاپگاندای بولدی و او تیزلیک بیلان اوستیداگی کیملارینی یچیب بیر تیاققا باغلادی و

مشعله یاسادی مشعله گا فانوس یایدان توکدی و اونی یاقدی. ریزعلی مشعله نی کوتاریب پایزد کیلایاتگان تاماگا

چاپا باشلادی.

پاییزد حایداوچیسی مشعله نی کورگاچ آلدیندا قانداییر خطر بارلیگینی توشوندی و ترمزنی باسدی. پاییزد قاتتیغ سیلکینیشدان سونگ توختادی. حایداوچی و یولاوچیلار سراسیمه دا پاییزددان توشدیلار. یالانغاچ ریزعلی مشعله همدا تاغدان توشگان تاش اویملارینی کورگان آدملار نیما بولگانینی و ریزعلی نینگ فداکارلیگی نتیجه سیدا عمرلاری آمان قالگانلیگینی توشوندیلار. ریزعلی شوکیچا اوشا لحظه داگی شادلیگینی هیچ قاچان یادیدان چیقارمایدی. ریزعلی اوشا کیچا شادلیگیدان اویقوسی کیلماس و یولاوچیلارنینگ حیاتینی ساقلاب قالگانی اوچون خداگا شکر قیلدی.

2-topshiriq. Quyida berilgan suls xatida bitilgan matnni ko‘chirib yozing, o‘qing va joriy yozuvga tabdil qiling.

همه بیرگالیکدا

بیر توده کبوترلار ماوی آسماندا پرواز قیلاردیلار و آزادلیک همدا زنگاری آسماندا ایرکین

اوچیشدان لذت آلاردیلار. بیرآز مدتدان سونگ چرچاق یازیش مقصدیدا بیر درخت

شاخلاریگا قوندیلار. درختنینگ آستیدا دانلار کوپ ایدی. کبوترلاردان بیری دانلارنی

کوردی و استا قنات قاقیب پاستگا توشدی. دانلاردان بیرنیچتاسینی ییب کوردی. دانلار

جودا مزلی ایدی. دوستلارینی هم اوشبو مزلی دانلاردان ییبیش اوچون چاقیردی. کبوترلار

پاستگا توشدیلار و دان ییماق بیلان مشغول بولدیلار. قارینلاری تویگاچ کبوترلاردان بیری

اوچماقچی بولیب قنات قاقدی. لیکن اوچا آلمادی. شوندا آیاقلاری توزاق‌قا ایلینیب

قالگانلیگینی توشوندی. بونی کورگان باشقا کبوترلار هم اوچماقچی بولدیلار. لیکن اوچا

آلیشمادی. چونکه اولارنینگ آیاقلاری هم توزاق تورلاریگا ایلینیب قالگان ایدی.

یاشیرینیب تورگان آوچی کبوترلارنینگ قنات تاووشلارینی ایشیتیب خرسند بولدی

و اوشا تاماننگا قاراب یوگورا باشلادی.

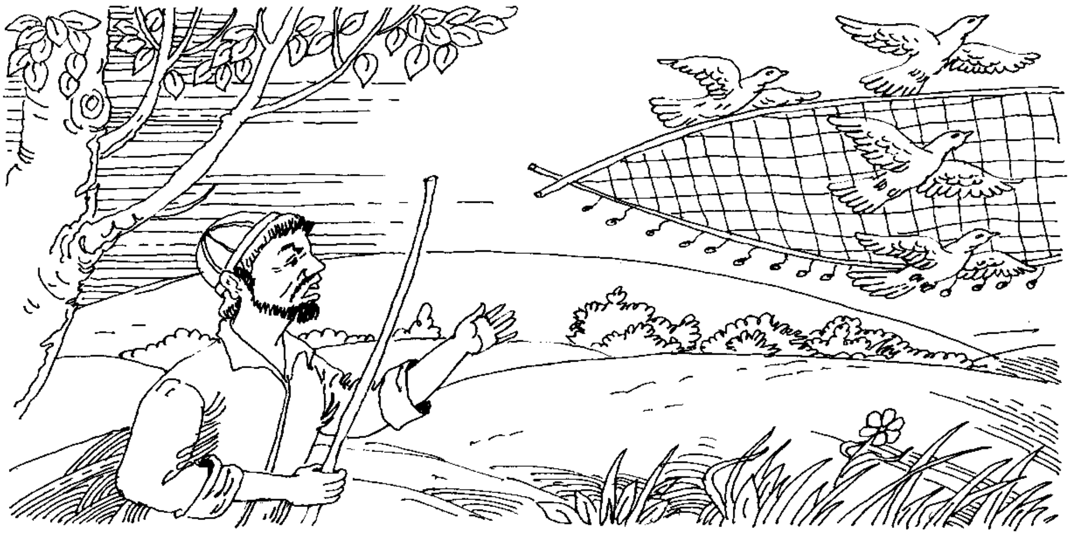

کبوترلار اوزلارینی قوتقاریش مقصدیدا ترتیبسیز حرکت قیلاردیلار. کبوترلارنینگ بو

حرکتیدان توزاقنینگ گاهی او چیتی گاهی بو چیتی ییردان یوقاری کوتاریلار و یانا ییرگا

توشاردی. بو حالنی کورگان زیرک و خوشیار کبوترلاردان بیری طوقی قالگان کبوترلارگا

دیدی. ای دوستلار بیز دانلارنی کورگان و قیتمیزدا بونداي تازه و مزلی دانلارنی کیم

کیلتیرگانلیگینی اویلاب هم کورمادیک. اگردا اویلاگانیمیزدا بونداي احوالگا توشماسدیک.

اگر حاضر هم بیر آز اویلاساك و بارچامیز بیرگالیکدا حرکت قیلساك بو حالگا نجات تاپا

آلامیز. بیر آز آرام آلگاچ مینینگ فرمانیم بیلان همه میز بیرگالیکدا قنات قاقامیز و

آسمانگا پرواز قیلامیز.

آوچی اولارگا یاقین کیلیشی آلدیدان طوقی اوچیشگا فرمان بیردی. کبوترلار اونینگ

فرمانی بیلان بیرگالیکدا قنات قاقدیلار و توزاقنی آلیب هواگا کوتاریلدیلار.

آوچی اوزیچا بو کبوترلار آخر عاقبت چارچاشادی و بیرگا توشادیلار شوندا اولارنی توتامان دیب اویلادی. لیکن کبوترلار قدرتلارینی باریچا قانات قاقیب آوچینینگ کوزیدان اوزاقلاشدیلار و بیرجیلغا یاقینیگا کیلیب قوندیلار.

اوشبو جیلغا چیتیدا بیرسیچقان نینگ اینی بار ایدی. طوقی بو سیچقان بیلان آلدیندان دوست بولیب طوقی اونی زیرک دیب چاقیرار ایدی. زیرک کبوترلار آوازینی ایشیتیب اینیدان چیقدی. طوقی و دوستلارینی کورگاچ اولارنی آزاد ایتیش مقصدیدا اونینگ آلدیگا

باردی. شو وقت طوقی زیرککا دیدی: اول دوستلاریمنی بند دان آزاد قیل.

زیرک زودلیک بیلان اولارنینگ همه سینی آیاقلارینی بند دان آزاد قیلدی. کبوترلار سیچقانگا تشکر ایتیشدی. شوندان سونگ کبوترلار بیر آز سوو ایچدیلار و آسمانگا پرواز قیلدیلار.

کبوترلار اوزلارینی قایتا آزاد حس قیلیشگاچ باشقا بوندای خطا قیلماسلیککا و آوچینینگ توزاغیگا توشماسلیککا قرار قیلیشدی.

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1.Arab grafikasiga asoslangan xat turlari va uning yuzaga kelish sabablari haqida gapiring.

2.Xattotlik nima? Xattot kim?

3.Xattotlikka oid terminlarga izoh bering.

4.Qadimda kitobatchilik san’ati rivoji nimaga asoslangan?

5.Kitobatchilik terminlari va ularning nomlanishi bilan bog‘liq faoliyat-jarayonlarni izohlang.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.

2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.

3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi»,1989 y.

23-DARS

YIL HISOBI

REJA:

1. Milodiy yil haqida ma’lumot..
2. Hijriy qamariy yil haqida ma’lumot.
3. Hijriy shamsiy yil haqida ma’lumot.
4. Hijriy yilni milodiy yilga aylantirish usullari.
5. Milodiy yilni hijriy yilga aylantirish usullari.

Tayanch so‘z va iboralar: o‘zbek tili, arab tili, hijriy shamsiy yil, hijriy qamariy, milodiy yil, Muharram, Safar, Rabiul avval, Robiul oxir, Jamodiul avval, Jamodiul oxir, Rajab, Sha’bon, Ramazon, Shavvol, Zul-qa’da, Zul-hijja, Hamal, Savr, Javzo, Saraton, Asad, Sunbula, Mezon, Aqrab, Qavs, Jadi, Dalv, Hut, Yer, Quyosh, Sirius yulduzi

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: o‘zbek tili, arab tili, hijriy shamsiy yil, hijriy qamariy, milodiy yil, Muharram, Safar, Rabiul avval, Robiul oxir, Jamodiul avval, Jamodiul oxir, Rajab, Sha’bon, Ramazon, Shavvol, Zul-qa’da, Zul-hijja, Hamal, Savr, Javzo, Saraton, Asad, Sunbula, Mezon, Aqrab, Qavs, Jadi, Dalv, Hut, Yer, Quyosh, Sirius yulduzi haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

YIL HISOBI

Manbalardan ma’lum bo‘lishicha, dastlabki yil hisobi misrliklarga taalluqlidir. Mamlakatda yuz berib turadigan qurg‘oqchiliklar misrliklarni qattiq qayg‘uga solgan. Ular Nil daryosining suvini bekorga isrof bo‘lib dengizga oqib ketmasligining chora-tadbirlarini izlaganlar. Nihoyat Misr kohinlari 21 yoki 22-iyun – yoz kechasining eng qisqa kuni sahar paytida koinotda Sirius yorug‘ yulduzining paydo bo‘lishini va buning natijasida Nil daryosining tosha boshlashini aniqlashga muvaffaq bo‘lganlar. Siriusning bu yildan keyingi yilga qadar paydo bo‘ladigan kunlari 365 kun ekanini hisoblab, uni o‘ttiz kundan iborat o‘n ikki bo‘lakka bo‘lganlar, qolgan besh kunini yil oxiriga qo‘shimcha ilova qilganlar. Shunday bo‘lsa ham yulduzning namoyon bo‘lishi har to‘rt yilda bir sutkaga kechikkan. Ular kunlarni yana qayta boshdan hisoblab chiqib bir yil 365 kun, olti soatga teng, degan xulosaga kelganlar. Lekin taqvimni o‘zgartirmay o‘z holicha qoldirganlar. Bu tuzatishni oradan ancha vaqt o‘tgach (miloddan avvalgi 46-yilda) Rim imperatori Yuliy Sezar amalga oshirdi. Bunda bir oy o‘ttiz, ikkinchi oy o‘ttiz bir, faqat bir oy – fevral yigirma sakkiz kun qilib olindi. Ana shu qisqa oy – fevralga to‘rt yilda bir marta bir kundan qo‘shiladigan va shu yil kabisa (orttirilgan) yili deb ataladigan bo‘ldi. Bu tuzatish natijasida bir yil 365 kun, olti soat emas, balki 365 kun besh soat, qirq sakkiz daqiqa, o‘n to‘rt soniyadan iborat bo‘lib, bu farq to‘rt yuz yilda uch kecha-kunduzni tashkil qiladi va taqvimni orqada qolishiga sabab bo‘ladi.

1582-yili Rim papasi Grigoriy XIII tomonidan taqvimga yana yangi tuzatish kiritildi. Yevropa mamlakatlari asta-sekin shu taqvimga o‘ta boshladilar. Faqat Rossiyagina Yuliy taqvimidan istifoda etishda davom etdi. 1918-yilga kelganda Yuliy va Grigoriy taqvimi orasidagi farq o‘n uch kunga yetgan edi. Maslahat bilan ana shu o‘n uch kun tashlab yuboriladigan bo‘ldi va 1918-yilning o‘ttiz birinchi yanvaridan keyin bira to‘la 14 fevralga o‘tishga qaror qilindi. Qarangki, yangi taqvim ham unchalik aniq emas ekan. Daqiqa va soniyalar yig‘ilib uch ming uch yuzinchi yildan keyin bir sutkaga yetar ekan. Hozirda olimlarimiz yanada aniqroq va mukammalroq taqvim yaratish yo‘lida izlanyaptilar. Biz hozirda foydalanayotganimiz taqvim ana shu tariqa yuzaga kelgan.

MILODIY YILI

Milodiy yil hisobining boshlanishi Iso payg‘ambarning tavalludi bilan bog‘liq. Shu sabab isaviya, xristianlik yil hisobi deb yuritiladi. Xristianlik tarqala boshlagan ilk davrda bir qancha yil hisoblari mavjud edi va ulardagi har xillik tufayli turli noqulayliklar tug‘ilgan. Buni bartaraf etish uchun yangi yil hisobi tuzishga ehtiyoj sezildi. Manbalarda keltirilishicha VI asrda Rim monarxi Dionskiy hech bir dalil-hujjatsiz Iso payg‘ambarning tavalludini bundan besh yuz yil oldin sodir bo‘lgan deya, e’lon qilgan va shundan yil hisobi yuritishni taklif etgan. XVIII-XIX asrgacha Yevropadagi ko‘pgina davlatlar milodiy yil hisobini qabul qilganlar. Rossiya Pyotr I ning farmoni bilan 1700-yil birinchi yanvardan boshlab milodiy yil hisobiga o‘tgan. O‘rta Osiyoda bu ish XIX asrning II yarmidan amalga oshirilgan.

Milodiy yili planetamizning Quyosh atrofida bir yil aylanish davri 365, 25 kecha-kunduz hisobidan olingan. Ortiqcha 0,25 kecha-kunduz hisobiga esa har to‘rt yilda fevral oyiga bir kun qo‘shib yigirma to‘qqiz kun hisoblangan. O‘sha yili, yuqorida ham aytib o‘tganimizdek, 366 kunga teng bo‘lib kabisa yili deb atalgan.

HIJRIY YIL HISOBI

Hijriy yil musulmonlar yili bo‘lib, 622 milodiy yilidan, ya’ni Muhammad payg‘ambarning Makkadan Madinaga hijrat qilgan davridan boshlanadi. Hijriy yil ikki xil yil hisobiga ega. **Birinchisi – hijriy qamariy yil** hisobi bo‘lib, oyning yer atrofida aylanish davri 29,5 kecha-kunduz hisobidan olingan. Hijriy yil hisobi ham o‘n ikki oydan iborat bo‘lib, olti oyi yigirma to‘qqiz, olti oyi o‘ttiz kundan iborat bo‘ladi. Bir yil 354 kunni tashkil qiladi. Kabisa yilida o‘n ikkinchi oy o‘ttiz kun qilib olinadi va bu yil 355 kunni tashkil qiladi.

Ikkinchisi – hijriy shamsiy yilidir. Bu yil hisobi yerning quyosh atrofini bir marta to‘liq aylanib chiqish davriga asoslangan. Shu sabab hisob quyosh kunlari asosida olib boriladi va bir yil 365 (366) kunga teng bo‘ladi. Faqat bir oy yigirma sakkiz kundan iborat bo‘ladi. Har to‘rt yilda bu oyga bir kun qo‘shilib, yuqorida

aytib o‘tganimizdek, yigirma to‘qqiz kunni tashkil qiladi va shu yil kabisa yili hisoblanib 366 kundan iborat bo‘ladi.

Hijriy qamariy yili hijriy shamsiy yilidan har yili 11 kun ortda qolib boradi. Shu sababli hijriy qamariy yilida yil boshi – ***muharram oyi*** doim ham bir vaqtga to‘g‘ri kelavermaydi. Hijriy qamariy yili o‘ttiz uch yilda bir davrani aylanib chiqib yana bir vaqtga to‘g‘ri keladi. Uning o‘ttiz uch yili hijriy shamsiyning o‘ttiz ikki yiliga teng bo‘ladi.

Bundan tashqari hijriy yilda har o‘ttiz yil ichida o‘n bir kun tuzatish kiritiladi. Ya’ni, taqvimiy oy hisobi oyning haqiqiy davridan daqiqa va soniyalar hisobiga ortda qolib boradiki, bular yig‘ilib o‘ttiz yilda o‘n bir kunga yetadi. Bu farqni yo‘qotish maqsadida arablar har o‘ttiz yilda o‘n bir sutka qo‘shib o‘ttiz yilning o‘n to‘qqiz yilini 354 kun, o‘n bir yilini 355 kun qilib hisoblaydilar. Shunda har o‘ttiz yilning 2, 5, 7, 10, 13, 16, 18, 21, 24, 26, 29-yillari kabisa, ya’ni orttirilgan yillar bo‘lib 365 kundan iborat bo‘ladi. Odatda, kabisa yilini aniqlash uchun uni o‘ttizga bo‘lish kerak. Qolgan qoldiq yuqorida sanab o‘tilgan sanalardan biriga to‘g‘ri kelsa shu yil kabisa yili bo‘ladi. Masalan, 1423-yilning qanday yil ekanini tekshirib ko‘rish uchun uni o‘ttizga bo‘lamiz, 1423:30=47 bo‘ladi va o‘n uch qoldiq qoladi. O‘n uch yuqoridagi sanalar ichida mavjud. Demak, 1423-yili kabisa yili ekan.

HIJRIY - QAMARIY YIL OYLARI

Qo‘lyozma kitoblarning xotima qismiga nazar tashlaydigan bo‘lsak, ularda nafaqat asarning yozib tugallangan yili, balki qaysi oy va qaysi sanada tamomlanganini ham aniq ko‘rsatilganining guvohi bo‘lamiz. Demak, tarixiy dalillarni aniq, to‘g‘ri anglashimiz uchun hijriy yil oylari nomlari bilan ham yaxshi tanish bo‘lishimiz kerak bo‘ladi.

Hijriy qamariy yil oylari o‘n ikki oydan iborat bo‘lib, yigirma to‘qqiz va o‘ttiz kundan tashkil topgan:

Hijriy qamariy oylari	Kuni	حجری قمری ییل آیلاری	№
Muharram	30	محرم	1.

Safar	29	صفر	2.
Rabiul-avval	30	ربیع الاول	3.
Rabiul-oxir	29	ربیع الآخر	4.
Jumodiul-avval	30	جمادی الاول	5.
Jumodiul-oxir	29	جمادی الآخر	6.
Rajab	30	رجب	7.
Sha’bon	29	شعبان	8.
Ramazon	30	رمزان	9.
Shavvol	29	شوال	10
Zul-qa’da	30	ذوالقعده	11
Zul-hijja	29-30	ذوالحجه	12

HIJRIY - SHAMSIY YIL OYLARI

Hijriy shamsiy yil oylari 622-yilning yigirma birinchi martidan, ya’ni kecha va kunduzning uzunligi barobar bo‘lgan kundan boshlab hisoblanadi. Yil davomiyligi huddi Grigoriy taqvimidagi singari 365 yoki 366 kundan iborat bo‘ladi. Bu hisob quyoshning davriyligiga asoslangani uchun oylar doimo yilning ma’lum bir vaqtida keladi:

Oylarning boshlanish sanalari	Kunlar	حجری شمسی ییل آیلاری	№
21 mart – 20 aprel	31	حمل	1.
21 aprel – 21 may	31	سور	2.
22 may – 20 iyun	31	جوزا	3.
21 iyun – 22 iyul	31	سرطان	4.
23 iyul – 22 avgust	31	اسد	5.
23 avgust – 22 sentyabr	31	سنبوله	6.
23 sentyabr – 22 oktyabr	31	میزان	7.
23 oktyabr – 21 noyabr	30	عقرب	8.
22 noyabr – 21 dekabr	30	قوس	9.

22 dekabr – 20 yanvar	30	جدى	10
21 yanvar – 19 fevral	30	دلو	11
20 fevral – 20 mart	29-30	هوت	12

1-topshiriq. Hijriy qamariy yil oylarini daftaringizga ko‘chirib yozing.

2-topshiriq. Hijriy shamsiy yil oylarini daftaringizga ko‘chirib yozing.

3-topshiriq. Oy nomlarini arab imlosida yozilishiga diqqat qiling va ularni yod oling.

HIJRIY VA MILODIY YILLARINING BIRINI IKKINCHISIGA AYLANTIRISH USULI

Qadimgi qo‘lyozma manbalarni o‘qir ekanmiz, unda tez-tez hijriy yil sanalariga duch kelamiz. Qadimda tarixiy sanalar asosan hiriy qamariy yil hisobi bilan yuritilgan: qo‘lyozma asarlarni ko‘chirilgan yili, tavallud yoki qazo kunlari, inshootlarning qurilgan sanasi va hokazo. Albatta, ularning amaldagi milodiy yilning qaysi sanasiga to‘g‘ri kelishi o‘quvchini qiziqtirishi tabiiy. To‘g‘ri, amaldagi yozuvimizga o‘girilgan yozma manbalarda bu sanalarning zamonaviy shakli mavjud, lekin manba bilan tanishayotgan o‘quvchi yoki tadqiqot olib borayotgan izlanuvchida bu imkoniyat bo‘lmasligi mumkin. Shuning uchun hijriy va milodiy yillarni bir-biriga o‘girish usullarini bilish maqsadga muvofiq. Aytish mumkinki, yil hisobining bu turi ham xalqimiz hayoti va turmush tarzi bilan bevosita bog’liq bo‘lib, madaniy hayotida muhim rol o‘ynagan. Hijriy yil hisobi oylarini bilish zamon talabi bilan bog‘liq.

Misol sifatida Alisher Navoiyning «Sab’ai sayyor» dostonining xotimasi ta’rixini keltiramiz:

Garchi ta’rixi erdi sekiz yuz,
Sekson o‘tmish edi, yana to‘quz.
Oyi oning jumodi-us soniy,
Panjshanba yozildi unvoni.

Misralardan ma’lum bo‘lishicha, doston hijriy 889 (milodiy 1484)-yilning jumadi-us soniy oyi, payshanba kuni yozib tugatilgan ekan.

Hijriy qamariy yilni milodiy yilga aylantirish uchun hijriy qamariy yilni o‘ttiz uchga (o‘ttiz uch soni hijriy va milodiy yillarining bir-biriga to‘g‘ri kelish davri) bo‘linadi. Chiqqan bo‘linma yana hijriy qamariy yildan ayiriladi. Hosil bo‘lgan ayirma soniga 622 (Muhammad payg‘ambarning Makkadan Madinaga qilgan hijrat yili) qo‘shiladi. Chiqqan natija milodiy yildir. Masalan, hijriy qamariy 1425-yilni milodiyga aylantirish uchun quyidagi amallarni bajarish lozim bo‘ladi:

1) 1425:33=43

2) 1425-43=1382

3) 1382+622=2004

Demak, hijriy 1425-yil milodiy 2004-yilga to‘g‘ri kelar ekan.

Milodiy yilni hijriy qamariy yilga aylantirish uchun milodiy yilidan 622 ni ayiramiz. Chiqqan ayirmani 32 ga bo‘lamiz. So‘ng har ikki amal natijalarini qo‘shamiz:

1) 1873-622=1251

2) 1251:32= 39

3) 1251+39=hijriy 1290.

Bu sana chorizm bosqinchilarining Xiva xonligiga bostirib kirgan yilidir (hijriy qamariyda).

Izoh: Bo‘lish paytida qolgan qoldiq o‘n yettidan katta bo‘lsa, uni butunlab bir deb olamiz va hosil bo‘lgan bo‘linmaga qo‘shamiz.

Milodiy yilni hijriy shamsiy yilga aylantirish uchun milodiy yildan 622 ni ayirish kerak. Chiqqan natija hijriy shamsiy yilni bildiradi. Masalan:

1998-622=1376

Demak, milodiy 1998-yil 1376-hijriy shamsiy yiliga teng ekan.

Hijriy shamsiy yilni milodiy yilga aylantirish uchun esa aksincha amal qilinadi:

1367+622=1989 yoki 1382+622=2004

Buyuk o‘zbek shoiri va mutafakkiri, yirik davlat va jamoat arbobi Alisher Navoiy tug‘ilgan kunining 550 yillik munosabati bilan Afg‘oniston Islom Respublikasining poytaxti Kobul shahrida hijriy shamsiy 1369-yilning 21-22 dalv oyida xalqaro ilmiy simpozium bo‘lib o‘tgan. Biz bu sanani milodiy yilning qaysi sanasida bo‘lib o‘tganini hisoblasak, 1991-yil 9-10-fevral kunlariga to‘g‘ri keldi.

1-topshiriq. Quyida berilgan hijriy yillarni milodiy yilga aylantiring.

890 213 909 767

2-Topshiriq. Quyida berilgan milodiy yillarni avval hijriy qamariy yilga, so‘ngra hijriy shamsiy yilga aylantiring.

1501 1850 1939 2004

3-Topshiriq. O‘zingizning va oila a’zolaringizning tavallud topgan yillarini hijriy yilga o‘giring.

4-topshiriq. Ogahiyning “Zubdat-ut tavorix” asari 1274/1857-58-yilda kitobat qilingandan so‘ng turli xattotlar tomonidan turli davrlarda ko‘chirilgan. Quyida berilgan qo‘lyozma nusxalarning ko‘chirilgan sanalarini milodiy yilga o‘giring.

1.*Mullo Muhammad Rizo ibn Muhammad Karim devon devon nusxasi hijriy 1289-yilda ko‘chirilgan.*

2.*Mullo Muhammad Rizo ibn Muhammad Karim devonning ikkinchi qo‘lyozma nusxasi hijriy 1322-yilda ko‘chirilgan.*

3.*Mullo Xudoybergan Xivaqiy ibn Muhammadnazar nusxasi 1328-yilda ko‘chirilgan.*

5-topshiriq. Devoniy xatida bitilgan Abdulla Avloniyning “Turkiy guliston yoxud axloq” asaridan olingan “Qanoat” hamda “Haqqoniyat” matnlarini ko‘chirib yozing va o‘qing.

قناعت

قناعت دیب جناب حق طرفیدن احسان بولگان احوالگا ییتوشدو غیمیز نعمت و مالگا شکر

باشیمیزگا کیلگان فقیر مصیبت فلاکتلارگا چداب صبر قیلماقنی ایتیلور قناعت حسد طمع حرص

خوارلیک کبی علتلارنینگ دواسی نفسیمزنینگ غناسیدور

قناعت بر خزینادورکه تقدینه سی کوندن کون آرتار بو خزیناگا ایگا بولگان کشیلار عمرلارینی

شوق و راحتدا کیچیرورلار بونینگ ایلا برابر قناعتسزلیکدین پیدا بولادورگان خسد دیگان جانینگ

اینگ زور دشمنیدن قوتولورلار چین انسانلار کشینینگ مالنا ملکنا سعادتنا معیشتنا حسد قیلماس قناعتدن

آیریلماس عمرینی راحتدا اوتکارور انسان هر بر ایشگا کوچی ییتیکونچا چالشمق جناب حق تقدیرداگی نرسا

سیدن نیمانی بیرسه شونکه قناعت قیلماق لازمدور زیراکه انسان اوز معیشتینی ناموسینی ساقلاماک

اوچون فدای جان درجه سیکه بارکونچه سعی قیلماقغا بویوریلمیشدور لیکن بو سعی نینگ مشروعی هر بیر

ایشدا قناعتنی قولدین بیرماسلیکدور عالمدا قناعت کبی دلنی پاکلایدورگان نرسا یوقدور جناب حقتینگ

امریگه اطاعت قانداي سعادت ایسا تقدیریگا قناعت زیاده بختیارلیکدور حضرت علی افندیمیز دنیاده

سعی جدلی ایلا معیشت اوتکارگان قناعت ایگاسی هیچ کمگا محتاج بولماگان زور بایلار کبی راحتدا سعادتدا

یاشار دییمیشلار

افلاطون حکیم انسانینگ سعادتی قناعتینی قولدا توتماکدا ثروت و معیشت توغریسیدا جناب

حقتینگ تقدیرگا راضی بولماکدا دور دییمیشلار

حقانیت

حقانیت دیب ایشدا توغریلیک سوزدا راستلیکنی ایتیلور انسان بوستان سلامتگا گلزار سعادتگا

حقانیت یولی ایلا چقار انسانیت نینگ ایلدیزی اولان رحمدل لیک حقشناسلیک عادل لیک کبی

اینگ یاخشی صفتلارینینگ آناسی حقانیت دور جناب حقنینگ شو نام ِ مبارکینی مقدس بلگان

کیشی هیچ وقت حقانیتدین ایریلماس چونکه حقانیت نوری قایسی دلدا جلوه گر اولسا جناب حق نینگ

توفیقی ربّانیسی شو دلدا نِشوءِ نما قیلور عقل ایگالاری وجدان صاحبلاری هر وقت کورگان قیلگان و

بیلگانلارینی حقیقتنی و توغریسینی سوزلار اشندا توغریلیک بیراونینگ نفصیگا مالیگا خیانت قیلمای سوزدا

توغریلیک هر وقت راست سوزلاماکدور

راستلیغ حقنی رضاسینی تاپار

توغری یولدا یوق بولورمو هیچ چاپار

بزیم شرعت اسلامیه دا اگر بیر کیشینینگ حقیگا بهتان قیلیبوب قیلگان ایشینی قیلدی

دیب سوز سویلانسا بیلگان کیشی راستینی سوزلاب شول کیشینی آقلاماك واجبدور رسول اکرم نبی محترم

صلی الله وسلم افندیمیز النجات فی الصدق نجات راستلیکدا دور دیمیشلار حضرت مولانا رومی

اسلامیت عین حقیقتدور حقنی قبول قیلوچیلار حقوقی شرعیه نی سقلاماقغا بویورولمیشدورلار چونکه

شرعت حکملارینینگ اینگ اساسیی ایلدیز حقایتدان ابارتدور دیمیشلار

حقشناسلیک اولماق شرافتدور جهاندا آدمه
حقنی اظهار ایلاماک بیرلا کوروک ویر عالمه

یاراشور انسانه صدقو توغریلیک گر کورسه گرییه
توغرینینگ یاردامچیسیدور حق تعالی غم ییمه

توغریلارنینگ مسکنی فردوس ایوانیده دور
اگریلار ایکگی جهاندا هم الم کانیدا دور

6-topshiriq. Nasta'liq xatida bitilgan Zaxiriddin Muhammad Boburning "Boburnoma" asaridan olingan parchani o'qing va ko'chirib yozing.

بابورنامه دان

تینگری تعالی نینگ عنایتی بیرلان و حضرت آن سرور کائنات نینگ شفاعتی بیرلان و چهار یار با صفالاری نینگ همتی

بیرلان سه شنبه کونی رمضان آیینینگ بیشیدا تاریخ ساگکیز یوز توقسان توققوزدا فرغانه ولایتی دا اون ایکگی یاشتا پادشاه بولدوم

فرغانه ولایتی بیشینچی اقلیمدیندور معموره نینگ کناره سیدا واقع بولوبتور شرقی کاشغر غربی سمرقند جنوبی بدخشان نینگ

سرحدی تاغلار شمالیدا اگرچه بورون شهرلار بار ایکاندور مثل آلمالیق و آلماتو و ینگی کیم کتبلاردا اطرار کنت بیتیرلار مغول و

اوزبیک جهتیدین بو تاریخدا بوزولوبتور اصلا معموره قالمابتور مختصر ولایت تور آشلیق میوه سی فراوان گردا۔گردی تاغ واقع

بولوبتور غربی طرفیدا کیم سمرقند و خجند بولغای تاغ یوقتور اشبو جانبتین اوزگا هیچ جانبتین قیش یاغی کیلا آلماس

سیحون دریاسی کیم خجند سویی غا مشهوردور شرق و شمالی طرفیدین کیلیب بو ولایتینینگ ایچی بیلا اوتوب غرب ساری آقار

خجندنینگ شمالی فناکت نینگ جنوبی طرفیدیکیم حالا شاهرخیه غا مشهوردور اوتوب ینا شمالغا میل قیلیب ترکستاندین خیلی قوییراق

بو دریا تمام قومغا سینگار هیچ دریاغا قویلماس فرغانه نینگ ییتتی پاره قصبه سی بار بیشی سیحون سووی نینگ جنوبی طرفیدا قالغان ایکّیسی

شمالی جنوبیدادور جنوبی طرفیداغی قصبه لاردان بیری اندیجاندورکیم وسطتا واقع بولوبتور فرغانه ولایتی نینگ پایتختی دور آشلیغی وافر

میوه سی فراوان قاوون و اوزوملاری یاخشی بولور قاوون محلیدا فالیزباشیدا قاوون ساتماق رسم بولماس اندیجان نینگ ناشباتی سیدین

یاخشی راق ناشباتی بولماس ماورا النهردا سمرقند و کیش قورغانیدین سونگرا موندین اولوغراق قورغان یوقتور اوچ دروازه سی بار ارکی

جنوب طرفیدا واقع بولوبتور توقفوز ترناو سوو کیرار و بو عجب تورکیم بیر ییردین هم چیقماس قلعه نینگ گردا-گردی خندق و خندق

نینگ تاش یانی سنگ ریزه لیق شاه راه توشوبتور قلعه نینگ گردا-گردی تمام محلات تور بو محله بیرلا قلعه غا فاصله اوشبو خندق

تور و یاقاسیداغی شاه راه تور قوشلاری کوب بولور قیرغاولی بحد سیمیز بولور انداق روایت قیلدیلارکیم بیر قیرغاولنی اسکنه سی نی

تورت کیشی ییب توگاتا آلمایدور ایلی ترکتور

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1.Qachondan boshlab milodiy yil amalga kiritilgan?

2.Milodiy yil hisobi nimaga asoslanadi?

3.Hijriy yil nima?

4.Hijriy shamsiy yil hisobi nimaga asoslanadi?

5.Hijriy shamsiy yil oylarini ketma-ketlik asosida aytib bering.

6.Hijriy qamariy yil hisobi nimaga asoslanadi?

7.Hijriy qamariy yil oylarini ketma-ketlik asosida aytib bering.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.

2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.

3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi»,1989 y.

24-DARS

MUCHAL YIL HISOBI VA BURJ

REJA:

1. Muchal yili haqida ma’lumot..

2. Burjlar haqida ma’lumot.

Tayanch so‘z va iboralar: o‘zbek tili, muchal yil hisoba, sichqon (mush), sigir (baqar), yo‘lbars (palang), quyon (hargush), baliq (nahang), ilon (mor), ot (asp), qo‘y (gusfand), maymun (hamduna), tovuq (murg‘), it (sag), to‘ng‘iz (xo‘k), burj, Hamal, Savr, Javzo, Saraton, Asad, Sunbula, Mezon, Aqrab, Qavs, Jadiy, Dalv, Hut, Oy, Utorid, Zuhra, Quyosh, Mirrix, Mushtariy, Zuhal

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: o‘zbek tili, muchal yil hisoba, sichqon (mush), sigir (baqar), yo‘lbars (palang), quyon (hargush), baliq (nahang), ilon (mor), ot (asp), qo‘y (gusfand), maymun (hamduna), tovuq (murg‘), it (sag), to‘ng‘iz (xo‘k), burj, Hamal, Savr, Javzo, Saraton, Asad, Sunbula, Mezon, Aqrab, Qavs, Jadiy, Dalv, Hut, Oy, Utorid, Zuhra, Quyosh, Mirrix, Mushtariy, Zuhal haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

MUCHAL YIL HISOBI

Ajdodlarimiz arab istilosiga qadar o‘zlarining yil hisobiga ega bo‘lishgan. Muchalga asoslangan hisob ana shunday yil hisoblaridan biridir. Bu hisob turi uzoq davrlardan beri turkiy xalqlarda, jumladan, o‘zbek, qozoq, uyg‘ur, turkman hamda xitoy, mo‘g‘ul kabi boshqa sharq xalqlari o‘rtasida qo‘llanib yozma manbalarda, hujjatlarda turli voqealarning sanasini (ta’rixini), qayd etishgan istifoda etib kelingan. Qadimiy qo‘lyozma yodgorliklarning xotimasiga nazar tashlaydigan bo‘lsak, ularda asarning yozilib tugallangan ta’rixi hijriy yil orqali berilishi bilan birga muchal hisobida ham ko‘rsatib o‘tilganining guvohi bo‘lamiz:

تمت الکتاب بعون ال ملک الوهاب کاتب کتاب ملا خواجه نیاز ابن شباد صوفی خوارزمی فی سنه ۱۳۲۵ قوی ییلی ماه رمضان نینک۲۶ چی سی دا اتمام سرحدیکا یتتی

Xotimadan ma’lum bo‘lishicha, qo‘lyozma Xorazmda kotib Mulla Xo‘janiyoz ibn Shabad so‘fi Xorazmiy tomonidan hijriy 1325 (milodiy 1907) qo‘y yili ramazon oyning 26-sanasida ko‘chirib tugatilgan.

Muchal borasidagi dastlabki ma’lumotlar Beruniyning «Osor ul-boqiya», Mahmud Koshg‘ariyning «Devonu lug‘otit-turk» va boshqa manbalar orqali bizgacha yetib kelgan. Ulardan ma’lum bo‘lishicha, turklar o‘n ikki yilni o‘n ikki

hayvon nomi bilan ataganlar va insonning tug‘ilishi, vafoti, jang tarixlari va boshqa muhim hodisa, voqealarning sodir bo‘lgan yilini aniqlashda ana shu yillarning aylanishiga suyanganlar.

Muchal yili hisobi tartibi:

1. Sichqon. 2. Ud (sigir). 3. Bars (yo‘lbars). 4. Tovushqon (quyon). 5. Nak (timsoh). 6. Yilon (ilon). 7. Yo‘nd (ot). 8. Qo‘y. 9. Bijin (maymun). 10. Taqag‘u (tovuq). 11. It. 12. To‘ng‘iz.

Muchal yili sharqda yil fasllarining turli sanalarida boshlanadi. Masalan, Xitoyda fevral oyidan boshlansa, bizning o‘lkamizda 21-martdan boshlanadi.

Kishining qaysi muchal yilida tavallud topganini hisoblab topish uchun uning tug‘ilgan yiliga to‘qqiz raqami qo‘shiladi, hosil bo‘lgan son o‘n ikkiga bo‘linadi, qolgan qoldiq muchal yili hisoblanadi. Masalan, biron kimsa 1980-yil tug‘ilgan bo‘lsa, uning muchal yili quyidagicha aniqlanadi:

1. 1980+9=1989

2. 1989:12=165

Qolgan qoldiq soni 9. Demak, u kishi bijin, ya’ni maymun yilda tug‘ilgan ekan.

Yilning muchalini aniqlashning yana bir usuli mavjud. Buning uchun muchali aniqlaadigan yildan to‘rt sonini ayirib, so‘ng o‘n ikkiga bo‘lish lozim. Qolgan qoldiqqa bir raqami qo‘shilsa, muchal yili chiqadi. Maslan, 1976-yilning qaysi muchalga to‘g‘ri kelishini aniqlash uchun:

1. 1976-4=1972

2. 1972:12=164

4 qoldiq qoladi. Unga bir raqamini qo‘shsak besh bo‘ladi. Demak, 1976-yilning muchali «nak» - «timsoh» (baliq) ekan.

Muchal yili hisobi turkiy yozma manbalarning deyarli barcha davrlarida uchraydi. Bu hisob turi qadimgi turkiy yozma manbalarda ham mavjud. Jumladan, Kul tegin katta bitiktoshida shunday satrlar mavjud: **“**… ancha qazg‘anip aqang(im q)ag‘an **it yil onunch ay** alti otuzqa ucha bardi – ancha g‘alabalarni qo‘lga kiritib, otam xoqon it yilining o‘ninchi oyida vafot qildi .... **qo‘y yil**qa yetinch ay kuchlug

alp qag‘animda adrilu bardingiz” - Qo‘y yilida yettinchi oyda qudratli qahramon xoqonimizdan judo bo‘lib qoldingiz (To‘n.)

Muchal yili hisobi so‘nggi davr yozma manbalarida ham tez-tez uchraydi. Jumladan, Ogahiyning tarixiy asarlarida bu hisob turi keng qo‘llangan va, albatta, muchal yili nomlari hijriy yil oylari bilan birga qo‘llanib, tarixiy voqealarning sanasi yanada aniqroq ifodalanishiga erishilgan. Masalan, “Donish ahlining xotiri xatirlarig‘a ma’lum bo‘lsunkim, bu nusxai muxtasar ta’lifi hazrat zillullohiy g‘ufronpanohiyning vafoti malomatsamotidin o‘ttiz besh kun so‘ng, **sanai hijriy ming ikki yuz olmish ikkida yilon yili rabe’-ul avval oyining to‘rtida, dushanba kuni** ixtimom topdi.” Ogahiy Rahimqulixonning tavallud sanasi to‘g‘risida quyidagicha ma’lumot beradi: “...ul hazratning valodati lozim-ush sharofati jaddi buzrugvori sultoni firdavsmakon Muhammad Rahim Bahodirxonning ayyomi **xo‘jastafarjomida sanai hijriya ming ikki yuz yigirma to‘qquzda, muvofiqi it yili** afzali avqotda, kamoli sootda vuqu’ topib, inoyati subhoniy rahbarligi bila adam masakanidin vujud gulshanig‘a qadamovar bo‘ldi...”(Ogahiy **“Zubdat-ut tavorix”**)

Quyidagi jadvalda muchal yilining amaldagi yillarga mosligi berilgan.

1.	Sichqon (mush)	1924	1936	1948	1960	1972	1984	1996	2008	2020
2.	Sigir (baqar)	1925	1937	1949	1961	1973	1985	1997	2009	2021
3.	Yo‘lbars (palang)	1926	1938	1950	1962	1974	1986	1998	2010	2022
4.	Quyon (xargo‘sht)	1927	1939	1951	1963	1975	1987	1999	2011	2023
5.	Baliq (nahang)	1928	1940	1952	1964	1976	1988	2000	2012	2024
6.	Ilon (mur)	1929	1941	1953	1965	1977	1989	2001	2013	2025
7.	Ot (asp)	1930	1942	1954	1966	1978	1990	2002	2014	2026

8.	Qo‘y (go‘sfand)	1931	1943	1955	1967	1979	1991	2003	2015	2027
9.	Maymun (hamduna)	1932	1944	1956	1968	1980	1992	2004	2016	2028
10.	Tovuq (murg‘)	1933	1945	1957	1969	1981	1993	2005	2017	2029
11.	It (sak)	1934	1946	1958	1970	1982	1994	2006	2018	2030
12.	To‘ng‘iz (xo‘k)	1935	1947	1959	1971	1983	1995	2007	2019	2031

BURJ

«Burj» so‘zi arab tilidan olingan bo‘lib, «yasanmoq», «bezanmoq» degan ma’nolarni anglatadi. Ilmi falakiyotda quyoshning yillik harakati doirasidagi o‘n ikki to‘p yulduz nomini bildiradi. Burj nomlari quyidagilardan iborat:

1. Hamal. 2. Savr. 3. Javzo. 4. Saraton. 5. Asad. 6. Sunbula. 7. Mezon. 8. Aqrab. 9. Qavs. 10. Jadiy. 11. Dalv. 12. Hut.

Yetti sayyora – Oy, Utorid, Zuhra, Quyosh, Mirrix, Mushtariy, Zuhallar mana shu burjlarni turli vaqtlarda bosib o‘tadilar. Chunonchi, quyosh bir yil davomida, oy esa bir oy ichida mazkur o‘n ikki burjni bosib o‘tadi.

Manbalardan ma’lum bo‘lishicha, turkiy xalqlardagi oylarning nomlari ham burjlardan olingan. Masalan:

Bahor fasli «burji obiy» deb atalgan va o‘z ichiga hamal (21-martdan), «savr» (21-apreldan), javzo (21-maydan) oylarini olgan.

Yoz fasli – «burji noriy» deb atalib, saraton (21-iyundan), asad (21-iyuldan), sunbula (21-avgustdan) oylaridan iborat bo‘lgan.

Kuz fasli – «burji bodiy» deb yuritilgan va o‘z ichiga mezon (21-sentyabrdan), aqrab (21-oktyabrdan), qavs (21-noyabrdan) oylarini olgan.

Qish fasli – «burji hokiy» nomi ostida jadiy (21-dekabrdan), dalv (21-yanvardan), hut (21-fevraldan) oylarini o‘zida mujassam qilgan.

Burjlardan qo‘lyozma asarlarning yozib tugallangan muddatini belgilashda, davlat ahamiyatiga ega bo‘lgan muhim hujjatlarning bitilgan yoki tasdiqlangan sanasini hamda biron muhim hodisa yoxud voqealarning sodir bo‘lgan aniq vaqtini belgilashda istifoda etilgan. Shuningdek, badiiy adabiyotda ham burjlarning harakati yoki tavsifidan obrazli tasvir yaratishda muvaffaqiyat bilan foydalanilgan. Misol tariqasida Alisher Navoiyning «Saddi Iskandariy» dostonining muqaddimasini keltirish mumkin. Muqaddima tarkibidagi mavjud na’tda Muhammad payg‘ambarning o‘z arg‘umog‘i – Buroqi bilan ma’naviy olamga qilgan sayohati tasvirlanadi. Uning samoviy safari osmoni falakning sakkiz charxi falagi, ya’ni sakkizta yulduz to‘plami va burjlar orqali o‘tadi. Navoiyning yuksak mahorati shundaki, u ana shu sayohat orqali koinot go‘zalliklari, yulduzlar turkumi, burjlar, ularning xususiyatlari, holatlarini haqqoniy tasvirini ham yaratib o‘quvchining ko‘z oldida jonli manzara chizadi. Eng muhimi, u o‘z kitobxonini koinot sirlariga oshno qiladi.

Navoiy payg‘ambar qadami tekkan har bir falak yoki burjni tasvirlar ekan, ularning masnadnishin «hokim»lari sifatlariga hayotiy jonli ko‘rinishlardan chizgilar beradi. Inson hayotiga xos ayrim ko‘rinishlarni ularning harakatlariga moslab go‘zal badiiy tasvirlar yaratadi.

Chunonchi, Muhammad payg‘ambarning Buroqi ikkinchi falakka qadam qo‘yishi bilan, Utoridning siyohdon-u qalami sinadi. Bu maktab ko‘rmaganlar (yulduzlar turkumi)ning mashg‘uloti tezlik bilan ilm o‘rganishdan iborat bo‘lib qoladi. (Ikkinchi planeta hisoblanmish Utorid sayyorasi afsonalarga asoslanib adabiyotimizda «falak kotibi» yoxud «shoirlar homiysi» deb atalgan), yoki uchinchi falak sohibasi Zuhra Muhammad payg‘ambarni ko‘rgach, aytayotgan qo‘shig‘ini bas qilib, chalayotgan udini tezlik bilan chodiriga yashiradi va o‘rnidan turib yo‘l bo‘shatadi. (Qadimgi shoirlar «Zuhra» - «Cho‘lpon» yulduzini «osmon cholg‘uchisi», «sozanda»si deb ataganlar).

Muhammad payg‘ambarimiz shu tariqa har bir sayyorani bosib o‘tgach, uning safar yo‘li endi o‘n ikki burj orqali o‘tadi: «Hamal» Muhammadbek mehribon kishini topgach, Muso (payg‘ambar) singari cho‘pondan voz kechdi. Osmon-u

falak esa xuddi juvozkash Ho‘kiz (savr) singari unga fidoyilik bilan atrofida aylanar edi. «Javzo» («egizaklar», «dupaykar» deb ham yuritiladi) ham uning xizmatiga bel bog‘lab, duosiga qo‘l ochib turardi. Falakdagi «boshoq» donalari jilvalanuvchi gavharni eslatar, gavhar ham emas, yonib, porlab nur sochayotgan yorug‘ yulduzlar singari edi. Uning oyoq tomonida «Mezon» joylashgan bo‘lib, o‘z ishini adolat bilan yuritar edi. «Dalv» esa yo‘l ustiga qo‘yilgan katta xumlarni suv bilan to‘ldirish ila ovora, suvi tugasa, o‘rniga inju sochish niyatida aylanar edi. Sakkiz falak va burjlarni osonlik bilan bosib o‘tgan Muhammad o‘z arg‘umog‘i bilan osmonning eng yuksak - to‘qqizinchi qavati Arshi a’loga kirib boradi. Ma’naviy safar uning Haq bilan uchrashuvi va undan gunohkor bandalarining gunohini o‘tishi hamda osoyishtaligini ta’minlashni so‘rab olishi bilan yakunlanadi.

Ko‘rinadiki, Navoiy bu hayratomuz safar tasviri orqali kitobxonni yo‘l-yo‘lakay osmon jismlarining holati, haqiqat sirlari, sakkiz sayyora va o‘n ikki burj bilan tanishtirib boradi. Shu bilan birga ular tasavvurini o‘rta asr astronomik bilimlari bilan boyitishdek oliyjanob maqsadni ham amalga oshira borgan.

Adabiyotimizda «Quyosh Asad burjida» degan gap ham bor. Ma’lumki, asad (iyul-avgust) yilning juda issiq davriga to‘g‘ri keladi. “Sher ustida quyosh chiqishi” (Sherdor madrasasi) tasviri shunga ishora bo‘lib, u shon-shavkatni, qudratni bildiradi. Bu Ibn Sinoning hayot yo‘liga ishoradir, ya’ni u ilmli bo‘lib bu yo‘lda baxt topdi, qiyinchiliklarga ham duchor bo‘ldi. Oxir-oqibat ularni bilim kuchi, ilm qudrati bilan yengib shon-shavkatga burkandi.

1-topshiriq. Quyida berilgan muchal yili nomlarini ketma-ketlik tartibini saqlagan holda muchal yili nomlarini arab alifbosida daftaringizga ko‘chirib yozing va yod oling.

Yo‘lbars (palang)	**Ilon** (mur)	**Maymun** (hamduna)	**It** (sak)
Tovuq (murg‘)	**Quyon** (xargo‘sht)	**Sigir** (baqar)	**Baliq** (nahang)
To‘ng‘iz (xo‘k)	**Sichqon** (mush)	**Ot** (asp)	**Qo‘y** (go‘sfand)

2-topshiriq. O‘zingiz va oila a’zolaringizning muchal yillarini va qaysi burjda tavallud topganliklarini hisoblab aniqlang va daftaringizga ko‘chirib yozing.

3-topshiriq. Quyida berilgan burj nomlarini ketma-ktlik tartibini saqlagan holda burj nomlarini arab alifbosida daftaringizga ko‘chirib yozing va yod oling.

Javzo	Jadiy	Mezon	Qavs
Saraton	Hamal	Sunbula	Asad
Dalv	Hut	Savr	Aqrab

4-topshiriq. Sha’bon oyi hijriy qamariy yil hisobining nechanchi oyi hisoblanadi va boshqa hijriy-qamariy oy nomlarini arab yozuvida yozing?

5-topshiriq. Abdulla Avloniyning “Turkiy guliston yoxud axloq” asaridan olingan “Yaxshi xulq yomon xulq” matnni ko‘chirib yozing va o‘qing.

یاخشی خلق یامان خلق

اخلاق عُلماسی انسانلارنینگ خلقلارینی ایکگیگا بولمیشلار اگر نفس تربیت تاپیب یاخشی ایشلارنی قیلورگا عادت قیلسا یاخشیلکغا تَوصیف بولوب یاخشی خلق اگر تربیتسیز اوسوب یامان ایشلایدورگان بولوب کیتسا یامانلکغا توصیف بولوب یامان خلق دیب آتالور

جناب حق انسانلارنینگ اصل خلقتدا استعداد و قابلیتلی یاخشی ایلا یامانني فایده ایلا ضررنی آق ایلا قارانی آییرادورگان قیلوب یارتمشدور لیکن بو انساندا گی قابلیتنی کمالگا ییتکورماک تربیه ایلا بولادور قوش اویاسندا کورگانین قیلادور انسان جَوهرِ قابولدور. اگر یاخشی تربیه تاپیب بوزوق خلقلاردین ساقلانوب گوزل خلقلارگا عادتلانوب کاتتا بولسا هر کیم قاشیدا مقبول بختیار بیر انسان بولوب چیقار اگر تربیتسز اخلاقی بوزولوب اوسسا الله دین قورقمایدورگان شریعتگا عمل قیلمایدورگان نصیحتنی قولاغیگا آلمایدورگان هر خیل بوزوق ایشلارنی قیلادورگان نادان جاهل بیر رسوای عالم بولوب قالور رسول اکرام نبی محرم افندیمیز ایمانی کامل بولگان کیشیلار یاخشی خلقلی بولورلار سزنینگ اینگ یاخشیلارینگز خاتونلاریگا یاخشیلیک قیلگانلارینگیزدور دیمیشلار.

خدانینگ رحمت و فیضی همه انسانگا یکسردور
و لیکن تربیت بیرلا بیتوشماک شرط اکبردور
توغوب تاشلاو ایلا بولماس بالا بولگای بلا سیزگا
وجودی تربیت تاپسا بولور اول رهنما سیزگا
تیمورچینینگ بالا سی تربیت تاپسا بولور عالم

بوزولسا خلقی لقمان اوغلی بولسا بولغوسی ظالم
یامانلارگا قوشولدی نوح نینگ اوغلی اولدی بی ایمان
یورودی گهْف ایتی خوبلار ایلا بولدی آتی انسان

6-topshiriq. Quyida berilgan matnni ko‘chirib yozing, o‘qing va joriy yozuvga tabdil qiling.

تولکی و خروس

تاووقلار و خروسلار بیر قیشلاقدا بیربیرلاری بیلان ایناق یاشاشاردیلار. اولار آراسیدا باشقا تاووقلار و خروسلار جودا یاقتیرادیگان عقللی خروس بار ایدی. بو خروس قاچانکه قیشلاقنینگ تاووق و خروسلارینی کوراركان اوزی بیلان اوتیریشگا و قصه ایتیب بیریشگا تکلیف قیلاردی. ایتیردی کیلینگلار تولکی و شاقاللارنینگ فریب و حیله لاریگا گریفتار بولما سلیگیمیز اوچون تجربه لاریمیزدان فایده لانایلیک.

کونلارنینگ بیریدا خروس اوز اینیدان تاشقاریگا چیقدی و ایلانیش اوچون دالاگا باردی. بهار فصلی ایدی. درختلار غونچه لاگان ایدی. گللار افاری اطرافنی توتگان ایدی. خروس بو گوزال لیک و اطرافنینگ

طراوتیدان ذوق آلدی و بلند آوازدا قیچقیردی.

شو یاقیندا اویی بولگان بیر تولکی خروسنینگ آوازینی ایشیتیب اونی توتیش اوچون اوشا تاماغگا یوگورا کیتدی. تولکینی کورگان خروس شو یاقینداگی بیر درخت تیپاسیگا اوچیب چیقدی.

مکار تولکی قولی ییتمایدیگان جایدا تورگان خروسنی کورگاچ یاقین کیلدی و تیلیاغلامالیک بیلان دیدی:

خروس جنابلاری السلام علیکم! نیما اوچون درخت تیپاسیگا چیقیب آلدینگیز؟ نهاتکه میندان قورقان بولسانگیز؟ مینی سیزگا دشمنلیگیم یوق! مین سیزنی آوازینگیزنی ایشیتدیم و آوازینگیز مینگا جودا یاقدی. قارانگ

هوا نقدر عجایب و دالالار ایسا یام یاشیل! کیلینگ بو خوش هوادا بیرآز سیر قیلامیز و سیزینگا یاقیملی آوازینگیز

بیلان کویلاب بیراسیز.

اورتاقلاری دورسیدا کوپلاب دوستلاریدان تولکینینگ حیله لاری و مکارلیگی توغریسیدا ایشیتگانلاری یادیگا

توشگان خروس دیدی: ایتگانینگیزدیک هوا جودا یاخشی دالالار هم یام یاشیل مینینگ آوازیم هم یامان ایماس.

لیکین مین سیزنی تانیمایمان و ایشیتیشیمچا تولکیلار بیلان خروسلار هیچ قاچان دوست بولیشماگان. یانا شونی بیلامانکه

تولکیلار تاووق و خروسلار دشمنیدیر. مین هم عقلیمنی ایشلاتیشیم و تولکیلار بیلان دوستلاشماسلیگیم لازم.

تولکی دیدی: دشمن دیدینگیزمی؟ قایسی دشمن؟ شیر بارچا حیوانلار بیر بیرلاری بیلان دوست بولیشنی و

هیچ کیم بیر بیریگا آزار بیرماسلیگیگا فرمان بیرگانلیگیدان ناهاتکه خبرینگیز بولمسا؟ حاضردا بوری و قویلار هم بیر

بیرلاری بیلان دوست بولیشگان. ایتلارینینگ تولکی بیلان ایشلاری یوق. حتی تاووقلار شاقاللار اوستیگا

چیقیب دالالاردا سیر قیلیشماقدا. سیزنینگ بو یانگلیکیدان بیخبر لیگینگیزدان تعجبدامان. نهاتکه بو خبرنی ایشیتماگان بولسانگیز؟

تولکی شو سوزلارنی ایتایاتگان وقتدا خروس اوزینی قوتقاریش اوچون اطرافگا نگاه تاشلاردی.

بونی کورگان تولکی قاییرگا قارایاپسیز دیب سورادی. نیما اوچون مینینگ گاپلاریمگا قولاق سالمایاپسیز؟

خروس ایتدی: خرسند بولیب بوتاماگا قاراب کیلایاتگان حیوانلارنی کوریاپمان. بیلمادیم قاندای حیوانلار ایکان. لیکن سیزدان بیراز کاتتاراق. اوزونگلیگنا قولاقلاری هم بار. بیزتاماگا جودا تیزلیک بیلان چاپیب کیلیشماقدا.

بو سوزلارنی ایشیتگان تولکی خروس بیلان صحبتینی نیهایاسیگا ییتکازماسدان یاشیرینیش اوچون اوزیگا بیر جای تاپیش مقصدیدا آیاغینی قولگا آلگانیچا قاچا باشلادی.

قورققان تولکینی کورگان خروس دیدی: صبر قیلینگ کورایلیکچی قانذای حیوان ایکان. بلکه بیرار تولکی بولسا کیراک.

تولکی دیدی: یوق، بیلگیلاردان معلوم بولیشچا آوچی ایتلارگا اوخشایدی. بیز بو یاقینداگی ایتلار بیلان اورتامیز او قدر یاخشی ایماس.

خروس دیدی: تولکی جنابلاری سیز اورمانداگی همه حیوانلار بیر بیرلاری بیلان دوست دیب ایتگان ایدینگیزکو؟ تولکی قاچارکان دیدی: فکرینگیز توغری لیکن کیلایاتگان ایتلار سین کبی شیرینگ فرمانینی ایشیتماگان بولیشلاری ممکن.

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1.Muchal hisobi deganda nimani tushunasiz?

2.Muchal hisobi tarixi haqida gapirib bering?

3.Muchal hisobi qaysi xalqlarda amalda bo‘lgan?

4.Muchalni topish amallari xususida gapiring?

5.Muchal nomlarini ketma-ketlik asosida aytib bering.

6.Burj nima? Burj nomlari nimadan kelib chiqishini gapirib bering.

7.Burjlarning nomlanishi nimaga bog‘liq?

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi»,1989 y.

25-DARS

ABJAD HISOBI

REJA:

1. Abjad hisobi ya’ni harflarning son qiymatlari haqida ma’lumot.
2. Pe, chim, j:e va gof harflari ifoda etgan son qiymatlarini aniqlash haqida ma’lumot.

Tayanch so‘z va iboralar: arab tili, alifbo, harflar, arab yozuvi, finikiya yozuvi, oromiy yozuvi, son, qiymat, abjad, havvaz, hutti, kalaman, sa’fas, qarashat, saxaz, zazag‘, abjad hisobi, abjadxon

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: arab tili, alifbo, harflar, arab yozuvi, finikiya yozuvi, oromiy yozuvi, son, qiymat, abjad, havvaz, hutti, kalaman, sa’fas, qarashat, saxaz, zazag‘, abjad hisobi, abjadxon haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

ABJAD HISOBI

Arab yozuvi o‘zining go‘zalligi, hushxatligi bilan jahon xalqlarining e’tiborini doimo jalb qilib kelgan. O‘tmishda bu yozuv tarixiy yodgorliklar, ulkan inshootlar, osori atiqalar uchun naqsh, bezak vazifasini ham bajargan. Bulardan tashqari uning yana bir muhim vazifasi bor, u ham bo‘lsa arab alifbosining raqam, son ma’nosini ifoda etish bilan bog‘liqligidir.

Manbalardan ma’lum bo‘lishicha, arablar (miloddan 2000 yil ilgari) o‘z alifbolarini tuzishda qadimgi yozuvlar bo‘lmish finikiya va oromiy yozuvlaridan harflar nomlarini va ular bilan birga har bir harfning raqamiy tengligini ham

olganlar. Demak, abjad hisobining tartibi finikiya va oromiy yozuvlaridan kelib chiqqan. Lekin ularning alfavitida harflar soni yigirma ikkita bo‘lib, to‘rt yuzdan keyingi sonlarning ifoda qilinishida oxirgi harf «tav» (arablarda «atun»)ga oldingi harflardan birini qo‘shib besh yuzdan minggacha bo‘lgan son ifodalarini hosil qilganlar (Masalan: tavqof, tavresh, tavshin kabi). Arablar bu usulni biroz takomillashtirdilar. Ular oltita harf ixtiro qilib «saxaz» va «zazag‘» so‘zlarini yasadilar. Bu atamalar besh yuzdan minggacha bo‘lgan son ifodalarini hosil qilishga yordam berdi. Shu tariqa arablarda yigirma sakkiz harfni o‘zida jamlovchi sakkiz atama (sun’iy so‘z) hosil bo‘lgan. Bular quyidagilar:

کلمن	حطی	هوز	ابجد
50 40 30 20	10 9 8	7 6 5	4 3 2 1
ضظغ	ثخذ	قرشت	سعفص
1000 900 800	700 600 500	400 300 200 100	90 80 70 60

Mazkur atamalar muayyan bir ma’noni anglatmaydi, ular harflar mujassami xolos. «Abjad hisobi» ana shu atamalarning birinchisi nomiga qo‘yilgan. Harflar vositasida son tushunchasini ifoda etish usuli esa «abjad hisobi» deb atalgan. Bu usul harflar sirasini yod olishda qulay bo‘lgani sabab maktablarda maxsus o‘qitilgan va abjad o‘qiyotgan bolalar «abjadxon» deb atalgan.

Eski o‘zbek yozuvidagi forslar va turklar tomonidan keyinchalik kiritilgan to‘rt harf پ؛ گ؛ چ؛ ژ borasida abjad hisobi amalga oshirilayotgan matnda ushbu harflar ishtirok etayotgan bo‘lsa, hisobda ularning shakldoshlari (ب ک ج ز) dan istifoda etilgan.

Abjadning kelib chiqishi haqida ham qat’iy bir fikr mavjud emas. «Abjadni hukamolar tartib berganlar, hijo harflarining hammasi unda to‘plangandir va ma’nisi yashiringandir» yoki «Abjad mashhur kishilar nomidan olingan» qabilidagi farazlar yuradi.

Manbalarda keltirilishicha, arablar qadimda abjad atamalaridan hafta kunlarini nomlashda ham foydalanganlar.

Abjad hisobining ixcham, lo‘nda va qulayligi uning she’riyatda ham keng qo‘llanishiga sabab bo‘ldi. Biron muhim hodisa, voqealarning sodir bo‘lgan

vaqtini, qo‘lyozmalarning yozib tugallangan yilini, mansabdor shaxslarga bag‘ishlab yozilgan qasida va tarixlar sanasini berishda sonlar harflar bilan ifodalangan. Bu usul muayyan sanani she’riyatda ixcham holda ifodalashni ta’minlashi bilan birga, ularni esda tutishni ham osonlashtirgan. O‘zbek va sharq she’riyatining asosiy an’analaridan hisoblangan qator she’riy san’atlar asosini ham ana shu abjad hisobi tashkil qilgan. Hatto bu usuldan foydalanib maxsus asarlar yaratilganki, ularning ayrim namunalari bizgacha yetib kelgan.

Manbalardan ma’lum bo‘lishicha, abjad hisobi musiqa san’atida ham muvaffaqiyat bilan qo‘llanilgan. XV asrda yashab ijod etgan mashhur musiqashunos Zaynobiddin bin Mahmud al-Husayniy Navoiyning topshirig‘i va unga atab yozilgan «Qonuni ilmiy va amali musiqiy» («Musiqaning ilmiy va amaliy asoslari») asarida cholg‘u asboblaridan baland va past tovush hosil bo‘lish sabablari, intervallar va ularning nisbiy munosabatlari kabi masalalarni yoritishda abjad usulidan foydalangan.

Abjad hisobidan boxabar bo‘lishning hozirgi davrda ham ahamiyati katta. Ajdodlarimizdan bizgacha yetib kelgan qo‘lyozma manbalari bilan shug‘ullanadigan har bir shaxsning yozma yodgorliklar yaratilgan yoki nusxa ko‘chirilgan yillarini aniq belgilashida hamda abjad hisobi bilan bog‘liq muayyan she’rlar va harfiy san’atlarning tarixini aniqlashda abjad hisobidan yaxshi xabardor bo‘lishi talab qilinadi.

1-topshiriq. Quyida berilgan harflarning son qiymatini ayting.

ر	ذ	د	ث	ت	ب	ا
ص	ش	س	خ	ح	ج	ز
ق	ف	غ	ع	ظ	ط	ض
ی	ه	و	ن	م	ل	ک

2-topshiriq. Mazkur raqamlarni ifoda etuvchi harflarni topib o‘zaro ulab o‘qisangiz Sa’diy Sheroziy va Alisher Navoiy ijodiga taalluqli bo‘lgan baytlarni aniqlashga muvaffaq bo‘lasiz.

1. 10, 600, 300, 10, 30, 1, 200, 20, 10, 400, 10, 4, 50, 1, 20, 200, 31, 2, 1, 200, 60, 50, 1, 60, 400, 1, 20, 10, 50, 20, 2, 600, 400, 10, 50, 20, 50, 10, 300, 6, 4, 1, 400, 1, 3, 1, 200, 60, 50.

2. 10, 7, 7, 400, 10, 30, 1, 600, 1, 50, 20, 20, 1, 40, 4, 10, 90, 10, 8, 1, 400, 400, 10, 30, 1, 60, 1, 50, 20, 20, 10, 10.

3-topshiriq. Quyidagi maqollarni o‘qing, ko‘chirib yozing va ular ifoda etgan raqamlarni aniqlang:

بيلاگى زور بيرنى ييقار
بيليمى زور مينگنى ييقار
سوونينگ آقيشيگا قارا
خلقنينگ خواهيشگا قارا
آدملار عقلى نينگ چيراغى بيليم
بلادان سقلانيش يزاغى بيليم

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Abjad hisobi nima?
2. Abjad hisobida sonlarning harflar bilan ifodalanishini izohlang?
3. Inson fikrini sonlar bilan ifodalashi mumkinmi?
4. Insonlar harflar orqali sonni (qiymatni) ifodalashi mumkinmi?

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi»,1989 y.

26-DARS

ABJAD HISOBI VA U BILAN BOG‘LIQ HARFIY SAN’ATLAR

REJA:

2. Harfiy san’atlar haqida ma’lumot.
3. Tarix san’ati haqida ma’lumot.

3. Tajnis san’ati haqida ma’lumot.
4. Tuyug‘ san’ati haqida ma’lumot.
5. Muammo san’ati haqida ma’lumot.
6. Lug‘z san’ati haqida ma’lumot.
6. Chiston san’ati haqida ma’lumot.
6. Topishmoq san’ati haqida ma’lumot.

Tayanch so‘z va iboralar: arab-o‘zbek alifbosi, harflar, abjad hisobi, harfiy san’atlar, tarix san’ati, tuyuq san’ati, tajnis san’ati, muammo san’ati, lug‘z san’ati, chiston san’ati, topishmoq san’ati, qo‘lyozma asarlar, toshbosma asarlar

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: arab-o‘zbek alifbosi, harflar, abjad hisobi, harfiy san’atlar, tarix san’ati, tuyuq san’ati, tajnis san’ati, muammo san’ati, lug‘z san’ati, chiston san’ati, topishmoq san’ati, qo‘lyozma asarlar, toshbosma asarlar haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

ABJAD HISOBI VA U BILAN BOG‘LIQ HARFIY SAN’ATLAR

O‘zbek mumtoz adabiyoti she’riy san’atlarning bebaho konidir. She’rga o‘zgacha jilo, chuqur ma’no, joziba, ziynat, musiqiylik kabi qator xususiyatlar baxsh etuvchi badiiy san’atlarni adabiyotshunoslar ikkiga – ma’naviy va lafziy san’at turlariga bo‘lib o‘rganib kelganlar. Lekin eski o‘zbek yozuvi harflari bilan bevosita bog‘liq bo‘lgan yana bir guruh harfiy san’atlar ham mavjudki, hozirda ularni ham alohida tasniflash lozim. «Chunki harfiy san’atlarning amaliyot doirasi kengligidan tashqari, sanoq ko‘pligi va funksional xizmatining muhimligi bilan ham maxsus o‘rganishga arzigulikdir» O‘tmishda adabiyot namoyondalari mazkur san’at turining asosi bo‘lmish arab harflarining grafik shakllaridan badiiy san’at sifatida keng istifoda etganlari ma’lum. Lutfiy, Atoiy, Sakkokiy, Jomiy, Navoiy, Bobur, keyinchalik, Mashrab, Munis, Ogahiy, Muqimiy, Furqat lirik qahramonning zohiriy va botiniy qiyofasi hamda ruhiyati bilan bog‘liq holatlarni tasvirlashda arab alifbosining ا د ص ع ج ن kabi harflaridan, nuqta va xarakterli ayrim so‘zlardan mohirlik bilan foydalanganlar. Hatto bu san’at turi husnixat

uslublari nomlarini, xattotlik bilan bog‘liq jarayonlarni tasvirlashda ham muvaffaqiyat bilan qo‘llangan.

TA’RIX

Ta’rix biron muhim voqea hodisaning sodir bo‘lgan vaqtini aniq ifodalaydigan maxsus nazmiy asar bo‘lib, qofiyalanish va hajm jihatidan qat’iy bir qoidaga ega emas. Shu sabab u masnaviy, qasida, g‘azal va boshqa janrlarda ham yozilishi mumkin.

Ta’rixlar asosan qo‘lyozma yodgorliklarning yozilishi, xotima topishi, nusxalar ko‘chirilib tugallanishi, hukmdorlarning taxtga o‘tirishi yoki chetlatilishi, harbiy yurishlar vaqtidagi g‘alaba yoxud mag‘lubiyat, madrasa, masjid, yirik inshoatlarining qurilishi, ta’mirlanishi, tabiat hodisalarining sodir bo‘lishi bilan bog‘liq voqealar munosabati bilan bitilgan.

Ta’rix janri ba’zi xususiyati bilan muammoga o‘xshab ketadi. Muammoda biron nom yashirib berilsa, ta’rixda biron raqam, sana yashiringan bo‘ladi. Raqamlarni she’rga kiritish vazn nuktai nazaridan qiyin bo‘lgani sabab, shoirlar abjad hisobiga murojaat qildilar. Ya’ni ro‘y bergan voqea sanasini harflar orqali ifodalash usulini qo‘llab ta’rixlar yaratdilar.

Ta’rixlar ikki qismga bo‘linadi:

1. Ta’rixi suvariy (suvariy – san’at so‘zining ko‘pligi)

2. Ta’rixi ma’naviy.

Ta’rixi suvariyda ta’rix moddasi uning yozilishi shaklidanoq anglashilib turadi:

راقم فقیر سعید نیاز ولد محمد یعقوب قولیدا ۱۲۳٤ هجری ذوالحجه آیی نینک ۲۱ چی کونیدا اختتام سرحدی غه یتوشدی.

Qo‘lyozma xotimasidan anglashilishicha asar 1224 (1809) yili zulhijja oyining 12-kunida yozib tugatilgan.

Mana bu ta’rix ham ta’rixi suvariyning go‘zal namunasi hisoblanadi:

تاریخقه سیکیز یوز داغی اون ایردی و قدر اخشامی بیر آی توغولدی دنیاداکیم مملکتدا خان ایرور.

Mazkur ta’rix shoir Sakkokiy tomonidan Temurning nabirasi Xalil Sultonga bag‘ishlab bitilgan bo‘lib, uning mazmunidan mahzoda hijriy 810 yili tavallud topgani anglashiladi.

Alisher Navoiyning «Nazm ul-javohir» nomli didaktik va axloqiy mavzulardagi ruboiylardan tarkib topgan asari muqaddimasida shoir asarning yaratilish sababi, yozilgan yili va maqsadi haqida fikr yuritadi. Undan ma’lum bo‘lishicha, Alisher Navoiy keng ko‘lamdagi badiiy namunalarini o‘qib, qur’oni karimni mutolaa qilib yurgan vaqtlarda forsiy tilda she’rga solingan Hazrat Alining so‘zlari uning ko‘ngliga jo bo‘lib qolgan. Ularni turkiy tilda ham she’rga solish Navoiyning niyatlaridan biri bo‘lgan. Lekin shoirning e’tirof etishicha, bunga imkon va vaqt topolmagan. Ammo shu payt Hirot adabiy hayotida ajoyib bir asar maydonga keladi. Bu Husayn Boyqaroning «Risola»si edi.

Navoiy bu asar yozilgan yil ta’rixini «fayz» so‘zi orqali beradi. Abjad hisobida bu so‘zdagi harflar yig‘indisidan 890 (1485) yil chiqadi.

Ta’rixi ma’naviyda so‘zning ma’nosi mavzuga tamoman munosib tushadi va ta’rix moddasi abjad hisobida chiqadi.

Abdurahmon Jomiy vafotiga bag‘ishlab Xusomiy Qalandariy tomnidan yozilgan mana bu ta’rixning ta’rix moddasi «ash’ori dilfireb» iborasidan abjad hisobi usulida chiqariladi:

رفت از جهان و ماند میان سخنوران
تاریخ فوت خیشتن عشعار دلفریب.

Ya’ni, o‘zi (Jomiy) jahondan ketgan bo‘lsada, nuktadonlar orasida o‘zining «dilfireb ash’or»ini vafotiga ta’rix qilib qoldirib ketdi. عشعار دلفریب ning abjad hisobi 898 ga teng.

Ba’zan ta’rix moddasi chiqadigan so‘z jumlalar orasiga qistirib o‘tilishi ham mumkin. Masalan, Hasanxo‘ja Nisoriy o‘zining «Muzakkiri ahbob» tazkirasida Jomiy haqida ma’lumot berar ekan «Umr yoshlari گاس (kos)ga etganda» degan jumlani qo‘llaydiki, bunda کاس so‘zining abjad hisobi 81 ni tashkil qiladi va u shoirning vafot etgan vaqtidagi yoshini bildiradi. («Muzakkiri ahbob» 41-bet).

Mana bu ta’rix Ubaydulaxxon davrida Buxoroda barpo qilingan oliy imoratlardan biri Mir Arab madrasasining qurib bitkazilishi munosabati bilan shoir Aziziy tomonidan aytilgan bo‘lib, ta’rixi ma’naviyning eng go‘zal ko‘rinishlariga misoldir:

میر عرب فخر عجم آن که ساخت

مدرسه عالی بو العجب

بو العب این استکه تاریخ او

مدرسه عالی میر عرب

She’rning ta’rix moddasi مدرسه عالی میر عرب iborasi harflari yig‘indisidan chiqadi, ya’ni 942 (milodiy 1536).

Ta’rixnavislik XVIII-XIX asrlarda rivojlanishning yuqori nuqtasiga ko‘tarildi. Natijada ta’rixlar nuqtali va nuqtasiz harflarning yig‘indisidan – jamidan ham yaratila boshlandi. Sodir bo‘lgan voqeaning ta’rix moddasi nuqtasiz harflardan olingan bo‘lsa, bu hol muammo ilmida «muhmal», nuqtali harflardan olingan ta’rix moddasi esa «mujavhar» deb atalgan. Ta’rixning bu usulida nuqtali va nuqtasiz harflar alohida yig‘iladi va birlashtiriladi, so‘ng ularning harfiy raqamlari aniqlanadiki, bu she’rning ta’rix moddasi bo‘ladi. Bunda yig‘ilgan harflar ba’zan ma’no anglatmasligi ham mumkin, lekin ko‘zda tutilgan sanani aniq ifodalashi jihatidan ahamiyatlidir.

Bu davrlarda she’rda arab harflari nomlarini keltirish orqali ham ta’rixning ajoyib namunalari yaratildi:

ضاد (ض) ایدی تاریخ تقی حا (ح) و دال (د)

مدتی هجرتدین اوتوب ما ه و سال.

Baytda keltirilgan ض ح د harflarining abjad hisobidagi raqamlarini oladigan bo‘lsak ض – 800 ga, ح – 8 ga, د – 4 ga teng bo‘ladi va ular yig‘indisi 812 ni tashkil qiladi. Bu Durbekning «Yusuf va Zulayho» dostonining yaratilgan yilidir. Melodiy yili bilan 1409 yilni anglatadi.

Ta’rix aytish san’atining o‘ziga xos qat’iy qonun-qoidalari mavjud. Unga ko‘ra ta’rix moddasi yashiringan so‘z yoki iboradagi raqamlar topilishi lozim

bo‘lgan sanadan ortiq bo‘lsa «isqot» usulidan foydalanib uni kamaytiriladi, aksincha orttirish lozim bo‘lsa «idhol» usuliga murojaat qilinadi.

Xullas ta’rixlar o‘z vaqtida juda muhim ahamiyat kasb etgan. Ular o‘quvchini o‘ylashga, fikrlashga undagan, tafakkuri doirasini kengaytirishga xizmat qilgan. Bizgacha Navoiy, Ogahiy, Munis, Komil va boshqa shoirlarning ko‘plab ta’rixlari etib kelgan. Ta’rix janri qo‘lyozma bayozlar tarkibida ayniqsa ko‘p uchraydi. Chunonchi, O‘zRFA Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti qo‘lyozmalar fondida №1380 hujjat raqami ostida saqlanayotgan bayoz tarkibida Miriyning 6 ta; №7521 – bayozda Muqimiyning 2 ta, № 4179 – bayozda Nodimning 9 ta o‘zbek tilidagi, 23 ta fors tilidagi ta’rixlari mavjud.

Ta’rix san’ati adabiyotimizda bir qator janrlarning shakllanishiga zamin bo‘ldi.

Mana bu ta’rix bir bino ta’miri munosabati bilan shoir Muqimiy tomonidan aytilgan. Ta’rix moddasi tagiga chizilgan so‘zdan chiqadi.

کوروب اوشبو فرح افضا بنانی
مقیمی سوردی عقلدین نهانی
دیدی از روی لطف آهسته ناگاه
خرد تاریخیانا تعمیر ثانی.

Quyidagi ta’rix Shaybonixon tomonidan Najmiddin Kubro vafotiga bag‘ishlab aytilgan bo‘lib, ta’rix moddasi tagiga chizilgan so‘zlardan chiqadi (1221).

آنینک تاریخیدور شاه شهدا
یانا بیر الف بیرلا بولور ادا

Tubandagi ta’rix Sirojiddin Xondayliqiy tomonidan Xislatning «Armug‘oni Xislat» bayozining yozib tugallangani (1911) va chop etilgani (1921) munosabati bilan aytilgan.

سورادیم عقلدین انگا تاریخ
دیدی بو دلکشا بیاضنی اوقو

Ibn Sinoning tavalludi, ilmga kamol baxsh etishi va vafoti sanalarini ifodalovchi manna bu to‘rtlik ta’rix janrining eng yaxshi namunalaridan biri hisoblanadi:

حجت الحق ابو علی سینا
در شجع آمد از عدم با وجود
در شصا ضبط کرد جمله علوم
در تکز کرد این جهان پدرود

Ma’nosi: Haqiqat hujjati bo‘lgan Abu Ali Ibn Sino شجع - «shaja’»da yo‘qlikdan borliqqa keldi (tug‘ildi), شصا – «shaso»da barcha ilmlarni bilib oldi, تكز – «takaz»da bu jahonni tark qilib ketdi.

تكز شصا شجع so‘zlarining abjad hisobini chiqaring.

MUAMMO

Muammo arab tilidagi اعما - «a’mo» so‘zidan olingan bo‘lib, «ko‘r qilingan», «yashiringan» degan ma’nolarni anglatadi. U she’riy janr sifatida o‘zining qat’iy qoidalariga ega bo‘lib, asosan bir, ikki baytdan iborat bo‘lgan tugal ma’noli she’rdir. Muammoda biron nom (asosan kishi nomi) harflar orasiga yashiringan bo‘ladi va u sarlavhada aniq ko‘rsatiladi. Shu bilan birga she’rda uning echimi bilan bog‘liq bo‘lgan turli imo-ishoralar ham beriladi. O‘quvchi muammoni mavjud maxsus qoidalar aosida tahlil qiladi va echimini topadi. Muammoning echimi arab harflarining yozilish holatiga asoslanadi. Uning echimida birinchi navbatda mantiqdan kelib chiqiladi. Buning uchun ma’nodosh va shakldosh so‘zlarni aniqlash, bir tildagi so‘zning boshqa tildagi ma’nosini topish, badiiy san’at ilmiga murojaat qilib, arab alifbosidagi harflarning shakli, ramziyligiga e’tiborni qaratish, muammo qilingan so‘zlardagi harflar o‘rnini almashtirish, yil hisobi, burj va abjad hisobidan foydalanish lozim bo‘ladi. Shu bilan birga o‘quvchidan ishorat qilib o‘tilgan harflarni aniqlab ularni o‘z o‘rniga tartib bilan to‘g‘ri qo‘yish va ulash ham talab qilinadi. Ana shundagina muammo jumbog‘i to‘g‘ri echiladi.

Adabiyotimizda XIV-XV asrlar muammo janrining gurkiragan davri sifatida qayd etiladi. Lekin muammoning dastlabki namunalari qachon va qaerda paydo bo‘lgani masalasiga hali ham aniqlik kiritilganicha yo‘q. «Islom entsiklopediya»sidagi ma’lumotga ko‘ra, arablar mazkur janrning ilk ijodkorini mashhur aruzshunos Xalil ibn Ahmad deb biladilar. Ajam olimlari esa dastlabki ijodkorni Ali Ibn Abu Tolib deb faraz qiladilar.

O‘zbek adabiyotida ham XV asrning I yarimlariga qadar, shoirlarning muammo janrida ijod qilganliklari noma’lum, ammo adabiyotimizda muammo janrining ilgaridan, ya’ni Navoiyga qadar ham mavjud bo‘lganiga ishora qiluvchi misralar mavjud, deb yozadi shu davrlar tadqiqotchisi E.Rustamov va Lutfiyning quyidagi baytini misol tariqasida keltiradi:

زهی نازکلار معما اصطلاحین توزگالی
آغزیتیک مشکل کشا هرگز معما بولمادی.

Lekin Navoiy davrida muammonavislik juda tez sur’atlar bilan rivojlandi. Navoiyning «Devoni Foniy» asari tarkibiga shoirning besh yuzga yaqin fors-tojik tilidagi muammosining kiritilishi bu davrda muammonavislikning kamolot bosqichiga ko‘tarilganini isbotlaydi. Navoiy o‘zbek tilida ham muammo janrining ko‘plab ajoyib namunalarini yaratdi. Ular shoirning turli asarlari tarkibidan keng o‘rin olgan. Shoirning mana bu mashhur muammosi mazkur janrning eng yaxshi namunasi hisoblanadi:

بو گلشن ایچرا یوقتور بقا گلیگا ثبات
عجب سعادت ایرور قالسا یخشیلیک بیرلا آت.

Baytda «سعادت» dan «ات» chiqarish kerakligiga ishora qilinmoqda. Shunda سعد qoladi va u «yaxshilik», «baxt» ma’nolarini beradi. Dunyoda hech narsa boqiy emas, hamma narsa o‘tkinchi, shunday ekan chiroyli amallar bajarib yaxshi ot qoldirishga urinish lozimligini uqdirmoqda shoir.

Navoiy qalamiga mansub mana bu muammo Hasan ismiga aytilgan bo‘lib, muammoni echish shartiga ko‘ra «احسنت» so‘zidan «ات»ni chiqarish lozim. Shunda qolgan harflardan حسن ismi hosil bo‘ladi:

خلقینگنی راست قیلغیل هر ساریغاکه بارسانک

احستت دیر باری ایل گر یخشی آت چیقارسانک.

Muammo nasrda ham yaratilishi mumkin. Navoiy asarlari sarlavhalarining aksari muammo janri asosiga qurilgan. «Hayratul-abror» dostonining o‘n birinchi maqolotida ana shu holni kuzatish mumkin. Unda «ilm»ning jahl-nodonlik qorong‘uligini yorituvchi quyosh, oy va yorug‘ kun ekani muammo yo‘li bilan anglatilgan:

«علم» - «ilm» sipehrining baland axtarligidakim, jahl tunini yorutmoq uchun ayni (ع) quyoshdin, lomi (ل) oydin va mimi (م) kunduzdin nishona aytur».

Mazkur muammo muammo aytish qoidalaridan «tasmiya», «hisob» va «talmeh» usulidan istifoda etish orqali echiladi. علم so‘zidagi ع quyoshga (arab tilida quyoshning «ayn» deb ham atalishiga ishora), ل – oy (abjad hisobida 30 ga teng), م – kunduz (arab tilida يوم kunduz)ni anglatadi. Bu harflar jam bo‘lib, علم so‘zini tashkil qiladi.

Navoiyning mana bu muammosi esa badiiy san’atlardan «tashbeh» asosiga qurilgan:

یوزینگ کیم قطره حی سیراب قیلمیش
گلیدورکیم سو ایچگاندین آچیلمیش.

Bayt mazmuniga e’tibor qilinadigan bo‘lsa, unda go‘zal mahbubaning terlagan yuzi suvni to‘yib ichgan gulning ochilishiga tashbeh qilinayapti. Misralarni muammo usullari bo‘yicha sharx qiladigan bo‘lsak, quyidagi holat yuzaga chiqadi. Ma’lumki, arab tilida suv «ما» deb ataladi. Agar, «گل» ana shu «ما»ni to‘yib ichsa, boshqacha qilib aytganda گل ning orasiga «ما» kirsa gul ochiladi, ya’ni كمال ismi hosil bo‘ladi, demoqchi shoir.

Muammo janr sifatida XV asrda o‘rtalarida taraqqiyotning yanada yuqori nuqtasiga ko‘tarildi. Natijada ilm toliblari, shoir va ulamolar uchun muammo aytish va uning echimini topish katta sinov, imtihonga aylandi. Muammonavislik fan sifatida maktab va madrasalarda mahsus o‘qitila boshlandi. Man’balardan ma’lum bo‘lishicha, Navoiy e’tiborini qozonish va uning suhbatidan bahramand bo‘lishga ishtiyoqmand bo‘lganlar muammo aytish va echishning qonun qoidalaridan yaxshi xabardor bo‘lishlari, chiroyli va mazmunli muammo ayta

bilishlari talab qilingan. Bu yo‘l bilan ularning fikrlsh doirasi, mahorati darajasi belgilangan.

Muammo janrining keng taraqqiysi uning nazariyasi bilan bog‘liq asarlarning yuzaga kelishini ta’minladi. Dastlabki asar Sharofiddin Ali Yazdiyning qalamiga mansub bo‘lib, «Hulali mutarraz dar fanni muammo va lug‘z» deb ataladi. Bu asarning yaratilishi muammo aytish va echishning qonun-qoidalari, usullari, shartlari borasida baxs etuvchi ko‘plab qator nazariy risolalarning yaratilishiga sabab bo‘ldi. Buyuk fors-tojik shoiri Abdurahmon Jomiyning «Hulyatul-hulal», «Risolai muammoi mutavassit», «Risolai muammoi sag‘ir» va boshqa asarlari shular jumlasidandir.

Alisher Navoiy mazkur asarlarni katta diqqat va hurmat bilan o‘qigan, o‘zining ijodida ulardan keng bahramand bo‘lgan. Lekin ilm toliblarining ulardan istifoda etishlarida biroz qiyinchiliklar ham yo‘q emasligini alohida ta’kidlaydi. Bu qiyinchiliklarni muammo qoidalarining tartib bilan bayon qilinmaganligida deb biladi. Ya’ni «Muammoning biron qoidasiga keltirilgan misol hali o‘quvchi xabardor bo‘lmagan qoidaga ham tegishli bo‘ladi». Ana shularni nazarda tutib ustozi Jomiy bilan maslahatlashgan holda «muammo» janrining nazariy asoslarini ilmiy jihatdan belgilab beruvchi «Risolai mufradot» asarini yaratadi. Jomiy risolani o‘qib chiqib juda yuqori baho beradi va o‘g‘liga uni maxsus qo‘llanma sifatida tavsiya qiladi.

«Risolai mufradot»da muammo janrining ichki qoidalari sodda va tushunarli qilib bayon qilingan. Har bir qoida mazmunini yorqin ifodalovchi muammolardan misollar keltirilib fikr isbotlangan.

Asar katta uch bo‘limga bo‘lingan, bo‘limlar o‘z navbatida yana bir necha bo‘laklarga bo‘linadi:

I. A’moli tasxili, ya’ni osonlashtirilgan amallar.

Bu qism o‘z navbatida yana to‘rt qismga bo‘linadi:

1. Intiqod – saralash, ya’ni muammo qoidalaridagi mahsus ishoratga muvofiq so‘z yoki harflarni tanlash.

2. Tahlil – hal qilish, ya'ni she'rning ma'nosiga e'tiborni qaratish, tahlil qilish.

3. Tarkib – biriktirish, ya'ni she'rdagi muammoni ifodalayotgan so'z yoki harflarni yig'ish.

4. Tabdil – o'zgartirish, ya'ni muammo yashirigan so'zlarni yoxud harflar o'rnini almashtirish.

Demak, tasxil amaliga ko'ra, avvalo she'rdagi ishoraga e'tibor qaratilib u asosida muammo qilinayotgan so'z yoki harflar saralab olinadi, so'ng misralardagi so'zlar ma'nosi tahlil qilinib, muammo yashiringan so'z va harflar yig'iladi, lozim bo'lgan taqdirda esa muammo yashiringan so'z yoxud harflar o'rni almashtiriladi.

II. A'moli tahsili, ya'ni hosil qilish amallari.

Bu bo'lim yana sakkiz qismga bo'linadi:

1. Tansis va taxsis. Bu «oshkor qilish» degan ma'noni bildiradi. Ya'ni bir narsani boshqa bir narsaga maxsuslash, moslash kerak bo'ladi.

2. Tasmiya – nomlash. Bu qoidaga muvofiq muammo echimida harflar nomini qo'llash, atash lozim bo'ladi.

3.Talmeh – ishora qilish. Mumtoz adabiyotdagi ma'naviy san'atlardan biri bo'lib, adabiyotdagi yoki xalq og'zaki ijodida bo'lgan hodisalar, asar qahramonlari nomlariga ishora qilish demak.

4. Ishtirok – sheriklik, birgalashish, qo'shilish demak.

5. Kinoyat – yashirin kinoya, qochirimlarga ishora.

6. Tashif – xato qilish, o'zgartirish. Bu amal harf san'ati bilan bog'liq bo'lib, yozuvda «xato» qilish degan ma'noni anglatadi, ya'ni muammo qilinayotgan so'zni topish uchun harflar o'rnini o'zgartirishga ishora demak.

7. Istiora va tashbeh – juftlashtirish, ya'ni predmet, hodisa va voqealarni ijodiy juftlashtirish orqali ular orasidagi o'xshashlikka ishora qilishdir.

8. Hisob – muammo qilinayotgan so'z yoxud ibora tarkibidagi harflarning raqamiy tengligini abjad yo'li bilan hisoblashga ishora.

III. A'moli takmili – ya'ni mukammallashtirish amallari. Bu bo'lim ham uch qismga bo'linadi:

1. Ta'lif – ulash, ya'ni aniqlangan harflarni birlashtirib kelishimli qilish, ma'no chiqadigan qilib to'g'rilash.

2. Isqot – soqit qilish, ya'ni muammo qilinayotgan so'z yoxud iboradagi ortiqcha harflarni yo'q qilish, olib tashlash demak.

3. Qalb – teskariga aylantirish, ya'ni hosil qilingan, aniqlangan muammo so'zini odatdagidek o'ngdan chapga emas, chapdan o'ngga qarab o'qishga ishora.

Ko'rinadiki, muammo echimining o'z qonun-qoidalari, ko'plab usullari mavjud. Navoiy muammo qoidalarini bayon qilishda tadrijiylikka qat'iy amal qilgan. Avvalo – «tashil» soddalashtirilgan, so'ng «tahsil» - muammoni hosil qilish usullari va «takmil» muammoni hosil qilishning mukammallashtirilgan amallarini tartib bilan bayon qilib bergan. Muammo qoidalarining soddalashtirilgan va tartibli bayoni bo'lmish ushbu nazariy asar yosh ijodkorlar, tolibi ilmlar va muammonavislar uchun o'z davrida muhim dasturul amal bo'lib xizmat qilgan.

Navoiyning o'zbek tilida yaratgan muammolari borasida shuni aytish joizki, ularda shoir muammo qoidalaridan «taxlil» va «tarkib» (she'riy ma'no va muammolik ma'nolariga ishora qilish); «tarodif» va «ishtirok» (bir so'zni ko'p ma'noda va bir necha so'zni bir ma'noda qo'llash); «istiora» va «tashbeh» (bir narsani aytib ikkinchisini ko'zda tutish); «talmeh» (mashhur mavzu' va asar qahramonlari nomlariga ishora); «tashif» (harf san'atiga ishora); «tasmiya» (harf nomlarini keltirish) va boshqa amallardan juda o'rinli va unumli foydalangani ko'zga tashlanadi. Uning «G'arib» ismiga aytilgan mana bu muammosi «tahlil va tarkib», «intihoq», «tabdil», «tashif», «isqot» va «abjad» hisobi amallariga asoslangan.

Chok bag'rim tarafin aylading ikki parkand,
Birini tashlabon oxir, birini etting payvand.

Bayt ma'nosi: Chokli bag'rimni ikkiga ayirding, uning birisini tashlab, ikkinchisini payvand etting.

Baytda muammoning echimi «bag'rim» so'zi bilan bog'liqligiga ishora mavjud. Ya'ni «bag'rim» بغریم so'zining bosh va oxirgi harflarini isqot qilsak غری

qoladi. Baytdagi «ikki» sonining harfiy ifodasi «ب»dir. Ana shu «ب»ni hosil bo‘lgan so‘zga «payvand» qilsak غريب ismi hosil bo‘ladi.

Navoiyning «Hayratul-abror» dostonining sakkizinchi maqoloti sarlavhasida ham «tashbeh» va «hisob» usuli amali asosida «vafo» so‘zi muammo qilinganki, uning echimi mavjud ramz va ishoratlar mohiyatining mazmunini tushunib etish va aniqlash bilan bevosita bog‘liq. Shoir o‘z zamonida «vafo» kabi ulug‘ ne’matning tobora yo‘qlikka yuz tutib, vafodor kishilarning noyob bo‘lib topilmas darajada ekanini kuyunib yozadi. «Vafo bobidakim, «و - vov»i semurg‘ « س - sin»ining dahyakidek nihondur va «ف - fo»si Qof tog‘i ostidagi «ف»dek ayon va «ا - alif»i «كميا - kimyo» tubidagi «alif» nishonasi va nuqtasi «mehri giyoh bo‘tasining dona»si. Bas, bularni tama’ qilg‘on kishining ishi suv sathida yugurmak bo‘lg‘ay va qora erda kema surmak.

Bu imo-ishoralardan shunday xulosa chiqarish mumkinki, vafo وفا ning و harfi «simurg‘» سيمرغ so‘zidagi س ning dahyaki, ya’ni o‘ndan biri (س harfining raqamiy tengligi oltmish bo‘lib, uning o‘ndan biri olti hisoblanadi, vov – و harfi ham oltiga teng. Semurg‘ nomi boru o‘zi yo‘q afsonaviy qush). ف – قاف so‘zining oxirgi harfi (Bu ham afsonaviy tog‘ bo‘lib, faqat nomi mavjud, o‘zi yo‘q). «Vafo» so‘zining alifi كميا so‘zining ostidagi alif bo‘lib, u ham kamyob. Fe – ف harfining nuqtasi esa «mehrigiyoh daraxtining dona»si. Demak, mehrigiyoh daraxti ham yo‘q narsa. Shunday ekan, ularni axtarmak, yo‘q narsani qidirib vaqtni zoe’ ketkazmak bilan barobar, demoqchi shoir.

Navoiy ana shunday ramziy ishoralar orqali o‘z zamonida yo‘qolib borayotgan «vafo» so‘ziga tavsif beradi va uni semurg‘, qof tog‘i, mehrigiyoh kabi nomi boru o‘zi yo‘q bo‘lgan mubhamlarga tenglashtiradi.

Muammo qoidalarining «taxlil», «tarkib», «talmeh», «tashif» kabi usullaridan istifoda etib yaratilgan muammolar Navoiyning «Farhod va Shirin» dostonida ham uchraydi. Doston qahramoni Farhod ismini muammo yo‘li bilan ikki xil izohlash mumkin ekanini taniqli adabiyotshunos olim N.M.Mallaev aytib o‘tgan edi.

بو فردین یارودی مه تا بماهی
قویوب یوز همت و اقبال و دولت
همول فر سایه سیدین تاپتی زینت.

Misralardagi فرشاهی dan فر ni va همت اقبال دولب so‘zlaridan bosh harflarni olib, ularni birlashtirsak, ya’ni, «isqot» va «ta’lif» amallariga asoslansak فرهاد ismi hosil bo‘ladi.

Huddi shu usul quyidagi baytda ham qo‘llangan:

فراق و رشک و هجرو آه ایله درد
بیرار خرف ابتدادیدین ایلابان فرد.

Ya’ni, birinchi misra tarkibidagi فراق رشک هجر آه درد so‘zlarining bosh harflari yig‘indisidan فرهاد ismi hosil bo‘ladi.

Alisher Navoiyning ellik ikkita o‘zbek tilidagi muammosi uning «Navodirush shabob» devoni tarkibiga kiritilgan. «Hilol» nomiga aytilgan muammo shularning biridir.

کونکلوم حلاک بولدی چو عشقینکنی باشلادی
آخر باشیدا هر نیکیم بار ایردی تاشلادی.

Muammoning echimi uchun diqqatni کونکول va خلاک so‘zlariga qaratish lozim. کونکول dan ل chiqarilsa, u xalok bo‘ladi, ya’ni کونک qoladi. خلاک so‘zining «oxir boshidagi har nekim bor erdi, tashladi» misrasi ishorasiga ko‘ra «ک» ni olib tashlasak, حلا qoladi. Avval chiqarib olingan «ل» ni حلا ga ulansa, حلال nomi hosil bo‘ladi. (Muammoning echimi qoidalarga ko‘ra muammo qilinayotgan so‘zdagi harakatlar o‘rnini almashtirish mumkin).

«Bobur» ismiga aytilgan mana bu muammoning echimida esa muammo qoidalaridan «hisob», «isqot», «tabdil» va «ta’lif» usullariga amal qilish talab qilinadi:

ایشیگینگ آستانیغا قویوبان ایکی یوزومنی
اوپای گاهی تواظع بیرلا سورتای گاه کوزومنی.

Muammo qilinayotgan nomni topish uchun avvalo, «tabdil» amaliga asoslanib ایشیک so‘zini uning arabiysiga, ya’ni باب so‘ziga almashtiriladi va «isqot» usuli asosida uning «ب»sini tashlab با si olinadi. Hisob amaliga ko‘ra ایکی

raqamining harfiy ifodasi «ب» ایکی یوز niki esa «ر» harflaridir. Harflarni «ta’lif» amali asosida ulab yozsak بابر nomi hosil bo‘ladi.

Quyidagi muammo esa muammo aytish qoidalaridan «tasmiya» usuliga asoslangan:

الف توغری بولگانی اوچون جاندا یشایدی (ا)

واو ایکری بولگانی اوچون خوندا یشایدی. (و)

Baytda «jon» va «xun» so‘zlari muammoning echimiga ishora sifatida berilgan. Alif to‘g‘ri bo‘lgani sababli inson uchun aziz bo‘lgan جان ning o‘rtasida yashaydi. Vov egri bo‘lgani uchun خون ning, ya’ni qonning o‘rtasiga yashiringan, deya insonning yaxshi va yomon amallariga ishora qilinadi. Muammoga «halollik, to‘g‘rilik, insonga hurmat, baxt keltiradi; egrilik, yomonlik esa razolatga boshlaydi, degan ma’no singdirilgan.

Mana bu muammo muammo bitish qoidalaridan «hisob» usuliga asoslangan:

قاواقنی سیندوروب آلتی دانه آلغیل

که بونی انگا قوشوب یانا سالغیل.

Muammoning echimini topish uchun قاواق so‘zini «parchalab» undan oltini, ya’ni و ni (و ning raqamiy tengligi 6) olib, unga birni, ya’ni alifni qo‘shish kerak. Shunda 7 hosil bo‘ladi. 7 raqamining harfiy ifodasi «ز» dir. «و» o‘rniga «ز» harfini qo‘yib o‘qisak قازاق ismi hosil bo‘ladi.

Muammo janrining taraqqiysi bu she’riy shaklda tanqidiy fikrlarni ifodalash imkonini ham berdi. Adabiyotshunos A.Ibrohimov Zayniddin Vosifiyning muammo janridan foydalanib Ko‘chkinchixonning muhrdor vaziri Yusuf Malomatiyni qattiq hajv qilganini yozadi. Yigirma bir baytdan iborat ushbu muammo – hajviya tarkibida beshta so‘zga aytilgan muammo mavjud. Mazkur she’rda she’riy shakl masalasida chetga chiqilgan bo‘lsada, ammo muammo aytish va echishning barcha qonun qoidalariga to‘la amal qilingan. She’r muammonavislikning yangicha bir ko‘rinishi sifatida, hamda hajviy so‘zlarni muammoga kiritish nuqtai nazaridan ahamiyatlidir.

Xullas, muammo janri adabiyotimizda mavjud badiiy vositalarni she’rda mohirona qo‘llay bilish, hozirjavoblik, aqlni peshlash, tafakkur doirasini kengaytirish, yashiringan g‘oyani muammo qoidalari asosida echish va bu yo‘l bilan kitobxon ruhiyatini ko‘tarish vositasi sifatida o‘z vaqtida juda muhim rol o‘ynaydi.

Topshiriq: Quyidagi muammolarni o‘qing, daftaringizga ko‘chirib yozing. Muammoning ma’nosini chaqib, muammo yaratishning qanday qoidalariga amal qilinganini aniqlang va shu asosda uning echimini toping:

چشم تو مرا دید و منش نیک ندیدم
چون سیر بوبینم ز تو انست امیدم.

Mazmuni: Ko‘zing meni ko‘rdi, men uni yaxshi ko‘ra olmadim. Sendan umidim shuki, ko‘zlaringni to‘yguncha ko‘rsam.

Muammo Navoiy Samarqandda ekanida keksa shoir Aloi Shoshiy tomonidan «Navoiy» ismiga aytilgan. Muammoning echimi uchun tayanch so‘zlar:

چشم – arab tilida عین («Isqot» usulidan foydalaning)

مرا – arab tilida لی (li)

سیر – (ser) so‘zining shakldoshi شیر

جان قوشی چو بولوی دانه حالیغا زار
شاد اولدی و خلقه ایلادی زلفینی یار.

Mazkur muammo Navoiy tomonidan «shoh» so‘ziga aytilgan.

گره نی طره دین تا آچتی ماهیم
پریشان قیلدی فی الحال آنی آهیم.

Bu muammo Navoiy tomonidan طاهر – "Tohir" ismiga aytilgan.

هم قاشی بیرلا عارضی خوش ایرور
هم کوزی بیرلا قدی دلکش ایرور.

Mazkur muammo Navoiy tomonidan عادل – «Odil» ismiga aytilgan.

O‘zingiz bilgan, eshitgan muammolardan ham namunalar yozing va echimini topishga harakat qiling.

TUYUG‘

Bu she’riy shakl o‘zbek adabiyotiga xos janr bo‘lib, uning ildizi turk xalqining og‘zaki ijodiga borib taqaladi. Tuyug‘ va uning ayrim xususiyatlari haqidagi dastlabki ma’lumot Alisher Navoiyga taalluqlidir. U o‘zining «Mezonul-avzon» asarida «Tuyuq ikki baytqa muqarrardur va say’ qilurlarkim, tajnis aytilg‘ay va ul vazn ramali musaddasi maqsurdur» deya ta’rif berib o‘tgan. Shoir tuyug‘ janrining turk ulusi, xususan, chig‘atoy xalqi orasida keng tarqalgani, majlislarda chiroyli va nozik so‘z o‘yini sifatida istifoda etilganini uqdiradi. Navoiyning bu fikrlari Bobur tomonidan yanada takomillashtirilgan. Bobur o‘zining «Risolai aruz» asarida tuyug‘ning to‘rt misrasi ham tajnis asosiga qurilishi mumkinligi va yangi shakl – «tuyug‘-qit’a» shaklining mavjudligi haqida xabar beradi. Katta adabiyotshunos B.Valixo‘jaevning ta’kidlashicha, bunday qit’a-tuyug‘ning chiroyli namunasi Munis Xorazmiy ijodida ham mavjud. Shuningdek, Bobur tuyug‘ning tajnissiz shakli bo‘lishi ham mumkin ekanini aytib o‘tgan. Bunday tuyug‘lar ruboiyga yaqin turadi.

Tuyug‘ janri xalq og‘zaki ijodiga nihoyatda yaqin bo‘lgani sabab XV asrda Xuroson va Movaraunnahr turkiy xalqlari orasida juda keng tarqalgan. Uning dastlabki chiroyli namunalari Sakkokiy va Atoiylar ijodida uchraydi. Garchi ularning tuyug‘laridan namunalar bizgacha etib kelmagan esada lekin omonim so‘zlardan mohirona istifoda etib yaratilgan g‘azallari tarkibidagi misralar tuyug‘ janriga namunali misol bo‘la oladi:

گر هجرینگ اوتی جان و جکرگا یاقا کیلدی
جانیمغا نی خوش شربت وصلینگ یاقا کیلدی
هجر اوتی نیچه مجروح ایتیب بوزدی جکرنی
وصلینک بو شفا مرهمینی خوش یاقا کیلدی.

Navoiyning «Mezonul-avzon» asarida keltirilgan mana bu tuyug‘i ham bu janrning xarakterli namunasi hisoblanadi:

یارب اول شهدو شکر یا لبمودور
یا مگر شهدو شکر یا لبمودور
جانیما پیوسته ناوک آتقالی

غمزه اوقین قاشیغا یا لب مودور

Sakkokiy misralarida «yoqmoq» fe’lidan tajnis sifatida istifoda etilgan bo‘lsa, Navoiy tuyug‘ining radifini «yolabmudur» omonim so‘zi tashkil qiladi. Har ikki shoir ham mazkur lafzlarni turli ma’nolarda qo‘llab tajnis san’atining ajoyib namunasini yaratishga muvaffaq bo‘lganlar.

Sakkokiy she’rining birinchi misrasida «yoqmoq» so‘zi «yondirmoq» ma’nosida, ikkinchi misrada «yoqimli», «hush yoqmoq» va to‘rtinchi misrada «surtmoq», «surkamoq» ma’nolarida qo‘llangan.

Navoiy tuyug‘ining birinchi misrasida «yolabmudur» so‘zi «yoki labmudur», ikkinchi misrada «yalabmudur», to‘rtinchi misrada «o‘qni yoyga joylamoq» ya’ni, «yolamoq» ma’nolarida qo‘llanilgan.

Alisher Navoiy mahoratining yangi qirralarini namoyish etuvchi o‘n uchta tuyug‘i uning «Badoe’ul-vasat» devoni tarkibiga kiritilgan. Uni misolda ham ko‘rish mumkin:

چرخ تارتیب حنجر هجران بوتون
قویمادی بیر زره باغریمنی بوتون
تونگا باریب بیزنی بیحال ایلادینک
نی بلالیغ تون ایمیش یارب بو تون.

She’rda «butun» so‘zining omonim shakllaridan foydalanilib ajoyib so‘z o‘yini uyushtirilgan. Misralarda «butun» so‘zi uch xil 1) jamiki; 2) to‘liq; 3) bu kecha ma’nolarini ifodalab kelmoqda.

O‘zbek mumtoz adabiyoti lirikasining original janri bo‘lmish tuyug‘ining eng yorqin namunalari Lutfiy ijodida uchraydi. Shoir tajnis so‘zlardan mohirona istifoda etib, shu so‘zlar vositasida ajoyib so‘z o‘yinlarini uyushtirishga muvaffaq bo‘lgan. Uning qalamidan to‘kilgan misralar tuyug‘ janrining betakror namunalari hisoblanadi. Shoirning yigirmadan ortiq tuyug‘i bizgacha etib kelgan. Quyidagi tuyug‘ ana shularning biridir:

کرچه قوروتماس کوزومنینک یاشینی
حق اوزون قیلسون اول آینینک یاشینی

یغلاما کوپ بو وجودنینک عشق اوتی
نی قوروغین قویغوسی نی یاشینی.

Misralarda «yosh» so‘zi uch o‘rinda uch xil 1) ko‘z yoshi; 2) umr; 3) ho‘l ma’nolarini ifodalamoqda.

Shoirning mana bu tuyug‘i ham mazkur shaklning go‘zal namunasi hisoblanadi:

چرخ کجرفتار ایلیدین یازامین
چیقمادیم هجران قیشیدین یازا مین
بیر مینی یارلیق بیلا یاد ایتماس اول
هر نیچه اول شهکه قوللوق یازامین.

Mazkur tuyug‘da ham «yozamen» - «adashmoq», «sargardon bo‘lmoq», «yoz fasli» va «yozmoq» ma’nolarida qo‘llangan.

Shoirlar tuyug‘ uchun tajnis so‘zini tanlashda ba’zan arab yoki fors tilidagi omonim so‘zlardan ham istifoda etganlar. Chunonchi, Lutfiyning quyidagi tuyug‘i arab tilidagi «ol» (qizil) so‘zining omonimlari asosiga qurilgani va shoirning yangi topilgan ijod namunasi sifatida e’tiborga loyiq:

مین کونگول بیردیم ینگاقینک آلیانا
بولمادیم واقف بو مکرو آلیانا
ایمدی لابود چاره یوق کورمک کیراک
هر نی تینگری سالمیش اولسا آلیانا .

Ko‘rinadiki, «olina» so‘zi birinchi misrada «qizil», ikkinchisida «hiyla», to‘rtinchisida «peshanaga bitilganini ko‘rmoq» ma’nolarini ifodalab kelmoqda.

Tuyug‘ janrining diqqatga sazovor namunalari Bobur ijodida ham mavjud. Shoir «yoqildi» so‘zining "yoydek egmoq", "o‘tga yoqmoq", "bayon aylamoq" kabi omonimlaridan istifoda etib san’atkorona tajnis yaratishga, so‘z o‘yinini uyushtirishga muvaffaq bo‘lgan:

قدیمنی فراق محنتی یا قیلدی
کونکول غم و اندوه اوتیغا یاقیلدی
حالیمنی صباغه آیتیب ایردیم ای گل
بیلمان سنکا شرخ قیلمادی یا قیلدی.

Boburning mana bu tuyug‘i ham tajnis san’atining chiroyli namunasi hisoblanadi:

مینی بیحال ایلاگان یار آی دورور
کیم آنینک وصلی منگا یارایدورور
گر وصلی بولماسا کیتار بیریم
یا خراسان یا خطا یا رایدورور.

Misralarda «yoroydurur» so‘zi uch xil – 1) «yorim oydek», 2) «yaramoq», 3) «Ray shahri» ma’nolarida qo‘llangan.

Tuyuq janri Navoiydan keyin yashab ijod etgan shoirlar tomonidan ham muvaffaqiyat bilan qo‘llanildi.

شمع یانکلیغ یانادور باشیمدا اوت
کوز یاشیمدین بیر یوزیدا اوندی اوت
قان یاشیم قیلدی یولونکنی لاله زار
مونچه تقصیر ایلادیم قانیمدین اوت.

Mazkur tuyug‘ Fazliy Namangoniy qalamiga mansub bo‘lib "o‘t" so‘zi "olov", "o‘t-o‘lan", "kechirmoq" ma’nolarida qo‘llangan.

Qo‘lyozma bayozlar tarkibida tuyug‘lar ayniqsa ko‘p uchraydi. Mirzo, Iskandar Mirzo, Abubakr Mirzo, Azmiy, Ogahiy, Majruh, Kobiliy va boshqa shoirlar mazkur janrning san’atkorona ijod qilingan ko‘plab namunalari yaratdilar.

TAJNIS

Tajnis lafziy san’atlardan biri bo‘lib, «biror narsa bilan o‘xshash bo‘lmoq» degan ma’noni anglatadi. Qadimda «tajnis «jinas» deb ham yuritilgan. Bu san’at she’r baytida keltirilgan ma’nan har xil, ammo shaklan o‘xshash ikki so‘z orqali muayyan fikr, lavha yoki timsolni ta’sirchan ifodalash uchun xizmat qiladi. Tajnis san’atining o‘ziga xos xususiyati shundaki, u turkiy adabiyotda vujudga kelgan tuyug‘ janrining shakllanishiga sabab bo‘lgan, rivojini ta’minlagan.

Tajnisning «tajnisi tom», «tajnisi noqis» va «tajnisi murakkab» kabi turlari mavjud. «Tajnisi tom» - «to‘liq tajnis» deb ham ataladi. Bunda so‘zning yozilishi va talaffuzi bir xil lekin ma’nosi har xil bo‘ladi.

«Tajnisi noqis» oʻz nomidan ham anglashilib turganidek, nuqsonli, toʻliq boʻlmagan tajnisdir. Tajnisning bu koʻrinishi «muharraf harfli» deb ham ataladi. San’atning bu turida jinsdosh soʻzlar toʻliq tajnis boʻla olmaydi, ya’ni tajnisli soʻzlarning yozilishi birday, ammo harakatli harflarda (unlilarda) tafovut boʻladi, shu sabab ma’no ham turlicha chiqadi.

«Tajnisi murakkab»da esa jinsdosh soʻzlarning biri alohida va ikkinchisi ikki yoki undan ortiq soʻzdan iborat boʻladi.

Navoiyning mana bu tuyugʻi tajnisi tomning eng yaxshi namunalaridan biri hisoblanadi:

چون پری و حوردور آتینک بیگیم
صرعت ایچرا دیو ایرور آتینک بیگیم
هر حدنگیکیم اولوس آندین قاچار
ناتوان جانیم ساری آتینک بیگیم.

Misralarda «oting» soʻzi uch xil ma’nolarda istifoda etilgan: 1) ism, 2) ot (uy hayvoni) 3) otmoq.

Mana bu misralar Xoʻjandiy qalamiga mansub boʻlib, tajnisi murakkab san’atining etuk namunasidir:

Chu Navroʻz boʻldi, navroʻz ichra piroʻz,
Otodi oʻgʻlining otini Navroʻz.

Misralarda shoir uchta tajnis soʻzini qator qoʻllangan. 1) Navroʻz – bahor bayrami, 2) yangi yil ma’nosida, 3) shahzoda ismi.

MUVASHSHAH

Qoʻlyozma bayozlar tarkibida koʻp uchraydigan, harflarga asoslangan she’riy san’atlardan biri muvashshahdir. U arabcha «tashveh» soʻzidan olingan boʻlib, asosi «vashshaha» (وشه) belni bogʻlamoq, bezamoq, ziynatlamoq ma’nolarida kelib, shu asosda موشح soʻzi yasalgan. Bu janr emas, she’riy shakldir, shu sabab gʻazal, muxammas, musamman, mustaxzod, masnaviy kabi janrlarda yaratilishi mumkin. Muvashshahning har bir misra, bayt yoxud bandining boshlanish harflari sirasidan shoir koʻnglida yashirin boʻlgan biron kimsaning

nomi kelib chiqadi. Ba’zan ism misralar tarkibidagi so‘zlar orasiga yashiringan bo‘ladi. Bunday holda muvashshah muammo usulida echiladi. She’rning oxirgi bayt yoki bandida uning muvashshah usulida bitilganiga ishora qilib o‘tiladi.

Muvashshahning kelib chiqishi haqida turli fikrlar mavjud. Chunonchi rus sharqshunos olimi I.Yu.Krachkovskiyning yozishicha, ilk muvashshah, uning shakli shamoyili va muayyan tartibda tuzilishi (sistemasi) borasidagi fikrlar X asrda Arabistonda yashab ijod etgan shoir Muqaddam ibn Mu’afa al-Kabriy qalamiga mansub.

O‘zbek adabiyotida esa dastlabki muvashshahlarning qachon yaratilgani borasidagi ma’lumotlarga ega emasmiz. Qo‘lyozma bayozlar tarkibida uchraydigan Mushfiqiy, Tole’, Xilvatiy, Munis, Ogahiy, Zoriy, Uvaysiy, Muqimiy, Furqat, Roqim, Vali, Doiy, Kamiy, Qoriy, Mirzo Sodiq, Havoiy qalamlariga mansub muvashshahlardan anglashilicha, bu she’riy shakl adabiyotimizda XVIII-XIX asrlarda ancha keng tarqalgan. Chunonchi, O‘zbekiston Fanlar akademiyasi Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti xazinasida 7586 hujjat raqami ostida saqlanayotgan qo‘lyozma bayoz tarkibida Mirzo Sodiqning muvashshahi muasammani mavjud bo‘lib, uning har bandi boshlanish misralari harflari sirasidan «Bibinoz» ismi kelib chiqadi.

Qo‘qon adabiyoti muzeyi fondida 299-hujjat raqami bilan saqlanayotgan qo‘lyozma bayoz tarkibidagi mana bu muvashshahdan esa «Malakzod» ismi kelib chiqadi. Muvashshah g‘azal janrida bitilgan:

منور عارضینکدین نور حق جانا هویدادور
کلامینک چون مسیح دلبراکیم روح افزادور
لبینک یاقوت احمرکیم حقیقت کانیدین چیققان
تیشینک هر دانه‌سی ای مهلقا بیر در بیضادور.
کوزینگ مردملاری عاشق ایلین قانین توکماقغه
که هر قایسینی ایلکیدا نیچه شمشیر برادور
زمین و آسمان اهلی کورای دیب آی جمالینکنی
یوزینگ کورسات کرم ایلاب ایشی سنگا تولادور
آچیلغاچ سوزگا لعلینگ هر طرف شهد شکر ساچغای

بيريب دل مردلارغا ينگيدين جان ايتگای احيادور
دما دم روشن اولغای ای پری گلزار حسنينگ خوب
جهان بلبللاری شام و صبا وصلينگا گويادور
ترحم ايلاگيل افتاده حاليمغا ايا ميرزا
سينی ديب بير کونی بول باشيم اوزره نيچه سودادور

Sobiq Qoʻlyozmalar instituti, hozirda Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti Hamid Sulaymon fondida 88-hujjat raqami bilan saqlanayotgan qoʻlyozma bayoz tarkibida ham Shavqiyning mustahzod janrida yozilgan muvashshahi mavjud. Uning har bir bandi bosh harflaridan va har bir baytidan «ta’miya», ya’ni muammo yoʻli bilan «Dilbari jonam», «Bobo Ahmad», «Sururi donam» va yana «Bobo Ahmad» ismlari kelib chiqadi. Bu muvashshahning murakkab turi boʻlib, adabiyotimiz tarixida juda kam uchraydi.

Jahon Otin Uvaysiyning quyidagi muammosi ham muvashshah usulida yaratilgan boʻlib, unda shoirning ismi «jahon» soʻzi yashiringan:

(ج) جيم و (ه) ها و (ا) الف کيم مين کيم و دردينک يوکی بيلا
دليمدا نقطه سی بغريمدا داغيم لايق خون مين.

Harfiy san’at asosiga qurilgan ushbu muvashshahi muammoning birinchi misrasidagi harflar sirasidan جها hosil boʻladi. Ikkinchi misrasidagi «dilimda nuqtasi, bagʻrimda dogʻi» iboralarida ن – nun harfiga ishora mavjud. جها yoniga ن qoʻyilsa جهان ismi kelib chiqadi.

Xullas muvashshah gʻazal, ruboiy, fard janrlari singari hozirda ham zamonaviy shoirlar ijodida muvaffaqiyat bilan qoʻllanilmoqda.

Topshiriqlar. Muvashshah namunalaridan (u zamonaviy muvashshah ham boʻlishi mumkin) bilganlaringizni arab imlosida koʻchirib yozing. Oʻzingiz ham oʻz ismingizga yoki oʻrtoqlaringiz ismiga muvashshah bita olasizmi? Harakat qilib koʻring.

LUGʻZ VA CHISTON

Lugʻz muammoga oʻxshash she’riy san’atlardan biridir. Farqi shundaki, lugʻz savol tarzida tuziladi va shu tomoni bilan u chistonga ham oʻxshab ketadi. Lekin lugʻz chistonga nisbatan hajman kattaroq boʻladi. Lugʻzning

xususiyatlaridan biri shundaki, unda biron narsa san’atkorona noziklik bilan she’riy tasvir qilinadi. Tasvirdan o‘sha narsa yoki predmetning xususiyatlarini fahmlab olish talab qilinadi. Lug‘zning dastlabki namunalari fors-tojik adabiyoti namoyandalari Rudakiy, Mushfiqiy, XI asr shoiri Manuchehriy ijodlarida uchraydi. Ularning lug‘zlari «kamon», «tiyg‘» kabi predmetlar tavsifiga bag‘ishlangan.

O‘zbek adabiyotida lug‘z janr sifatida keng tarqalgan emas. Uning ayrim namunalari Alisher Navoiy ijodida uchraydi. Shoirning o‘zbek tilidagi o‘nta lug‘zi uning ikkinchi devoni «Navodirun-nihoya» tarkibida mavjud.

Biron narsa yoxud xodisaning xarakter va belgilarini san’atkorona she’riy ta’rif – tavsif etish orqali kitobxonni uni topishga dalolat qiladigan she’r – chistondir. Chiston forsiy so‘z bo‘lib chist – nima, on – u, u nima? degan so‘z birikmasidan tashkil topgan. Chiston xalq og‘zaki ijodi zamirida vujudga kelgan bo‘lib topishmoqlarga yaqin turadi. Qadimda uni lug‘z deb ham ataganlar. Chiston janrida bitilgan she’r ko‘pincha to‘rt, olti, ba’zan o‘n misradan iborat bo‘ladi. O‘zbek adabiyotida chistonning dastlabki namunalari Alisher Navoiy tomonidan yaratilgan. Uning «Miqroz» - «qaychi» nomiga aytilgan chistoni bu janrning yaxshi namunalaridan biri bo‘lib hisoblanadi. Unda qaychining xususiyatlari tavsiflanadi:

Na qushlar erkin alarkim, biror durur qanoti,
Qanotining uchida har birisiga minqor.
Biror ayog‘lari ham boru turfaroq bukim,
Ayog‘ uchida biror ko‘z ham ettilar izhor.
Qachon ayoqlarin almashtirurlar ul soat,
Qanot urarg‘a bo‘lurlar toyurdek tayyor.
Qanot ko‘p urmoq ila bir qari ucharlari yo‘q,
Ucharda garchi qaridur alarg‘a istizhor.

Navoiy chistonlari «qalam», «tanga», «o‘q», «anor» va boshqa predmetlar tasvir – tavsifiga bag‘ishlab aytilgan bo‘lib, ulardan shoirning kuzatuvchanlik hofizasining naqadar teran ekani anglashiladi. Chiston janri ijtimoiy-siyosiy va

falsafiy masalalarni obrazli qilib ifodalashda ham qulay lirik tur bo‘lib hisoblanadi. Navoiyning «anor»ga bag‘ishlab aytgan chistoni ijtimoiy mazmunining chuqurligi bilan alohida ajralib turadi.

Na mijmardur, to‘la axgar, vale ul mijmar andomi,
Erur sun’ ilgidin gohe musaddas, goh musamman ham.
Chiqar ravzandin axgar dudiyu bu turfakim, oning
O‘tig‘a dud yo‘qtur, mijmarig‘a balki ravzan ham.
O‘tu mijmar dema, bor ul sadafkim, durlarin oning
Evurdi qong‘a davroni musha’bid, charxi purfan ham.
Agar bu nav’ emas, bas ne uchun barmoq kuchi birla
Bo‘shar jismi, oqar qoni, anga majruh bo‘lub tan ham.
Nechakim tab’i noridur va lekin me’da noriga,
Berur taskin, munung naf’in topibmen voqean men ham.

Chistonlar Navoiydan keyin ham yaratilgan. Uvaysiy, Ogahiy, Uzlat, Abdug‘afur va boshqa shoirlarning mahorat bilan bitgan chistonlari qo‘lyozma bayozlar tarkibidan keng o‘rin olgan. Quyidagi chistonda (muallifi noma’lum) labga qo‘yib chalinadigan «chang» asbobi tasvirlangan:

Ul na lu’batdur degil ey zufunun,
Boshi egri, holati bo‘lmish zabun.
Mohvashlar la’lin o‘pmak chog‘ida,
Nola aylar xoh kunu xoh tun.

Ko‘rinadiki, chistonda tavsif – tasvir asosiy o‘rinni tutadi, muammoda esa ma’no birinchi o‘rinda turadi. Har ikki janr o‘rtasidagi yaqinlik chistonning ham (ayrimlarining), muammoning ham echimi bevosita abjad hisobi bilan bog‘liqligida ko‘rinadi. Quyidagi chiston fikrimizning dalilidir:

عجب قوش کورمیشام باشی اوچ یوز
بیلی یتمیش اياغی هم ایکی یوز.

Chistonda tasvirlanayotgan narsa nomini topish uchun keltirilgan raqamlarning harfiy ifodasini topib o‘rniga qo‘yish va ularni ulab o‘qish kerak.

Chunonchi اوچ يوز abjad hisobida ش harfini, يتميش ع harfini, ايکی يوز esa ر harfini ifodalaydi. Hosil bo‘lgan harflarni ulasak شعر so‘zi hosil bo‘ladi. Demak, chiston she’r so‘ziga aytilgan ekan.

Mana bu chiston Ogahiy tomonidan aytilgan bo‘lib, unda ismi boru o‘zi unitilayozgan «vafo» so‘zi yashiringan.

اول نه ينکليغ طرفه قوشکيم آلتيدور آنينک باشی
طرفه راق بوکيم اياق بيردور قنات سکسان انگا
کرچه آنينک بو زمان اهلی ارا بارور آتی
ليک يوقلوغ آشيانی ايچرادور مسکن انگا

Chistonda tasvirlanishicha qushning boshi olti – bu abjad hisobida «و» harfini ifodalaydi, qanoti sakson – bu «ف» harfini beradi, ayoq bir – bir alif harfini ifodalaydi. Harflarni birlashtirsak وفا so‘zi kelib chiqadi. Ko‘rinadiki, vafo so‘zi she’rda aytilganidek 6, 80, 1 raqamlari ichiga yashiringan.

Chistonlar nasrda ham yozilishi mumkin:

چست آنک فلک رفتار دايما ره رود قدم نزند

Tarjimasi: Bu nimaki, osmon falakning yurishidan (aylanishidan) u o‘yinda. U doimo yo‘l yuradiku lekin qadam bosmaydi.

Mazkur chistondagi tasvir va tavsif osmonda suzib yuruvchi bulutlarga qaratilgan.

Xullas chistonlar yashirin holatda berilgan narsa yoki predmetning xarakterli belgilarini tasvirlash orqali o‘quvchini o‘ylashga, tafakkur qilishga undab, ular xotirasining o‘sishiga, zehnining o‘tkirlashuviga omil bo‘lgan.

TOPISHMOQLAR

Topishmoqlar xalq og‘zaki ijodining keng tarqalgan turi bo‘lib, chistonlarga yaqin turadi. Topishmoqlarda asosga olingan biron narsa uning o‘ziga o‘xshash bo‘lgan ikkinchi bir narsaning xususiyatlaridan kelib chiqilgan holda tasvir etiladi, ya’ni o‘sha topilishi lozim bo‘lgan predmetning o‘ziga xos tomonlari – belgisi, sifati ma’lum ramz, ishoralar orqali beriladi. O‘quvchi topishmoqni ana shu ishoralar orqali o‘ylab topadi. Topishmoqlar ma’lum bir predmet, narsa, muhim

so‘z, shahar nomlari va boshqalarga qarata aytilishi mumkin. Kuzatuvlar topishmoqlarning arab harflari ust va ostiga qo‘yiladigan nuqtalar, ularning miqdoriga qarata aytilishi mumkin ekanligini ham aniqlashga imkon berdi. Qo‘lyozma bayozlar tarkibiga ana shunday topishmoqlarning birini uchratdik. Topishmoq matnini to‘liq keltiramiz:

بیر ایکی اوچ بولادی تورت بولماس

تورتونچینی عالمدا هیچ کیم بیلماس

شامغه باریب تاپدیم اول اوچین

مصردا تاپمادیم هیچ بیریسین

مندا بارو سندا بار آدمدا یوق

بلکه آدمدا دیمای عالمدا یوق

Mazkur topishmoqda arab harflariga qo‘yiladigan nuqtalarning faqat uchta bo‘lishi, «shom», «menda», «senda» va «yo‘q» so‘zlarida ularning mazmundan kelib chiqilgan holda turli o‘rinlarda va kerakli miqdorda qo‘yilganiga ishora mavjud.

Ko‘rinadiki, topishmoqlar o‘quvchini sinchkovlikka undaydi, kuzatuvchanligini oshiradi, xotirasini mustahkamlaydi, hayolot ufqini kengaytirishga xizmat qiladi.

Biz yuqorida ko‘rib o‘tganlarimiz ayrim adabiy janr va san’atlar bevosita arab harflari bilan bog‘liq edi. Qo‘lyozma asarlarni, jumladan bayozlar tarkibini kuzatish jarayonida bevosita arabiy raqamlar bilan bog‘liq bo‘lgan san’at namunalarini ham uchratishga muvaffaq bo‘ldik. Bu xil san’at turlari raqamlarni sanoq emas, tartib son shaklida o‘qilishi lozimligini talab qiladi. She’riy san’atning ushbu turi juda keng tarqalgan emas. Uning ayrim namunalari Xorazm adabiy muhitida tuzilgan qo‘lyozma bayozlar tarkibiga kiritilgan. Sa’diy (Xorazmiy), Shayx Nizomiy va Mirzo Umar kabi xorazmlik shoirlar o‘z ijodlarida bu san’at turini mahorat bilan qo‘llaganlar. Birgina misol keltiramiz:

ز زلف خال خطت کویم ای مه تابان

۱ بنفشه ۲ عنبر ۳ ریحان

بدوری خال خطت

ا بنفشه ۲ بسته ۳ حیران

She’rni shu turishda o‘qilganda nimadir etishmayotgandek ko‘rinadi. Aslida u mukammal she’r bo‘lib, so‘zlarni o‘z o‘rniga qo‘yib o‘qish o‘quvchilarga havola qilinadi. She’rni to‘g‘ri o‘qish uchun yuqorida aytib o‘tganimizdek, uning tarkibida mavjud raqamlarni tartib son shaklida o‘qish lozim. Uchinchi, chaladek ko‘ringan misra boshiga esa ikkinchi misradagi so‘zlar (binafsha, anbar, rayhon) qo‘yib o‘qiladi:

ز زلف حال خطت کویم ای مه تابان

یکوم بنفشه دووم عنبرو سوم ریحان

بنفشه‌و عنبرو ریحان بدوری خال خطت

یکوم شکسته دووم بسته سوم حیران

Mazkur badiiy san’at namunasi lafziy san’atlarning «jam va taqsim» (to‘plash va taqisimlash) turiga yaqin turadi.

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlash joizki, mazkur janrlar, she’riy shakl va harfiy san’atlarning barchasi biri biri bilan bevosita bog‘liq, biri ikkinchisini to‘ldiradi. Eng muhimi, ularning asosida abjad hisobi, ta’rix yotadi.

Shunday ekan, o‘quvchi abjad hisobini yaxshi bilish, u bilan bog‘liq san’atlarni puxta egallashi talab qilinadi. Bu o‘zbek adabiyoti tarixi bilan, o‘zbek she’riyati bilan bog‘liq masalalarni chuqur o‘rganish uchun keng yo‘l ochadi. Shu bilan birga mazkur san’atlar o‘z davrining krossvordi (bosh qotirmasi) rolini ham bajaradiki, ular o‘quvchilar tafakkuri doirasini kengaytirishga, bilim darajasini oshirishga, mushohadalarini boyitishga, aqllarini peshlashga xizmat qiladi.

1-topshiriq. Quyidagi chistonlarni o‘qing, arab imlosida daftaringizga ko‘chirib yozing va javobini topishga harakat qiling:

Ul nadurkim, sabz to‘nluq, yoz yog‘ochning boshida,
Qish yalang‘och aylagay barcha xaloyiq qoshida.
Barcha qushlarning so‘ngoki ichida,
Ul na qushdurkim, so‘ngoki toshida

Ul nadurkim, bir kelin o‘zi cho‘tir,

Etti qat parda ichida misli hur

Ikki mahbubni ko‘rdim, ikkisin kindigi bir,

Ikkisin orasiga tushsang topadursan kassir

2-topshiriq. Quyidagi ta’rixlarni o‘qing, daftaringizga ko‘chirib yozing va ularning sanasini aniqlashga harakat qiling. O‘zingiz bilgan, eshitgan ta’rixlardan misollar keltiring:

بیر آه تارتیب ایتتینک فوتیغا خسته محیی

دیدینگگه واصل حق جنت مآب ثاقب.

Yordamchi holatlar: Ta’rix moddasi tagiga chizilgan so‘zlarning abjad hisobidan chiqadi (1334). Isqot amaliga ko‘ra «آه»ning qiymatini ayirsak, 1328 qoladi. Bu sanani melodiy yiliga aylantiring.

3-topshiriq. Quyida berilgan matnni ko‘chirib yozing, o‘qing va joriy yozuvga tabdil qiling.

مینی یاقیندان تانیب آلینگ

مین ایشی کوپ حشارتمان. مینینگ اسمیم عسل اریدیر. مینینگ اینیمنی کندودیب ایتیشادی. هر کونی تانگدا

تیز اویدان تاشقاریگا چیقامان و تاغ، دشت و صحراﻻرگا سفر قیلامان. بو سفردان مقصد عسل تاییارلاشدیر.

گلزار و باغلارنی ایلانیشدان لذت آلامان. خوشبوی و معطر گلﻻرنی یاقتیرامان. اولارنی تاپیش اوچون بارچا

جایلارگا پرواز قیلامان.

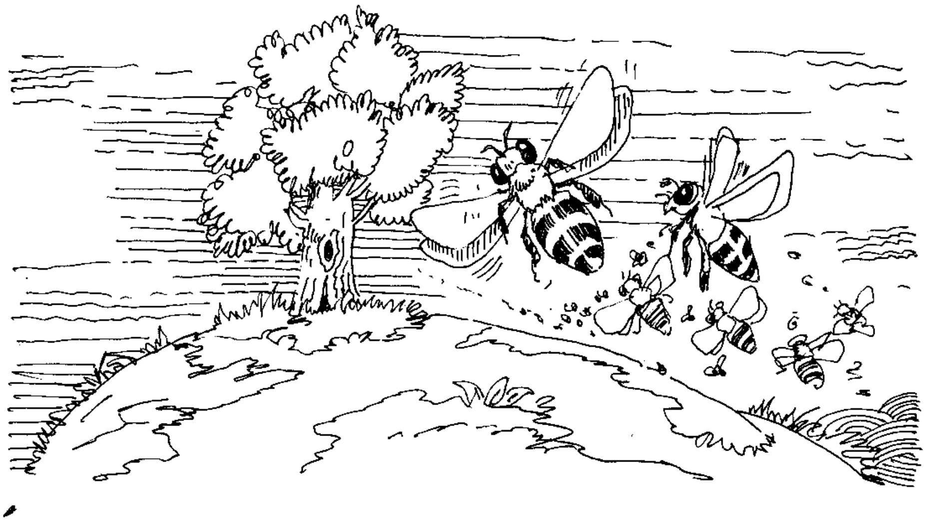

خوشبوی گللارنی تاپگان وقتیدا اولارنینگ اوستیگا قونامان و اولارنینگ شیراسینی سوریب آلامان. گل

شیرالارینی سوریش وقتیدا گللارگا هیچ آزار یتکازمایمان بلکه اولار اوچون فایده هم کیلتیرامان. مین گللار اوچون

چانگلاش عملینی هم باجارامان یعنی درخت گل لاری میوه توگیش اوچون بیر گلدگی چانگلارنی باشقا گللارگا

آلیب بارامان. گل شیره لاریدان شیرین و فایده لی عسل تاییارلایمان. عسلگا علاوه صقیدا موم هم

تاییارلایمان. بیزنینگ آلتی بورچاکلی اویمیزنی البته کورگانسیزلار. بو اویلارنی مومدان تاییارلایمیز و اونی بیر

اندازه دا تاییارلایمیز.

اینیمیزگا قایتگان و قیتیمیزدا هیچ وقت یولنی یوقاتمیمیز. قایتگان و قیتیمیزدا خوشبوی گللار جایلاشگان مسکنلارنی

باشقا اریلارگا هم ایتامیز.

اولار بیزایتگان جایلارنی ایسلاب قالیشار و اولار هم بیز بارگان جایلارگا پرواز قیلیشادی. مین و باشقه عسل

اریلار بیراولارگا آزار بیریشنی خواهلامایمیز.

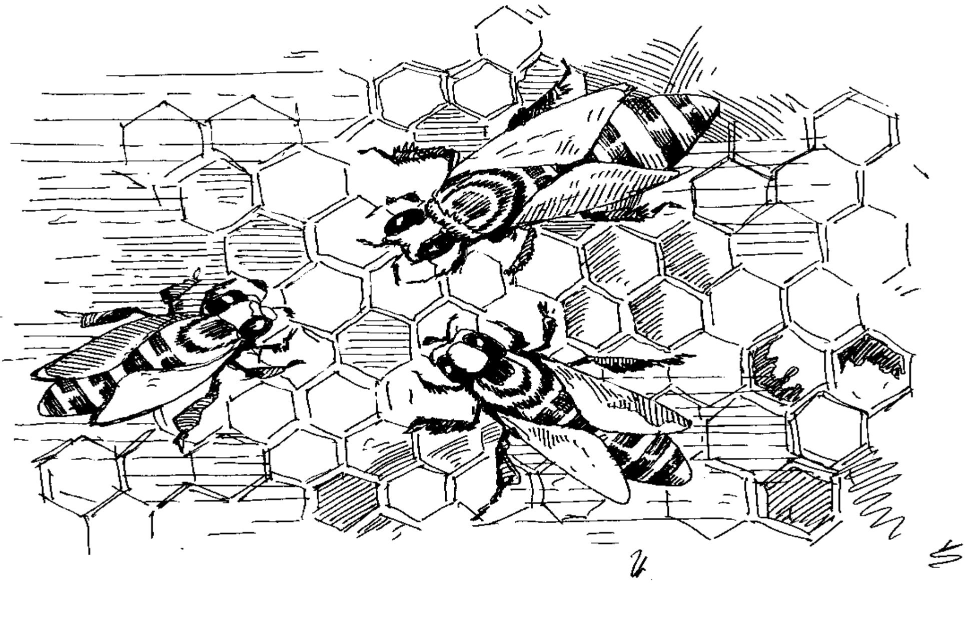

اما بیرار کیشی بیزگا حمله قیلگودیک بولسا بیز اولارگا نیشیمیزنی سانچیب آلامیز و شو طریقه اوزیمیزنی حمایه

قیلامیز.

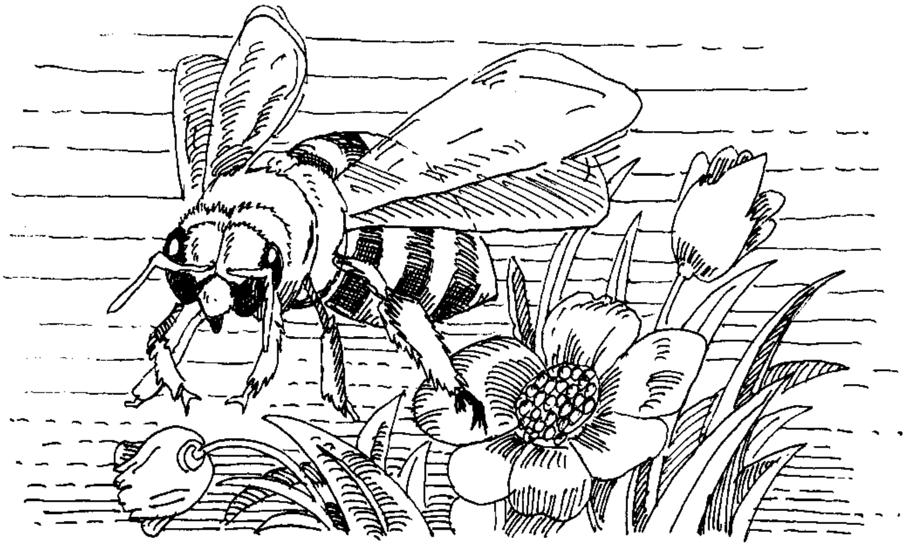

مین یاشایاتگان ایندا مینگلاب مین کبی عسل اریلار یاشایدیلار. بو این در حقیقت ، بیر شهردیر. بو شهرداگی بارچا ایشلار تقسیملانگان. بیز همه میز ایندا‌گی بارچا ایشلارنی باجاریش اوچون اوز وظیفه لاریمیزگا دقت بیلان عمل قیلامیز. بو شهردا ایلگی نارسا جودا مهم. بیری ایشداگی ترتیب بولسا ایکینچیسی تازالیکدیر.

بیز عسل اریلار جماعت بولیب حیات کیچیرامیز. بیز هر دایم بیر بیرلاریمیز بیلان صمیمی مناسبتدا بولامیز. دشمنلاریمیزگا نسبتا همجهتلیکدا کوراشامیز و شو طریقه اوزیمیزنی حمایه قیلامیز.

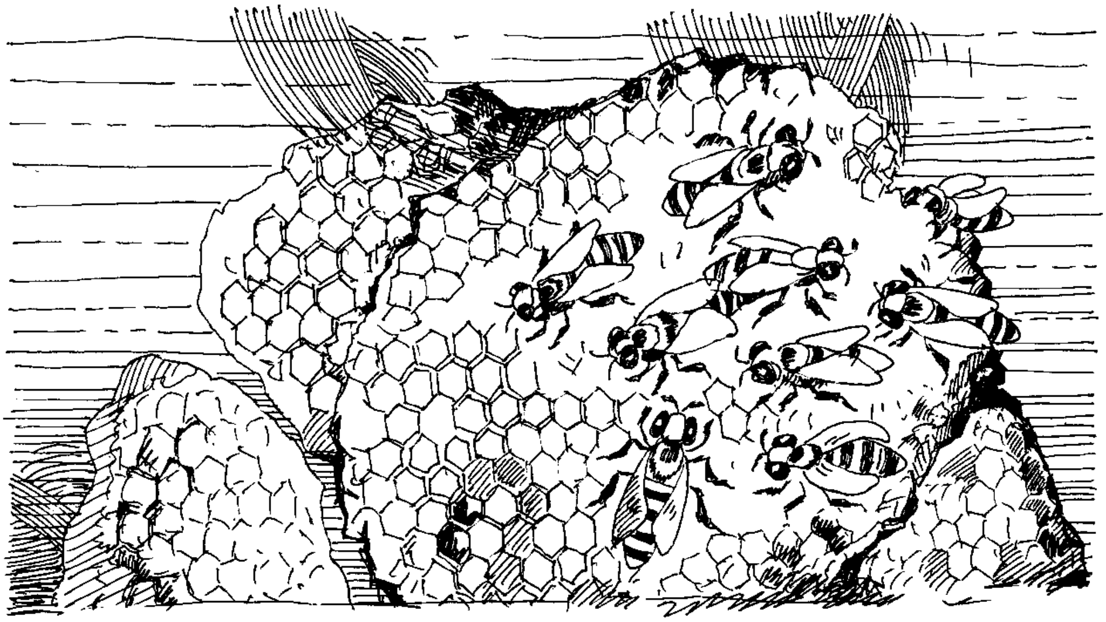

بیز خدانینگ نعمتلاریدان بیریمیز. قرآن سوره لاریدان بیری نحل دیب نام‌لانادی. نحل سوزینینگ

معنی سی عسل اری دیر. اوشبو سوره دا بیز یانادا یاخشیراق تعریفلانامیز.

4-topshiriq. Quyida berilgan matnni ko‘chirib yozing, o‘qing va joriy yozuvga tabdil qiling.

نان قدری

بیر کونی نان ساتیب آلیش اوچون نان دکانیگا باردیم. بیندان آلدین بیر بالا نان آلدی. اوندان سونگ

مینینگ نوبتیم کیلدی و مین هم نان آلدیم.

اویگا قایتایاتگانیمدا میندان آلدین نان آلگان بالا آلدیمدا کیتایاتگان ایدی. بالا آلگان نانیدان بیر توغرام آلیب ییب باراردی. ناگهان اوینینگ نانیدان بیرنیچا اوشاق ییرگا توشدی. لیکین بالا اعتبار بیرمادی. مین ایسا نان اوشاغینی ییردان آلیب بیر چیتگا قویدیم. بونی کورگان بالا میندان عذر سورادی. مین ایسا اونگا نان هم نان اوینینگ اوشاغی هم نان ایکانینی شو سببلی نانی یوریب ییماسلیک کیرا گلیگینی توشونتیردیم.

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Abjad hisobi haqida ma’lumot berish.
2. Harfiy san’atlar haqida ma’lumot berish.
3. Tarix san’ati haqida ma’lumot berish.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.

2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.

3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi»,1989 y.

27-DARS

XX ASRNING 20-30-YILLARIDAGI YOZUV ISLOHOTI

REJA:

1. Yozuv islohoti haqida ma’lumot.
2. Isloh qilingan yozuv haqida ma’lumot.

Tayanch so‘z va iboralar: arab tili, arab yozuvi, o‘zbek-arab yozuvi, soddalashtirish, lislohot, harfiy belgilar, harfiy birikmalar, tovush birikmalari, isloh qilingan yozuv

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: arab tili, arab yozuvi, o‘zbek-arab yozuvi, soddalashtirish, islohot, harfiy belgilar, harfiy birikmalar, tovush birikmalari, isloh qilingan yozuv haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

XX ASRNING 20-30-YILLARIDAGI YOZUV ISLOHOTI

Asrlar davomida qo‘llanib kelgan arab alifbosi xalq ommasining savod chiqarishi uchun birmuncha qiyinchilik tug‘dirardi. Shuning uchun ham o‘zbek ziyolilari oldida alifboni soddalashtirish yoki boshqa osonroq imloni qabul qilish masalasi ko‘ndalang turardi.

1921-yilda arab yozuvi isloh qilindi, ya’ni yozuv oldingisiga nibatan birmuncha soddalashtirildi. Osonroq savod chiqarish uchun muayyan darajada qulaylik yaratildi.

Isloh talabiga muvofiq, yozuvda barcha harflar ifodalandi, arab tiliga xos bo‘lgan tovushlarni ifodalovchi ayrim harflar (ث ذ ض ص ط ظ) yozuvdan

butunlay chiqarib tashlandi. Ular o‘rniga esa talaffuzi jihatidan o‘zbek tilidagi tovushlarga yaqin bo‘lgan harflar qo‘llaniladigan bo‘ldi. Eski yozuvdagi ص (sod), ض(se) harflari o‘rniga isloh qilingan alifboda (sin) harfi, ظ (zo), ض (zod), ذ (zol) harflari o‘rniga ز (ze), ط (to) harfi o‘rniga ت (te) ishlatila boshlandi. Masalan:

Isloh qilingan yozuvda	Eski yozuvda	Hozirgi ko‘rinishi
سابيت	ثابت	Sobit
سابير	صابر	Sobir
زاكير	ذاكر	Zokir
زەربە	ضربه	zarba
زاليم	ظالم	zolim
تاقەت	طاقت	toqat

Ma’lumki, eski yozuvda qisqa unlilar yozuvda ifodalanmas edi. Isloh qilingan arab alifbosida esa ular yozuvda to‘la aks etadigan bo‘ldi. Hatto ular uchun maxsus harfiy belgilar ham ishlab chiqildi.

Isloh qilingan yozuvda	Eski yozuvda	Hozirgi ko‘rinishi
ئە	ا	a
ئا	آ	o
ئۇ	او	u
ئو	او	o‘
ئيـ	اى	i
ئېـ	اى	e
عە	عَ	‘a

Misollar:

Isloh qilingan yozuvda	Eski yozuvda	Hozirgi ko‘rinishi
ئە ندە	اندا	anda
ئاباد	اباد	obod
ئۇچون	اوچون	uchun
ئوتە ر	اوتار	o‘tar

ئیش	ایش	ish
ئېتیک	ایتیک	etik
عەسر	عصر	asr

Eski yozuvda و (**vov**) harfi uch xil tovushni, ya’ni **v**, **o‘** va **u** ni ifodalab kelar edi. Isloh qilingan yozuvda esa ular bir-biridan farqlanib turuvchi harfiy belgilar bilan yoziladigan bo‘ldi. Hatto **v** undoshi uchun maxsus belgi qabul qilindi. Masalan:

Isloh qilingan yozuvda	Eski yozuvda	Hozirgi ko‘rinishi
ئە ۋە ز	عوض	Avaz
ۋە تە ن	وطن	vatan

Eski yozuvdagi ی (**yo**) harfi isloh qilingan yozuvda uch xil ifodalanadi:

Isloh qilingan yozuvda	Eski yozuvda	Hozirgi ko‘rinishi
بیلیم	بیلیم	bilim
تیل	تیل	til
باي	بای	boy
کیل	کیل	kel

Eski yozuvdagi نگ (**ng**) yoki ینگ (**ing**) tovushli birikmalari isloh qilingan alifboda ڭ yoki ک harfiga muvofiq kelgan, masalan:

Isloh qilingan yozuvda	Eski yozuvda	Hozirgi ko‘rinishi
تاڭ	تانگ	tong
یۇریڭ	یورینگ	yuring
سوونڭ	سونینگ	suvning
ئۇینڭ	اوینینگ	uying

1- topshiriq. A va **o** unlilari ishtirok etuvchi so‘zlardan topib, isloh qilingan eski o‘zbek imlosida yozing.

2- topshiriq. U va **o‘** unlilari ishtirok etuvchi so‘zlardan topib, isloh qilingan arab yozuvida yozing va ular yordamida gap tuzing.

3-topshiriq. I va **e** unlilari ishtirok etuvchi so‘zlardan toping va ular yordamida gap tuzing va isloh qilingan eski o‘zbek imlosida yozing.

4- topshiriq. نگ (ng) harfiy birikmasi bilan tugovchi so‘zlardan topib, isloh qilingan alifbo asosida yozing.

5- topshiriq. V undoshining alohida hamda bog‘langan holda yozilish shakllariga beshtadan misol toping va ularni isloh qilingan arab alifbosi asosida yozing.

6- topshiriq. Quyidagi so‘zlarni isloh qilingan eski o‘zbek alifbosi asosida yozing:

baland	*matonat*	*qalandar*	*tang*
maktub	*talaba*	*chuqur*	*ko‘ngil*
muhokama	*munozara*	*hasrat*	*insof*
samara	*taraqqiyot*	*kunduz*	*havas*
zafar	*javob*	*iqlim*	*vafo*
chang	*xato*	*fazilat*	*marosim*

7- topshiriq. Berilgan matnni o‘qing va ko‘chirib yozing.

زەرەفشان

زەرەفشان مەنبەعی (باشی) کېینگي ۋاقتلارغاچا تۇرکستاننڭ مەدەنې ۋە سییاسی حەیاتینیڭ مەرکەزې بولب کېلگەن جاینڭ مەدەنییەتینی تەربییەلەگەن دەریەنڭ، مۇسلمان کیتابلاریدە مەخسوس ئسمی یوق. احتیمال، ئسلامییەتدەن ئلگەریگي نامیق ئسمي، ئسلامییەتنڭ برنچی عەسریدەیاق ئۇنیتلگەن ئېدی. خازرغی زەرەفشان «ئسمی، مەحەللی کیتابلارنڭ ١٨نچی عەسرگەچە بولغانیدا» ئۇچرە مەیدر. بۇ ئیسمنڭ خەلق سوزیدە ئشلەتلگەنی هەم نامەعلوم. رودزەر (تللا دریەسی) ئستلاحی، فەقەت بر ئیرماقنڭغینا ئسمی بولب ئۇچرەیدر. جۇغر افییونلار ۋە مۇئەرر خلار دەریەنڭ ئاقب ئونکەن ۋیلایەتیغاقاراب، «سوعد دەریەسی، یاکی کوپنچە، سەمەرقەندگە یاقن یېردەگی چوپان – ئاتا بەلەندلیگیگە قاراب، «ئاب کوهەك» (تاغ دەریەسی) دېب ئاتایدرلار.

ئامۇدەریا حەۋزاسینڭ عەکسیچە، زەرەفشان حەۋزاسیدا سۇۋنڭ تەقسم قیلش تەر تیبی،ئسلامییەت دەۋریدەن ئلگەری بلگیلەنگەن ئېدی. دەریەنڭ ئاقاتۇرغان یولی هەم ئۇنچە ئۇزگەرشلەرگە ئۇچرەمەگەن.ئاریقلارنڭ باشینی تېز- تیز کوچیرب، باشقا جایلاردان ئاچماققا سەبەب بولغان. دەریەنڭ ۋە نەهرلەرنڭ چوقورلیغینی هیسابغا ئالینماسا، ئسلامییەت دەۋریدە قیلینغان بارچا سۇغاریش ئشلەری کوپینچە، باشقا ئسمدا بولسا هم، تاشلانغان، ئېسکی ئارقلارنڭ تۇزەتشدەن عیبارەت ئیدی. ئسلامییەتدەن ئلگەریگی ۋاقتدا، زەرەفشان سۇۋیدان

فايدالانيش تەرتبينى حازغى ۋاقتداغيدان فايداليراق ئېدى. ۋە دەريەنڭ باشيدا، مۇز تاغيدەن ٢٥چاقرم بيريدە، حاۋزدا سۇۋ خانەلار بار ئېدى، ديگەن فيكر هەم تەئكد ئېتيلمەيدى. بۇندەى بينالار (سۇۋنى باغلاب قوياتۇرغان ۆە ساقلاب تۇراتۇرغان) ئەلبەتتە، مەحللى تاغلتلار تامانيدان قلينا ئالماس ئېدى. بۇندەى بينالارني، فەقەت زەرەفشان ۋاديسينڭ يۇقارى قسمينڭ سەمەرقەند ۋە بۇخارا بيلەن سيياسى جەهەتدەن مۇستەحكەم برلەشگەن ۋاقتيدا، بۇ ۋادينڭ ئۇرتا ۋە پەستكى قسيملاريداغى مەدەني فۇقارالارغينا قيلا ئالار ئېديلەر.[2]

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1.XX asrning boshlarida eski o‘zbek yozuvining isloh qilinishi sabablarini izohlangva arab yozuvining isloh qilinishi qaysi harflarda ko‘zga tashlanadi?

2.Isloh qilingan yozuvda arabiy tovushlarni ifodalovchi harflarga nisbatan qanday yo‘l tutildi?

3.Isloh qilingan yozuv qaysi jihatlari bilan amaldagi yozuvdan farq qiladi?

4.Bu harf ۇ qaysi tovushni ifoda qilgan?

5.Bu harf ۋ qaysi tovushni ifoda qilgan?

6.Bu harf ۆ qaysi tovushni ifoda qilgan?

7.Bu harfiy birikma ئا qaysi tovushni ifoda qilgan?

8.Bu harfiy birikma ئې qaysi tovushni ifoda qilgan?

9.Bu harfiy birikma ئۇ qaysi tovushni ifoda qilgan?

10.Bu harfiy birikma ئو qaysi tovushni ifoda qilgan?

11.Bu harfiy birikma عه qaysi tovushni ifoda qilgan?

12.Bu harfiy birikma ئي qaysi tovushni ifoda qilgan?

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.

2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.

3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi»,1989 y.

---

[2] Ushbu parcha V.Bartoldning “تۇركستاننڭ سۇۋغاريلش تەئريخى” asaridan olindi. 173-175-betlar. Asar 1926-yil Toshkentda nashr qilingan.

28-DARS

MANBASHUNOSLIK. MATNSHUNOSLIK

REJA:

1. Manbashunoslik haqida ma’lumot.
2. Matnshunoslik haqida ma’lumot.

Tayanch so‘z va iboralar: arab tili, fors tili, o‘zbek tili, arab yozuvi, arab-o‘zbek alifbosi, manba, matn, qo‘lyozma, toshbosma, yozuv turi, qog‘ozi, xattot, siyoh, poygir, sahhof, sana, muhr, muallif, asar nomi, husha, tanqidiy matn

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: arab tili, fors tili, o‘zbek tili, arab yozuvi, arab-o‘zbek alifbosi, manba, matn, qo‘lyozma, toshbosma, yozuv turi, qog‘ozi, xattot, siyoh, poygir, sahhof, sana, muhr, muallif, asar nomi, husha, tanqidiy matn haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

MANBASHUNOSLIK

Manbashunoslik manbalarni o‘rganish ilmi bo‘lib, manbalarni turkumlash, tahlil qilish, ularga kodikologik tavsif berish, uni ilmiy jamoatchilikka ma’lum qilish bilan shug‘ullanadi.

Eski o‘zbek tilida va yozuvida yaratilgan barcha yozma yodgorliklar o‘zbek tili adabiyoti, san’ati va tarixini o‘rganishda manbaa vazifasini bajaradi. Bu fan tarix yo‘nalishida kasbiy fan sifatida o‘rganiladi.

Ma’lumki, eski o‘zbek yozuvida bitilgan barcha manbalar uning tili, yozuvi, san’ati va tarixi uchun boy material beradi.

Bu manbalar o‘zbek xalqining etnografiyasi, etnik tarixi, davlatchiligi to‘g‘risida ilmiy tahlil uchun asos bo‘ladi va ular orqali Markaziy Osiyodagi hunarmandchilik, o‘zbeklarning moddiy madaniyati, oilaviy munosabatlari kiyinishi va mehmonnavozligi, udumlari, bayramlari, ilm-fani xalq og‘zaki ijodi, san’ati, adabiyoti va tili keng aks etadi.

Manbashunoslik maqsadiga ko‘ra tarixiy, adabiy, lingvistik, geografik manbashunoslik bo‘lishi mumkin.

O‘zbek tilida yaratilgan yozma yodgorliklarni o‘rganishda ulardagi tarixiy haqiqat va mubolag‘ani anglab etish kerak. Tarixiy va adabiy manbalarda muayyan voqea-hodisalarni o‘sha davr mualliflari, olimlari haqiqatni bayon qilish bilan birga o‘z sub’ektiv munosabatini qo‘shib bayon qilish hollari uchraydi yoki ayrim sanalarni chalkashtirishlari mumkin. Bunday hollarda manbalarni qiyoslash zarur bo‘ladi, shuning uchun shu kabi muammolarni hal qilishda matnshunoslik fani muhim rol uynaydi.

Muayyan manba haqida qisqacha ma’lumot berish tavsiyalash deyiladi.Tavsiyalash quyidagicha bo‘ladi:

1. Inventar raqami (ya’ni,fondagi saqlash raqami).

2. Arab alifbosidagi asar nomi.

3. Joriy yozuvdagi asar nomi.

4. Asar muallifi haqida ma’lumot.Bunda muallifning ismi, taxallusi, qachon va qaerda tug‘ilganligi aniqlanadi va qayd qilinadi.

5. Asar haqida qisqacha ma’lumot: Unda saqlanish holati (to‘la, qisman yoki mukammal) qog‘ozi, siyohi, xat uslubi to‘g‘risida to‘la ma’lumot beriladi. Shuningdek, yozuv san’ati, bezalishi, yozuv san’ati, bezaklari, muhrlar, kamchiliklari, varaqlar soni, qog‘oz (kitob) formati hamda turli qo‘lyozma fondlarida saqlanishi tavsif qilinadi.

6. Kotib to‘g‘risida ma’lumot beriladi.

7. Manba (qo‘lyozma)da qo‘llangan.

MATNSHUNOSLIK

Matnshunoslik tarixiy va badiiy asarlar matnini o‘rganuvchi fan bo‘lib, turli qo‘l yozmalardan muallif qalamiga yaqin ilmiy-tanqidiy matnni yaratish bilan shug‘ullanadi. Matnshunoslikning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

1.Asarning aniq matnini yaratish. Bunda muallif variantiga yaqin ilmiy-tanqidiy matn yaratish ko‘zda tutiladi.

2.Matnni uyushtirish. Bunda o‘quvchi yoshi va saviyasiga ko‘ra matnlar nashr etiladi.

3.Matnni o‘quvchiga etkazish. Matnning tushunarli bo‘lishini ta’minlash chora-tadbirlari ko‘riladi: turli izohlar beriladi, lug‘ati ishlab chiqiladi va h.

Matnshunoslikda matn, matn tarixi, asar, qo‘l yozma, dastxat, nusxa, matn tahriri, variantlilik, matnni transliteratsiya qilish tushunchalaridan foydalanadi.

Matnshunoslikda turli vositalar tahlili va qo‘lda ko‘chirishda yuzaga keluvchi o‘zgarishlarni bilish muhim ahamiyatga ega. Matndagi turli variantlar matnning biror o‘rindagi so‘z, birikma yoki misraning boshqa variantlarda qay darajada berilishi tufayli yuzaga keladi. Kotiblar ayrim o‘rinlarni bilib, ayrimlarini ataylab o‘zicha takomillashtirishi mumkin. Bunday hollar tez-tez uchrab tursa-da, aslida ko‘chiruvchining bunga huquqi yo‘q. Shu tufayli ham ilmiy-tanqidiy matn yaratishda ijodkor davriga yaqin matn (mukammalroq, ishonchliroq)ga suyanib ish ko‘riladi. Matnshunosda shu bilan birgalikda ijodkor ruhiyatiga Kira olishi, davrning eng muhim adabiy-badiiy, tarixiy an’analari, xususiyatlarini his qila olishi ham talab qilinadi. Eng muhimi, ilmiy-tanqidiy matn tuzuvchi kotib (ko‘chiruvchi) tomonidan yo‘l qo‘yilishi mumkin bo‘lgan xatolarni anglab etishi lozim. Ularning eng xarakterlilari quyidagilar:

1.Matnni o‘qish xatolari. Eski o‘zbek yozuvining o‘ziga xos murakkab ekanligi ma’lum, ya’ni nuqtalarning ko‘pincha o‘z o‘rniga qo‘yilmasligi, yozuvdagi ayrim noaniqliklar, manbalarning eskirishi bilan bog‘liq ravishda ayrim so‘z va iboralarning o‘qilishidagi qiyinchiliklar tufayliyuzaga keladi.

2.Yod olib yozish xatolari. Kotiblar ayrim jumla yoki satrlarni yodda saqlab qolish asosida ko‘chiriladi. Uzunroq bo‘lgan jumlalardagi ayrim so‘z yoki harflar esdan chiqishi mumkin. Bu esa xatoning vujudga kelishiga sabab bo‘ladi va h.

Matnshunoslikda ayni bir asarning bir necha qo‘l yozma variantlari asosida ish olib boriladi va har bir qo‘l yozma variantiga shartli belgilar, ya’ni muallif qalamiga yaqin, deb topilgan so‘z, ibora va jumlalar asosiy matnda, farqlar esa sahifa tagida ko‘rsatiladi.

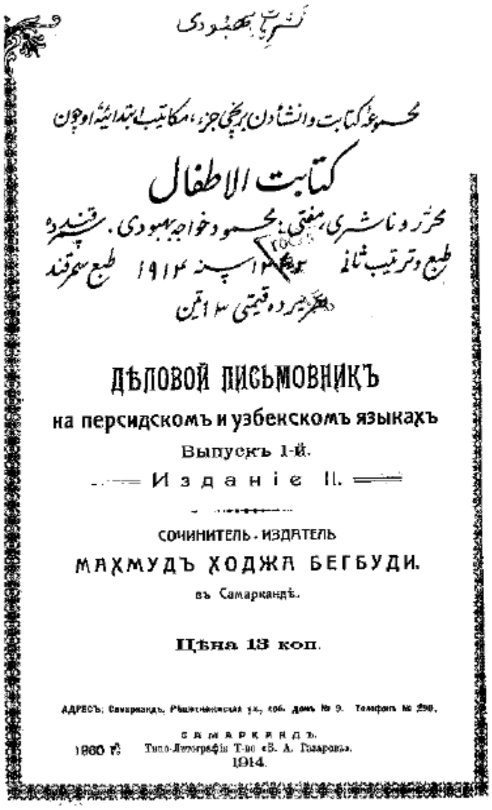
كتابت الاطفال
ДѢЛОВОЙ ПИСЬМОВНИКЪ
на персидскомъ и узбекскомъ языкахъ
Выпускъ 1-й.
Изданіе II.
СОЧИНИТЕЛЬ - ИЗДАТЕЛЬ
МАХМУДЪ ХОДЖА БЕГБУДИ.
въ Самаркандѣ.
Цѣна 13 коп.
САМАРКАНДЪ.
1914.

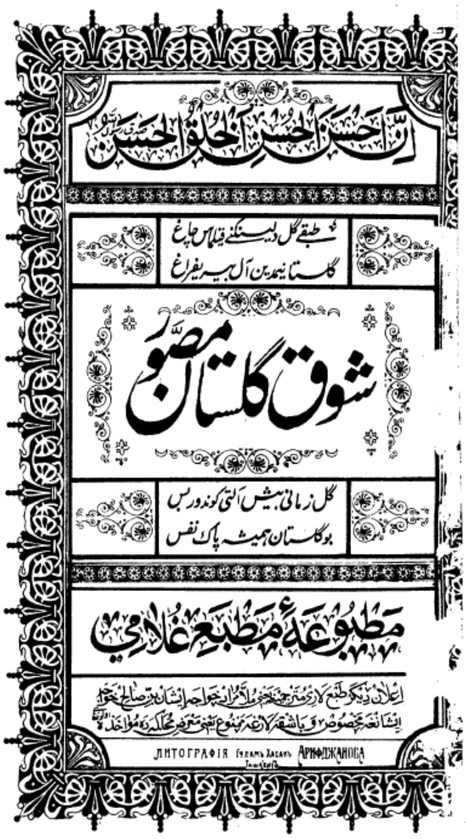
گلستان
شوق گلستان مصور
ЛИТОГРАФІЯ Гулам Хасан Арифджанова

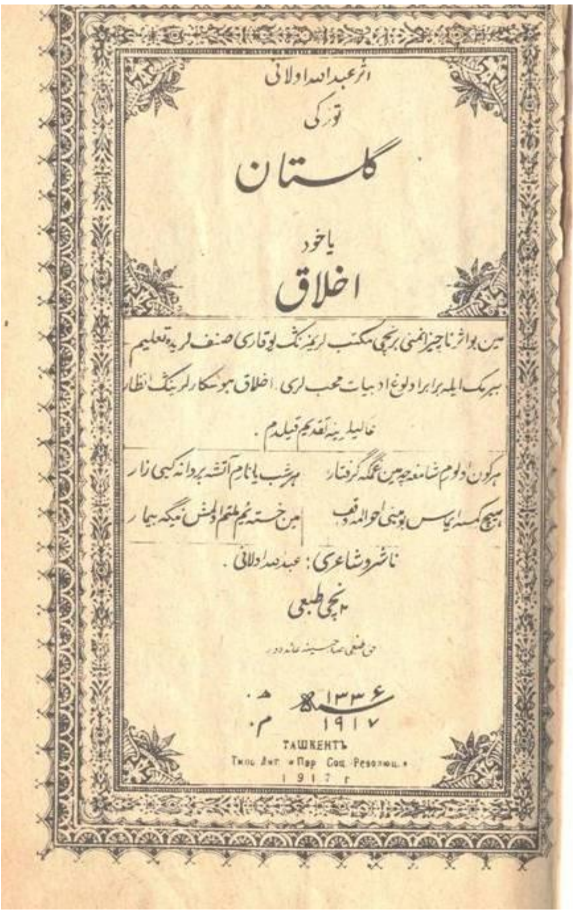
گلستان
یاخود
اخلاق
ТАШКЕНТЪ
1917 г.

ضرب المثل گلخنی ملا
T.-лит. О. А. Порцева въ Ташкентѣ

خاتمة الکتاب

۲۹
۲۸

۴۵
۴۴

QO‘LYOZMA ASAR

NAMUNASI

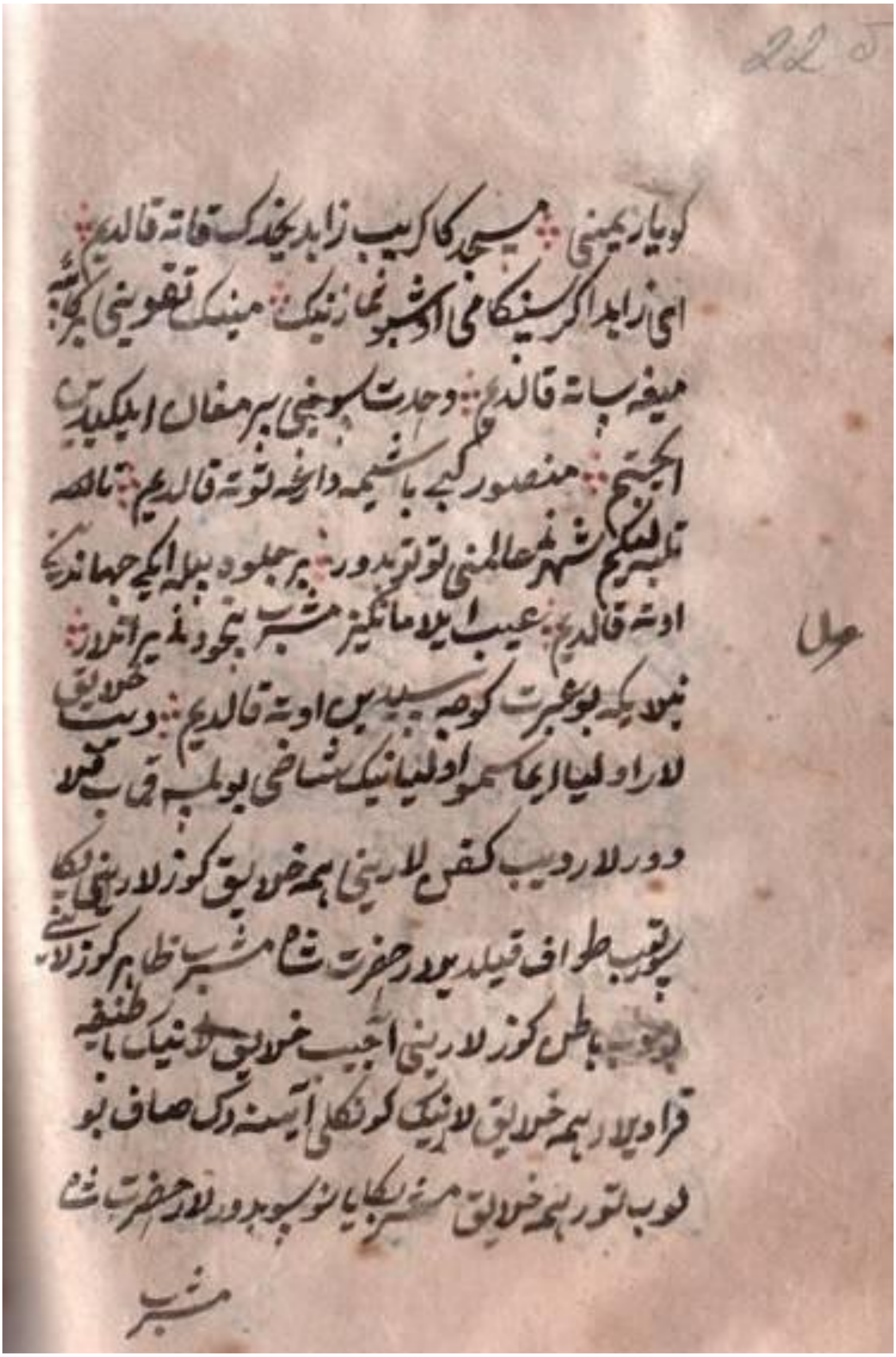

225

کوی یاریمنی ∴ مسجد کا کیب زاهد بیکدک قاته قالدیم ∴
ای زاهد اکر سینکا می اکد شبو نمازینک ∴ مینک تقوینی کجا بیه
میغه باته قالدیم ∴ وحدت سلوخینی پیر مغان ایلکیدین
الجسیم ∴ منصور کبی باشیمه دارغه توته قالدیم ∴ ماهه
تلبرکیم شهر عالمنی توتتیدور ∴ بر جلوه بیله اکیه جهانده
اوته قالدیم ∴ عیب ایلاما تکیز مشرب بتجوید یرا تدلار ∴
نیوه بکه بو عبرت کوجه سیدین اوته قالدیم ∴ دیبت خلایق
لار اولیا ایحا سمو اولیانینک شاخی بولب قیمات قیلا
دورلار دیب کفش لارینی همه خلایق کوزلارینی کا
سورتیب طواف قیلدیلر حضرت شاه مشرب ظاهر کوزلاری
باطن کوزلارینی اچیب خلایق لارنینک باطنیغه
قرادیلار همه خلایق لارنینک کونکلی آیینه دک صاف بو
لوب توررهمه خلایق مستغرق بلکا یانوب بدور تلار حضرت شاه
مشرب

عل

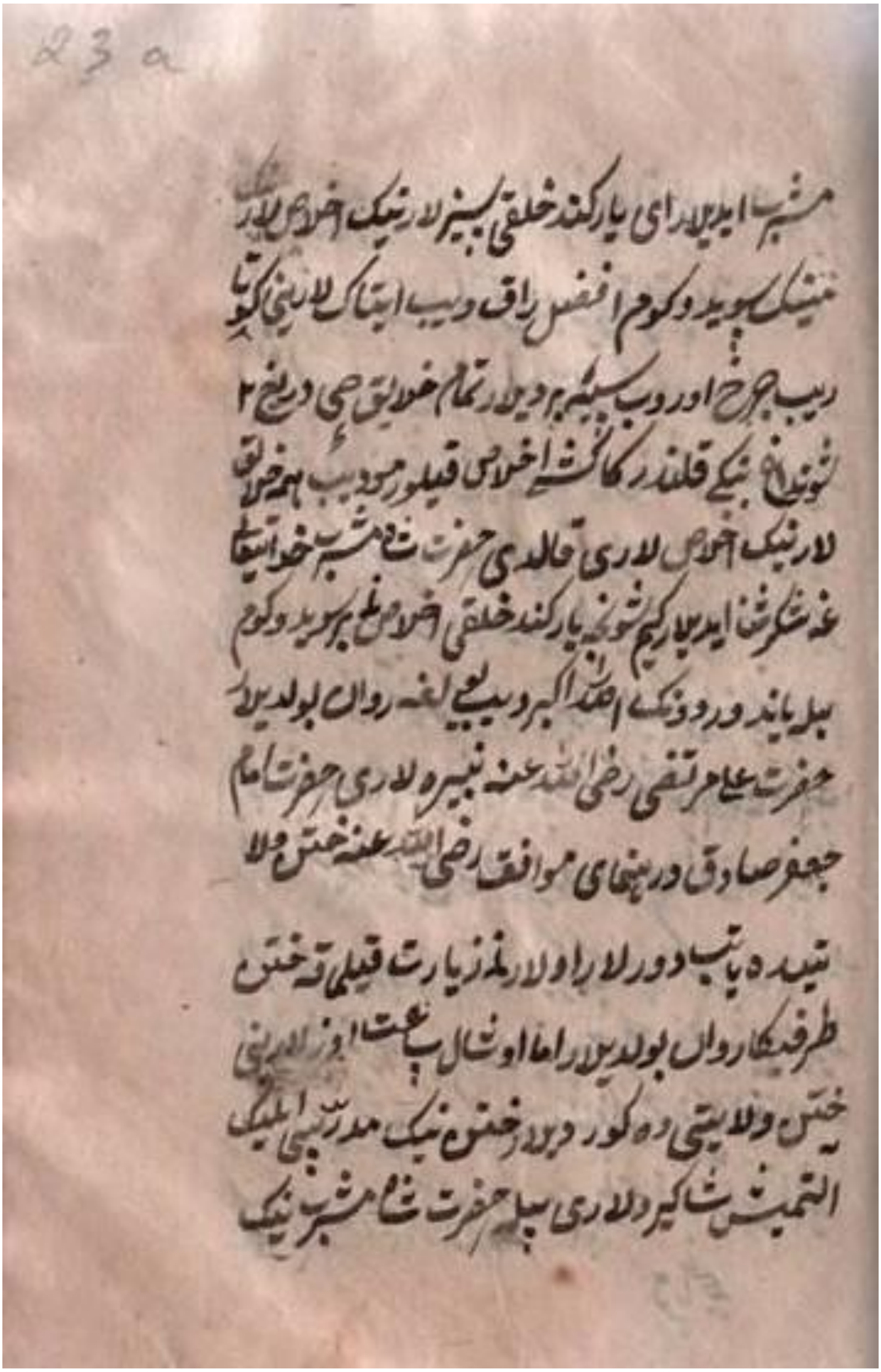

23a

مشرب ایدیلار ای یار کند خلقی بیلنلار نینگ اخلاص لاری
نینگ سوید و کوم افغش راق ویب ایتاک لارینی کوتا
ریب جرخ اوروب سیکیه بردیلار تمام خلایق حی دریغ ۲
تونیغ بیکی قلندر کا کشته اخلاص قیلور مونی دیب همه خلایق
لارنینگ اخلاص لاری قالدی حضرت شاه مشرب خواتیجان
غه شکر شغا ایدیلار کیم شونی یار کند خلقی اخلاص لاری بر سوید و کوم
بیله یاند وردوک الله اکبر دیب لیغه روان بولدیلار
حضرت علی مرتضی رضی الله عنه نبیره لاری حضرت امام
جعفر صادق درینهای موافق رضی الله عنه ختن ولا
یتیده یاتب دور لار اولارنه زیارت قیلماقه ختن
طرفیکا روان بولدیلار اما اوشال ایام باعث اوز اولارینی
ختن ولایتیده کوردیلار ختن نینگ مدرسه سی ایلیک
التمیش شاکردلاری بیله حضرت شاه مشرب نینگ

TOSHBOSMA ASAR NAMUNASI

اثر عبدالله اولانی

توزکی

گلستان

یاخود

اخلاق

مین بو اثر ناچیزامنی برنچی مکتب لرمیزنگ یوقاری صنف لریده تعلیم بیریمک ایله برابر ادولوغ ادبیات محب لری. اخلاق هوسکارلرینگ انظار تالیلرینه تقدیم قیلدم.

هرکون اولوم شامغه چه مین غمگه گرفتار | هرشب یانارم آتشه پروانه کبی زار
هیچ کمسه یا پس بومینی احوالمه واقف | مین خسته یم ملتم والمش نیگه بیمار

ناشر و شاعری: عبدالله اولانی.

۲ نچی طبعی

حق طبعی صاحبینه عائد دور

ه. ۱۳۳۶
م. ۱۹۱۷

ТАШКЕНТЪ
Типо Лит «Пэр Соц.-Революц.»
1917 г

فکرنگ آیینه‌سی آلوده زنگ	روح روشن ضمیر اولوری نور

اخلاق تربیه‌سی

اخلاق تربیه‌سی: انسانلارگه اینگ مهم زیاده شرف بلند درجه بیرگوچی اخلاق تربیه‌سیدور. بزاولکی درسده تربیه ایله درس آراسیده فرق بار دیدوک چونکه: درس آلوچی بلوچی، تربیه آلوچی عمل قیلوچی دیمکدور.

شونینگ اوچون تربیه قیلوچی معلملارنینگ اوزلاری علملاریگه عامل بولوب شاگردلارگه هم بیرگان درسلارینی عمل ایله چاتوشتوروب اورگاتمکلاری لازمدور. بوروش تعلیم ایله بیریلگان درس و معلومات شاگردلارنینگ دلیگه تیز تاثیر قیلوب ملای باعمل بولورلار. رسول اکرم نبی محترم صلی الله علیه افندیمز «اینگ یامان کشیلار علمیگه عمل قیلمایدرگان کشیلار» دیمیشلار.

اگر تربیه قیلوچی معلم اوزی عالم بولوب عمل سز بولسه بونینگ هم شاگردلارنینگ اخلاقیگه زور تاثیری بولادور. «داملانینگ اوزی فلان جایده فلان ایشنی قیلدی. اما بزلارگه قیلماگلار حرامدور دیب وعظ ایتادور» دیب فکر و خیاللاریگه بویله شک و شبهه توشوب قالادور.

بیت

منبر اوزره جلوه ایلاب وعظ ایتارلار قیلیب دبدبه	اوزلارین خلوتده کورساتگانی قیلماقده ایمیش
اینچه سودیرلار زربه آلتون کومش اسبابیله	بلسه‌ز مقصودلاری قولتوقغه اورماقده ایمیش

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1.Matnshunoslik deganda nimani tushunasiz?

2.Manbashunoslik deganda nimani tushunasiz?

3.Toshbosma asar deganda qanday asarni tushunasiz?

4.Qo‘lyozma asar deganda qanday asarni tushunasiz?

5.Poygir deganda nimani tushunasiz?

6.Mistar deganda nimani tushunasiz?

7.Mixrak deganda nimani tushunasiz?

8.Sahhof so‘zining ma’nosini tushuntiring.

9.Samarqand qog‘ozi haqida ma’lumot bering.

10.Tanqidiy matn deganda nimani tushunasiz?

11.O‘zbekistonning mashhur matnshunoslaridan kimlarni bilasiz?

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.

2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.

3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi»,1989 y.

ESKI O‘ZBEK YOZUVI FANIDAN TEMATIK TEST SAVOLLARI

№ 1 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Eski o‘zbek alifbosi qaysi alifboga asoslangan?

uyg‘ur

hind

arab

turk

№ 2 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Arab alifbosida nechta harf bor?

26

30

28

32

№ 3 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Arab-o‘zbek alifbosida nechta harf bor?

28

30

26

32

№ 4 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Arab alifbosidagi munfasil harflar soni nechta?

6

5

7

4

№ 5 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Arab alifbosidagi muttasil harflar soni nechta?

25

24

23

22

№ 6 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Munfasil harflar yozuvda necha ko‘rinishda bo‘ladi?

3

2

4

5

№ 7 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Muttasil harflar yozuvda necha koʻrinishda boʻladi?

2

3

4

5

№ 8 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Harf yasovchi unsurlar soni nechta?

17

16

15

18

№ 9 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“ٮ” unsuri orqali yasalgan harflar nechta?

3

2

4

5

№ 10 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

"ح" unsuri orqali yasalgan harflar nechta?

4

3

2

5

№ 11 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

"د" unsuri orqali yasalgan harflar nechta?

3

2

4

5

№ 12 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

"ر" unsuri orqali yasalgan harflar nechta?

2

4

5

3

№ 13 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“س” unsuri orqali yasalgan harflar nechta?

3

4

2

5

№ 14 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“ص” unsuri orqali yasalgan harflar nechta?

3

4

2

5

№ 15 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“ط” unsuri orqali yasalgan harflar nechta?

3

2

4

5

№ 16 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“ک” unsuri orqali yasalgan harflar nechta?

2

3

4

5

№ 17 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Qaysi qatorda munfasil harflarning nomlanishi to‘g‘ri berilgan?

Alif, dol, zol, re, ze, j:e, vov

Alif, dol, zol, be, ze, j:e, vov

Alif, dol, zol, se, ze, j:e, vov

Alif, dol, zol, re, fe, j:e, vov

№ 18 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Qaysi qatorda muttasil harflarning nomlanishi to‘g‘ri berilgan?

Qof, kof, jim, vov, sod, shin, hoyi havvaz

Qof, kof, jim, dol, sod, shin, hoyi havvaz

Qof, kof, jim, nun, sod, shin, hoyi havvaz

Qof, kof, jim, alif, sod, shin, hoyi havvaz

№ 19 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“ى”, “ه”, “و”, “ن” harflarining nomlari toʻgʻri koʻrsatilgan qatorni toping?

yo, hoyi havvaz, vovi, nun

yo, hoyi havvaz, vovu, nun

yo, hoyi havvaz, vova, nun

yo, hoyi havvaz, vov, nun

№ 20 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“م”, “ل”, “گ”, “ک” harflarining nomlari toʻgʻri koʻrsatilgan qatorni toping?

mim, lomi, gof, kof

mim, lom, gof, kof

mim, lomu, gof, kof

mim, loma, gof, kof

№ 21 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“ف”, “ق”, “ع”, “غ” harflarining nomlari toʻgʻri koʻrsatilgan qatorni toping?

fe, qofi, ayn, gʻayn

fe, qofu, ayn, gʻayn

fe, qof, ayn, gʻayn

fe, qofa, ayn, gʻayn

№ 22 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“ص”, “ض”, “ط”, “ظ” harflarining nomlari to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni toping?

sod, zud, to, zo

sod, zod, to, zo

sod, zid, to, zo

sod, zod, tu, zo

№ 23 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“س”, “ش”, “ق”, “ه” harflarining nomlari to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni toping?

sin, shin, quf, hoyi havvaz

sin, shin, qef, hoyi havvaz

sin, shin, qof, hoyi havvaz

sin, shon, qof, hoyi havvaz

№ 24 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“ج”, “چ”, “ح”, “خ” harflarining nomlari to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni toping?

jim,. chum, hoyi hutti, xe

jim,. cham, hoyi hutti, xe

jim,. chem, hoyi hutti, xe

jim,. chim, hoyi hutti, xe

№ 25 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“و”, “ر”, “ز”, “ژ” harflarining nomlari toʻgʻri koʻrsatilgan qatorni toping?

vov, ri, zi, j:i

vov, ro, zo, j:o

vov, ru, zu, j:u

vov, re, ze, j:e

№ 26 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“ب”, “پ”, “ت”, “ث” harflarining nomlari toʻgʻri koʻrsatilgan qatorni toping?

bi, pi, ti, si

be, pe, te, se

bo, po, to, so

ba, pa, ta, sa

№ 27 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“ا”, “ل”, “م”, “ق” harflarining nomlari toʻgʻri koʻrsatilgan qatorni toping?

Alif, kalim, mim, yo

Alif, lom, mim, yo

Alif, kalom, mim, yo

Alif, kalom, mum, yo

№ 28 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Qisqa unlilarni ifoda etuvchi harakatlar soni nechta?

2

4

3

5

№ 29 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Eski yozuvda unlilarni ifoda etuvchi harflar qaysilar?

alif, ayn, yo

alif, g‘ayn, yo

alif, lom, yo

alif, vov, yo

№ 30 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Harakatlarning forscha nomlari qaysi qatorda to‘g‘ri berilgan?

zabar, zir, po‘sh

zabar, zir, push

zabar, zir, pish

zabar, zir, pash

№ 31 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Harakatlarning arabcha nomlari qaysi qatorda to‘g‘ri berilgan?

fatha, kisra, damma

fatha, kusra, damma

fatha, kasra, damma

fathu, kasra, damma

№ 32 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Arab satr ustki belgilari qaysi qatorda to‘g‘ri ko‘rsatilgan?

tashdid, tanvin, sekun, hamza, vasla, madda

tashdid, taskin, sukun, hamza, vasla, madda

tabdil, tanvin, sukun, hamza, vasla, madda

tashdid, tanvin, sukun, hamza, vasla, madda

№ 33 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“tashdid” so‘zi qanday ma’noni anglatadi?

belgilash

ikkilantirish

bo‘ron

shovqin

№ 34 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“sukun” soʻzi qanday ma’noni anglatadi?

tezlik

salqin

toʻxtash

soʻlim

№ 35 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“madda” soʻzi qanday ma’noni anglatadi?

coʻzish

murpdli

maqsadli

koʻmak

№ 36 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

vov harfi soʻz boshida kelsa qanday oʻqiladi?

v

u

o

e

№ 37 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

vov harfi so‘z o‘rtasida undoshdan so‘ng kelsa qanday o‘qiladi?

o yoki i

a yoki e

u yoki o‘

i yoki v

№ 38 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

vov harfi so‘z o‘rtasida unlidan so‘ng kelsa qanday o‘qiladi?

v

u

o

e

№ 39 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

vov harfi so‘z oxirida undoshdan so‘ng kelsa qanday o‘qiladi?

o yoki i

a yoki e

u yoki o‘

i yoki v

№ 40 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

vov harfi so‘z oxirida unlidan so‘ng kelsa qanday o‘qiladi?

u

v

o

e

№ 41 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

yo harfi so‘z boshida kelsa qanday o‘qiladi?

u

y

o

e

№ 42 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

yo harfi so‘z o‘rtasida undoshdan so‘ng kelsa qanday o‘qiladi?

i yoki e

o yoki i

a yoki e

i yoki v

№ 43 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

yo harfi so‘z o‘rtasida unlidan so‘ng kelsa qanday o‘qiladi?

u

o

y

e

№ 44 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

yo harfi so‘z oxirida undoshdan so‘ng kelsa qanday o‘qiladi?

u

o

e

i

№ 45 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Vov harfi so‘z oxirida unlidan so‘ng kelsa qanday o‘qiladi?

u

o

e

y

№ 46 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

So‘z boshida alif harfi madda belgisini olgan holda kelsa qanday o‘qiladi?

a

o

e

i

№ 47 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

So‘z boshida alif –yo harfiy birikmalari qanday o‘qiladi?

o yoki u

a yoki i

i yoki e

e yoki o‘

№ 48 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

So‘z boshida alif –vov harfiy birikmalari qanday o‘qiladi?

o yoki u

a yoki i

u yoki o‘

e yoki a

№ 49 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

So‘z boshida yo –vov harfiy birikmalari qanday o‘qiladi?

yu

yo‘

ev

yv

№ 50 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

So‘z boshida yo –alif harfiy birikmalari qanday o‘qiladi?

yu yoki ye

ye yoki yo‘

yi yoki yy

ya yoki yo

№ 51 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

So‘z boshida «i» cho‘ziq unlisini ifoda etish uchun qaysi harflar birga yoziladi?

alif va vov harflari birga yoziladi

alif va yoy harflari birga yoziladi

maddli alif yoziladi

yoyning o‘zi yoziladi

№ 52 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Soʻz boshida «u» choʻziq unlisini ifoda etish uchun qaysi harflar birga yoziladi?

alif va vov harflari birga yoziladi

alif va yoy harflari birga yoziladi

maddli alif yoziladi

vovning oʻzi yoziladi

№ 53 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Soʻz boshida «oʻ» unlisini ifoda etish uchun qaysi harflar birga yoziladi?

alif va yoy harflari birga yoziladi

maddli alif yoziladi

alif va vov harflari birga yoziladi

vovning oʻzi yoziladi

№ 54 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Soʻz boshida «ye» unlisini ifoda etish uchun qaysi harflar birga yoziladi?

alif va vov xariflari birga yoziladi

maddli

alif va yoy harflari birga yoziladi

yoyning oʻzi yoziladi

№ 55 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

So‘z boshida «e» unlisini ifoda etish uchun qaysi harflar birga yoziladi?

alif va vov harflari birga yoziladi

alif va yoy harflari birga yoziladi

maddli alif yoziladi

yoyning o‘zi yoziladi

№ 56 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“Hurufi mufasila” birikmasi qanday ma’no anglatadi?

Bir tomonlama qo‘shiluvchi harflar

Ikki tomonlama qo‘shiluvchi harflar

Bir ko‘rinishli harflar

Ikki ko‘rinishli harflar

№ 57 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“Hurufi muttasila” birikmasi qanday ma’no anglatadi?

bir tomonlama qo‘shiluvchi harflar

Bir ko‘rinishli harflar

Ikki ko‘rinishli harflar

Ikki tomonlama qo‘shiluvchi harflar

№ 58 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Arab alifbosidagi nechta harf forslar tomonidan kiritilgan?

4

3

2

1

№ 59 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

«va» bogʻlovchisi yozuvda qanday ifodalanadi?

vov harfi yordamida

vov va alif harfi yordamida

vov va hoyi havvax yordamida

alif va vov yordamida

№ 60 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

re, ze, je harflari yozuvda necha koʻrinishli boʻladi?

3

2

1

4

№ 61 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

jim? chim? hoyi hutti va xe harflari yozuvda necha ko‘rinishli bo‘ladi?

3

2

4

1

№ 62 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

o‘yin so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

اوین

آوین

اویین

آویین

№ 63 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

non so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

نان

ناان

نآن

نوان

№ 64 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

oydin so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

ایدیین

آییدیین

ایدین

آیدین

№ 65 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

yulduz so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

یوولدووز

یولدوز

یلدز

یولدز

№ 66 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Hoyi havvaz harfi so‘z oxirida undoshdan so‘ng kelsa, qaysi tovushni ifoda etadi?

x

a

h

o

№ 67 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Hoyi havvaz harfi soʻz oxirida unlidan soʻng kelsa, qaysi tovushni ifoda etadi?

x

a

o

h

№ 68 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Hoyi havvaz harfi soʻz boshida kelsa, qaysi tovushni ifoda etadi?

h

u

a

o

№ 69 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

lab soʻzi qaysi qatorda toʻgʻri yozilgan?

لب

لاب

لآب

لااب

№ 70 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Qaysi qatorda munfasil harflarning xususiyati berilgan?

o‘zidan keyingi harfga qo‘shiladi.

o‘zidan oldingi harfga qo‘shilmaydi

o‘zidan keyingi harfga qo‘shilmaydi.

hamma javob to‘g‘ri

№ 71 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Qaysi qatorda muttasil harflarning xususiyati berilgan?

o‘zidan keyingi harfga qo‘shilmaydi.

o‘zidan keyingi harfga qo‘shiladi.

o‘zidan oldingi harfga qo‘shilmaydi.

o‘zidan oldingi harfga qo‘shiladi.

№ 72 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

So‘z boshida alif harfi ustiga zabar belgisi qo‘yilsa qanday o‘qiladi?

i

u

a

o‘

№ 73 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

So‘z boshida alif harfi ustiga zir belgisi qo‘yilsa qanday o‘qiladi?

u

o

a

i

№ 74 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

So‘z boshida alif harfi ustiga pish belgisi qo‘yilsa qanday o‘qiladi?

i

a

u

o

№ 75 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Arab-o‘zbek alifbosidagi re harfining shakldoshlari nechta?

4

5

6

3

№ 76 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Arab-o‘zbek alifbosidagi sin harfining shakldoshlari nechta?

3

2

4

5

№ 77 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Arab-o‘zbek alifbosidagi sod harfining shakldoshlari nechta?

1

3

2

4

№ 78 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Arab-o‘zbek alifbosidagi be harfining shakldoshlari nechta?

5

4

6

7

№ 79 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Arab-o‘zbek alifbosidagi jim harfining shakldoshlari nechta?

4

3

5

6

№ 80 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Alif harfi ustiga «fatha» belgisi qo‘yilsa qaysi unlini ifodalaydi?

a

i

o

u

№ 81 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Alif harfi ostiga «kasra» belgisi qo‘yilsa qaysi unlini ifodalaydi?

a

o

i

u

№ 82 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Alif harfi ustiga «zamma» belgisi qo‘yilsa qaysi unlini ifodalaydi?

a

i

o

u

№ 83 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

So‘z boshida madd belgisini olgan alif qanday o‘qiladi?

o

a

i

u

№ 84 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Ayn harfi ustiga «fatha» belgisi qo‘yilsa qaysi unlini ifodalaydi?

a

i

o

u

№ 85 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Ayn harfi ostiga «kasra» belgisi qoʻyilsa qaysi unlini ifodalaydi?

a

i

o

u

№ 86 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Ayn harfi ustiga «zamma» belgisi qoʻyilsa qaysi unlini ifodalaydi?

u

a

i

o

№ 87 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Soʻz boshida alif harfini «o» tarzida oʻqish uchun qanday belgidan foydalaniladi ?

madd

fatha

tashdid

sukun

№ 88 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“t” tovushini ifodalovchi harflar soni qancha?

2

4

3

1

№ 89 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“z” tovushini ifodalovchi harflar soni qancha?

2

3

4

1

№ 90 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“s” tovushini ifodalovchi harflar soni qancha?

2

1

4

3

№ 91 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Ligatura so‘zining ma’nosi nima?

diftong

oxirgi harf

qo‘shaloq harf

harfning alohida shakli

№ 92 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“tegirmon” so‘zi to‘g‘ri yozilgan qatorni aniqlang.

تگيرمان

تيگيرمان

تيگرمان

تگرمن

№ 93 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“terak” so‘zi to‘g‘ri yozilgan qatorni aniqlang.

تراک

تيرک

ترک

تيراک

№ 94 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“nozir” so‘zi to‘g‘ri yozilgan qatorni aniqlang.

ناذر

ناضر

ناظر

نازر

№ 95 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“mahkama” so‘zi to‘g‘ri yozilgan qatorni aniqlang.

محکامه

محکمه

ماحکمه

محکما

№ 96 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“hamroh” so‘zi to‘g‘ri yozilgan qatorni aniqlang.

هامراه

هاماراه

همراه

هماراه

№ 97 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“ta’lim” so‘zi to‘g‘ri yozilgan qatorni aniqlang.

تاعلیم

تعلم

تاعلم

تعلیم

№ 98 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“muallim” so‘zi to‘g‘ri yozilgan qatorni aniqlang.

معلم

موعلم

معلیم

معللیم

№ 99 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“mudarris” so‘zi to‘g‘ri yozilgan qatorni aniqlang.

مدرس

مودرس

مودارس

مدارس

№ 100 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“tafakkur” so‘zi to‘g‘ri yozilgan qatorni aniqlang.

تافاککور

تفکر

تافکور

تافکر

№ 101 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

“mardi maydon” birikmasi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

مارد میدان

مرد مایدان

مرد میدان

مردی میدان

№ 102 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

“oynai jahon” birikmasi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

آیانا جهان

آییانا جاهان

آیانا جهن

آییانا جهان

№ 103 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

“dardi sar” birikmasi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

درد سار

درد سر

دارد سار

دردی سر

№ 104 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

“nuqtai nazar” birikmasi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

نقطه نظر

نوقطه نظر

نقطه ی نظر

نقطه ناظر

№ 105 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

“dardi bedavo” birikmasi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

درد بیدوا

دارد بیدوا

دردی بیدوا

درد بیداوا

№ 106 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

“tolibi ilm” birikmasi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

طالب علم

طالبی علم

طالب عیلم

طلب علم

№ 107 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

“ahli ulamo” birikmasi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

اهلی علما

اهل عولما

اهل علما

اهل علاما

№ 108 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

“vaiziri a’zam” birikmasi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

وازیر عظم

وزیر عظم

وزیری عظم

وزیر عاظم

№ 109 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

“obi dida” birikmasi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

آبی دیده

آب دییده

اب دیده

آب دیده

№ 110 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

“minorai kalon” birikmasi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

مینارہ ی کلان

منارہ کلان

منارہ ی کلان

منارہ یی کلان

№ 111 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«Kavkab» so‘zining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

yulduz

quyosh

oy

ko‘cha

№ 112 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«Qamar» soʻzining manosi toʻgʻri koʻrsatilgan qatorni aniqlang?

quyosh

oy

yulduz

bulut

№ 113 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«Abr» soʻzining manosi toʻgʻri koʻrsatilgan qatorni aniqlang?

bulut

quyosh

oy

osmon

№ 114 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«Shinavanda» soʻzining manosi toʻgʻri koʻrsatilgan qatorni aniqlang?

eshituvchi

qiziquvchi

boruvchi

kutuvchi

№ 115 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«kushanda» soʻzining manosi toʻgʻri koʻrsatilgan qatorni aniqlang?

zarar keltiruvchi

taom tayyorlovchi

oʻldiruvchi

eshituvchi

№ 116 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Forsiy izofa berilgan qatorni koʻrsating?

maxbub-ul-qulub, shajari turk, ayni vaqt

ruyi rost, asos-ul-balogʻa, Buxoroi Sharif

obi diyda, devonai Mashrab, abad ul-abad

nuqtai nazar, tarjimai xol, ruyi zamin

№ 117 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Arabiy izofa berilgan qatorni belgilang

oshiqi beqaror, boʻstoni Sadiy, arzi xol

obi ravon, sarvi gul, xoki poy

Xayrat-ul-abror, Tazkirat ush-shuaro, Ravzat us-safo

Saddi Iskandariy, sizu biz, dardi sar

№ 118 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«Sod» harfi bilan yoziladigan arab tilidan oʻzlashgan soʻzlar qatorini koʻrsating?

tassavur, sadoqat, sabr

vas, xos, taskin

safar, sayyod, taqsim

safo, miskin, sekin

№ 119 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«Se» harfi bilan yoziladigan arab tilidan oʻzlashgan soʻzlar qatorini koʻrsating?

shaxs, hadis, soniy

sabab, sakkiz, mastura

tarsaki, sanobar, sulton

musaddas, musamman, muxammas

№ 120 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«Zo» harfi bilan yoziladigan arab tilidan oʻzlashgan soʻzlar qatorini koʻrsating?

zokir, mazkur, zikir

zulum , hazar, hofiz

zar, zarb, zaxm

zaxmat, mazxab, zafar

№ 121 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«Zol» harfi bilan yoziladigan arab tilidan o‘zlashgan so‘zlar qatorini ko‘rsating?

mazkur, zikr, muzokara,

zulum , zoxir, mazlum

zar, zokir, zaxm

zarin, zilol, zarb

№ 122 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«Ze» harfi bilan yoziladigan arab tilidan o‘zlashgan so‘zlar qatorini ko‘rsating?

zar, uzum, daroz

zulum , zoxir, mazlum

zarb, mazkur, zikr

zar, zokir, zehn

№ 123 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«Te» harfi bilan yoziladigan arab tilidan o‘zlashgan so‘zlar qatorini ko‘rsating?

toat, talat, taxmin

matlab, maktub, taskin

takkabur, tassavur, maktab

zaxm, zirota, zafaron

№ 124 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«Hoyi hutti» harfi bilan yoziladigan arab tilidan oʻzlashgan soʻzlar qatorini koʻrsating?

hamda, hadis, hamkor

hokim, ahvol, harakat

hunar, maxkum, xandasa

hamdard, xavas, mehmon

№ 125 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«Zod» harfi bilan yoziladigan arab tilidan oʻzlashgan soʻzlar qatorini koʻrsating?

mazmun, zobit, zid

zar, Zokir, zaxm

lafz, zafar, intizom

zaxm, zirota, zafaron

№ 126 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Qaysi qatordagi soʻzlar qisqa «i» unlisi bilan yoziladi?

bilim, fil, tir, shir, gil

ism, ilm, idrok, shir, tir

intizom, iftixor, ildiz, daqiqa

kitob, ilm, dil, ism, ishq,

№ 127 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«mashrab» soʻzi toʻgʻri yozilgan qatorni aniqlang?

ماشرب

مشرب

مشراب

ماشراب

№ 128 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«munajjim» soʻzi toʻgʻri yozilgan qatorni aniqlang?

مونجم

منلجم

منجم

منجیم

№ 129 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«intizom» soʻzi toʻgʻri yozilgan qatorni aniqlang?

انتضام

انتظام

انتذام

انتزام

№ 130 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«zehn» soʻzi toʻgʻri yozilgan qatorni aniqlang?

ذهن

زهن

ضهن

ظهن

№ 131 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Abjad hisobidagi sakkiz atamaning birinchisi toʻgʻri koʻrsatilgan qatorni ariqlang?

abjad

havvaz

hutti

kalaman

№ 132 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Abjad hisobidagi sakkiz atamaning ikkinchisi toʻgʻri koʻrsatilgan qatorni ariqlang?

kalaman

sa’faz

havvaz

qarashat

№ 133 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Abjad hisobidagi sakkiz atamaning uchinchisi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

hutti

sa’faz

qarashat

saxaz

№ 134 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Abjad hisobidagi sakkiz atamaning to‘rtinchisi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

qarashat

saxaz

kalaman

zazag‘

№ 135 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Abjad hisobidagi sakkiz atamaning beshinchisi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

saxaz

zazag‘

kalaman

sa’fas

№ 136 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Abjad hisobidagi sakkiz atamaning oltinchisi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

qarashat

zazag‘

kalaman

havvaz

№ 137 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Abjad hisobidagi sakkiz atamaning yettinchisi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

abjad

saxaz

qarashat

zazag‘

№ 138 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Abjad hisobidagi sakkiz atamaning sakkkizinchisi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

kalaman

abjad

qarashat

zazag‘

№ 139 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«sadoqat» so‘zi to‘g‘ri yozilgan qatorni aniqlang?

ثداقت

سداقت

صاداقات

صداقت

№ 140 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«zarar» so‘zi to‘g‘ri yozilgan qatorni aniqlang?

زرر

ذرر

ظرر

ضرر

№ 141 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

So‘zda biror harfni ikkinlantirish uchun qaysi belgidan foydalanamiz ?

fatha

sukun

tashdid

madd

№ 142 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

So‘zda biror harfni to‘xtatish uchun qaysi belgidan foydalanamiz ?

sukun

fatha

tashdid

madd

№ 143 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

“Ligatura” so‘zining ma’nosi qaysi qatorda to‘g‘ri ko‘rsatilgan.

qo‘shaloq harf

bosh harf

harfning alohida shakli

Alif va lom harfiy birikmasi

№ 144 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

“alifi maqsura” birikmasining ma’nosi qaysi qatorda to‘g‘ri ko‘rsatilgan.

qaysar alif

qusurli alif

maqsadli alif

muqobil alif

№ 145 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

“vovi zoida” birikmasining ma’nosi qaysi qatorda to‘g‘ri ko‘rsatilgan.

topilgan vov

yozilgan vov

muqobil vov

orttirilgan vov

№ 146 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«gil» so‘zining manosi to‘g‘ri berilgan qatorni ko‘rsating?

gul

yer

yer va suv

tuproq

№ 147 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«maraz» so‘zining manosi to‘g‘ri berilgan qatorni ko‘rsating?

kasal

kamchilik

qusur

muhr

№ 148 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«Burj» so‘zining manosi to‘g‘ri berilgan qatorni ko‘rsating?

aylanmoq

ko‘rinmoq

yasanmoq

boylanmoq

№ 149 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«Muamo» so‘zi qaysi tildan olingan?

arab

fors

mo‘g‘il

turk

№ 150 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Harfiy sanatlarda «tajnis» so‘zi qanday manoni ifoda etadi?

yashiringan

bezanmoq

hech qanday manoga yega yemas

biror narsa bilan o‘xshash bo‘lmoq

№ 151 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Harfiy sanatlarda «muvashshax» so‘zi qanday manoni ifoda etadi?

biror narsa bilan o‘xshash bo‘lmoq

yashiringan

bezanmoq

hech qanday manoga ega emas

№ 152 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

nazm so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

ناظم

نظیم

نزم

نظم

№ 153 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

axloq so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

اخلاق

اخیلاق

اخلق

آخیلاق

№ 154 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

xulq so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

خلق

خولق

خليق

خوليق

№ 155 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

saodat so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

ساعادت

سعادت

ساعادات

سعدت

№ 156 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

sabr so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

صابر

صبير

صبر

صابير

№ 157 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

bahor so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

باهار

بهر

باهر

بهار

№ 158 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

navro‘z so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

ناوروز

نوروز

نورووز

نووورووز

№ 159 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

madaniyat so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

مادنيت

مدانيت

ماادنييت

مدنيت

№ 160 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

mag‘rib so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

مغرب

ماغرب

مغريب

ماغريب

№ 161 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

ini so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

انى

اينيى

اينى

ايينيى

№ 162 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

og‘a so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

اغا

آغا

عاغا

عغه

№ 163 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

najjor so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

ناجار

نجّار

ناججار

نجار

№ 164 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

tujjor so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

تجّار

تجار

توججار

توجار

№ 165 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

mahkuma so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

ماحکومه

محکوما

محکومه

ماحکوما

№ 166 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

tahsil so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

تاحصيل

تحسيل

تحثيل

تحصيل

№ 167 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

tadbir so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

تادبير

تدبير

تدبيير

تدبر

№ 168 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

mavzu so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

موضوع

مضوع

موضع

مضع

№ 169 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

oqil so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

عاقل

عقل

عاقیل

عقیل

№ 170 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

tazkira so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

تاذکیره

تذکییره

تذکیره

تذکره

№ 171 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

asar so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

اصر

اثر

اسر

اسار

№ 172 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

guzar so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

گذر

گوذر

گذار

گوذار

№ 173 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

valad so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

ولد

والاد

ولاد

الولاد

№ 174 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

rahnamo so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

رهنما

رهناما

رهنامه

راهناما

№ 175 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

markab so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

مارکب

مرکاب

مرکب

مارکاب

№ 176 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

muallim so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

موعلم

معليم

معلم

موعليم

№ 177 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

bitik so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

بتيک

بيتک

بتک

بيتيک

№ 178 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

kent soʻzi qaysi qatorda toʻgʻri yozilgan?

کنت

کینت

کنیت

کینیت

№ 179 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

goʻsha soʻzi qaysi qatorda toʻgʻri yozilgan?

گشه

گووشه

گوشا

گوشه

№ 180 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Forsiy izofa nima?

Ikki soʻzning oʻzaro bogʻlanishi

Aniqlovchi aniqlanmishning oʻzaro bogʻlanishi

Ot va feʼlning sintaktik aloqasi

Barcha javoblar toʻgʻri

№ 181 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Arabiy izofa berilmagan qatorni toping.

لسان الطير

كمال الدين

شجرۀ تورک

عبد الله

№ 182 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

O‘zbek tilidagi barakallo, inshoolloh so‘zlari...

Arab tilidan o‘zlashgan, so‘z birikmasi

Arab tilidan o‘zlashgan, so‘z birikmasi emas

Fors tilidan o‘zlashgan, so‘z birikmasi

Fors tilidan o‘zlashgan, so‘z birikmasi emas

№ 183 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Fors izofasida «i» bog‘lovchisi qachon yozuvda ifodalanmaydi?

aniqlovchi «o», «u» unlilari bilan tugasa

aniqlanmish «o», «u» unlilari bilan tugasa

aniqlovchi undosh harf bilan tugasa

aniqlanmish undosh harf bilan tugasa

№ 184 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Arab izofasida aniqlovchining birinchi harfi qachon tashdid belgisini oladi?

aniqlovchining birinchi harfi shamsiy bo‘lsa

har doim

aniqlovchining birinchi harfi qamariy bo‘lsa

artikl tarkibidagi lom o‘qilsa

№ 185 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Arab izofasida aniqlik artikli tarkibidagi **lom** qachon o‘qilmaydi?

har doim

aniqlovchining birinchi harfi qamariy bo‘lsa

artikl tarkibidagi lom o‘qilsa

aniqlovchining birinchi harfi shamsiy bo‘lsa

№ 186 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Quyida berilgan forsiy birikmalar qatorini aniqlang.

nuqtayi nazar, tarjimayi hol, ro‘yi zamin

Mahbub-ul-qulub, Shajarayi turk, ayni vaqt

ro‘yi rost, Asos-ul-balog‘a, Buxoroyi Sharif

obi diyda, devonayi Mashrab, abad ul-abad

№ 187 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Alifbodagi harflar ketma-ketligi toʻgʻri berilgan qatorni belgilang.

ا ب پ ت ث چ ج ح خ د ذ ر ز ژ س ش ض ص ط ظ ع غ ف ق ك گ ل م ن و ه ی

ا ب پ ت ث چ ج ح خ د ذ ر ز ژ ط ظ س ش ض ص ع غ ف ق ك گ ل م ن و ه ی

ا ب پ ت ث د ذ ر ز ژ چ ج ح خ س ش ط ظ ض ص ع غ ف ق ك گ ل م ن و ه ی

ا ب پ ت ث چ ج ح خ د ذ ر ز ژ س ط ظ ع غ ف ق ش ض ص ك گ ل م ن و ه ی

№ 188 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Muchal yilini hisoblash arifmetik amali qaysi qatorda toʻgʻri izohini topgan?

(1990-9):12 (qoldiq muchalga teng)

1990:(9+12) (qoldiq muchalga teng)

(1990+9):12 (qoldiq muchalga teng)

(1990-9)-12 (qoldiq muchalga teng)

№ 189 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Xorazm soʻzi qaysi qatorda toʻgʻri yozilgan?

خارزم

خآرزیم

خارزیم

خوارزم

№ 190 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

taqvo so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

طقوا

تقوا

تقوی

تاقوا

№ 191 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

xohish so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

خاخيش

هاهيش

حاحيش

خواهش

№ 192 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

fatvo so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

فتوی

فاتوا

فاتوآ

فتوا

№ 193 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

ustuxon so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

استخوان

اوستوخان

استوخان

اوستووخوان

№ 194 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Muso so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

موسا

موصا

موسی

موثا

№ 195 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

xobgoh so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

خابگاه

خوابگاه

حابگاه

هابگاه

№ 196 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

kitobxon so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

كيتابخان

كيتابحان

كتابهان

كتابخوان

№ 197 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

iso so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

عيسا

ايسآ

عيسى

ايسا

№ 198 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

ahvol so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

عحوال

اخوال

اهوال

احوال

№ 199 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

qasaba so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

قصبه

قثبه

قسبه

قثبا

№ 200 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

aqrab so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

عقرب

اقراب

اقرب

عقراب

№ 201 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

tashakkur so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

تشککور

تشاکر

تشکر

تاشاکور

№ 202 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

ulamo so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

اولاما

عولاما

عولاما

علما

№ 203 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

hudud so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

خدود

حدود

هدود

خودود

№ 204 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

maqbara so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

مقبره

ماقبره

ماقبرا

مقبرا

№ 205 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi oʻzbek tiliga oʻzlashgan forsiy izofaning ma’nosi qaysi qatorda toʻgʻri berilgan? (**درد بیدوا**)

Davosiz dard

Dard va davo

Dardning davosi

Bedavoning dardi

№ 206 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi oʻzbek tiliga oʻzlashgan forsiy izofaning ma’nosi qaysi qatorda toʻgʻri berilgan? (**آرام جان**)

Oromning joni

Orom va jon

Jon oromi

Orom

№ 207 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi oʻzbek tiliga oʻzlashgan forsiy izofaning ma’nosi qaysi qatorda toʻgʻri berilgan? (**اهل علم**)

Ilmlar aholisi

Aholining ilmi

Ahil olimlar

Ilm ahli

№ 208 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi o‘zbek tiliga o‘zlashgan forsiy izofaning ma’nosi qaysi qatorda to‘g‘ri berilgan? (**درد سر**)

Dard va bosh

Bosh og‘rig‘i

Og‘riqli bosh

Bodh va og‘riq

№ 209 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi o‘zbek tiliga o‘zlashgan forsiy izofaning ma’nosi qaysi qatorda to‘g‘ri berilgan? (**ذات مبارک**)

Zotingiz muborak bo‘lsin

Tabarruk zot

Zot va muborak

Barcha javoblar to‘g‘ri

№ 210 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi o‘zbek tiliga o‘zlashgan forsiy izofaning ma’nosi qaysi qatorda to‘g‘ri berilgan? (**روی زمین**)

Yuz va zamin

Yerning to‘g‘risi

Yer yuzi

Barcha javoblar to‘g‘ri

№ 211 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi oʻzbek tiliga oʻzlashgan forsiy izofalarning ma’nosi qaysi qatorda toʻgʻri berilgan? (**وزير عظم**)

Buyuk (bosh) vazir

Vazir va a’zam

A’zamning vaziri

Barcha javoblar toʻgʻri

№ 212 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi oʻzbek tiliga oʻzlashgan forsiy izofalarning ma’nosi qaysi qatorda toʻgʻri berilgan? (**لب خندان**)

Lab va xandon

Xandonning labi

Barcha javoblar toʻgʻri

Kulguvchi lab

№ 213 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi oʻzbek tiliga oʻzlashgan forsiy izofalarning ma’nosi qaysi qatorda toʻgʻri berilgan? (**بلاى نفس**)

Baloli nafs

Nafs balosi

Baloning nafsi

Barcha javoblar toʻgʻri

№ 214 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi o‘zbek tiliga o‘zlashgan arabiy izofalarning ma’nosi qaysi qatorda to‘g‘ri berilgan? (مجالس النفائس)

Nafosat majlisi

Nafosatli majlis

Nafis majlislar

Nafosatlilar majlisi

№ 215 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi o‘zbek tiliga o‘zlashgan arabiy izofalarning ma’nosi qaysi qatorda to‘g‘ri berilgan? (شمس الدين)

Diniy quyosh

Otashparastlik

Barcha javoblar to‘g‘ri

Dinning quyoshi

№ 216 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi o‘zbek tiliga o‘zlashgan arabiy izofalarning ma’nosi qaysi qatorda to‘g‘ri berilgan? (لسان الطير)

Qush tili

Qush nutqi

Tildan chiqqan qush

Til va qush

№ 217 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi oʻzbek tiliga oʻzlashgan arabiy izofalarning ma’nosi qaysi qatorda toʻgʻri berilgan? (طالب العلم)

Ilm talab qiluvchi

Ilm talab qilish

Ilmlar talabi

Talaba va ilm

№ 218 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi oʻzbek tiliga oʻzlashgan arabiy izofalarning ma’nosi qaysi qatorda toʻgʻri berilgan? (جمال الدين)

Jamoliy din

Dinning jamoli

Dindor koʻrinishi

Jamolli din

№ 219 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi oʻzbek tiliga oʻzlashgan arabiy izofalarning ma’nosi qaysi qatorda toʻgʻri berilgan? (ميزان الاوزان)

Oʻlchamning oʻlchami

Mizon ogʻirligi

Vaznlar oʻlchami

Mezon tarozusi

№ 220 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi o‘zbek tiliga o‘zlashgan arabiy izofalarning ma’nosi qaysi qatorda to‘g‘ri berilgan? (مجالس النفائس)

Majlis nafosati

Majlis va nazokat

Nafislikni ko‘rinishi

Nafis majlislar

№ 221 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi o‘zbek tiliga o‘zlashgan arabiy izofalarning ma’nosi qaysi qatorda to‘g‘ri berilgan? (قصص الانبيادان)

Nabilar hikmatli so‘zlari

Payg‘ambarlar qissasi

Anbiyoning qasosi

Barcha javoblar to‘g‘ri

№ 222 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«sayyod» so‘zining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniklang?

kezuvchi

yulduz

ovchi

makon

№ 223 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

***Padar, dard, dil, bsyor* so‘zlari qaysi tildan o‘zlashgan?**

fors

arab

uyg‘ur

turk

№ 224 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

***Takkabur, tasavvur, taxmin, ta’kid* so‘zlari kaysi tildan o‘zlashgan?**

arab

fors

uyg‘ur

turk

№ 225 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Arab tilidan o‘zlashgan so‘zlar qatorini toping?

gul, olma, katta, guliston

zabon, mehr, bezak, kotib

avlod, ajdod, tarix, ta’lim

mahbub, kog‘oz, nuqta, dasturxon

№ 226 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Arab tilidan oʻzlashgan “hukumat” soʻzi qaysi qatorda toʻgʻri yozilgan?

حکومت

حوکومت

حکومات

حوکومات

№ 227 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Arab tilidan oʻzlashgan “mahkum” soʻzi qaysi qatorda toʻgʻri yozilgan?

محکوم

محیکوم

ماحکم

مخکوم

№ 228 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Eski oʻzbek alifbosida munfasil harflar nechta va ular qaysi qatorda toʻgʻri koʻrsatilgan?

5 ta: alif, dol, zol, ayn, gʻayn, fe, qof

7 ta: alif, dol, zol, re, ze, je, vov

6 ta: alif, re, jim, chim. xe, gof, vov

8 ta alif, to, zo, sod

№ 229 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Arab tilidan o‘zlashgan “takabbur” so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

تاکبر

تکابر

تکبر

تکبور

№ 230 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Arab tilidan o‘zlashgan “tasavvur” so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

تاصور

تصوور

تسور

تصور

№ 231 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Arab tilidan o‘zlashgan “manzara” so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

منضره

منذره

منظره

منزره

№ 232 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Fors tilidan oʻzlashgan “ota” soʻzi qaysi qatorda toʻgʻri yozilgan?

پیدر

پدر

پیدار

پدار

№ 233 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Fors tilidan oʻzlashgan “dard” soʻzi qaysi qatorda toʻgʻri yozilgan?

دارد

دآرد

درد

دورد

№ 234 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Fors tilidan oʻzlashgan “bosh” soʻzi qaysi qatorda toʻgʻri yozilgan?

سار

ساار

سور

سر

№ 235 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Fors tilidan oʻzlashgan "qoʻl" soʻzi qaysi qatorda toʻgʻri yozilgan?

دست

داست

دسات

داسات

№ 236 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad soʻzi qaysi tildan olingan?

fors

arab

uygʻur

rus

№ 237 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Qamariy harflar joylashgan qatorni koʻrsating?

shin, alif, to, zol

vov, mim, alif, yoy

lom, nun, kof, sod

jim, je, gof, gʻayn

№ 238 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Shamsiy harflar joylashgan qatorni ko‘rsating?

shin, alif, to, zol

lom, nun, kof, sod

to, zod, sin, lom

jim, je, gof, gayn

№ 239 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«Malak» so‘zining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

malika

ayol

shahzoda

farishta

№ 240 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«Firdavs» so‘zining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

chaman

jannat

go‘zallik

gul

№ 241 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«Giryon» so‘zining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

aylanuvchi

tikiluvchi

yig‘lovchi

qarovchi

№ 242 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«Oraz» so‘zining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

olov

uchqun

o‘choq

chehra

№ 243 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«Sayyod» so‘zining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

ovchi

kezuvchi

yulduz

makon

№ 244 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«Aqrabo» so‘zinig manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

qarindosh

aka

uka

amaki

№ 245 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«Zabon» so‘zinig manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

lug‘at

til

kitob

dars

№ 246 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«Shams» so‘zinig manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

oy

yulduz

osmon

quyosh

№ 247 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«Qamar» so‘zining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

quyosh

oy

yulduz

bulut

№ 248 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi bo‘yicha 3 raqami qaysi harfni ifodalaydi?

nun

zol

jim

g‘ayn

№ 249 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi bo‘yicha 1000 raqami qaysi harfni ifodalaydi?

jim

nun

g‘ayn

zol

№ 250 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi bo‘yicha 50 raqami qaysi harfni ifodalaydi?

nun

jim

zol

g‘ayn

№ 251 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi bo‘yicha 90 raqami qaysi harfni ifodalaydi?

sod

nun

zol

g‘ayn

№ 252 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi bo‘yicha 700 raqami qaysi harfni ifodalaydi?

zol

jim

nun

g‘ayn

№ 253 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«ارکان دولت» birikmasining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

davlat bayrog‘i

davlat taxti

davlat ustuni

davlat egasi

№ 254 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«بلای نفس» birikmasining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

nafs bolasi

nafs balosi

nafs bo‘lagi

nafs nafasi

№ 255 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«بنده ناچار» birikmasining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

chorali banda

chorasiz bandi

chorasizlik vaqti

chorasiz kishi

№ 256 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«گناه عظیم» birikmasining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

gunoh va katta

katta gunoh

Azimning gunohlari

Gunohning kichifi

№ 257 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«حلوای تر» birikmasining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

to‘rli holva

holvali taom

holvasiz kishi

nam holva

№ 258 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«جمله جهان» birikmasining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

jahonli ahvol

jahon aholisi

barcha dunyo

jahonning barcha yeri

№ 259 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«مرگ موش» birikmasining manosi toʻgʻri koʻrsatilgan qatorni aniqlang?

oʻlim va sichqon

oʻlim sichqoni

sichqonning oʻlimi

dori

№ 260 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«سحرای کبير» birikmasining manosi toʻgʻri koʻrsatilgan qatorni aniqlang?

kichik sahro

Kabirdagi sahro

Kabirning sahrosi

katta sahro

№ 261 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«شام حجران» birikmasining manosi toʻgʻri koʻrsatilgan qatorni aniqlang?

hijron kechasi

hijron va kecha

keshagi kungi hijron

qora hijron

№ 262 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«صاحب هنر» birikmasining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

hunar egasi

hunarlilar

hunarsizlar

sohib va hunar

№ 263 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«ملک الکلام » birikmasining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

so‘z va sulton

so‘z sultoni

mamlakat kalomi

so‘z va yozuv

№ 264 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«میزان الحراره» birikmasining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

termometr

tanometr

barometr

ampermetr

№ 265 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«طويل المدت» birikmasining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

muddati uzoq

muddat va uzoq

uzundan uzoq

uzoq muddat

№ 266 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«ميزان الاوزان» birikmasining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

vaznlar va o‘lchovlar

vaznli o‘lchovlar

vaznlar o‘lchovi

o‘lchovli vaznlar

№ 267 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«قليل المدت » birikmasining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

qisqa muddatli

qilday muddat

muddat qolmadi

qolgan muddat

№ 268 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

talab, taraf, to‘fon, tanob, tabiat so‘zlari qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

طلب طرف طوفان طناب طبیعت

تلب تاراف توفان تاناب تابیات

تالاب تارف توفن تنب طبیات

طلب ترف طوفان تناب طبیعط

№ 269 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

ajdod, idora, ixlos, axloq, idrok so‘zlari qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

اژداد ادارا احلاص عخلاق ادراک

عجداد ایداره اخلاس اخلق ایدراک

اجداد اداره اخلاص اخلاق ادراک

اجدد عیداره ایخلاص عاخلاق ادرک

№ 270 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

El, ekin, echki, erk, eng so‘zlari qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

اییل ایکیین اییچکی ایریک اینگ

عیل اییکین ایجکی اریک ینگ

ال ییکین ییچکیی ایرییک عینگ

ایل ایکین ایچکی ایرک اینگ

№ 271 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «alif» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

1

2

3

4

№ 272 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «be» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

2

3

4

5

№ 273 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «jim» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

3

4

5

6

№ 274 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «dol» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

5

4

6

7

№ 275 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «hoyi havvaz» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

5

6

7

8

№ 276 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «vov» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

7

8

9

6

№ 277 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «ze» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

8

7

9

4

№ 278 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «hoyi hutti» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

9

7

8

5

№ 279 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «to» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

8

7

6

9

№ 280 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «yo» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

10

20

30

40

№ 281 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «kof» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

20

30

40

50

№ 282 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «lom» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

40

30

50

60

№ 283 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «mim» harfning son qiymati toʻgʻri koʻrsatilgan qatorni ariqlang?

50

40

60

70

№ 284 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «nun» harfning son qiymati toʻgʻri koʻrsatilgan qatorni ariqlang?

40

30

50

20

№ 285 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «sin» harfning son qiymati toʻgʻri koʻrsatilgan qatorni ariqlang?

70

80

60

90

№ 286 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «ayn» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

70

60

50

40

№ 287 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «fe» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

90

70

60

80

№ 288 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «sod» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

90

80

70

60

№ 289 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «qof» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

200

300

100

400

№ 290 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «re» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

200

300

400

500

№ 291 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «shin» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

400

500

300

600

№ 292 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «te» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

500

600

700

400

№ 293 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «se» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

600

500

700

800

№ 294 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «xe» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

700

800

600

900

№ 295 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «zol» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

800

500

200

700

№ 296 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «zod» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

800

700

900

500

№ 297 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «zo» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

900

800

700

600

№ 298 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «gʻayn» harfning son qiymati toʻgʻri koʻrsatilgan qatorni ariqlang?

2000

3000

1000

4000

№ 299 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

sohib, sodiq, san'at, surat, sabr soʻzlari qaysi qatorda toʻgʻri yozilgan?

ساخيب صاديق سانعت سورت سبر

صاخيب ثادق سانات ثورت ثبر

ثاحب ساديق صانعت صوورت صبر

صاحب صادق صنعت صورت صبر

№ 300 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. Oʻquv qoʻllanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

ishq, oshiq, olam, oqil, aql, soʻzlari qaysi qatorda toʻgʻri yozilgan?

اشق آشق آلم آقييل اقل

ايشق عاشق آليم آقيل عقل

عشق عاشق عالم عاقل عقل

اشيق آشيق عاليم عاقيل اقيل

ESKI O‘ZBEK YOZUVI FANIDAN TEMATIK SAVOLNOMALAR

1. Eski o‘zbek yozuvining shakllanishi haqida ma’lumot bering.
2. Arab-o‘zbek alifbosi haqida ma’lumot bering.
3. Arab-o‘zbek yozuvining o‘ziga xos xususiyatlari haqida ma’lumot bering.
4. Bir nuqtali harflar haqida ma’lumot bering.
5. Ikki nuqtali harflar haqida ma’lumot bering.
6. Uch nuqtali harflar haqida ma’lumot bering.
7. Shakldosh harflar haqida ma’lumot bering.
8. Satr ustida yoziladigan harflar haqida ma’lumot bering.
9. Satr ostida yoziladigan harflar haqida ma’lumot bering.
10. Ham satr ustida va ham satr ostida yoziladigan harflar haqida ma’lumot bering.
11. “Z” tovushini ifoda etuvchi harflar haqida ma’lumot bering.
12. “S” tovushini ifoda etuvchi harflar haqida ma’lumot bering.
13. Ligaturalar (qo‘shaloq harflar) haqida ma’lumot bering.
14. Zabar (fatha) belgisi haqida ma’lumot bering.
15. Zir (kasra) belgisi haqida ma’lumot bering.
16. Pish (damma) belgisi haqida ma’lumot bering.
17. Arab-o‘zbek yozuvining o‘ziga xos xususiyatlari haqida ma’lumot bering.
18. O‘zlashgan so‘zlarda “a” qisqa unlisi so‘z boshida qanday ifodalanadi?
19. O‘zlashgan so‘zlarda “a” qisqa unlisi so‘z o‘rtasida qanday ifodalanadi?
20. O‘zlashgan so‘zlarda “a” qisqa unlisi so‘z oxirida qanday ifodalanadi?
21. O‘zlashgan so‘zlarda “i” qisqa unlisi so‘z boshida qanday ifodalanadi?
22. O‘zlashgan so‘zlarda “i” qisqa unlisi so‘z o‘rtasida qanday ifodalanadi?
23. O‘zlashgan so‘zlarda “i” qisqa unlisi so‘z oxirida qanday ifodalanadi?
24. O‘zlashgan so‘zlarda “o‘” qisqa unlisi so‘z boshida qanday ifodalanadi?
25. O‘zlashgan so‘zlarda “o‘” qisqa unlisi so‘z o‘rtasida qanday ifodalanadi?
26. O‘zlashgan so‘zlarda “o‘” qisqa unlisi so‘z oxirida qanday ifodalanadi?
27. O‘zlashgan so‘zlarda “o” cho‘ziq unlisi so‘z boshida qanday ifodalanadi?
28. O‘zlashgan so‘zlarda “o” cho‘ziq unlisi so‘z o‘rtasida qanday ifodalanadi?
29. O‘zlashgan so‘zlarda “o” cho‘ziq unlisi so‘z oxirida qanday ifodalanadi?
30. O‘zlashgan so‘zlarda “i” cho‘ziq unlisi so‘z boshida qanday ifodalanadi?
31. O‘zlashgan so‘zlarda “i” cho‘ziq unlisi so‘z o‘rtasida qanday ifodalanadi?
32. O‘zlashgan so‘zlarda “i” cho‘ziq unlisi so‘z oxirida qanday ifodalanadi?

33. O‘zlashgan so‘zlarda “u” cho‘ziq unlisi so‘z boshida qanday ifodalanadi?
34. O‘zlashgan so‘zlarda “u” cho‘ziq unlisi so‘z o‘rtasida qanday ifodalanadi?
35. O‘zlashgan so‘zlarda “u” cho‘ziq unlisi so‘z oxirida qanday ifodalanadi?
36. Turkiy so‘zlarda “a” unlisi so‘z boshida qanday ifodalanadi?
37. Turkiy so‘zlarda “a” unlisi so‘z o‘rtasida qanday ifodalanadi?
38. Turkiy so‘zlarda “a” unlisi so‘z oxirida qanday ifodalanadi?
39. Turkiy so‘zlarda “i” unlisi so‘z boshida qanday ifodalanadi?
40. Turkiy so‘zlarda “i” unlisi so‘z o‘rtasida qanday ifodalanadi?
41. Turkiy so‘zlarda “i” unlisi so‘z oxirida qanday ifodalanadi?
42. Turkiy so‘zlarda “u” unlisi so‘z boshida qanday ifodalanadi?
43. Turkiy so‘zlarda “u” unlisi so‘z o‘rtasida qanday ifodalanadi?
44. Turkiy so‘zlarda “u” unlisi so‘z oxirida qanday ifodalanadi?
45. Turkiy so‘zlarda “ya” tovushlari qanday ifodalanadi?
46. Turkiy so‘zlarda “ye” tovushlari qanday ifodalanadi?
47. Turkiy so‘zlarda “yu” tovushlari qanday ifodalanadi?
48. Alif harfi so‘z boshida qanday tovushlarni ifoda etadi?
49. Alif harfi so‘z o‘rtasida undoshdan so‘ng qanday tovushlarni ifoda etadi?
50. Alif harfi so‘z oxirida undoshdan so‘ng qanday tovushlarni ifoda etadi?
51. Vov harfi so‘z boshida qanday tovushni ifoda etadi?
52. Vov harfi so‘z o‘rtasida unlidan so‘ng qanday tovushni ifoda etadi?
53. Vov harfi so‘z o‘rtasida undoshdan so‘ng qanday tovushni ifoda etadi?
54. Vov harfi so‘z oxirida unlidan so‘ng qanday tovushni ifoda etadi?
55. Vov harfi so‘z oxirida undoshdan so‘ng qanday tovushni ifoda etadi?
56. Yo harfi so‘z boshida qanday tovushni ifoda etadi?
57. Yo harfi so‘z o‘rtasida unlidan so‘ng qanday tovushni ifoda etadi?
58. Yo harfi so‘z o‘rtasida undoshdan so‘ng qanday tovushni ifoda etadi?
59. Yo harfi so‘z oxirida unlidan so‘ng qanday tovushni ifoda etadi?
60. Yo harfi so‘z oxirida undoshdan so‘ng qanday tovushni ifoda etadi?
61. Hoyi havvaz harfi va uning xususuiyatlari haqida ma’lumot bering.
62. Hoyi havvaz harfi so‘z oxirida undoshdan so‘ng qanday tovushni ifoda etadi?
63. Hoyi havvaz harfi so‘z oxirida unlidan so‘ng qanday tovushni ifoda etadi?
64. Tashdid belgisi haqida ma’lumot bering.
65. Tanvin belgisi haqida ma’lumot bering.
66. Sukun belgisi haqida ma’lumot bering.
67. Madda belgisi haqida ma’lumot bering.

68. Hamza belgisi haqida ma'lumot bering.
69. Vasla belgisi haqida ma'lumot bering.
70. Al aniqlik artikli haqida ma'lumot bering.
71. Aniq otlar haqida ma'lumot bering.
72. Alifi maqsura haqida ma'lumot bering.
73. Vovi zoida haqida ma'lumot bering.
74. Munfasil harflar va ularning xususiyatlari haqida ma'lumot bering.
75. Muttasil harflar va ularning xususiyatlari haqida ma'lumot bering.
76. Alifbodagi harf yasovchi unsurlar haqida ma'lumot bering.
77. "Se" va "hoyi hutti" yot harflari haqida ma'lumot bering.
78. "Zol" va "hoyi havvaz" yot harflari haqida ma'lumot bering.
79. "Sod" va "zod" yot harflari haqida ma'lumot bering.
80. "To" va "zo" yot harflari haqida ma'lumot bering.
81. Turkiy so'zlarni aniqlash usullari haqida ma'lumot bering.
82. O'zlashgan so'zlarni aniqlash usullari haqida ma'lumot bering.
83. Eski o'zbek yozuvida tinish belgilarining ishlatilishi.
84. Forsiy izofa haqida ma'lumot bering.
85. Forsiy izofaning imlo qoidalari haqida ma'lumot bering.
86. Qamariy (oy) harflar haqida ma'lumot bering.
87. Shamsiy (quyosh) harflar haqida ma'lumot bering.
88. Arabiy izofa haqida ma'lumot bering.
89. Old qo'shimchalarning yozuvda ifodalanishi haqida ma'lumot bering.
90. Ort qo'shimchalarning yozuvda ifodalanishi haqida ma'lumot bering.
91. Arab yozuvining "mufradot" bosqichi haqida ma'lumot bering.
92. Arab yozuvining "muqattaot" bosqichi haqida ma'lumot bering.
93. Arab yozuvining "murakkabot" bosqichi haqida ma'lumot bering.
94. Arab yozuvining "insho" bosqichi haqida ma'lumot bering.
95. Yozuv qurollari haqida ma'lumot bering.
96. Arabiy xat turlaridan "nasx" haqida ma'lumot bering.
97. Arabiy xat turlaridan "ta'liq" haqida ma'lumot bering.
98. Arabiy xat turlaridan "tug'ro" haqida ma'lumot bering.
99. Arabiy xat turlaridan "riqo" haqida ma'lumot bering.
100. Arabiy xat turlaridan "suls" haqida ma'lumot bering.
101. Arabiy xat turlaridan "kufi" haqida ma'lumot bering.
102. Arabiy xat turlaridan "nasta'liq" haqida ma'lumot bering.

103. Arabiy xat turlaridan “rayxoniy” haqida ma’lumot bering.
104. Arabiy xat turlaridan “devoniy” haqida ma’lumot bering.
105. Arabiy xat turlaridan “shikasta” haqida ma’lumot bering.
106. Arabiy xat turlaridan “muhaqqaq” haqida ma’lumot bering.
107. Arabiy xat turlaridan “tavqe’” haqida ma’lumot bering.
108. Arabiy xat turlaridan “shajariy” haqida ma’lumot bering.
109. Arabiy xat turlaridan “g‘ubor” haqida ma’lumot bering.
110. “Mistar” haqida ma’lumot bering.
111. “Mixrak” haqida ma’lumot bering.
112. “Qalam” haqida ma’lumot bering.
113. “Qog‘oz” haqida ma’lumot bering.
114. “Poygir” haqida ma’lumot bering.
115. Birlik sonlarni so‘z va raqam bilan ifodalanishi haqida ma’lumot bering.
116. O‘nlik sonlarni so‘z va raqam bilan ifodalanishi haqida ma’lumot bering.
117. Yuzlik sonlarni so‘z va raqam bilan ifodalanishi haqida ma’lumot bering.
118. Minglik sonlarni so‘z va raqam bilan ifodalanishi haqida ma’lumot bering.
119. Yo-yi vahdat va yo-yi nakara haqida ma’lumot bering.
120. Isloh qilingan yozuv (1921 yil) haqida ma’lumot bering.
121. “abjad” so‘zi tarkibidagi harflarning son qiymati haqida ma’lumot bering.
122. “havvaz” so‘zi tarkibidagi harflarning son qiymati haqida ma’lumot bering.
123. “hutti” so‘zi tarkibidagi harflarning son qiymati haqida ma’lumot bering.
124. “kalaman” so‘zi tarkibidagi harflarning son qiymati haqida ma’lumot bering.
125. “safaz” so‘zi tarkibidagi harflarning son qiymati haqida ma’lumot bering.
126. “qarashat” so‘zi tarkibidagi harflarning son qiymati haqida ma’lumot bering.
127. “saxaz” so‘zi tarkibidagi harflarning son qiymati haqida ma’lumot bering.
128. “zazag‘” so‘zi tarkibidagi harflarning son qiymati haqida ma’lumot bering.
129. Yil hisobi haqida ma’lumot bering.
130. Milodiy yil hisobi haqida ma’lumot beering.
131. Hijriy yil hisobi haqida ma’lumot beering.
132. Hijriy yilni milodiyga aylantirish haqida ma’lumot bering.
133. Milodiy yilni hijriyga aylantirish haqida ma’lumot bering.
134. Hijriy-qamariy yil oylari haqida ma’lumot bering.
135. Hijriy-shamsiy yil oylari haqida ma’lumot bering.
136. Muchal yil hisobi haqida ma’lumot bering.
137. Burj haqida ma’lumot bering.

138. Tarix san’ati haqida ma’lumot bering.
139. Muammo san’ati haqida ma’lumot bering.
140. Tuyug‘ san’ati haqida ma’lumot bering.
141. Tajnis haqida ma’lumot bering.
142. Muvashshah haqida ma’lumot bering.
143. Mantshunoslik haqida ma’lumot bering.
144. Lug‘z haqida ma’lumot bering.
145. Chiston haqida ma’lumot bering.
146. Topismoqlar haqida ma’lumot bering.
147. Toshbosma va qo‘lyozma manbalar haqida ma’lumot bering.
148. Manbashunoslik haqida ma’lumot bering.
149. Tanqidiy matn yaratish tamoyillari haqida ma’lumot bering.
150. Yozuv poliografikasi haqida ma’lumot bering.

TARIXIY MATNLAR

علی شیرنوائی نینگ تاریخ ملوک عجم اثریدان پرچه

عجم تاریخیدا فارس سلاطینیني تورت طبقه قیلیب دورلار بورونغی طبقه پیشدهدی لاردور و

الار اون بیر کیشی دورلار کیم سلطنت قیلیبدورلار تاریخ علماسی اتفاقی بیلا بیراوکیم اول سلطنت

قیلدی کیومرس ایردی اما آنینک نسبتی بابیدا اختلاف کوپتورکیم مغ دیبدورکیم آدم علیه السلام

اولدور و بعضی عجم دین دیبدورلارکیم آدم علیه السلام نینگ نبیره سیدورور بعضی فرس دین انی

نوح اولادیدین دیبدورلار ینه دهغی سوز کوپ بار اما صِقتِدین دین ییراقراق اوچون بیتیلمادی آدم

دیگانلار قولی بیلا آنی گل شاه دیبدورلار بو معنی بیلاکیم باچیغدین یاراتیلدی یعنی کیشی پشتی دین

ایماس ایردی اوزگا قوللار بیلاکیم کیومرس دیبدورلار معنیسی حیّ ناطقدور یعنی تریکی کیم سوز ایتقای

اما نظام التواریخ و جامع التواریخ جلالی ده اتفاق بیلا حجت الاسلام امام محمد غزالی قدس سره

نصحیت الملوک ده انی شیس علیه السلام نینک قرداشیدور دیگانی طعن قیلیبدورلار نیدین کیم شیس

علیه السلام ضحّاک علوّانی زمانیده ادور و تاریخ اهلی اتفاقی بیله کیومرث زمانیدین ضحاک زمانیغاچه

مینک ییلغا یاقین بار هر تقدیر بیلا پادشاه لیغ قاعده سین اندین بورون یوق ایردی بو قاعده نی اول

توزدی داغی اول کیشی کیم شهر بنا قیلدی اول ایردی دماوندنی بنا قیلدی اما انده گاهی بولور ایردی

داغی اصطخرنی بنا قیلدی اما کوپراک اوقات انده بولور ایردی مینک یاشادی و لکن عمرینینک

آخیریده قیرق ییل سلطنت قیلدی داغی سیامک اوغلی هوشنگنی کیم نبیره سی ایردی ولی عهد

قیلیب وفاسیز جهانغه وداع ایتتی. شعر

بورونراق کیشیکیم توزوب رودو جام جهاندارلیق تختین ایتّی مقام

کیومرث ایدی لیک دوران دون انگا بیردی باری باریدین بورون

هوشنگ خردمند و عادل و عالم پادشاه ایردی و جاویدان خرد آتلیغ کتابنی عمل حکمتیده اول

تصنیف قیلدیکیم معمون خلیفه وزیری حسن سهل اندین بیرار نیمه تاپیب عرب تیلیگا ترجمه

قیلیدور و شیخ بو علی مسکویه آداب العرب و الفورس آتلیغ کتابیده انی ذکر قیلورکیم اینک مطالعه

سی مصنّفینینک فضل و کمالیغه دلیل دورور و عجم انی پیغمبر دیبدور و داد و ادل جهتیدین انی پیشداد

دیدیلار و تیمیرنی تاشدین اول چیقاردی و طبری دیبدورورکیم یغاچدین تخته اول کیسیب اویلارگا

ایشیک یاسادی و اکثر کانلارنی اول چیقاردی و بارس نی و ایتنی اول کییک آلغوچی قیلدی و

آنقه ایگار اول یاسادی و تیوه نی یوگکا اول کیووردی و اریغلار قازیب سو سالیب آبادانلیق اول

قیلدی ییرگا فرش اول سالدی و تولکو و آس و تایین تیریسین اول کیار کا قابل قیلدی عمری بابیده

اختلاف بار اما پادشاه لیغی قیرق ییل ایردی و تجرّود و تقوی طریقی بیلا اوتکاردی دائیم تاغلارده

عبادت قیلور ایردی تواریخده مونداق مسطورکیم دیولار انی سجده ده تاپیب تاش بیلا باشین یانچیب

اولتوردیلار و طهمورث دیوبند اوغلی ایردی آتاسی حالیدین واقف بولوب دیولارنی اتاسی قصاصیغه

هلاک قیلدی داغی اول موضوع ده شهر بنا قیلیب آتین بلخ قویدی و سوس بیله بابل شهرینی

هوشنگ یاسادی و بعضی کوفه نی هم انکا منسوب قیلیبدورلار. شعر

یوق ایردی جهاندار انجوم سپاه جهان ایچره انداقکه هوشنگ شاه

ملک شیوه شاه بی عدل فلک دیوگا قیلدی انی قتل

طهمورث اتاسی هوشنگنینگ چون ولی عهدی ایردی اینگ اونیده سلطنت تختیغه
اولتوردی و خلایق رعایتیغه و ممالیک حمایتیغه جدّ بیله مشغول بولدی و اینگ زمانیده عظیم قحط واقع
بولدی غنی لارغه بویوردی کیم چاشت طعامی بیله اوتکارگایلار و شام طعامینی مساکین گا بیرگایلار و
روزه توتماق اندین سنت قالدی و اول بنا قیلغان شهرلار مرودهٔ کهن دزو خراسانده نشابور و اصفهانده
مهرز و ساریه و طبری دیب دور کیم عامل و طبرستانی اول بنا قیلدی و فارسی کتاب بیتماک و بوز
توقوماقنی اول اختراع قیلدی و اینگ زمانیده قاتیق وبا بولدی هر کیمنینگ بیر سوار کیشیسی بار

ایرسا ایردی اینینگ صورتین یاساب اینینگ بیلا خرسند بولور ایردیلار تا بو دپرستلیققا منجر بولدی و

طهمورث اوتوز ایکی ییل ملک سوردی. شعر

شهی ایردی طهمورث آفاقا ارا که عدل ایتتی کهن تاق ارا

نیچه دیوبند ایردی اول ارجمند اجل دیوی آخیرانی قیلدی بند

جمشید بعضی انی طهمورثینینگ قارداشی دیبدورلار و بعضی قارداشینینگ اوغلی چون سلطنت

قه اولتوردی جهان ملکین عدل و داد بیلا توزدی و حسن و جمالده دلپذیر و فضل و کمالده بی نظیر ایردی

غریب اختراع لار قیلدی اول جمله دین سپاهی لیک اسلحه سیدورکیم پیدا قیلدیکیم آندین بورون

تاش و ییغاچ ایردی سِنان و حَربه و پیچاق. بعضی جبّه هم دیبدورلار قالقان هم دیبدورلارکیم اول

یاسادی و ہمام بنا قیلدی و غواسلیغ خیال قیلدی و ایپاک و قزّو کوپراک توقور نیمه لارنی و رنگلارنی و

ایشلارنی اراغا کییوردی کیم اندین بورون کیشی اراسیده یوق ایردی و شهردین شهرغه چه دهلار

بویوردی و خیله ایشکا قانون و قاعده قویدی و اصطخر شهرین اولغایتتی انداق که طولی خفرکدین رامجردقه

ییتتیکیم اون ایکی یغاچ بولغای و عرضی اون یغاچقه ییتتی و انده اولوق بنائی سالدیکیم حالا آثاری

و نیشانه لاری بارکیم آدمزاد انداق یاساماق محال کورونورکیم کیشی کورماکونچه باور قیلماس و انی چهل مینار

دیرلار چون بو عمارت توگاندی عالم سلاطین و اشراف و اکابیرین ییغیب انده عظیم جشن قیلدی

اول و قتکیم قویاش نقطه اعتدالی ربعیغه تحول قیلیب ایردی اول بناده تخت اوستیگا اولتوروب

عدالت صیت و صداسین عالمغه منتشر قیلدی و اول کون نینگ آتین نوروز قویدی و سلطنت

نینگ زمانی ییتی یوز ییلغه چه بولدی عاقبت مفرط جاه و غروری و عظیم دولت تکبری دماغیغه

فاسد خیال سالیب عالمنی اوز عبادتیغا امر قلیب اوز صورتی بیلا بتلار یاساب اقالیم و کشورلارغه

ییباریب ایلگا اوزی نینگ پرستشین بیوردی هر آئینه غیرت الهی مقتضی اول بولدیکیم انگا جزا

ییتکای شداد عادغه تقدیر بولدی کیم قارداشی اوغلی ضحاکی علوانینی قالین سپاه بیلا ییباردی تا انی

توتوب اره بیلا ایکی بولوب جسمین پاره پاره قیلدی طبری دا اینگ قتلی یوراسیقا منسوبدور اما اوزگا

تواریخده یوقتور. شعر

چو جمشید تخت اوزره توتتی مقام دماغیغه یول تاپتی سودای خام

انی قیلدی حق مکری ایلاب سیتیز سیاست قیلیچی بیله ریز ریز

صاحبقران امیر تیمور

تیموربیک ۱۳۳۶ییل ۹اپریلدا کیش (حاضرگی شهرسبز) شهری یاقینیداگی خواجه الغار قیشلاغیدا توغیلگان اونینگ تولیق اسمی امیر تیمور ابن امیر تاراغای امیر تیمورنینگ آتاسی برلاس اوروغیدان بولیب چغاتای اولوسی نینگ اعتبارلی بیکلاریدان بولگان آناسی تکینا خاتون کیشینینگ اعتبارلی شخصلاریدان حسابلانگان انسانلارنینگ عائله لاریدان ایدی امیر تیمور اوز فعالیتینی بیرگروه دوستلاری بیلان ایریم ولایت امیرلاریگا حذمت قیلیش دان باشلایدی امیرلار اورتاسیداگی اوزارا کورش لاردا تیموربیک اوزی توزگان حربی بولینمه بیلان قاتناشگان و جسارت

کورساتگان امیر تیمور جنگلاردا چینیقدی آهسته حربی مهارتی آشیب باردی ۱۳۴۶ییلدا قارشی

یاقینیدا بولگان جنگدا امیر قازاغان خان قوشینینی تار مار ایتیب قازاغان نی اولدوردی شوندان

سونگ چغتای اولوسی میدا قسم لارگا پرچه لانیب کیتدی. ۱۳۶۰ییلنینگ بهاریدا مغولستان خانی

توغلوق تیمور کته قوشین بیلان ماوارا النهرگا باستیریب کیردی اوغلی الیاس خواجه نی ماوراالنهر

حکداری قیلیب تائنلادی امیرلار ایسه بیرلاشیب باسقین چی یاوگا قارشی کوراشا آلمادیلار عکسینچه

اولارنینگ بیر قسمی قاچیب کیتدی تیموربیک اناشوندان آغیر بیر سیاسی وضیتدا تأریخ سحنه سیدا

پیدا بولدی امیر تیمور کیش اهلینی مغول لارنینگ نوبتداگی تلان تاراجیدان سقلاب قالدی

۱۳۶۱-ییلدان باشلاب الیاسخانگا قارشی یورت آزادلیگی اوچون کورشگا بیل باغلادی امیر تیمور

قایناغاسی امیر حسین بیلان بیرگالاشیب مغول لارگا قارشی کورشگا کیریشنی سیستان ولایتیدا

بولگان جنگدا امیر تیمور اونگ قولی و اونگ آیاغیدان یاراللندی لیکن شونگا قارامای

الیاس خواجه لشکرلاری بیلان جنگنی دوام ایتتیردی و مغول قوشین لارینی موارا النهردان

خایداب چیقاردی امیر تیمور کینگاشگا امیرلار و بیکلارنی چاقیریب شهر و قلعه لارنی تعمرلاش

حقیداگی اوزینینگ ریجه لارینی اورتاگا تاشلادی کیین بولاجاک دولتینینگ پایتختی مسئله سی

کوریلدی لیکن اونینگ حل بولیشی آسان کیچمادی چونکه برلاس پایتخت قارشی بولسین دیب

توریب آلدی خان هم شونگا طرفدار ایکان کیشنی تانلادی تیموربیک سمرقند دیدی باشقا فکر

ایتوچیلار قالماگانیدان کیین سمرقند قدیم زمان لاردان بیری ترکستان زمینیگا پایتختی بولیب

کیلگان حتی اسکندر زولقرنین هم بو شهرنی پایتخت قیلگان فکریچه سمرقندنی سلطنت پایتختی

قیلگانیمیز معقول لیکن سمرقند چینگیزخان خروجیدان بیری یاریم ویرانه لیکیچه یاتیبدی خلقی نینگ

قریب یارمی کوپ ییللاردان بیری دوام ایتگان اوروش تالاش لار عاقبتیدا چار اطرافگا کوچیب

کیتگان عزیز اولیالارنینگ مازارلاری هم بوزیلگان شهرنی تیز فرصتدا تیکلاش و کوپ یانگی

عمارتلارنی بنیاد ایتیشیمیز ضرور تورک اطرافگا تارقالیب کیتگان سمرقندلیکلارنی اوز جایلاریگا

قایتاریش درکار سمرقندلایدان بنا قیلینگانی اوچون هم بوزولیشگا یوز توتدی بیزاونی ایندی قایتادان

خشت دان بنیاد ایتامیز دشمن قولی اونگا باشقا ییتماسون

بویوک ایپاک یولینینگ قایتا تیکلانیشی

امیر تیمور دوریدا بویوک ایپاک یولی قایتا تیکلاندی اونینگ شهرتی یانادا آرتدی موارا النهر و

خراسان ولایتلاری نینگ شهرلاری کروان سرایی نینگ اینگ مهم مرکزلاریگا ایلاندی اهالی

سیرک بولگان منزللاردا کروان سرای لاریمک خانه لار رباط و سردابه لار قوریلدی قودوق لار

قازیلیب ییر آستی سولاری چیقاریلدی اینگ مهیمی اهالی نینگ بارچه طبقه لاری اوچون تیپچلیک

آسایشتالیک اورناتیلدی امیر تیمور توزوکلاریدا بویوردیم که یول اوستیگا کوزاتووچیلار ضابطلار

تاینلانسین لارکه یول لارنی قوریقلاب او تکینچیلار و سوداگرلار و مسافرلارنی کوزاتیب مال ملکی و

باشقا نرسه لارینی منزل دان منزلگا ییتگازیب قویسینلار یول اوستیدا بیرارته سی نینگ نرسه سی

یوقالسا اوزی اولدیریلسا یاکه باشقا کارحال یوز بیرسا بولار اوچون جواب بیریش اولارنینگ ذمّه

سیدا بولسین دیب الاحیده قید ایتیلگان اسپان ایلچیسی کلاویخانینگ یازیشچه سمرقند بازارلاری سودا

رسته لاریدا بوغدای گوروچ ایپاک و جوندان توقیلگان کییملار اتلاس مویانالی و ایپاکلی پوستینلار چینینی

کاسه لار بیللور قدح لار زرگرلیک بویوم لاری زره وار و داری وارلار همه باشقه مال لار سیراب

بولگان امیر تیمور سالیق تیزیمینی ترتیبگا سالدی دولت سالیق لارینی ییغیشدا خلققه نسبتا انصاف

و عدالت اورناتدی کوچ عدالتدا دیگان قائده نی ایلگاری سوریب مملکت اهالی سینی اکانی باریچه

عدالتلی قانون بیلان حمایه قیلدی خلق نی تلان تاراج لاردان ساقلادی مملکتنی عقل ذکاوت

بیلان حوقوقی اساسدا اداره قیلدی

امیر تیمور وفاتی دان سونگ...

امیر تیمور صاحبقران ۱۴۰۵ییل ۱۸ فیورلدا اوترارد‌ا وفات ایتدی. سرای عیانلاری مملکت آسایشته لیگینی اویلاب تیمور وفاتینی سولالا عضالاریدان سیرتوتیشگا و جسدنی تیزلیک بیلان پایتختگا- سمرقندگا آلیب باریب دفن مراسمی نی اوشا ییردا اوتکازیشگا شاشیلدیلار. شو سبب اوزاق یاقیندا‌گی ولایتلارنی باشقاریب تورگان شهزاده لارگا نامه لار ییتیلیب ایل چی لار آرقالی پیغام لار یوباریلدی. امیر تیمور اوز نبیره سی پیر محمد ابن جهانگیرنی حاکمیتگا وارث قیلیب تأینلاگان ایدی. لیکن شو کونگاچه بویوک امیرنینگ فرمانلاریگا سوزسیز اطاعت قیلیب کیلگان شهزاده لار اورتاسیدا تخت اوچون اوزارا کوراش باشلانیب کیتدی. امیر تیمور وفاتی حقیداگی خبر امیرزاده سلطان

حسین گا باریب ییتگاندا سلطان حسین نینگ حیالی بوزیلدی و مینگ اسکر بیلان تیزلیکدا سمرقند

تختینی ایگاللاش اوچون شتاب قیلدی. امیرزاده حسیننینگ بو حرکتینی ایل چی سیزیب

اولاردان هم تیزراق حرکت قیلیب باشقه شهزاده لارنی بوندان آگاه قیلدی. حمله دان بو خبرنی

سرکرده لار شیخ نور الدین و شاه ملیک هم ایشیتدیلار. اولار تیزلیک بیلان سمرقندگا -ارغونشاه گا

خط یازیب سلطان حسین قیلمیش ینی آشکار ایتدیلار و شهرنینگ ضبطی اوچون محکم توریب

اونگ شهرگا کیرگالی یول بیرماس لیگینی تأینلادیلار. سلطان حسین تخت آرزو هوسیدا اونگو سولیگا

قاراماي شتاب بیلان بارار ایکان اسکرلاری بیلان سیحون سوویدان اوتایاتگانلاریدا دریا موزی

یاریلیب طلاّ و زر یوکلاتگان اوچته تیوه سی سوگا چوکیب کیتدی. اسکرلار زور بزور سودان اوتگاچ

سیخون یاقینیدا توختاشگا مجبور بولدیلار و بو وقتدا امیرزاده خلیل سلطان ابن میران شاه تاشکنتدا

ایدی. امیر تیمورنینگ و امیرزاده سلطان حسین نینگ حرکتلاری خبرینی نوبین لاری و لشکر

اهلی بیلان ایشیتگاچ حیرت و سراسمه لیکلاری ایلگی چندان آشدی. مملکتدا یوز بیرایاتگان

واقعه لار خلققه یول باش چی لازم ایکانینی کورساتماقدا ایدی. شونینگ اوچون امیرزاده

عمرشیخ نینگ اوغلی امیراحمد امیر حسینی امیریادگارشاه امیر شمس الدین عباس امیربوروندوق و

باشقه سرکرده لارگا آدم یوباریلدیکه خاتونلار شهزاده لار سرکرده لاردان امیرشیخ نور الدین همده

شاه ملیکلار بیلان کینگاشیب امیرزاده خلیل سلطان نی پادشاه قیلیب کوتاریش مسأله سینی

مسلحتلاشیب آلغایلار. امرا و سپاه نینگ امیرزاده خلیل سلطانگا بیعت-یعنی اهد و پیمان

قیلگانلاری نینگ خبرینی پایتختگا - سمرقندگا قاراب (یوریب) بارایاتگان اهلی عیال شهزاده لار امیر شیخ نورالدین و امیرشاه ملیکلار یولدا ایشیتدیلار بو تشویش خبری اولارنی اوزلاریگا کیلتیردی. شوندان سونگ اولار اوزارا کینگاشدیلار و امیرلار شیخ نور الدین خداداد و شاه ملیک تیزلیکدا قوییداگی مضموندا نامه نی بیتدیلار «صاحبقران بویوریب ایردی کیم بیندین سونگ امیرزاده پیرمحمد ابن جهانگیرنی اوز اورنومغا ولیعهد و قایم مقامیم بولسون-دیگانلار. بیزلار مطلقا اندین اوزگا کیمسه نینگ پادشاه لیک مصندی اوستیدا اوتیریشگا راضی ایماسمیز بیزو امیرزاده خلیل سلطاننینگ تعشری دائره سیگا کیرمایمیز. سیزلارنینگ نادانلار سوزیگا کیریب کیینچه لیک بدنام بولیب قالیشینگیزنی مصلحت بیرمایمیز. دشمن کامیدین ایمین بولینگ» اولار شو مضمونداگی

سوزلار یازیلگان مکتوبنی هر تاماٖنگا یوباردیلار. مکتوب عالی مقام امرا حضوریگا ییتیشدی. اولار خطنی اوقوب اوزلاری نینگ اطوار و کردکارلاریدان پوشیمان بولدیلار. لیکن بونینگ فایده سی یوق ایدی. چونکه ایش قولدان کیتگان ایدی. شوندای بولسا هم امیر بوروندوقنی یوباریب قولدان کیتگان نارسه لارنی قایتادان قولگا کیریتیشگا اوریندی لار.

امیر بوروندوق تاشکنتگا ییتیب کیلدی و مذکور ایلگی امیرنینگ یازگان نامه لارینی اولوغ امیرلارگا کورساتدی همه بولیب اوتگان واقعه لاردان اولارنی خبردار قیلدی. معلوم بولیشیچه اوّل خلیل سلطان حکمرانلیکیگا راضی بولگان جماعت ایندیلیکدا قیلگان ایشلاریدان پوشیمان بولگان لار وتاج وتخت وصاحبقران تقدیم ایتیشنی اختیار قیلگان تخت شهزاده نیکی بولیشی کیراک شو جهتدان

بیز اول حضرت نینگ و سیتینی اوزگارتیریش یا که الماشتیریشگا یول قویمایمیز دیگان قطعی قرارگا کیلگانلار. بو جماعتنینگ کتته بیغینددا - مجلسیدا قیلگان اهدلاری بویلیب اهدنامه گا هر بیر کمسه اوز مهرینی باسیب تصدیق لاگان ایدی. جمله دان شهزاده خلیل سلطان هم وضعیت تقاضاسی یوزاسیدان بونگا راضی لیک بیریب اهدنامه نی اوزینینگ خط و مهری بیلان زینتلاگان ایدی. اهدنامه نی چاپار آرقالی شیخ نور الدین و شاه ملیکگا یوباردیلار تا که اول ییردان تیزلیک بیلان یوریب اونی ولیعهد پیر محمدگا ییتکورگایلار. ایتالمیش یعنی چاپار جوناب کیتار ایکان خلیل سلطان اونی حضوریگا چارلادی و «امیرزاده پیر محمدگا بیزنینگ حیرخواهلیگیمیزنی ایتگیز. بیز اونی صاحبقران امیر تیمورنینگ ولیعهدی و اورین باساری دیب بیلورمیز و بوروون هم شو فکردا ایدیک. امّا وقت

تقاضاسی یوزاسیدان اوشبو ایشگا قاتیق کیریشیش نی لازم تاپدیک» دیدی. لیکن امرزاده خلیل سلطان وضیت نقطهٔ نظریدان کیلیب چیقیب و بعضی نوبین لارگا موافقلاشیب آشکاره رویشدا بوندای سوزلارنی تکرارلاسادا امّا ضمیریدا پادشاه بولیشلیک آرزوسی کوتگلیدان بیردم هم ناری کیتماس ایدی. شهزاده بیلان همفکر بولگان امیرلارنینگ برچه سی بو اندیشه دا کیم غالب بولسا اوشا شأن و شوکتگا ایریشادی شو سبب فرصتنی غنیمت بیلاق و تیزلیک بیلان جنّت مانند سمرقندگا جوناماق همده حکمرانلیک تختینی حمایه قیلماق کیراک. چونکه خزیانا لار ایگیلیگینی آحماق و بو وقتدا آسانلیک بیلان قول بیردی. اگر فرصت بای بیریلسا بی فایده پوشیمان لیغ ییگتای دیگان گپلارنی ایتیب خلیل سلطان نینگ کوتگلیدا ارداقلاب یورگان مدّعاسینی یانادا الانگالاتار ایدیلار.

امیرلارینینگ بو قوتقوسی خلیل سلطان آرزوسیگا قناعت باغیشلادی. او صاحبقران امیر تیمور

شهزاده و امیرلارگا تیگیشلی بولگان یاقین اطرافدا اوتلاب یورگان آت تیوه چهیرلارنی همده شو

حدوددداگی اسباب انجام قیمتبها نرسه لار تون و ساوو تلارنی آلیب اوزی نینگ یاقین آدم لاری

امیرلارگا بولیب بیردی و سمرقند ساری شتاب بیلان روانه بولدی. اولار سیحون دریاسینینگ

قیرغاغیگا ییتیب کیلدیلار. خلیل سلطان امیر بوروندوق قوشینی نینگ اونگ قناتی بیلان

شاهروحیه نینگ یوقاریسیگا کیمه آرقالی باغلانسین دیگان فرمان بیردی. امّا امیر بوروندوق شوندان

ایلگاری یاشیرین رویشدا امیر خداداد و امیر شمس الدین گا اوزی نینگ امیر نور الدین و امیر

شاه ملیک تامانیدا ایکانی مرحوم حاقان نینگ وصیتی تاقاضاسیدین بویین تاولاماس لیگی و خلیل

سلطان سلطنت یگا راضی بولما سلگیلینی فرکت (پرکینت) تاما گا یول سالگان ایدی خلیل سلطان

بوروندو قینینگ بو کیلیشماو چیلیکیدان آگاه بولدی لیکن هیچ بیر حوفگا بارمای سوو یقاسیگا کیلیب

اوّلکیسیدان هم پخته راق کوپروک باغلاتدی و اوزی باشلیق برچه لشکر کوپروکدان اوتدیلار امیر

بوروندوق دوابه حوالیسیگا بیتدی بو بیردا شهزاده لاردان قاچیب امیرزاده خلیل سلطان نینگ

اوردوسیگا بارایاتگان جلال باورچیگا اوچرادی او بوروندوققا امیر شاه ملیکنینگ سمرقندگا بارگانی و

ازغون شاه اونینگ شهرگا کیریشیگا یول بیرماگانینی بیان قیلدی بو سوزلارنی ایشیتگان بوروندوق اهد و

پیمان نی بوزیشدان هیچ بیر اندیشه قیلمای درحال ایزیگا قایتدی و خلیل سلطان گا حیرخواه لیک یوزه

سیدان جهالت و اویالیش بیلان شهزاده نینگ یانیدا بارایاتگان خاص اسکرلار گروهیگا بیتیشیب

تیلینی عذرخواه لیک بیلان آچیب اهدینی کوپراق آنت لپچیش بیلان محکم لاردی آنا رستم تاغای بوغاو بوروندوقنی یولدا کورگان و اونینگ ایشلاریگا قرشیلیک کورساتگان ایدی شو سبب او شهزاده لار و اهل عیالی یانیگا کیلیب اولارنی بو حالدان آگاه و خبردار قیلدی خلیل سلطان اوزیگا تابع آدم لار بیلان پیرمحمدگا یوبارگان عهدنامه نی اونوتوب سمرقند شهریگا کیردی و سلطنت بیراغینی تیکدی وفاسیز امیرلارنینگ یانا قایتا امیرزاده خلیل سلطانگا بیعت (عهدوپیمان) ایتیب سمرقندگا یوز بورگانلارینینگ خبری امیرشیخ نورالدین و امیرشاه ملیکگا ییتتی کونگل لاری خون بولیب حادثه صورتینی آغالار و خاتونلارگا بیان قیلیب دیدی لارکه بیزلار بخارا طرفگا ـ پیرمحمد جهانگیر ملازمتیگا بارورمیز و اگر یاردم بولسا عهدوپیمان نی سیندیرگان نان کورلارنینگ جزاسیگا کیرشورمیز سیزلار ایسا

سمرقندگا باریشکلار عیال لار ییغیلیشیب مجلس توزدیلار و اوندا امیرلارنینگ فکرلارینی معقول لادیلار

امیرشیخ نور الدین و امیرشاه ملیک هم عیال لار انجمنیدا قاتناشدیلار مجلس دان سونگ اولار

تاشقاری چیقفاچ امیر تیمورنینگ اینگ یاقینلاری - اتالمیش قارچین توکّل قرقره حسین

چیغداوول خواجه طرخان استوی شمس الدین وفادارلار بیلان جمع بولیب مصلحتلاشیب آلدیلار

یعنی وضیعت طلبی بیلان وصیت و ولیعهدلیککا تعلوّقلی بولگان پیرمحمدنینگ خذمتیگا باریشگا قرار

قیلگانلیکلارینی ایتدیلار و بو باره دا اولارنینگ فکرلارینی سورادیلار اولار اتفاقلیک بیلان حضرت

صاحبقران نینگ بویروقین حیات و مماتدا بیردیک توتماقلیک بیزبنده لارگا باجاریلیشی شرط بولگان

ایشلار جمله سیدان دیر و امیرزاده پیرمحمد جهانگیرنی حاکم و اوندان باشقا شهزاده لارنی محکوم (طابع)

بیلامیز دیدیلار صاحبقران نینک برچه یاقین لاری هم بو بابدا اولار بیلان همفکر ایدیلار شو تفیلی

اولارنینک بخاراگا باریشلاری مقرر بولدی شهزاده لاردان اولوغبیک و امیرزاده ابراهیم سلطان

(ایکالاسی اون بیریاشدا ایدی لار) هم عیال لار بیلان خیرلاشیب و کوزلارینی یاشلاب امیرشیخ

نور الدین و امیرشاه ملیک باشچیلیکیدا بخاراتامان یول آلدیلار رمضان آیینینک اونیچی کونی بخارا

ولایتی یاقینیگا یېتیلار رستم برلاس (اونی اوزلاریدان ایلگاریراق بخارا طرفیگا یوبارگان ایدیلار) قرداشی

حمزه (بخارانینک حاکمی و فرمانبرداری ایدی) بیلان اولار استقبالیگا چیقیب شهرنینک تاشقاری سیدا

کوتیب آلدیلار امیرشاه ملیک امیرشیخ نور الدین رستم برلاس و حمزه لار یانگی باشدان عهدلاشیب

آلدیلار سونک اویېردان آتلانیب مذکور رمضان آییدا شهرگا کیردیلار و اوزارا مصلحت لاشیب

شهرگا آچیلادیگان دروازه و قلعه نینگ یارمی امیرزاده اولوغبیک بیلان امیرشاه ملیکگا یانا بیر دروازه

رستم برلاس و اوینینگ اوکاسی حمزه گا تعلوّقلی بولیشی اتالمیش توکول قرقره و اولاردان اوزگا امیرلار

سردارلار ایسه شهردا توریشلاری کیلیشیب آلیندی شو طریقه هر کیمسه اوز ایشی یعنی دروازه لارنی ضبط

قیلماق و باشقا خذمتلار بیلان مشغول بولدیلار اول طرفدین خاتونلار بایقرا ایجال سعید وقاس

سویورغتمیش و اولاردان اوزگا شهزاده لار حضرت صاحبقران نینگ خاص نوکرلاری توغ و نغاره و

بیراق لار بیلان کوک و قاره کییملاردا سمرقند طرفیگا یونالیب اذه شعارین آشکار و عیان قیلیب ناله و

فریادلار بیلان چهارراهه دروازه سیگا ییتدیلار امّا قلعه ایچیداگی عیانلار اولارنی شهرگا کیرگیزمادی لار

شوندان سونگ اولار کونگل لاری ایزیلیب دل لاری پریشان بولیب شو دروازه یاقینیدا بولگان

شاه روح باغیگا توشدیلار آقشام نی اوتکازیب قویاش چیقیشی بیلان دروازه لارنی خاتونلار

شهزاده لارنی اوغروق یعنی حربی قسم بیلان شهرگا کیرگازدیلار قالگان جماعه امیرزاده محمد

سلطانینینگ خانه قاهیگا قوندیلار چونکه حضرت صاحبقران نینگ قبری اوشا ییردا ایدی آغالار

باشلارینی آچیب سیانا لارینی تیرناب زمین و زمانگا غلغوله سالدیلار شهر ایچیداگی شهزاده و

امیرلارنینگ خاتونلاری عیان و اکابرلارنینگ خاتونلاری بیلان ییغلاشیب ساچلارینی یاییب

گلدیک سولیم یوزلاریگا کوز یاشلاری دّرلارینی ساچیب بوینیلاریگا قارا کیگیز سالیب حدّین تاشقاری

ناله حدّین تاشقاری فغانلار چیکدیلار یانا بارچه شهزاده لار و شیرگیر امیرلار علما و فاضل لاردان خواجه

اسام الدین امیر سیّد شریف جرجانی امیرک و میر همه برچه دانش اربابلاری معرفت و بیلیم

صاحبلاری لباس لارینی اوزگارتیریب حاضر بولدیلار شونذان سونگ شوندای حال روی بیردیکه

اونینگ تعریفینی توصیفینی بیان قیلیشگا قلم عاجز عاقبت صبر قیلیش دان اوزگا چاره تاپا آلمادیلار

بیرنیچه کوندین سونگ تعزیت بساطینی ییغشتیردیلار

امیرزاده خلیل سلطان امیرلار و قوشینی بیلان تاشگینتدان مقصدی ساری یاقینلاشتی

سمرقندگاچه تورت فرسنگ مسافه قالگان ایدی امیر خواجه یوسوف ساق چی و تارتیغلار بیلان

شهردین تاشقاری چیقیب شیراز قریه سیگا باردی و بساطبوسلیق شرفیگا میسّر بولدی بو شهرنینگ

کلنته لاری و سیّدلاری وهمّه عالی طبقه وقاضی لاری تیزلیک بیلان شهزاده نینگ استقبالیگا یوزلاندیلار

خلیل سلطان قوشینی کوهک سووی نینگ قیرغاغیگا قوندی ارغونشاه قلعه دروازه لارینینگ

کلیدی و خزیانا لارینینگ آچقیچینی شهزاده نینگ خذمت چی لاریگا تاپشیردی خلیل سلطان هجری

سنه سینینگ ۸۰۷ (۱۴۰۶م.) ییلی رمضان شریف آیی نینگ ۱۶کونی شهرگا کیردی امیر

تیمورنینگ جمعی قیلگان نیمرسه لارینی تصرّفیگا کیریتدی او صاحبقران و صیتینی ملاحظه قیلیب

امیرزاده پیرمحمد جهانگرنی (امیرزاده محمد سلطان نینگ اوغلی و امیرزاده پیرمحمد نینگ برادرزاده سی)

ولیعهد قیلیب خانلیگگا کوتاردی و رسم و عادت بویچه اونینگ آتینی فرمان و یارلیقلاردا بیتدی

امیرزاده خلیل سلطان هیچ بیرمانع لیکسیز و جنجلسیز سلطنت ایشلارینی یوریتیشگا کیریشدی ایکگی

کوندان سونگ صاحبقران دفن قیلینگان امیرزاده محمد سلطان نینگ خانه قاهی گا باریب یانگی

باشدان تعزیه ایشینی باشلادی لار و برچه شهزاده لار آغالار و جسارتلی نوبین لاریان اطرافینینگ تمانی

عالی طبقه لاریگا مملکت عمل دارلاری و لایق آدم لارگا نظر و صدقه لار بیردیلار آشلار تارتدیلار بیرنیچه

کون اوتگاچ تعزیت رسمی توگال لاندی خلیل سلطان بویوردیکه برچه شهزاده لار و خاتون لارنی

عذت و حرمتلیک نوینلارنی ماتام کییمیدان چیقاریب اولارگا قامت و قابلییتلاریگا یاراشا فخرلی

کییملار طلاّدوز تونلار تارقاتیبنلار و خاص و یاقینلار ایچکری و تاشقاریداگی لار بلکیم برچه خلایق نی

مول کول انعام بیلان بختیار و خاطرلارینی آسوده قیلسون لار یانا خزیانا لار دروازه سینی آچیب لشکر

اهلینی باشلاریگا زر و گوهر ساچیبنلار خذمتکار و صدا اقتلیلار فلک قدر پادشاهینینگ باجاریلیشی شرط

بولگان امریگا عمل قیلیب اسراف و یوقاتیشنی شو درجه گا ییتکازدیلارکه طلاّنی خرور خرور یعنی چرم

خلته بیلان کیلتیرار ایدی لار بیرینچه کوندا کوپ خزیانا لار اسراف و نابود بولیب خلیل سلطان

مملکتی و حکوتی زوالگا یوز توتدی (حمیداوه نینگ ایسکی اوزبیک یازووی کتابیدان آلینگان)

افراسیاب تاریخیدان

سمرقند شهری قدیمی سیاب اریغیدان اوتیلسا جوده کتته میداندا یاستانیب یاتگان آقیش

تیپالیکلارگا کوزیمیز توشادی. بو تیپالیکلار آستیدا انسان قولی بیلان یاراتیلگان نایاب یادگارلیکلار

یاشیرینیب یاتیبدی. بو ییردا کهنه افراسیاب شهری بولگان. فردوسی اوزینینگ شاهنامه اثریدا

کیلتیریلیشیچا افراسیاب ایران شاهلارینینگ مرکزی آسیاگا قیلگان باسقینچیلیک یوروشلاریگا

قارشی کوراشگان تورانلیک پادشاه و سرکرده نینگ نامیدیر. افسانه لاردا حکایه قیلینیشیچا افراسیاب

کوپکیانا شهرلارگا اساس سالگان. شو سبب دان سمرقند و تاشکند شهرلاری بیزنینگ دوریمیزگاچا

تیپا شکلیدا سقلانیب قالگان قدیمگی خرابه لاری افراسیاب نامی بیلان یوریتیلادی دیگان توشونچا

کینگ تارقالگان. لیکن بوکونگی کوندا بیر گروه عالم لار سمرقندداگی کهنه تیپالیک نامینی بو قهرمانگا

علاقه سی یوق دیب چیقماقدالار. اولار فکریچا افراسیاب اسلیدا سوغدیچا نام بولوب سیاب یعنی

قاراسو بویلاری معناسینی انگلاتگان. مشهور سیاب انهارلاریدان بیری سمرقند شهری نینگ

شمالیدان آقیب اوتادی. قدیمدا اوز سووینی زرفشان دریاسیگا قویگان سیابگا کیلیب توتاشگان

بیرنیچا سایلار اونینگ قویی قسمیدا تیک ساحل لارنی قیرقیب چوقور جرلیک لار حاصل

قیلگان. بو سیرلار نهایتدا باهواهمدا مدافعه اوچون جوده قولای بولگان. بوندان ۱۵ عصر مقدم سیاب

انهاریننگ حودی شو قسمیدا قدیم گی سمرقند قد کوتارگان. بو شهریننگ ۱۷۰۰ییل لیک جوشقین

حیاتی و تاریخی واقعه لارگا بای او تمیشی ماناشو سیاب بویلاریدا صادر بولگان ۱۳ عصرباشیدا سمرقند

چینگیزخان قوشینلاری تامانیدان باسیب آلینیب ویران ایتیلدی. اوننگ تیپاگا ایلاگان

خرابه لاری ایسا ۱۷ عصردان باشلاب افراسیاب نامی بیلان یوریتیلا باشلادی. سوغد

دولتیننگ پایتختی بولگان افراسیاب ۲۵ عصردان بیری قدیگی سمرقندننگ خرابه لارینی اوز

باغریدا ساقلاب کیلاقدا. او بوکهنه شهرننگ بای تاریخینی اوزیدا مجسّم ایتگان یادگارلیک

حسابلانادی. افراسیابدا عالم لاریمیز جوده کتتا علمی تدقیقات ایشلاری آلیب بارماقدالار.

شهریننگ تورلی دورلاریدا بنیاد قیلینگان عمارتلاریننگ قالدیقلاری قازیب آچیلدی. اوننگ

اوتمیشی تاریخی استه سیکین تیکلانماقدا. قازیشلار نتیجه سیدا معلوم بولدیکه افراسیاب نینگ شمالیدا

سیابنینگ تیک ساحل لاری شرق و غربدا ایسا جرلیک لار یاقالاب ۴ کیلامترگا چوزیلگان.

دونگلیکدا قدیمگی شهر دیواری نینگ قالدیق لاری جایلاش گان. او بیرنیچه ییردان قازیلدی.

ییریک خام خشت لاردان اوریب چیقیلگان بو بلند دیوارنینگ قالین لیگی ۴ میترا ایچکی قسمی

رواق سیمان اوزون یولاک ترضیدا بنا قیلینگان. دیوار تاشقاریسی بویلاب شاخمت کتک لاریگا

اوخشاتیب نشان تویوک لاری او ییر بو ییردا تورت بورچکلی دریچه لار ایشلانگان. بولار

میلاددان اوّلگی ۳۲۷- -۳۲۹ییل لاردا مکیدانیه لیک اسکندر قوشین لاری ۷۱۲ ییلدا عرب

خلیفه لیگی ۱۲۲۰ ییلدا ایسه چینگیزخان باشلیق مغول استلاچیلاری نینگ یولیدا مستحکم غاو بولیب

بیر قانچا وقت باسقینچیلارنی شهرگا کیریتمای سمرقند آستانالاریدا توتیب تورگان. قدیمگی مدافعه انشائیتینینگ قالدیق لاری ایدی. قدیمدا افراسیابنینگ اوچتا دروازه سی بولگان شمالی دروازه سی بخارا جنوبی دروازه سی کیش و غربی دروازه سی نوبهار ناملاری بیلان یوریتیلگان. افراسیابنینگ میدانی ۲۱۹ گیکتر بولگان شهرنینگ سوو بیلان تعمین لانیشی آغیر بولگانلیگیدان جنوب طرفدان سوو کیلتیریلگان. سوونی کیلتیریش اوچون پیشیق غشت و سووگا چیداملی گنج دان رواقسیمان توغان قوریلیب اونینگ اوستیدان شهرگا کتتا اریق اوتکازیلگان. بو عجائب سوو انشائیتینینگ ایچکی قسمی قورغاشین بیلان قاپلانگانلیگی سببلی او جوی ارضیس یعنی قورغاشینلی اریق نامی بیلان مشهور بولگان. کیینگی ییللاردا افراسیابدا ایلک اورتا عصرلارگا منصوب کلا چیلیک کارخانه لاری

هنرمندلارنینگ اوی جای لاری تاش تیریلگان کوچه لار گنچکارلی سرای خرابه لاری قازیب

آچیلدی. تاپیلگان یادگارلیکلار آراسیدا ۷ عصرگا منصوب تصویری صنعت اثرلاری ۱۹۶۵

ییلدا ایسا سمرقند حاکمی نینگ سرایی آچیلدی. سرای نینگ ۱۱ میترلی کوادرت شکلداگی

خانه سینینگ دیوارلاری رسم لار بیلان بیزاتیلگان ایدی. اولاردا توی مراسیمی تصویرلانگان.

آق فیل اوستیداگی تخت رواندا ملکه و اونینگ آرقاسیدا اوچ چوانداز عیال ایگلی تویه کش

سونگره بیزاتیلگان آت یتاکلاگان کیشی همده بیرنیچه آق قوش خایداب کیلایاتگان اوسپیرینلار

تصویرلانگان. اولارنینگ یوز قول و کوپراق کیملاریدا سوغدچا یازوولار بار. دیوارنینگ بیر

طرفیدا کیمه دا سایر قیلایاتگان ختای ایلچیلاری ایکلینچی تامانیدا یرتقیچ حیوانلار بیلان آلیشوو منظره

لاری تصورلانگان. ارحیالاک لارنینگ مشقت لی محنتی طفیلی افراسیاب میدانی دان یانه کوپراق

ارخیالاگیک اشیالار تاپیلماقدا.

میرزا اولوغبیکنینگ تورت اولوس تاریخیدان کتابیدان

اوغوزخاننینگ تورک قوملاریگا لقب قویگانی ذکری

مذکور تاریخدا اوغوزخان تورکلارنینگ قوملاریگا لقبلار قویدیکه اولار تا حنوز اوشا اسم و لقبلار

بیلان مشهوردورلار جمله دان، بیرنیچا قومنینگ لقبلاری قوییدایکچا اویغور، قانقلی، قیپچاق،

قارلوق، خالاج، چیپوغ لار اما اویغورنینگ معنی سی (قوشماق) باغلاماق، بیری بیری بیلان عهدو

پیمان باغلاماقدور بو طائفه اوغوزخانگا بیرجنگدا بی سبب مدد بیرگان ایردی شو بائسدین اولارگا

اویغور دیب نام قویدی اما قانقلی عقللیلیک، فراستلیلیک معنی سیدور اوزی بیر نارسادین بیر

معنی چیقارماقدیر چونانچه، بیرجنگدا اوغوزخان قولیگا جوده کوپ بایلیک اولجا توشگان ایردی

غنیمدان هشیار اولجا آلیب اونینگ قلفینی آچا آلماگاندی لشکرداکیلارنینگ توغری فکر

یوریتووچی بیرتوده سی اورونیب کوریشدی بی ترتیب قیلدیلار، اول اولجانی آسانلیکچا آچیب

تاشلاب، آلدیلار اوز عقل و فراستی بیلان دنیا مشکللارینی یچا آلگان لیکلاری سببیدین الارگا

قانقلی، دیب لقب قویدی اما قیپچاق قابوق سوزیدان آلینگان قابوق بیردرختنینگ نامیدور او

درخت تنه سینینگ ایچی کاوک بولادی پوستیدان تاشقاریسیدا کوکلیک یوقدیر یاغاچینینگ ایچی

چیریگان، غاوک بولادی ایتادیلارکه، جنگلارنینگ بیریدا اوغوزخان لشکری شکست ییدور و

اوغوزخان آدملارینینگ کوپچیلیگینی قتل ایتیرادی اغوزخاندا دشمنگا قارشی ضربه بیریش قوتی

قالمایدی ناچار احوالدا قالیب، چیکینیشگا یوز توتادی صحرادا ایکگی دریا آرالیغیدا آتدان توشادی

لشکردا بیر خاتینینینگ قارنیدا حامله سی بار ایردی اول خاتینینینگ ایری و آتاسی اوغوزخان

کوزی اونگیدا اوغوزخان دشمنی بیلان بولگان جنگدا اولدیریلگان ایردیلار اول خاتینینینگ

دردی قوزیب قالدی الاجسیز قالگان خاتون یانیداگی درختنینگ کاولیگا کیردی او ییردا اوندان

بیر بقووت اوغیل توغیلدی اوغوزخان بو واقعدان خبر تاپگاچ، اولار حالیگا رحم و شفقت

قیلیب، دیدی آتاسی و باباسینی و آتاسی و ایریمکه بیز طفیلی اولدیریشدی او یتیم قالدی اوشا

اوغیل بالانی فرزندلیکگا قبول قیلدی و قیپچاق دیب نام بیردی بوگونگی کونداگی قیپچاق قومینی

اونینگ بیر اوغلی نصلیدین دیب بیلادیلار ایتیشلاریچا، اوغوزخاننینگ اوشا جنگیدا ایران

والیسی ایتبراق همراه ایدی ۱۷ییل اوتگاچ، ایتبراق اوستیدان غالیب کیلدی و ایراننی استلا

قیلدی بیرنیچا مدت اوتیب، اوغوزخان تورانگا قایتگاندا، ایشیتدیکه، یانا اونینگ دشمنلاری باش

کوتاریبدی فرزندیم دیب اتاگان قیپچاققا بویوردیکه، اوزیگا یاقین تابع آدملاری بیلان اولار اوستیگا

بارگای و ماماق ناحیه لاریدا چیگره محافظه سی بیلان شوغوللانگای اوغوزخان فرمانیگا بناعن او یولگا

توشدی و ایتیلگان جایگا اورناشدی و یاشاب قالدی قارلیق اوغوزخان غور سرحدیدان توران

زمین تامان یولگا چیققاندا، قیش جودا ساووق کیلگان ایردی دشت و صحرانی تمام قار قاپلاب

آلگان ایدی او بویوردیکه، هیچ کیم لشکردان آرقادا قالیب کیتماسون اما قار کوپلیگی و ساووقنینگ

کو چلیلگیکیدین بعضیلار لشکردان آرقادا قالیب کیتدیلار اوغوزخانگا بو معلوم بولگاچ، یانا فرمان

بیردی اولارنی تاپیب کیلدیلار سوراقلاگانلاری بیلان باریبیر قالیب کیتگانلار بولدی

سوریشتیریب، اولارگا قارلیق دیب نام بیردیلار ایندی قارلیق نجادینی اولار نصلیدان دیب

بیلادیلار اما خالاج توغریسیدا دییدیلارکه، اوغوزخان مملکتلار تسخری (تاسخیری) اوچون لشکر

تارتگاندا، حکم قیلدیلارکه، هیچ کیم لشکردان قالیب کیتماسون اوشا اورتادا بیر کیشی بولیب، خاتونی

حامیلاسیدان قوتولگان ایردی، اما کمقو تلکیدان سوتی یوق ایردی صحرادا بیر شاغالنی کوردیکه،

تاووقنی آولاب تورگان ایردی سوتی یوق خاتون نینگ ایری اوشا آدم بیر کالتاکنی آلیب،

شاغالگا آتدی توستاووقنی اوندان قوتقاریش واونی خاتونیگا کباب قیلیب بیریش مقصدیدا ایردی،

تا اول خاتونذا سوت پیدا بولگای و فرزندینی سوتدان تویدیرگای اوشا خاتون توستاووق کیابیدان

بیگاچ، سوتی کوپایدی و فرزندینی سوت بیلا تویدیردی اوغوزخان اولار احوالیدین واقف بولوب،

یول عزاییني تارتگان معنی سیدا بولگان خلاج ناميني اول اوغولغا قویدی نظم مضمونی شو

یوموشدان یوپانیب بیرنیچا آدم، اوغوزخان ایشیتدی اولاردان شول دم اچچیغلاندی و دیدیکه،

کیمنینک خاتونی، توغسا، نیچون آرتگا تارتار آتینی شاه زمان اونگا قویدی خالاج نام، معنی سی

شول قالیب کیتما، آپاجان اما چیپورغا ایتادیلارکه، اوغوزخان سفرلارینینک بیریدا تنگبیرلیک یوز

بیردی بیر یرگا ییتگاچ، آتدان توشدی و قاراسا، بیر توده آدملاری لشکردان اجراب آرقادا

قالیب کیتگانلار قاتار آرقاسیدان کیلا باشلاگانلار شو سببدان اول آدملارنی چیپورغانلار دیب

اتادی نظم مضمونی چیپورغان تورکی دا قاتار معنی سینی بیرادی شهریار شوندای دیب خطاب

قیلدی اوغوزخان تورکی نجاد قوملاریگا شو ترظدا نام قویدی سین اولارنینگ بارچاسینی تورک

دیب بیل، فقط نامللاری توریلچا بولدی

اوغیزخاننینگ اوغیل لاریگا اورین بیلکیلاگانی ذکری

ایتیشلاریچا، بیرکونی اوغوزخان اوغیللاری بیلان بیرگالیکدا شکارگا بارگان ایدیلار شکارپیتیدا هر

بیری بیرآوکیتیدین قوودیلار ناگاه، هرآلتی نفر اوغول بیربولوب شکارگاه دا بیرگالیکدا بیرجایگا

ییتیشدیلار و بیرکمان بیلان اوچ زرّین اوق تاپیب آلدیلار آتالاری حضوریگا محاکمه گا کیلتیردیلار

اوغوزخان اولوغ اوغوللاریگا کمانی و اوچ کیچیک اوغلیگا اوقلارنی بیردی کاتتا اوغیللاری

کانی اوچ قمگا بولوب آلدیلار شوینک اوچون هم اولارنی بوزوق دیب اتادیگان بولدیلار

کیچیک اوغوللارنی اوچ اوق دییشادیگان بولیشدی یولدا بوزوقیلار اوچ اوقدین کوپ بولادیلار

اوق ایلچی حکمینی، کمان پادشاه حکمینی کیلتیرادی اوق مثل ایلچی، کمان پادشاه بولدی یولدا ایلچی

شاه دان کمتردور او اونغاردین یوریشنی بوزوقلارغا بویوردی، جوانغاردین اوچ اوق کیتگان

ایردی لیکن اوز اختیارینی بوزوققا بیردی اوچ اوق اوچون عمارت سالدی بوزوقلارگا دیدیکه

سواری لار اوچون و قور اورنینی اونگ تاماندینکه اونغار دیرلار، تاییلاسونلار و اولتورسونلار اوچ

اوقلارگا بویوردیکه چپ قول تاماندینکه، اونی جونغار دیرلای، سواری لارگا و پیاده لارگا اورین

تیارلاب اولتیرسونلار اورینلاریگا قایتسونلار، شوئینگدیک، بوزوقلارگا ولیعهدلیک امرینی قیلدیلار

اوچ اوروقغا امرلیک فرمانی بیردیلار

خوارزمشاهلار

قاراخانی لار دولتی ماوراءالنهرنینگ اجتماعی اقتصادی و سیاسی ترقیاتیدا یانگی باسقیچنی باشلاب

بیردی ترک اهالیسی کوچمانچی قسمینینگ اوتراقلاشووی، شهرلار کوپاییشی و هنرمندچیلیک

ایشلاب چیقاریشینینگ رواجلانیشی شرائیتیدا کوچمانچی همدا اوتراق اهالی منفعتلاری قوشیلیب

کیتدی و مرکزلاشگان ییتتا دولت دائره سیدا ایکالاسینینگ بیرگالیکدا یاشاشی همدا همکارلیگی شکلی

قرار تاپدی نتیجه دا ۱۲۱۳ اصرلاردا خوارزم دا قیسقا بیر تاریخی وقت ایچیدا خوارزمشاه لار دولتی

اولوغ جهان دولتیگا ایلاندی امودریانینگ سول ساحلیدا جایلاشگان گورگنج شهری ۱۰ اصردا سیمیر

و جنوبی روسیه بیلان کروان سوداسیننگ سونگی چکره سی بولگانلیگی تفیلی کاتتا اقتصادی همدا

سیاسی اهمیت کسب ایتدی کروانلار بو ییردان اوترار گاچا بارار، او ییردان ایسا ختای گا آلیب

بارادیگان یول نینگ نوبتداگی قسمیگا اوتاردیلار باشقا یول بخاراگا ایلتار و بو ییردا ختای همدا

هندوستانگا یاکه مرو و خراسان آرقالی یاقین شرققا آلیب بارادیگان یوللار ایریلیشگاچا بیتیب

باراردی سیردریانینگ قویی آقیمیدا جایلاشگان بولیب، اسلامنی انچا آلدین قبول قیلگان جیند،

خواره و یانگی کند شهرلاری کاتتا حربی سیاسی و اقتصادی اهمیت کسب ایتدی اولاردا اساسن

اوغوزلار و قیپچاقلار یاشار، بوندا اوغوزلار تاءسری کوپراق ایردی قیپچاقلار مملکتیدان بخاراگا

آلیب بارادیگان کروان یولی اوستیدا جایلاشگان جیند اجرالیب تورار ایردی، اورتا اصر سیاه

لارینینگ تاکیدلاشیچا، او کاتتا شهر ایردی خوارزمشاه لار لشکرینینگ اینگ یاخشی حربی قسملاری،

سرکرده لاری شو ییردان آلینار، یوقاری لوازملی عملدارلار شو ییردان چیقار ایدی افسانه وی

تیکیش اوزینی خوارزمشاه دیب اعلان قیلینیشیگاچا جیند نائبی بولگان، بو ییرگا اینگ سویوکلی

اوغلی نصرالدین ملکشاه نی نائب اییتیب تاینلاگان ایدی ۱۰۹۷ییلدا سلطان برک یاروق اوزیگا

صادق بولگان انوش تیگیننینگ اوغلی محمدنی خوارزم حکمداری اییتیب تاینلاب، اونگا خوارزمشاه

عنوانینی بیرادی شو وقتدان باشلاب انوشتیگینی خوارزمشاه لاری دولتینینگ تاریخی باشلانادی محمد

خوارزمدا اوتیز ییل حکمدارلیک قیلدی و وفاتیگاچا سنجرنینگ صادق فقراسی بولیب قالادی همدا

اونینگ ایشاپچینی قازانادی شونینگ اوچون محمد وفات ایتگانیدا سنجر اونینگ اوغلی آتسیزنی

سیرا ایگکیلانماسدان وارث ایتیب تاٴنلایدی لیکن او آتسیز خسوسیدا جودا یا تکلیشگان ایدی

آتسیز خوارزمنینگ تولا موستقللیگینی تاٴمنلای آلمادی قاراختایلارگا اولپان تولاشنی دوام

ایتیرگان حالدا ۱۱۵۶ییل ۳۰ ایولدا وفات ایتدی نوبتداگی حکمدار ایل ارسلان خراسانی

بویسوندیریب، آذربایجاندا اورناشیب آلادی و او ییردا اولگی حاکمنی وسیل قیلیب قالدیرادی

عین وقتدا او خوارزم همان اولپان تولاب تورگان قارا ختایلارگا قارشی آغیر کوراش آلیب

بارادی او ۱۱۷۲ ییلدا وفات ایتادی اونینگ کاتتا اوغلی تیکیش قاراختایلار مددی بیلان تختنی

ایگالлایدی او آتاسی کبی قاراختایلارگا قارشی کوراش آلیب بارادی تیکیش نشاپورنی، سونگرا

خراسانینگ معلوم قسمیمی باسیب آلادی و خوارزمشاهلار ملکیگا قوشیب آلادی تیکش اوکاسی

سنجر یوراک خسته لیگیدین اولگانیدان سونگ ترکیبیگا خراسان، مرو و هرات کیرگان بویوک بیر

دولتینینگ حکمداری بولیب قالادی تیکش ۱۲۰۰ییل ۳ یولدا بغداد اوستیگا قوشین تارتگاندا

خوارزم و نشاپور اورتاسیدا وفات ایتادی آرادان اوچ کون اوتیب اوینینگ اوغلی محمد

الاوالدین کورگنج احالیسی کوز اونگیدا سرای ایانلاری و امیرلاری حاضر بولگان بیر وضیتدا

خوارزمشاه لار دولتی تختیگا اوتیرادی آرادان کوپ اوتمای اوینینگ شاه لیگی تحلیکه لی بولیب

قالدی محمدنینگ اوگای آغاسی نشاپور حاکمی هندوخان و خوارزمشاه آناسی تورکانخاتون بیلان

باغلیق ایدی

اوزبیک خلق کتابلاری دان نمونه

گل فرح

انداغ روایت و مونداغ حکایت قیلورلارکیم زمان اوّلیده بیرپادشاه بار ایردی انی آتینی

جعفرشاه دیر ایردیلار مالی و خزینه سی و عسکری بیحساب ایردی مونچه شان شوکت بیلان دنیاده

هیچ فرزندی یوق شول سببدین هر وقت کونکلیغه غم و تشویش پیدا بولور ایردی قیسی ولایتدا و

قیو شهردا حکیم و طبیب کامل بولسه ایلچیلار یوباریب حددین فزون و عدددین بیرون طلا

آلتون کوموش لار صرف قیلیب آلیب کیلور ایردی هر تورلوک دوالار و هر خیل معجون لار

قیلدوروب اوزیکا پروالار قیلور ایردی آخر هیچ بیر فایده تاپمادی طبیب لاردین امید اوزوب

الله تعالی اوزی بیرپاسا مخلوقنی قولیدین نیما کیلور دیب بیر آز زمان بو فکر بیلان قالدی

راویان اخبار و ناقلان آثار انداغ روایت قیلورلارکیم بو پادشاه نی شهردین تاشقری بیرباقچه سی

بار ایردی انداغ باغ ایردیکه مثال باغ ارم ایردی هر قنداغ غمگین و اندوه گین کیشی کیرسه

و کونگلی شکسته آدملارنی درحال غم اندوهی خرسند و فرحمندلیک کا مدخل بولور ایردی بو

پادشاهغا هر قچان غم تشویش عارض بولسا شول باغغا کیلیب کونگلین آچیب گلدیک بولوب

کیتار ایردی کونلاردین بیر کون پادشاه کا فرزند سوداسی توشوب اولتورماق تورماقغه طاقتی

قالمادی شول زمان لباسلارین کییب درحال وزیرین همراه آلیب رسته و بازارلارنی سیر

سیاحت ایلاب یورور ایردی کوردیکیم بیر درویش خوش آواز برلان ایتادورکه هر کیشی

اخلاص ایلا مینگا مینگ طلا صدقه احسان قیلسا الله تبارک و تعالی اول آدمنی کونگلیدا هر نیما

مراد و مقصودی بولسا اوزی عطا قیلسون دیب ایردی پادشاه وزیریغا قاراب ایدی بو قدر حکیم

و طبیب لارکا حددین فزون و عدددین بیرون طلا و آلتونلار صرف قیلدیم هیچ بیر فایده

سینی بیلمادیم البته بو درویش درویشلار اراسیدا صاحب نفس کورونادور بو درویش کا مینگ طلا

بریب دعاسینی آلای شایدکه خداوند کریم انی دعاسین برکاتیدین منگا بیر فرزند عطا قیلسا

دیب مینگ طلا صدقه احسان چیقاریب بردی درویش آلیب خدای تعالی مرادینگنی بیرسون

دیب دعا قیلدی القصّه اندین اوتوب کوچه لارنی و دشت صحرالارنی سیر سیاحت ایلاب

باقچه طرفغه قراب روانه بولدیلار بیر آز منزل یول یوریب باقچه کا داخل بولدیلار اندا بیر

درویش اولتوروبدور هیچ کیمگا قرامای خط یازادور پادشاه بو درویش نی کوروب درحال آلدیغا

باریب سلام قیلدیم درویش جواب سلام بیردیلار پادشاه آداب و تواضع بیرلان سوردیکیم

ای جناب ذات بابرکات سیز کیمدور سیز و بو مکاندا نیما سببدین اولتوریب دور سیز مینگا بیان

قیلینگ دیدی بو درویش عالی مقام ایدیلار که مین رمّال لارنی استادی ترورمین علم رمل نی

یخشی بیلورمین و هر تورلوک نرسا لاردین خبر بورمین دیدیلار پادشاه ایدی منی کونگلیمدا بیر

نیّتیم باردور اگر شول نیّتیم نی بیلسانگیز علم رمّال لیکدا کامل ایکانینگیز معلوم بولور دیدی

درویش قول لاریداکی قلملارین پادشاه غا بیریب ایدیلار ای پادشاه اوشبو قلم نی اوشلاب

کونگلینگداکی مرادینگنی اویلاکیل تاکه نیمه لار ظاهر بولادور پادشاه قلمنی اوشلاب ایدی مینگا هم

الله تعالی فرزند بیرورمو ایکان یا یوقموکین دیب نیّت قیلدی اندین سونک قلم نی درویش کا

بیردی درویش قلم نی آلیب نقطه لار اوریب رمل قاعده سی بیرلان تورت کا تقسیم قیلیب

پادشاه نی نیّتینی چیقاردیلار ایدیلارکه بیلدیم سیزنی نیّتینکیز پادشاه لیک ایکان و فرزند اوچون

نیّت قیلغان ایکانسیز دیدیلار القصّه پادشاه خرسند بولوب ایدی ای جناب بزرگوار منی هم

فرزندیم بولورموکین دیدی درویش ایدیلار سیزکا الله تعالی بیر فرزند عطا قیلور دیدیلار پادشاه

کونکلیدا ایدی بول آدم عزیز آدمغا اوخشایدور قول لارین اوپای دیب درویش نی قول لارین

اوپتی و سیزنی تبرک دعانکیزدین امیدوارمین دیدی درویش قوینی لاریدین بیر دانه آلمه آلوب

دعالار اوقوب پادشاه غا بیریب ایدیلار ای پادشاه سیز بوکون کیچه سی شول آلمه نی خاتوینکیز

بیرلا نهاری قیلیب یاتسانکیز الله تعالی خاتونینک حامله دار بولوب توقوز آی اون کونډا بیر

اوغول وجودغا کیلور اسمینی عبد الملک قویغیل دیدیلار شول ساعت پادشاه قوینیغا قولین

سالیب درویش کا مینک طلا آلیب بیرباق بولوب تورکاندا کوردیلارکیم درویش غایب

بولوبدورلار جایلاریدین مشک عنبر ایسی کیلادور درحال پادشاه باقچه نی چند مرابته دان اولانیب

ازلادی لااقل درویش نی کردلاریدین هم اثر یوق ناامید بولوب باقچه دین چیقیب توغری

اوزینی سرایغا کیلدی قچانکه کیچ آلمه نی تناول ایلاب یاتیلار ایرته سی پادشاه نی خاتونی حامله دار

بولوب وقتیکه توقوز آی اون کون تمام بولوب بیر اوغول دنیاغا کیلدی اسمینی عبد الملک

قویدیلار بعد بو بالانی تربیت قیلماق اوچون پاکزه جاریه لار تعین بیر بیردا تربیه لاب اوستوردیلار

القصّه پادشاه بو بالانی آلتی یاشغا کیرکاندا مکتب کا بیردی هر کون اوچ مرتبه باریب سبق

آلیب کیلور ایردی شونداغ عقل و فراستلیک ایردیکه استادی هم عاجز حیران ایردی و بو

طریقه دا یوروب بو بالا اون یاشکا کیردی شول قدر فهم فراستلیک زیرک و دانا بولدیکه

توصیف قیلماقغا تیل لار عاجز کیلور ایردی اما هر قنداغ آدم کورسا ینا بیر کورسم دیب آرزو

قیلور ایردی کورکان آدملار حیران و سرکردان بولور ایردیلار هیچ بو بالانی مثالی دنیادا یوق

ایردی اما پادشاه بو بالانی کورکاندا زیاده شاد و خرم بولور ایردی القصّه بو بالا اون بیش یاشکا

یتتی کونلاردان بیرکون بیتاب لیک عارض بولوب وای باشیم وای یوراکیم دیب ییغلای

بردی درحال دایه لار پادشاه کا خبر بیردیلار پادشاه اوشال ساعتدا امر قیلدی وزیرلاریغا طبیب

حاضر قیلینک لار دیب اوشال آندا حاضر قیلدیلار حکیم لار شهزاداکا هر خیل دوا قیلدیلار

اصلا دارو درمانلار تأثیر قیلماس ایردی ینه پادشاه باشقا حکملار کیلتوریب تربیت قیلور ایردی

هیچ بیر سین فایده سی بولمدی پادشاه بسیار خفه بولوب خدای تعالی کا ناله و زاری قیلیب ییغلار

ایردی آتا بالاسینی آه باشیم وای یوراکیم دیکان آوازینی ایشیتیب یورکلاری اویناب

باغیرلاری پاره پاره بولوب هوشیدان کیتار ایردی بر فرصت دان کیین هوشیغا کیلیب یانا

بالاسین یوزیغا تیرمولوب ای جانیم بالم مین سینی الله تعالی دین سوراب سوراب درویش

لارکا مینک مینک آلتون لار صدقه بیریب الله تبارک و تعالی اوچون دعالار قیلدوردیم ایدی

سیندین ایریلیب قالامنمو دیب ییغلار ایردی نورلیک یوزلاریکدین آتانک ایلانسون دیب

تورکاندا بالاسینی دردی زیاده بولوب آخر اجل ایلکیگا گرفتار بولوب آمانت جانین الله تعالی

کا تاپشوروب دار الفنادین دار البقاغا انتقال قیلدی الله تعالی رحمت قیلسون پادشاه بیرلان

خانیم بیغلاشیب جنازه سین اوقوب اوزینی باقچه سیغا دفن قیلدیلار هر وقت ساغینسالار کیلیب

مزارین قوچوب بیغلاب کونگل لارین بوشاتیب کیتار ایردی امّا بیرنیچا کون ماتمدا بولدیلار

القصّه پادشاه جعفر کوب مدّت فرزندیغا کویوب ماتمدا بولدی فقرالارکا کورونوش هم قیلمادی و بو

پادشاه نی بیر وزیری بار ایردی انی آتینی خواجه سعید دیر ایردیلار بسیار عاقل و دانا ایردی پادشاه

نی حضوریغا کیردی کوب پند و نصیحت لار قیلدی ایدیکه هیچ کیم بو اولومنی دستیدین نجات

تاپمایدور اگر دا نجات تاپیلسا ایردی جناب پیغمبریمیز حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و سلم

قالور ایردیلار بو اولوم برچه کا برابردور و هم برچه کا سنت دور قویونک تیریکلیک غنیمت

اولکاننی خدا رحمت قیلسون اوزینکیز سلامت بولینک دیب دلدارلیک ایلاب پادشاه نی

شکارکا آلیب چیقتی سیر سیاحت ایلاب کیلور ایردیلار یولدا بر آدمنی باش سویاکینی تاپیب

آلدیلار اول باشغا اوچ سطر خط یازیلکان ایکان خطی شو طریقه دادور قتیغ دان قتیغ نیما قتیغ اچچیغ

دان اچچیغ نیما اچچیغ شیرین دان شیرین نیما شیرین جعفرشاه باشنی قولیکا آلیب حیران بولوب

قرادی امّا خط نی اوقوب بولمایدور اندین سونک بو باشنی اورداسیغا آلیب کیلدی بارچا

وزیرلارین چارلاب ایتدی بو باش داکی خطنی اوقوب معنی سین منکا ایتینک دیدی امّا

وزیرلار هرچند ملاحظه قیلدیلار هیچ بیر نرساکا قرار قیلمادیلار بیرین سوزی بیریغا توغری کیلماس

ایردی القصه پادشاه بونډای قیلدوردیکه هرکیم شو باشداکی خطنی معنی سین بیلسا اول کیشینی اوز

یانیمغا وزیر اعظم قیلورمان دیدی بو خبر مشهور عالم بولدی هر طرفدان آدملار کیلور ایردی هر

قیسی سی هر طریقدا معنی بیرور ایردیلار بعضی لاری ایتور ایردیلار تاش قتیغ لیمون اچچیغ عسل

شیرین دیر ایردیلار و بعضی لاری تیمر قتیغ اوروماقلیغ اچچیغ و شکر شیرین دیر ایردیلار اما

سوزلاری بیر بیرلاریغا موافق کیلمادی و لیکن شول شهرکا یاقین بیر شهر بار ایردی شول شهر

هم پادشاه جعفرکا تابع ایردی اما اول شهردا بیر مرد فقیر بار ایردی فقیرلیک بابیدا نهایتدا

انتهاسیغا ییتکان ایردی و لیکن بو مرد فقیرنی اون بیش یاشغا کیرکان بیر قیزی بار ایردی اسم

شریفلاری کل فرح ایردی حسن بابیدا تاجدار و نزاکت کشوریدا شهسوار و لطافت و فصاحت

بایدا طوطی شکر گفتار ایردی و فراستلیک و دانشمند ایردی قیزیل یاقوت کبی لبلارین

تبراتیب بیر سوز ایتسه شهر خلقی بیهوش بولوب یماک و ایچماکدین قالور ایردیلار اما پادشاه

جعفرنی باش سویاکداکی خطنی معنی سین بیلماکانلاری مشهور بولدی القصه گل فرح بو سوزنی

ایشیتیب تعجب غا قالیب آتاسیغا ایدی ای پدر مهربان پادشاه جعفرشاه شکارغا چیقغان ایکان

یولدا بیر باش سویاک تافیب آلیب دور اوشال باشدا اوچ سطر خط بار ایکان پادشاه نی اهل دانش

لاری اول خطنی معنی سیدین عاجز بولوبدورلار سیز پادشاه نی حضوریغا بارینک و ایتینک که قتیغ

دین قتیغ آت نی تویاغی قتیغ اچچیغ دین اچیغ اولوم اچچیغ شیرین دین شیرین اویلانغان آدمغا

اویلاناك شیرین دیب ایتینک اما اورکانگانیمنی بیلدورمانک دیدی گل فرح آتاسی بجان

دل بیرلان خرسند بولوب پادشاه طرفیغا قراب روانه بولدی القصه نیچا مدّت یولنی رنج

محنتلارین تارتیب جعفرشاه‌نی ولایتی‌غا داخل بولدی پادشاه‌نی اورداسیغا باردی خادملار و غلام

لارکا تواضع بیرلان سلام قیلدی الار جواب سلام بیردیلار بو مرد فقیر ایدی اجازت عالی

بیرسانکیزلار جناب حضرت پادشاهیم‌نی آستانا عالی‌لاریغا کیریب بو قرا یوزیمنی سورتیب

ینک ینک عجز شکسته‌لیک بیرلان عرضیم‌نی ایتسام دیدی درحال غلام‌لار خواجه سعید

وزیریغا خبر بردیلارکیم بیر مرد مسافر کیلیب پادشاه‌غا عرضیم بار دییدور دیب اوشل آن وزیر

پادشاه‌کا کیریب بیان قیلدی پادشاه ایدی سورانک نیما عرض بار ایکان درحال اول مرد

فقیردین سوردیلارکه نیما عرضینک بار دیب اول مرد فقیر ایدی باش سویاکداکی خطنی معنی

سین ایماق اوچون کیلیب ایردیم دیدی درحال پادشاه غا خبر بیردیلار پادشاه ایدی آلیب

کیرینگلار دیدی آلیب کیردیلار بو مرد فقیرنینگ تواضع بیرلان عبودیت بجا کیلتیردی پادشاه

ایدی نیما سوزینگ بار سوزلا کیل دیدی اول مرد فقیر یوقاریدا قنیزین اورکاتگان سوزینی بیان

قیلدی پادشاه حیران بولوب ایدی سین بو جواب نی کیمدین اورگاندینگ راستلیک بیرلا

جواب ایتکیل اگردا راست ایتماسانگ اولدورورمان دیدی بو مرد فقیر بیچاره حیران و

سرگردان بولوب اگر راستلیق بیرلا جواب بیرماسا اولماغی مقرّر بولدی ناعلاج بولوب ایدی

اویومدا بیر قنیزیم بار اسم شریف لطیف لاری کل فرح دور یاشی اون بیش دا منگا شول

اورکاتتی دیدی پادشاه باشلیغ همه تحسین و آفرین قیلدیلار اوشال آندا پادشاه غا بو مرد فقیرنی

سوزی نهایت درجه‌دا منظور بولوب غایبانا عاشق بکاران بولدی کل فرح‌نی آتاسیکا حددین

فزون و عدددین بیرون آلتون و کوموش‌لار انعام قیلدی پادشاه خواجه سعید وزیرینی خلوتغا

چارلاب ایدی بو مرد فقیرنی قیزی تعریف‌دین تاشقاری دانا و زیراک ایکان شول قیزنی قیو

طریقا بیلان کورارمیز دیب مصلحت قیلدی مصلحت‌لاری شول یبرکا بیتی‌که بیر قریش

ایپاک بیریب یبارورمیز یانا بیر آدم قوشوب یبارورمیز شول ایپاک‌دین بیر کییوم تیکیب

یبارسون دیب البتّه عاجز بولوب بیر سوز ایتیب یوبارور یاکه اوزی کیلور شول علاقه بیرلان

کورورمیز دیدی پادشاه‌غا معقول بولوب کل فرح‌نی آتاسیغا ایدی قیزینک شول ایپاک‌دین

منکا بیر کییوم تیکیب بیریب یبارسون اگردا قبول قیلماسا‌لار قیزینکنی هم اوزینکنی هم

اولدوروب مالینکنی تالان تاراج قیلورمان دیب وزیرین قوشوب یوباردی کل فرح نی آتاسی

یغلای یغلای اوز شهریغا روانه بولدی بیر مدتدین سونک قیزینی آلدیغا داخل بولدی ای

قیزیم پادشاه نی آلدیگا باردیم و دیگان سوزینگنی ایتیب ایردیم بو جوابنی سنگا کیم ایتدی دیدی

مین اوزیم بیلامین دیب ایردیم راست ایتگنیل یوق ایرسا اولدورورمان دیدی مین ناعلاج

بولوب ایتیب ایردیم وزیرین قوشوب یوباردی دیب اوتگان واقعه لارنی بیان قیلیب

کوزین یاش اورنیغا قانلار روان قیلدی کل فرح ایدی ایش اوتکان سونک یغلاماقدین فایده

یوق دیدی پادشاه غا اوزوم جواب قیلورمان دیدی القصه پادشاه نی وزیریغا بیر دانه دندان کاو

چوبیدین پادشاه نی ایاکی برابریدا بیر قریش نی سیندوروب وزیرکا بیریب ایدیکه پادشاه منگا شول

ایش توقییدورکان قالب قیلیب یبارسون لار یین اوشال طریقه قالب دا ایش قیلیب

تیکیب بیرورمان و لیکن باشقا قالبدا تیکالماسمان دیب جواب بیردی وزیر بو سوزنی ایشیتیب

پادشاه طرفیغا قاراب روانه بولدی پادشاه نی بارکاهیکا داخل بولوب کل فرح نی ایتکان

سوزلارین ایتیب بیان قیلدی پادشاه و اهل مجلس لار همه لاری حیران بولوب بارماقلارین

تیشلاب تفکردا قالدیلار پادشاه وزیریکا ایدی یانا بارغیل اول کوب دانا و زیرک ایکان و یانا

بیر عدد هوکوز آلیب بارکیل پادشاه ایتادورکه کل فرح اوشبو هوکوزنی بیتتی آی تولغاندا بالا

لاتسون دیبدور وزیر بالراس و العین دیب کل فرح کا کیلیب پادشاه نی ایتکان سوزینی بیر بیر

بیان قیلدی کل فرح نی آتاسی بو سوزنی ایشیتیب کوب ییغلادی کل فرح آتاسیغا ایدی

کوب ییغلامانک پادشاه نی بیزکا یبارکان هوکوزی ییتتی آیغاچپا معاش منیزغا تیار دیب وزیرغا

ایدی سیز ییتتی آی تولغاندا کیلینک البته ایکی دانه بالالاتیب قویارمان دیدی وزیر پادشاه غا

کیلیب کل فرح نی سوزینی بیان قیلدی پادشاه و وزیرلار همه سی شاد و خرّم بولدیلار القصه ییتتی

آی بولدی پادشاه وزیریغا ایدی وعده تمام بولدی کل فرح کا بار غیل وزیر درحال روانه

بولدی کل فرح نی ایشیکیغا کیلیب ایشیکین قاقتی کل فرح کوردیکه وزیر ایکان آتام اویدا یوق

دیدی وزیر ایدی قیدا کیتتی قیز ایدی حمّامغا توغماقغا کیتتی وزیر قیزدین بو سوزنی ایشیتیب

پادشاه طرفیغا قاراب روانه بولدی پادشاه حضوریکا کیلیب هرنه کل فرح دین ایشیتکانین بیر بیر

تقریر قیلدی پادشاه بسیار غضبناک بولوب وزیرین یانا یوباردی و ایدی هیچ بیر زماندا ایرکاک

آدم هم توغارمو کل فرح نی دانا و عاقل دیب خیال قیلور ایردیم امّا کل فرح نادان و احماق

ایکان باریب منی سوزلاریمنی بتمام بیان قیلغیل دیدی وزیر کیلیب پادشاه نی دیکان سوزلارین

دیدی کل فرح وزیرکا ایدی یین دنیادا سیزلاردیک احماق و نادان آدمنی کورمادیم سبب که

هیچ زماندا هوکوز هم بالا توغارمو یینی هم سوزیمنی باریب پادشاه غا دیکیل دیدی وزیر پادشاه غا

کیلیب ایدی ای پادشاهیم کل فرح سلام پیام دیدی بعد از آن ایدی بوتون دنیادا

سیزلاردیک احماق نی کورمادیم هوکوز هم بالا توغادورمو دیدی پادشاه وزیریدین بو جواب نی

ایشیتیب بسیار تفکر دندانی بیلا قولین تیشلادی القصه پادشاه کل فرح نی آتاسیغا ایل چی یوباردیکه

بو شهرکا کیلسون دیب ایل چی کیلیب کل فرح نی آتاسیکا واقعه نی بیان قیلدی بو مرد فقیر

بیچاره بو خبرنی ایشیتیب بسیار خوف ناک بولوب ایدی منی نیما گناه و شوم لیغیم بار ایکان

دیب ییغلاب قیزی بیرلان وداع لاشیب ایل چی بیرلان پادشاه نینک شهریغا قراب روانه

بولدیلار بیر آز مدّت یول یوروب شهرغا داخل بولدیلار پادشاه جعفرگا خبر بیردیلارکه گل فرح

آتاسی کیلدی دیب درحال آلیب کیلدیلار گل فرح آتاسی تعظیم و تکریم بیلان سلام قیلدی و

ایدیکه ای پادشاهیم کمیانا نی خذمتلاریغا چارلاگان ایکانلار نیما فرمایش لاری بار و نیما حکم لاری بار

دیدی جعفرشاه ایدی ای مرد فقیر سیزنی قیزینکیز بسیار بسیار او تکور وزیرک و دانا و عاقل ایکان مین

شونچا شهرلارغا پادشاه بولوب سیزنی قیزینکیز برابریدا قیزنی هیچ کورمادیم ایدیلیکدا امید التجا شولدورکه

مرحمت ایلاب شول قیزنی نکاح شرعی قیلیب بیرسانکیز دیدی گل فرح آتاسی ایدی ای

پادشاهیم بیزلار نهایت درجه دا فقیر و مسکین دور میز اگر دا جنابینگیز بزلارنی قبول قیلسانگیز بیز هم یا

الرأس و لعین دیب قبول قیلور میز پادشاه ایتدی مین سیزلاردان هیچ نیمارسا سوراماسمان نه قدر مال

دیسانگلار بیرورمان امامینی بیر شرطیم بار گل فرح بیلان بیر سموار چای ایچارمین و اینک بیرلا

قیلادورگان بیر ایکیلگی شرطلاریم بار اگر گل فرح مینی شرطلاریمنی قبول قیلسا مین سیزنی فقیر دیب

خوارلاماسمین گل فرح آتاسی پادشاه دین بو سوزنی ایشیتیب اوز شهریغا قراب روانه بولدی شهریغا

ییتیب اوتکان واقعه لارنی بیان قیلدی گل فرح ایدی بیزلار فقیر دور میز و پادشاهلارغا مناسب

ایماسدور میز بیر آز صبر قیلیب تورایلوک اوز برابریمیز چیقیب قالار دیدی و یانا آتاسی پادشاه طرفیغا

قاراب باردی قیزین دیگان سوزین دیدی پادشاه ایدی البتّه قیزینگنی آلورمین اما مینگا قرشولیق

قیلماسون و لیکن خواه ناخواه آلورمین دیدی بو مرد فقیر کیلیب قیزیغا بو سوزنی ایتدی گل فرح آتاسیگا

ایتدی ای آتا سیز یانا پادشاهنی آلدیگا باریب و ایتینک که بو کون کیچقورون پادشاه اوز اوردا سیگا بیر

مجلس قورسون دنیاداغی پادشاه لارداغی بولماگان طعاملار و سازنده لار حاضر قیلسون و یانا مینگا کیلیب بیرماق

اوچون رنگارنگ لباسلار مهیّا قیلسون اندین سونک اوزی کیادورغان لباسلایدان بیر ایلگی عدد

صاحب جمال کنیزکلاری دین یبارسون شو ترتیبدا بولغاندا مین جعفر شاه نی قبول قیلیب مجلس

حضوریگا باریب قیلادورگان شرطلارینی ایشیتای قیو طریقه دا شرطلار ایکان دیدی القصه گل فرح نی

آتاسی پادشاه نی حضوریگا باریب قیزین ایتگان نرسا لاردین بیر بیر بیان قیلیب خبر بیردی پادشاه شاد

خرم بولوب سوراگان نیمرسا لارنی همه سین مهیّا قیلدی الوان الوان تورلوک تورلوک نعمتلار حاضر

قیلدی نیچا نیچا قل لار و حورلارکبی قیزلار و یانا غلانلارکبی بالالار آلتون ایبنجو کاسه و یانا کل فرح اوچون

بیر آلتون کرسی تیارلاب تورت خادم آلتون طبقلاردا لعل و جواهر تولدوروب کیلاقغا منظر

بولوب تور دیدیلار و یانا یانکی دین کل فرح کا آلتی لیک یاشیل قیزیل اطلس لاردین چادرلار و تخت

روان کبی عرابه یباردی و هم کل فرح کا کیلیب بارورغا آلتون کوموش و جواهرلار و اصل یاقوت

مرجانلار و هم بیر نیچا صاحب جمال کنیزکلار یوباردی بولار کیلیب کل فرح کا خبر بیریب ایشیکیدا

انتظار بولوب تور دیلار القصه بعد از نماز خفتان بولارنی کیلغان خبرینی ایشیتیب سنبل کبی ساچین

تراب ماه تاب کبی نورلوک یوزین مشک عنبر بیلان باشیغا جواهرات درّ کوهرلاردین بنیاد بولغان تاج

قویوب یوزین نوری بیلان قرانغو کیچه لارنی کوندوز کبی روشن ایلاب آلتون و کموش بیلان زرین

بولغان لباس لار و درّ یاقوت مرجانلار بوینیکا تاقیب شونداغ صاحب جمال بولدی که یوزین شعله

سی دیوارغا توشتی کورکانلار نی هوشلاری کیتیب عقل لاری زایل بولور ایردی مثال بولوت

آراسیدین چیقغان آیدیک ییریوزین روشن توتتی اونک و سولیدین کنیزکلار اوشلاب هر قدمیکا

هریر اطلس سالیب عرابه کا آلیب چیقیب اوتقوزدیلار القصه کل فرح اوزی بیرلان برابر اوسکان

قیزلار بیلان وداع لاشیب و بعد آتا سی بیلان آمانلاشیب برچه شهر خلقی خاتون قیزلاری هر

قاییلاری کل فرح کا فاتحه شریف بیریب مرحبا قدمینکیزکا حسنات یولینکیزکا و سفرینکیز مبارک

بولسون دیب ییغلاشیب قالدیلار بعد کل فرح الله تبارک و تعالی غا توکل قیلیب جعفر شاه طرفیغا

قراب روانه بولدی لار اما بولارنی کوز تیکاّن شهر خلقلاری حیران بولوب هوشلاری کیتیب

ییقیلیب عقلسیز بولوب نیچا کونلارغاچا آه کل فرح واه کل فرح دیب یاد ایتیلار القصه ایرتاسیکا

جعفرشاه نی ولایتیغا داخل بولدیلار پادشاه نی امریغا موافق سرایلارکاو کوچه لارکا تورلوك اوت یاقیب

و نیچه نیچه کنیزك و جاریه لار کوز کورماکان قولاق ایشیتماکان کونکیلکا کیلماکان هر تورلوك اویونلار و شهر

خلقی بارچاسی جمع بولوب یول لاریغا انتظار بولوب توردیلار هر کیم نی تیلیدا کل فرح باشقا سوز

سویلاماق یوق القصه پادشاه نی رسته بازارلارینی سیر سیاحت ایلاب یولدا تورغان کنیزکلارغا التفاتلار

ایلاب کیلور ایردیلار پادشاه نی قصریکاو اوردا سیغا یاقین بیتدیلار درحال خادملار و جاریه لار پادشاه نی

آلدیغا کیریب خبر بیردیلار که محبوبینکیز شهرکا داخل بولدیلار دیب پادشاه الارکا بیر طباق طلا انعام

قیلدیلار اندین سونک امر قیلدی تمبور ساز و هر خیل اویونلارینکنی باشلامکلار دیب درحال شونداغ

قیزیق اویونلار قیلدیلارکه تعریفدین تشقاری انی تعریفین ایتماقغا تیل لار هم عاجز بولور کل فرح

تعجب قیلیب کولومسیراب جواهرکبی تیشلاریدین نور سرایینی دیوارلارین روشن قیلیب کورکانلار

یانا بیرکورسام دیب خلایقلار بیر بیرلارین باسیب کیلور ایردیلار اما شول رویشدا یوروب سرایکا

یتیلار درحال جاریه لاریکا فلاس سالیب حورکبی قیزلار غلمان یانکلیغ بالاقرشو چیقوب تواضع بیلان

کل فرح نی باشیدین طلا طبق لار بیلان آلتون کوموش ساچتیلار قدینکیزغا حسنات مرحبا خوش

کیلدینکیز دیدیلار القصه کل فرح نینک نازنینا بیلان آلتون کرسی اوزرا کیلیب اولتوردی و یانا

خادم لار آلتون کوموش لار ساچتی و یانا مجلس کا کیلکان قیزلار کیلیب کل فرح نی قولین اوپوب

مرحبا خوش کیلدینکیز دیدیلار کل فرح اونک و چپ یانیغا قراب قیزلارینی حالین سوردی اما بولار بو

ییردا بلبل کبی سیراب بینک ناز بیبا بیلان صحبت قیلیب اولتوردیلار القصه بوکون کیچ بولدی کل

فرح قیزلار بیلان اویناب کولوب ییتلار ایتیب کیچانی تمام قیلدیلار اندین سونک پادشاه امر قیلدیکه

درحال سرایینی ایچین زیننلار تورلوک تورلوک نعمت لار حاضر قیلدی حورلار کبی قیزلار غیلمانلار کبی

بالالار طلا کاسه بیلان شراب حاضر قیلیب هر تورلوک نغمه چی لار تیار قیلینکلار دیب اما پادشاه اوزی

جواهرلاردین تاج مرصّع کییلیب آلتون کوموش لار غا غرق بولغان لباس کییب اولتوروبدور کل

فرح نی نور ایلا یینا بولغان یوزیکا عاشق بولوب سایراکان بلبل کبی سوزلارین ایشیتماق غا آرزو

بولوب کوب مشقت چیکیب انتظار بولوب اولتوروب ایردی وزیر اعظم کل فرح کا خبر بیردی که

ای کل فرح پادشاه همشیرنی کوز کوسی مبارک کوزینی سرمه سی کونکل ذکرینی کعبه سی شبو یوزونک و

سوزینک بیلان پادشاهیمیزنی مسخر ایلادینک و سنی عشقینکدا قولیکا تسبیح آلیب سنی ذکرینکنی قیلور

دیدی عسل اریسی عسل ایزلاکاندیک یوزینکیزکا عاشق نکاران دور دیدی اکر دا جنابینکیزکا مقبول

بولسا حلال لیکیغا آلماق خواهلایدور لار مرحمت قیلینک پادشاه نی خلوت سرایلاریکا دیدی القصه

کل فرح بو خبرنی ایشیتکاندان سونک اورنیدان توروب سنبل کبی ساچین تراب آیدیک یوزین

خوشبوی نیمارسالار بیرلان معطر قیلیب آلتون کوموش لار بیلان مزین بولغان لباس کییب یاقوت

جواهر دین تیرکان طومار و مرجانلار تاقیب شونداغ بیرزیبا بولدی که یوزین شعله سی دیوارلارکا توشتی

اما ایرکاک خاتون قیزلار کورکان همان عقل لایدین بیکانه بولدیلار اونک سولدان دایه لار قولی دان

اوشلاب هر قدمیکا حریر اطلس لار سالیب هر تورلوک دوتار تنبورلار غزل خوانلیک قیلیب شعرلار

ایتیب پادشاه نینک خلوت سرایغا کیریب مرصّع کرسی اوزرا کوتاریب اوتقوزدیلار اما کل فرح

تنبور سازلارنی خوش آواز ایلان غزل خوانلیق قیلغانلاریکا عقلی شاشیب هوشیدان کیتکان ایدی

جعفرشاه بیلان ملاقات بولکانین هم بیلماس ایردی بیر آز فرصتدین سونک هوشیغا کیلیب

قاراسا یانیدا جعفرشاه یوزلاریدین بوسه لار قیلیب اولتوروبدور کل فرح هم حیران بولوب بیر

بیرلاریدین بوسه لار آلدیلار اندین سونک پادشاه وزیریکا فرمایش قیلدیکه هر تورلوک نعمت لار و

طلا طبق لار بیلان شرابلار کیلتوردینک مین تسلی خاطر ایلاب کل فرح بیرلا باحضور عیش

عشرت قیلای دیدی درحال خادم جاریه لار هر تورلوک نعمت لار و قیمت بها شرابلار حاضر

قیلدیلار پادشاه کل فرح برلان نعمت لاردین تناول قیلیب نوشانوش قیلیب سرکرم بولوب

صحبت قیلیب اولتوروب ایردیلار اما کل فرح آداب تواضع برلان مینک بورالیب اوتوز

تولغانیب ایدی ای پادشاهیم منی آتاملکا کل فرح بیرلان قیلادیکان شرطیم بار دیکان ایکانسیز

اول شرطینکیز قیو طریقه دا دور منکا بیان قیلینک دیدی پادشاه ایدی ای نکار معشوقیم مین

سیزنی نکاح شرعی بیلان آلورمین و یانا بیر شرطیم بار شرط شولدورکه مینی نکاحیمکا

کیرکانینکیزدین سونکره میندین بی اجازت ایرکاک آدمکا بیر کلمه سوزنی سوزلامای سیز اکردا

سوزلاسانکیز اویدا خواهلاکان نیمرسانی آلیب جونانک مینکا طلاق بولور سیز دیدی کل فرح

ایدی شرطینکیز شول مو دیدی بیز هم بجان دل بیلان قبول قیلدوک دیدی هر ایکاولاری شاد

خرم بولوب اولتوردولار القصه پادشاه بعد از صحبت توینی حرکتیکا توشوب وزیرین چارلاب

امر قیلدیکه تویی اسبابلارینی تیار قیلینگلار دیب وزیر درحال بالراس و العین دیب تورلوک

تورلوک نعمت جای خوش مزه لار حاضر قیلیب شهرداکی علما و فضلالارنی جمع قیلدی لار بعد

از آن الارنی آلدیلاریکا نعمت لار تارتیب تناول ایلاب بعد از آن طعامدین فارغ بولوب

کل فرح نی پادشاه جعفرکا عقد نکاح قیلدیلار و پادشاه عالم و فقیر جمیع فقرالارکا طلا بیریب همه نی

شاد خرم قیلدی اندین سونک علما و فقرا دعا قیلیب کیتتیلار بیرنیچا زمان کل فرح جعفرشاه کا

خاتون بولوب عمر اوتکاردیلار القصه کونلاردن بیرکون پادشاه شکارغا کیتیب ایردی ایلگی

آدم بیریرکا ایلگی عدد آت بایلاب کیتکان ایکانلار بیرینی آتی ایغیربرینی آتی بیه ایکان بیه

آت قولون لاب ایغیر آتنی آستیغا کیلیب یاتکان ایکان بولارنی ایکاسی کیلیب غوغا قیلدیلار

جنجال لاری بیر طرف بولمای بیر بیرلارینی یقالاریدین اوشلاب جعفرشاه نی بارکاهیکا کیلدیلار

پادشاه شکاردین کیلکانی یوق ایردی کل فرح سورادیکه نیما جنجال و نیما عرضینکیز بار دیدی بو

ایکگی آدم اوزارالاریدا بولغان دعوالارینی بیان قیلدی لار کل فرح خانم حکم قیلدی قولون بیه

نیکی اما ایرکاك آت قولون لااس دیدی لیکن بیه قولون لاب ایغیر آت آستیغا باریب

یاتکاندور دیدی بولار هم شو حکمغا راضی بولدیلار شول آن جعفرشاه شکاردین کیلیب قالدی

الاردین سوردیکه نیما ایشدا کیلیب ایردینکیزلار بولار ایدی ارامیزده بیر آز دعوامیز بار ایردی

خانیم کل فرح حکم قیلیب بیکاردیلار دیدی پادشاه بو سوزنی ایشیتیب کل فرح کا کیریب

ایدیکه مین سینکا نکاح قیلغاندا شرط قیلیب ایردیمکه میندین بی رخصت بیراوکا حکم قیلسانک

ینگا طلاق بولورسان اویدا نا قدر مال بولسا آل اما کیت یینی اویودا تورما دیب درحال

کیتکیل دیدی گل فرح ایدی ای جانیم افندیم بو یورتدا بو کون یینی رزقیم تمام بولگان ایکان

بو کیچا بیر مجلس قیلیب اولتورایلیک دیدی پادشاه ایدی خوب مقبول اما بو کیچامینی اویودین

کیتکیل دیدی گل فرح راضی بولدی جاریه لارکا امر قیلدیکه تورلوک تورلوک نعمت لار حاضر

قیلینگلار و یانا قیمت بها شرابلار حاضر قیلینگلار دیب مهیا قیلدیلار پادشاه گل فرح طعاملاریدین

تناول قیلدیلار اندین سونک جعفرشاه غا بیر طبق دین شراب قویوب بیردی یانا بیر طبق

قویوب بیردی پادشاه سرکرم بولوب هوشیدان کیتی اندین سونک گل فرح بیر جاریه کا امر

قیلدیکه بیر عرابه آلیب کیلدیب اوشل آن حاضر قیلدی گل فرح یانا بیر جاریه کا امر قیلدی

پادشاه‌نی شول عرابه‌کا آلیب چیقیب سالغیل دیب درحال کوتاریب پادشاه‌نی عرابه‌کا سالدی

کل‌فرح اوزی هم توشوب پادشاه‌نی بیر ساعت عرابه‌دا ایلانتوروب یوریب ایردی پادشاه

هوشیکا کیلیب کوردیکه خاتونی کل‌فرح بیلا عرابه‌دا کوچادا یوروبدور پادشاه کل‌فرح دین سورادی

نیما حادثه بولدی موندا نیما اوچون یوروبدورمیز کل‌فرح ایدی اوزینکیز حکم قیلدینکیزکه اویدا نیما

نیمرسانی خواهلاسانک آلغیل اما مینی اویومدین کیت دیب ایردینکیز اویدا مین سیزدین باشقا

نیمارسانی خواهلادیم ایمدی مین سیزنی آلیب اوز شهریم غا کیتامین دیدی پادشاه اوز حکمیغا

اوزی حیران بولوب ایدیکه اوز سرایمیزکا باریب یانا قایتادین نکاح قیلیب آلای دیب اوز

شهریکا کیلیب یانا باشقادین نکاح قیلیب آلدی کل‌فرح بیلان پادشاه نیچاییل لار راحت

بیلان عمر اوتکاریب و یاناکل فرحنی آتاسینی آلیب کیلیب قریغان حالدا راحت بیلان

ایلگی ییل عمر کیچوروب اندین کیین دار الفنادین دار البقاغا انتقال قیلدی اما کل فرح بیلان

پادشاه دین نیچا فرزندلار بولوب اوزلاریدین کیین اولادلاری پادشاه بولوب عمر اوتکاردیلار دنیا

شوندای بیوفا هیچکیمگا وفا قیلماس آخری همه قرا ییر آستیغا جا بولغوسی تمت الکتاب بعون

الملک الوهاب یا آله العالمین و یا خیر الناصرین هرکه خواند دعا طمع دارم زآنکه من من کنه

کارم تمت سنه ۱۳۲۸ هجری جمادو الاول در سنه ۱۹۱۰ میلادی مای روز یکشنبه تمام

تاشکندا کتاب فروش ملا قوام الدین مخدوم ملا محمد موسی قاری اوغلینانک دوکانیدا هر وقت موجود

بولادورکان اجناس لار اسمی وباشقاهر خیل مال لار موجوددور حرمتلو خریدارلاریمیزکا ارزان بها بیلا

بیریب خرسند قیلورمیز

بعدمذکور کل فرح کتابیغا ۷ تین بها قویولدی البته تمت

العبد الراجی محمد تمیر ابن ملا میرزا محمد صحاف تاشکندی در سنه ۱۳۲۸ هجری

اعلان اوشبو کتاب نی بار دیکر طبعی مترجم کا مخصوص دور بی اجازت چاپ قیلماق ممنوع دور

البته الهی عاقبت بخیر

HIKOYATLAR

حکایت: بیر کون بیر پادشاه شاه زاده بیرلا شکارغا باریب ایردی وقتیکه هوا قتیریدی و آفتاب آسمانینک میانه سیغا کیلدی پادشاه بیرلا شاه زاده جامه لارینی بیر مسخره بازنی قولیغا قویدیلار پادشاه کولدی و ایدی ای مسخره باز شینگا بیر ایشا کینینکوکی بولوبدور مسخره باز ایدی ای پادشاه انداغ ایماس بلکه ایکی ایشاکنینک یوکی بولوبدور

حکایت: بیر پادشاه وزیری بیرلا خرما ییر ایردی داناکینی وزیرنینک آلدیغا تاشلار ایردی خرمانی ییب بولغانیدین سونک وزیرغا ایدی سین کوب ییغوچی کیشی ایکانسان کیم خرمانینک داناگی نینک آلدینکدا آنچا توپلانیب قالیبدور وزیر ایدی انداغ ایرماس بلکه حضرت پادشاه کوب ییغوچی ایرکانلار زیراکه نا داناکینی قویبدورلار و نا خرمانی

حکایت: بیر پادشاه بیر مسخره بازدین رنجیده بولوب فیل نینک آیاغی نینک آستیغا تاشلاماقغا بویوردی مسخره باز فغان قیلا باشلادی و ایدیکه ای پادشاه مین بیچاره فیل نینک آیاغینینک

آستیغا لایق ایاس‌مان یینی بیرار قوشینگ آیاغی آستیغا تاشلاغیل و وزیرنی فیل‌نینگ

آیاغینینگ آستیغا تاشلاغیل زیراکه وزیر سیمیزدور اینینگ استخوانلاری فیل‌نینگ آیاغینینگ

آستیدا یانچیلاغوسیدور پادشاه وزیرغا قاراب تبسم قیلدی و ایدیکه اول نیما دیدور وزیر عرض

قیلدیکه از برای خدا بو حرامزاده‌نینگ گناهینی باغیشلاغیل یوقسا یینی هم هلاکت‌قا تاشلاغای

پادشاه‌غا مسخره‌بازنینگ و وزیرنینگ شفاعت قیلغانی پسند بولوب مسخره‌بازنینگ گناهینی

باغیشلادی و خلعت شاهانه بیردی

حکایت: بیر کیشینینگ بیرهمیان آلتونی اوییدا یوقالدی اول کیشی قاضیغا عرض قیلیب

ایردی قاضی اینینگ اوییداغی بارکیشیلارنی ایندادی و هربیر کیشیغا بیر دانه دین جوب بیردیکه همه

چوبلار اوزونلیقدا بیر ایردی و ایدی هرکیمکه اوغری بولسا اینینگ جوبی بیر انگشت مقداری

اوزایغای تاکه همه سیغا رخصت بیردی بیر کیشی کیم اوغری ایردی قورقتی و اوزینینگ جوبینی

بیرانگشت مقداری کیییب تاشلادی ایرتاسی مذکور کیشیلارنینگ همه سینی ایندادی و جوبلارینی کوردی بیلدیکه جوبینی کیسکان کیشی اوغری ایرکان همیانی اندین آلدی و سیاست قیلدی.

حکایت: بیر دانشمند بیرپادشاه‌نینگ ندیمی ایردی اول ندیم همیشه ساقالینی یولار ایردی بیر کون پادشاه انگا ایدیکه اگر یانا ساقالینگنی یولغودیک بولسانک سین‌گا جزا بیرغایمان بیرنیچا کونلاردین سونگ اول دانشمند بیرایش قیلیب ایردیکه پادشاه‌غا کوب منظور بولدی و انگا ایدیکه هرنیما تیلاسانک بیرغوم دور دانشمند ایدی ساقالیم‌نی یولماق اختیارین بیرغیل اندین اوزگا هیچ نمیرسا تیلاماس‌مان پادشاه کولدی و ایدی اگر سیننینگ خرسندلیغینگ مونذا بولغودیک بولسا سینگا باغیشلادیم

حکایت: بیر طبیب هر وقت گورستانلیقغا یورسا باش و یوزیغا ایتاگینی یاپار ایردی آدملار اندین سوردی لارکه مونینگ سببی نادور طبیب جواب بیردیکه بو گورستان نینگ اولوکلاریدین اویالورمان زیراکه همه لاری نینگ دارولاریمدین اولغاندورلار

حکایت: بیرکون بیر قارچیغای بیر خروس قا ایدیکه سین کوب بیوفادورسین زیراکه آدم لار سینی باقارلار و سیننینگ اوچون اوی قیلورلار و هر زماندا سینی توتار بولساالار نا اوچون قاچارسین و مین اگر دشت نینگ قوشی دورمین و لکین بیر نیچا کونلارکیم آدمیزادلار قولیدین طعام یینودیک بولسام الار اوچون شکار قیلورمین و هرچند ییراق بولسام هم وقتیکه قیچقیرغودیک بولسام یانا یانیب کیلغاییمین خروس جواب بیردیکه گاها بیرار پدنده نی سیخدا کورغانمودورسین و مین کوب خروسلارنینگ کباب نینگ سیخیدا و تولا خروس لارنی اوت یوزا

سیدا کباب قیلیغلیق کورگاندورمین سین هم اگر پدنده نی یحذا کورور بولسانگ کوب ییراق

بولور ایردینگ قارچیغای جواب سوزلالمادی

حکایت: ایکگی کیشی مالّارینی بیرقاری کمپیرغا تاپشوردیلار و ایدیلار هر وقت کیم بیز ایکگیمیز کیلور

بولساق آلغایمیز نیچه کونلاردین سونگ اول کیشیلاردین بیری کمپیرنینگ آلدیغا کیلدی و ایدی

مینینگ شیریکیم اولدی ایمدی مالنی مینگا بیرغایسین کمپیر ناچار بولوب مالنی انگا بیردی نیچا

کوندین سونگ یانا بیری کیلدی و مالینی تیلادی کمپیر ایدیکه شریکینگ کیلیب ایردی سینی

اولدی دیدی مین هرچند مبالغا قیلدیم و حجت مشروعه کیلتوردوم لیکن سوزومنی انگلامادی و همه

مالنی آلیب کیتدی مذکور کیشی کمپیرنی قاضینینگ آلدیغا آیلتیب عدالت تیلادی قاضی تمام

واقعه نی تینگلاگاندین سونگ بیلدیکه کمپیرنی گناهی یوقدور و اول کیشیغا ایدی سین اول شرط

قیلیب ایرکانسین کیم هر وقت ایکلمیز آلغایمیز و سین شریکینگنی کیلتورغیل و مالنی اندین آلغیل نچوک یالغوز بو بیرغا کیلدینک اول کیشی جواب ایتالماسدین اوز یولیغا کیتدی

حکایت: بیر کیشی بیر قاف تولا مالنی بیر صرّافغا تاپشوروب شهرغا کیتتی یانیب کیلغاچ مالنی تیلاب ایردی صراف انکار قیلدی و مینگا بیرماب ایردینک دیب قسم یاد قیلدی اول کیشی قاضینینک آلدیغا باریب احوالینی سوزلادی قاضی تعامل قیلدی و ایدی برار کیشیغا سوزلاماغیل کیم فلان صراف مینینک مالیمنی بیرمایدور دیب و سینینک مالینک اوچون بر تدبیر قیلغایمین ایرتاسی قاضی اول صرافنی ایندادی و ایدی مینینک باشیمغه بر مشکل توشوبدور تنها قیلغالی قدرتیم یوقتور سنی اوز اورنومغا نائب قیلماقنی خواهلایمن زیراکه سین دیانتلی کیشیدورسین صراف قبول قیلدی و خرسند بولدی اویغا جوناغاچ قاضی اول کیشیغا ایدی ایمدی مالینگنی صرافدین تیلاغیل البته بیرغوسیدور مذکور کیشی صرافنینک آلدیغا باردی صرافنی کورغاچ ایدی کیلغیل خوش

کیلیبسین سینگ مالینگنی اونوتقان ایرکانمان بوکیچه یادیمغا توشتی القصه اول کیشینینگ مالینی بیردی و نابلیق آمیدیدا قاضینینگ آلدیغا باریب ایردی قاضی ایدی بوکون مین پادشاهنینگ آلدیغا باریب ایردیم انگلادیمکه سینگا بیراولوغ ایشنی تاپشورماقنی خواهلایدور خداغا شکر قیلغیل اولوغ مرتبا تابغونگدور ایدی اورنومغا نایبلیقغا اوزگا کیشینی ایستاغایمن القصه قاضی بوحیله بیرلا رخصت بیردی.

حکایت: بیر کیشی بیر طوطینی باقتی و انگا فارس تیلینی اورگاتی هرچند سعی قیلدی اول طوطی در این چه شکدین اوزگا کلیمه نی اورگانمادی اول کیشی هر نمیرسه نی سورسا اینینگ جوابیدا در این چه شک دیر ایردی مذکور طوطینی ساتماق اوچون بازارغا ایلتی اونگا ایلگی یوز روپیه بها قویولدی بر مغل طوطیدین سوردیکه سن ایلگی یوز روپیه غه لایق مودور سن طوطی ایدی در این چه شک مغل کوب خرسند بولدی و طوطینی ایلگی یوز روپیه غا آلیب اویغا ایلتدی اول مغل هر نمرسانی کیم سورسا

طوطی در این چه شک دیر ایردی مغل طوطینی انداغ کوردی اوزکو مکلیدا شرمنده و پشیمان بولدی و ایدی نیما احما قلیق قیلیب ایرکان مین کیم مونداغ طوطینی آلغان ایرکامین طوطی ایدی در این چه شک مغلنی کولکو آلدی و طوطینی آزاد قیلدی

حکایت: بیر پادشاه توشیده کوردیکه همه تیشلاری توشوب کیتیبدور بیر منجمدین اینیک تعبیرینی سوردی منجم ایدیکه پادشاهنینگ اولاد و قرینداشلاری پادشاهدین ایلگاری اولغایلار پادشاه در خشم بولوب منجمنی بندغه سالدوردی و یانا بیر منجمنی ایندادی و اول منجمدین توشینینگ تعبیرینی سورادی منجم عرض قیلدیکه پادشاه همه اولاد و قرینداشلاریدین اوزون یشاغایلار پادشاه بو جوابنی منظور قیلدی و انگا انعام بیردی

حکایت: بیر کیشی بر اولوغ مرتبه غا یتیب ایردی اینیک بیر دوستی مبارکباد قیلما قلیق اوچون آلدیغا باردی اول کیشی سوردیکه سین کیمدورسن دوستی شرمنده بولدی و ایدی مینی تانمسو سین

کیم مین قدیمغی دوستینگدورمن و تعزیت اوچون کیلیبدورمان زیراکه کور بولغان ایمیش سین دیب ایشیتیب ایردیم

حکایت: بیرآدم بیرکیشیدان بیرکیچیک خط یازوب بیرینگ دیب التماس قیلدی اول کیشی آیاغیم آغریدور یازالمایمان دیب جواب بیرادی اول آدم دیدیکیم مین سیزنی بیرجایغا بارینگ دیمادیمکه مونداغ عذر ایتاسیز اول کیشی ایتدی سوزینگیز راست لیکن مین قاچانکه بیراوگا خط یازسام انی اوقوب بیراغیم اوچون اوزومنی چاقیرادور معلوم بولادورکه اینک خطین اوزیدین باشقا آدم اوقویالماس هرکیم خوش خط بولماغی اوچون الاحیداسعی قیلماغی لازمدور

حکایت: کونلارنینگ بیریدا سلطان حسین بایقارا شکارگا چیقیشنی اختیار ایتدی اونگا علیشیر نوائی حضرتلاری همراه بولدی شکاردان قایتار ایکانلار بیر قیشلاقدان اوتدیلار کوچه چیتیدا تورگان آلتی ییتتی یاشلارداگی بالا سلام بیردی سلطان حسین قولینی کوکسیگا قویب علیک آلدی و اوتیب کیتا

بیردی علیشیر نوائی ایسا بالانی کوریب آتینی توختاتدی پاسگا توشوب بالا بیلان قوش قوللاب

کوریشدی اوندان سونگ آتگا مینیب یولگا توشدی نوائی نینگ بو ایشی سلطان حسین بایقارانی

حیران قالدیردی او نوائی گا یوزلانیب سیز سلطان نینگ وزیری بولسانگیز بونینگ اوستیگا جهانگا

تانیقلی شاعر بولسانگیز نیما اوچون کودک بیر بالاگا شونچه لار مروت کورساتادور سیز عالم پناه دیدی نوائی

گپ بالادا ایماس گپ شوندا که بیر وقتلار شو بالانینگ آتاسی مینینگ سوادیمنی چیقارگان ایردی مین

استادیمنینگ بیتتی پوشتی آلدیدا همیشه قرضدار دورمان

حکایت: بیر پادشاهنینگ وزیری عملدین آلینذی و سرایدین قوویلدی اول وزیر درویشلار دوره سیگا

قوشولدی درویشلار صحبتینینگ فیض و برکتی اونگا تأثیر ایتدی قلبیدا حضور پیدا بولدی خاطری جمع

بولدی پادشاه انگا داغی الطفاتلار کورساتیب اولغی عملینی قایتاریب بیریشگا جزم قیلدی لیکین وزیر

بو تکلیفنی قبول ایتمادی خدمتدان کورا استعفادا یورگان یاخشیراقدور دیب جواب بیردی پادشاه

دیدی دولتنی اداره قیلماق اوچون بیزگا تدبیرلی دانشمند وزیر لازمدور وزیر دیدی شونداغ ایش بیلان

شوغوللانیشگا راضیلیک بیلدیرما سلیکینگنینگ اوزی دانشمندلیک علامتیدور پادشاه سوز تاپالمای اوز

قیلمیشیدان پشیمان بولدی

حکایت: بیرایت آغزیدا نان تیشلاب کیچکینا کینا کوپروک اوستیدین اوتوب کیتماکدا ایدی کوزیگا سوو

ایچیدا اوزیگا اوخشاب نان تیشلاب تورگان بیرایت کوردیا اول ایتینینگ آغزیداگی نانگا هوسی

کیلوب آنی تارتوب آلماک آرزوسیدا تیز۔ تیز تیکیلگانیدا سوو داگی ایت هم بو نگا کوزین آلایتوورب

قاراب قویار ایردی آخردا نفسی غلبه قیلوب آغزین آچوب ایریللاب سووگا اوزین تاشلادی

سووگا توشگاچ بیر شونغوب یانا سوو یوزیگا چیقدیقاراسا نا ایت بار نا نان سوودا کوریگان ایت ایسا

اوزینینگ عکسی ایکان سونگرا سوزوب سوزوب زورغا چیتگا چیتوب اولار حالتدا سوودین چیقدی

اوز نانیدین هم ایریلدی چونکه ایریللاب آغزین آچگاندا نانی سووگا توشوب آقیب کیتگان ایدی حصه

اوز آغزیدا گیگا قناعت قیلماسدان بیراوینینگ نارسا سیگا قول اوزاتگان کیشی اوز نارسا سیدان هم

ایریلور

حکایت: بیر خسیس کمپیر بار ایدی اوینینگ اوزگا شهردا اوقییدیگان عالم اوغلی بار ایدی او بیر

کونی آناسینی کوریش اوچون اوییگا کیلدی شوندا آناسی سیوینیب

اوغلیم یاخشی کیلدینگ سینگا عجائب نارسالار حاضرلاب قویگانمان سیمیزگینا غاز گوشتی

بار شیرین یاغلی قویماغیم بار یانا قویوق قایماغیم هم بار کونگلینگ اولاردان قایسی بیرینی خواهلاسا

اوشانی اول بیرامان قالگانینی ایسا کیینراق ییسان دیدی اوغلی اونگا

آناجان مین غاز گشتینی قویماقغا اوراب اوندان سونگ قایماقغا باتیریب ییمیشگا

عادتلانگانمان - دیب جواب بیردی

لقمان حکیم اوغلیگا نصیحت قیلیب شوندای دیدی

ایی او غلیم قارنینگ تویسا هم یانا اوستیگا زورلاب یما توق قارینگگا زورلاب ییگاندان

گورا آوقاتنی ایگاتوکیب بیرگان ثوابلیراقدیر چونکه کوپ ییشدان دل کوزی بیکیلادی قلبنی

ایسا قارازنگ باسادی هرخیل کسللیکلاری پیدا بولادی

حکایت: بیر حکیم آوگا چیقفان ایدی آشپزیگا آوقت تیارلاشنی بویوریب اوزی یاقینلاری

بیلان آوگا مشغول بولدی اوزاق یوریب قارنی آچدی آوقا تلانیش اوچون چادرگا قایتدی آشپز

اوینگ آلدیگا پیشیرگان پلاونی کیلتیریب قویدی حکیم پلاوگا قول اوزاتیب بیر آشام آلگان

ایدی ایچیدان پشه چیقدی او قاتیق آچیقفانیگا قاراماي پلاونی بیر چیتگاگا سوردی و آشپزنی

چاقیریب دیدی

پلاونی یاخشی تیارلاسان بیراق بوندان کیین پلاو تیارلاگانینگدا پشه کمراق بولسین

سونگ او نان ییبیش بیلان قناعت قیلدی اگار حکیما قناعت گوهری بولماگاندا

آشپزنی جزالاگان بولور ایدی بیت: قناعت هر کیمنینگ بولسا یولداشی

حکایت: بیر پادشاه بیر دانشمندنی حضوریگا چارلاب اونگا دیدی مین سینی شو شهرنینگ قاضی

سی ایتیب تعیینلاماقچیمان دانشمند دیدی مین بو منصبگا لایق ایماسمان پادشاه سورادی نیما اوچون

دانشمند جواب بیردی قاضی لیک اولوغ و آغیر یوموشدیر چونکه حکم قیلیش جریانیدا یول

قوییلگان اینگ کیچیک خطا هم انسان عمرینی ایزدان چیقاریشی یاکه اونی حلاکت یاقاسیگا آلیب

کیلیشی ممکن

حکایت: بیر شاعر بیر بخیل بای نینگ آلدیگا باردی و اونی مدح قیلدی او کیشی خوشحال

بولدی و دیدی ایرتاگا کیل پول بیرامان شاعر ایرتاسی کونی اونینگ آلدیگا کیلدی او کیشی

شاعردان سورادی نیما اوچون کیلدینگ شاعر ایتدی کیچا مینگا پول بیرامان دیب وعده بیرگان

ایدیـنگیز شوئینگ اوچون کیلدیم او کیشی ایتدی عجائب آدم ایکانسان سین یاخشی سوزلارینگ

بیلان مینی خوشحال قیلدینگ اورنیدا مین هم سینی خوشحال ایتدیم شوندیک ایکان مین سینگا نیما

اوچون پول بیریشیم کیراک

حکایت: کونلاردان بیرکون بیرشاعر بخیل بای نی مدح قیلدی لیکن او شاعرگا هیچ نرسا

بیرمادی شوندان سونگ شاعر اونی هجو قیلدی او کیشی ایسا شاعرگا هیچ نیما دیمادی باشقا کونی شاعر

اوشا آدمنینگ اوییگا کیلدی بای اونگا دیدی ای شاعر مدح قیلدینگ سینگا هیچ نرسا بیرمادیم هجو

قیلدینگ سینگا هیچ نارسا دیمادیم حاضر نیما اوچون مینینگ آلدیمگا کیلدینگ شاعر ایتدی حاضر

ایسا سینی اولیشینگنی و مین مرثیه نگنی ایتیشنی خواهلایمان

حکایت: کونلاردین بیرکون سلطان محمود غزنه وی توش وقتیدا اولتوروب ایردیلار بیرطالب

العلم ییکیت کیلیب سلام قیلدی تقی ایدی ای سلطانیم قاضی ایلیدین داد ایدی نی قیلدی اول

طالب العلم ایدی آتام بیرقاری کیشی ایردی اولدی ایرسا مالی کوب قالدی مین تحصیل علم
قیلماق اوچون تورکستان ولایتیغا بارماقچی بولوب مینک قیزیل طلانی بیرکسه ی که ایپاکدین توقولغان
ایردی آنغا سالیب قاضیغا آلیب باریب آمانت قویدوم تقی اول کسه نینک آغزیغا مهر هم
قیلیب ایردیم بیرنچه وقتدین سونک تحصیل علم قیلیب کیلدیم ایرسا قاضی آلدیغا باردیم اوشول
آمانت قویغان نمرسانی بیرینک دیب اول کسه نی مهری بیرلان چیقاریب بیردی اویغا باریب
اوشال کسه نی آچیب کورسم مس تنکه بولوبدور آندین سونک قاضیدین باریب سوردوم ایرسا اول
قاضی ایدی مین بیلامان مینگا بیر مهرلیک کسه بیردینک آلتنمو و یا باقرمو بیلامیمن مهرین سنگا بوزمای
بیردیم تیلاسنگ مهر بوزوب آلماغانیمغا آنت ایچارمین تیدی ایمدی سیزغا کیلدیم سیز بیلور سیز
سلطان ایدی آنت بیر غیل اول طالب العلم ایدی ای سلطانیم بو قاضینینک حکایت لکلک
قوشنینک حکایتیگا اوخشار آنغا نیچوک آنت بیرایین تیدی سلطان ایدی لکلک قوشنینک حکایتی

نیچوک تورور اول طالب العلم ایدی لکلک دائم ییلان ییرایریش بیرکون ییلانلار جمع بولوب

ایدیلار بیزلار لکلک بیرلان مراسه قیلیب قسمت قیلالی هر کونده بیر ییلان آنینگ خوراکیگا

بیرایلیک اوزمیزگا زحمت بیرماسون بارچه لاری ایدیلار انداق بولسون بیر ییلان نی ایلچی قیلیب

لکلک نینگ یانیگا یاردیلار لکلک هم بو سوزنی قبول قیلدی آنت ایچتی کیم کونده بیر ییلاندین زیاد

ایماسمین دیب بیر نیچه کون کیچکاندین سونگ لکلک بالالادی بالاسی آچ بولدی بیر ییلانگا قارنی

تویماس بولدی بیرکون ییلانلار اینیدین چیقیب همه جمع بولوب اولتورور ایردیلار لکلک اوچوب

بارار ایردی بولارنی کوریب یانلاریغه کیلدی تقی سلام قیلدی فکر برلان توریب ایردی ییلانلار

کیلیب بارچه لاری زیارت قیلدیلار بیر ساعت کیچتی ایرسه ییلانلار غافل بولوب توروب ایردیلار

بورنین اوزاتوب بیش آلتی ییلان نی توتی ایکی تیماغی برلان ایکی ییلاننی توتوب اوچوب

باله لارینینگ یانیغا کیلدی آندین سونگ ییلانلار فریاد قیلیب لکلکنی کیتیدین باردیلار تقی ایدیلار ای

لکلک سین آنت ایچیب ایردینک کوندا بیر ییلاندین باشقه ییلانغه تیکماس بولوب ایردینگ نیچوک

آتنی بوزدینک اول ایدی سیزلار بیلورموسیزلار مین کیم تورورمن دائم مناره اوستیدا

اولتورورمین تقی مناره دین توروب مسجدگا سانغورمین گناه دین قورقماسمین مناره باشیدین مسجدغا

سانغورغانیمنینک آنتی بولورموتیدی ایدی ای سلطانیم براوکیم قاضی بولوب خائن بولسا ایرتاوکیچ

ریشوه آلیب اولتورغان بولسا آتینکلدیک کیشی نیچوک آنت ایچماس تیدی بو سوز سلطانغا بسیار خوش

کیلدی سلطان ایدی اول کسه نی مینینک یانیمدا قویب بارغیل من بیر فکرین قیلاین دیب اول

کسه نی آلیب قالدی ایدی حالا سینینک سوزینک بیرلان بو قاضینی اولتورسم خلایق ایتورلار

قاضینینک پولی اوچون اولتوردی دیب ملامت قیلورلار آدیم یامان بولور طالب العلم کیتیتی

سلطان بو کسه نی قولغا آلیب باقتی هیچ بیر ییریندا تیشیگینینک کامانی یوق ایردی سلطان فکر قیلدیکیم

عجب ایرماس بو کسه نی تیشیب داغی توکوتغان بولسه دیب گمان قیلدی بو کیچا یاتیب ایرتا تورغاندا

توشاکینینگ بیر بیریدین پیچاق بیرلان یاردی آندین سونگ اوزی آوغا چیقیب کیتتی آندین

سونگ فراش کیلیب توشاکنی بیغار بولدی کورساکیم پیچاق بیرلان کیسیلغان تورور ایدی اگر مونی

سلطان کورسا نی قیلغاییمین دیب قورقونچیدین آندین یاخشیراق یوقتورور کیم مونی ایلتیب

توقوتغاییمین تیدی بیر استاد توقووچی بار ایردی انغا ایدی ای استاد مونی انداغ توقیغیلکیم هیچ کیشی

بیلماسون تیدی اول ایدی انداغ قیلاین تیدی بیش آلتون بیردی اول استاد قبول قیلدی بیر کون

ایچیدا توقودی فراشینگ قولیغا بیردی فراش کیلتوروب توشاکنی توشاکخانه غا قویدی سلطان آودین

کیلدی کوردیکیم توشاک بوتون بولوبدور فراشدین سوردی بو توشاکنی مین کیسیب ایردیم مونی کیم

توزاتتی فراش ایدی سیز کیتکاندین سونگ توشاک ییغاردا کوردیکیم توشاک کیسیلمیش اندین سونگ

قورققانیمدین سونگ بیر کیشی بار ایرکان آلیب باریب توزاتتیردیم سلطان ایدی اول اوستانی ایرتا

تانگ بیرلا آلیب کیلگاییسین عجب بولور دیب بیر اوپدی تقی تانگ بیرلا باریب اوستانی آلیب

کیلدی ایرسا سلطان ایدی ای استاد بو توشاکنی سینمو توقودینک اول ایدی آری مین توقودیم
سلطان سوردی بو شهردا سندن باشقا هیچ اوستا بارمو اول ایدی یوقتور سلطان ایدی اوز باشینک
اوچون ایغیل قاضی سینغا هیچ کسه توقوتتوردی مو اول ایدی آری سلطان ایدی کورسنک
تانورموسین اول ایدی تانورمین سلطان اول کسه نی چیقاریب استاذینک آلدیغا تاشلادی استاد
آلیب کوردیکیم اول کسه تورور دیدی سلطان ایدی باریب پرچه لارنی آلیب کیلینک دیدی
آندین سونک باریب پرچه لارنی آلیب کیلدیلار سلطان الاردین سوردی قاضی اوچون مس تنکه
قاقتینگیزمو آلار ایدیلار آری سلطان ایدی تانورموسیزلار ایدیلار تانورمیز چیقاریب کورکوزتیردی
ایرسا الار ایدیلار شول تورور آندین سونک بولارنی بر اویگا کیرگوزوب قویدیلار آندین سونک
طالب العلم بیرلان قاضینی آلیب کیلدیلار سلطان طالب العلمکه ایدی سوزلاغیل تیدی طالب
العلم هرنی سوزی بار ایردی بارچه سین بیان قیلدی قاضی ایدی یالغان ایتور منکا بیرمهرلیک کسه

بیردی بیلادیم ایچینده نی بار تورور ایردی مین تقی مهرین بوزمای اول بیرکاندیک اوز قولیغا بیردیم

تیدی سلطان ایدی آمانتنی خیانت قیلاغانینگ اوچون آنت ایچار موسین قاضی ایدی ایچارمین

تیدی سلطان ایدی پوچی استاد بیرلان کسه توقوغان استاد گواه لیک بیرسالار اولار موسین اول

ایدی اولارمین سلطان ایدی پول چی بیرلا کسه توقوغان نی اونداناک اوندا دیلار کسه توقوغان ایدی

ای قاضیم کسه نی مین توقوب سینگا بیردیم پوچی ایدی ای قاضیم بو پولنی مین سنغا ایشلاب

بیرمادیم موسین تانار موسین تیدی قاضیغا توحیم بولدی سلطان ایدی دانشمندلاردین سورانگلار بو

قاضیغا نی کیسیلور دانشمندلار ایدیلار اولوم کیرک آندین سونگ سلطان حکم قیلدیکیم بو قاضینی دارغا

آسینگ تقی آسدیلار آندین سونگ سلطان اول طالب العلمغا بویوردیکیم سین قاضی بول تیدی

اول طالب العلم ایدی مین شونچا وقتدن بیری علم تحصیل قیلدیم خدا رضاسی اوچون ایمدی الله

تعالی یارلاقاغای ایمدی سین ایسلار سینکیم مین قاضی بولسم تقی اولسم ایمانسیز کیتسام تیدی سلطان

ایدی نیچوک اول ایدی آذربیجان شهریندا بر قاضی بار ایردی خسته بولغان ایکان مین استادیم بیرلان

اول قاضینینگ کوچه سیدین اوتوب بارور ایردوک کیلیب ایدیلار قاضینی سورماسسیزلارمو استادیم

سورغالی کیردی ایرسه مین هم برگا کیردیم قاضینی کوردوک ایرسا قاضی بیزلارغا قاراب یغلادی تقی

کلیمهٔ شهادت اوقیدی تقی ایدی ای استادیم مین اولسم بیندین رضا بولینگ تیدی استادیم ایدیلار

ای قاضی قورقماغیل اولماسسین بو خسته لیکدین تورارسین قاضی ایدی نی بیلدینگیز تیدی آنده

استاذیمیز ایدیلار حالا کلیمه عرضه قیلدینگ ایمان کیلتیردینگ کتاب ایچیندا کورو بمنکم قاضی رشوه

آلسا ایمان کیلتورسا اولماس تقی اول خسته لکدین اولمای توردی آندین سونگ بیر شراب ایچیب

آتیکا مینیب بارور ایرکان آتی خورکیب کوتاریب بیرگا اوریش اول تقی اولمیش اول قاضی بو

دنیادین ایمانسیز کیتمیش ایدی نیکا قاضیلک کیرک ایماس دیب جواب بیردی سلطان ایدی

قاضیلارغا کور عضابی قاتومو بولور اول طالب العلم ایدی بیرکون کوفه شهریدا امیر المومنین علی

... یانلاریغا بیر کیشی کیلدی ایدی یا علی اوچ ییل بولدی ایکین ایکارمین اول ییر هیچ حاصل بیرماس تیدی علی ایدیلار دوات و قلم کیلتوروکلار داوات بیرلا قلم کیلتیردیلار بیر خط یازیب بیردی ایکین ایکاتورغان کیشینینک قولیغا ایدی بو خطنی ایلتیب ایکین نینک اورتا ییریندا کومکیل ایلتیب کومدی ایرسا اول ییر زیاده کوب حاصل بیرادی اول کیشی تحسین قالدی عجیبتور تیدی بو خط نی خط ایرکان اول ییردین آچیب اول خطنی آلیب اوقودی ایرسا یازیلمیشکیم ای ییر بو ییل هم حاصل بیرماسانک بیر ظالم قاضی اولکان بولسا اولیکنی کیلتوروب سینینک اورتانکدا کومارمین دیگان خط ایکان ایمدی مونذین معلوم بولدیکیم قاضیلارنی ییر هم قبول قیلماس ایکان اینیک عضابیدین قورقار... بر ظالم قاضینینگ حکمخانه سینینگ ایشیکیدین اوتسا قولی آزاد بولماغای تقی ایتیبتورکیم ایت هر توتدا ایتور ایریش الله تعالی غا شکر کیم منی قاضی قیلمای ایت قیلیب تورور تقی ظالم قاضینینگ سوزی کوپدور اما ایمدی مختصر قیلدوک ایمدی سلطان یا بیک بولغان جوانمرد بولماق

کیرک نیچوگلیم سلطان محمود تختگا اولتورماقچی بولغاندا وزیرلاریغوایدی بو خلایقغا بو سلطان کورگلوک بولسا

آنی سوارلارمین کورکسیزمین یناقیم رسوابولوربورنیم اولوغ تورور خلایقلار منی تیلامسلار وزیرایدی

ای سلطانیم سیزمالنی یغما قیلیشنی سیوماسنکیزبارچه خلایق سیزنی سوارلارتیدی ایرسه جمع خلایق انداق

توروردیب راضی بولدیلارآندین سونگ تختگامیندی...

BUYUK AJDODLARIMIZ

ابو نصر فارابی

(۸۷۳-۹۵۰)

ابو نصر فرابی قاموسی بیلیم ایگاسی بولگان. ابو نصر فرابی جهان فنی خصوصا فلسفه تیمتیکه فیزیکه کمیا تیلشناسلیک موسیقه شناسلیک کبی فنلار رواجیگا قوشگان حصّه سی بیبنحایه کاتتا دیر. او سیردریا بوییدا جایلاشگان فاراب (اوترار) شهریدا سپاهی (حربی) عائله سیدا دنیاگا کیلگان. دستلابکی بیلیم نی بخارا و سمرقند شهرلاریدا آلدی. سونگ اوقیشنی دوام ایتتیریش مقصدیدا بغدادگا بارادی. عمری نینگ کوپ قسمینی اوشا ییردا علم اورگانیش بیلان اوتکازادی. ۹۴۱ییلدا دمشق دا ، ۹۴۱-۹۵۰ییل لاردا مصردا یاشادی. عالم ۱۶۰دان آرتیق اثر یازیب قالدیرگان. ابو نصر فرابی

نینگ اثرلای دنیانینگ کوپلاب تیللاریگا ترجمه قیلینگان. فارابی با سقیچیلیک اوروش لارینی قارالاگان. او اوزینینگ قولیازمالاریدا دولت نینگ وظیفه سی انسان لارنی بخت سعادتگا آلیب باریش فاضل جمیعت قوریشدان عبارتدیر دیب یازگان. فرابی کوپگینا یونان عالم لاری نینگ اثرلاریگا مکمل شرحلار یازیب قالدیرگان. فرابی کمتر انسان بولیب فقیرانه کون کیچیرگان. سرای عالمی بولیشنی ایستاماگان. عالم یازیب قالدیرگان اثرلار گیلگوسی اولاد اوچون کاتتا خزیانا دیر. شو بایث عالمنینگ علمی میراثینی اورگانیش همیشه دالزرب بولیب قالماقدا.

ابو ریحان بیرونی

(۹۷۳-۱۰۴۸)

ابو ریحان بیرونی ۹۷۳ ییل ۴ سینتیبردا خوارزم نینگ کِت شهریدا توغیلگان. او آتا آنادان ایرتا ییتیم قالگان. او معمون اکادیمیه سیدا خذمت قیلگان و زمانه سی نینگ همّه فنلارینی پخته ایگال لاگان. استرانامیه فیزیکه تیماتیکه گیاگرافیه معدن شناسلیک و باشقه فنلار ترقّیاتیگا قوشگان خصّه سی بیلان اونینگ نامی دنیا فنی نینگ بویوک سیمالاری قتاریدان جای آلگان. او خارجی تیل لاردان عرب هند لاتین فارس یخودی و باشقه تیل لارنی مکمل بیلگان. عالم ایلکی یوزگا یاقین علمی اثر یاراتگان و ترجمه لار قیلگان گلابوسنی دنیادا بیرینچی بولیب اختراع قیلگان. استرانامیک کوزاتوولار آلیب باریش مقصدیدا کوزاتیش اسباب لارینی هم اوزی یاراتگان. اونینگ «قدیمگی خلقلاردان قالگان یادگارلیکلار» «هندستان» اثرلاری اجدادلاریمیز تاریخینی اورگانیشدا مهم منبع بولیب حسابلانادی. بیرونی ۲۲ یاشیدا خوارزمنی تاشلاب چیقیب کیتیشگا مجبور بولادی. اول او افغانستانینگ غزنه شهریدا سونگرا هندوستاندا یاشاگان. بیرونی فن همیشه عملیاتگا و

کیشیلارنینگ حیاتی فعالیتیگا خذمت قیلسین دیگان فکرلارنی ایلگاری سورادی. او ۷۵ ییل عمر کورگان.

ابو علی ابن سینا

(۹۸۰-۱۰۳۷)

ابن سینا جوده کوپ فنلارنی طب فلسفه موسیقه پیخالاکیه و باشقه علم لارنی مفصل بیلگان و شو فنلار بویچه اوچ یوزگا یاقین کتاب یازیب قالدیرگان بویوک عالم دیر. حسین ابن عبدالله ابن سینا بخارا ولایتی نینگ افشانه قیشلاغیدا عمل دار عائله سیدا توغیلگان. کیین بخاراگا کوچیب باریب اوشا ییردا اوسیب اولغای گان. زهنی جوده او تکیر استعدادی یوقاری بولگان. شو سبب علم لارنی تیزلیک بیلان اوزلاشتیرا آلگان. اون یاشیدا قرآن کریمنی یاد آلگان. اون بیر اون

اوچ یاشیدا تیمینیکه فکه (مسلمان قانون شناسلیگی مجموعه سی) منطق موسیقه شناسلیک و باشقه فن لارنی

قّفت بیلان اورگانا باشلادی. اون آلتی اون یېتتی یاشلاریدا پایتختدا قولی یېنگیل طبیب صفاتیدا

شهرت قازاندی. توققیزیوز توقسان توققیزینچی ییلی حاکمیت قاراخانی لار قولیگا اوتگاچ ابن سینا

خوارزم گا بارادی. بو ییردا او ابو ریحان بیرونی ابو صحل مسیحی و باشقه عالم لار بیلان بیرگا اوشا

زمانلاردا جهانگا شهرت تاراتگان معمون اکادیمیه سیدا خزمت قیلدی. بیرمینگ ییگیرمه اوچینچی

ییلی هندستان گا باردی و قالگان عمرینی اوشا ییردا اوتکازدی. عالم بیرمینگ اوتیز یېتتینچی ییل

ایللیک یېتتی یاشیدا همدانda وفات ایتدی. ابن سینا طب قانونلاری اثری بیلان جهانگا مشهور

بولدی. عالم نینگ مذکور اثری ۱۲ عصردایاق لاتینچه گا ترجمه قیلینیب ۱۷ عصرگاچه یوراپه مملکت

لاری نینگ اونیویرسیتیتلاریدا هم اوقیتیلیب کیلیندی. اثر حاضرگی کونداهم اوزی نینگ علمی

قمّتینی یوقاتماگان. طِب قانونلاری تولیق حالدا اوزبیک و روس تیل لاریدا بیرنیچه مرته نشر قیلینگان.

علی شیرنوائی

(۱۴۴۱-۱۵۰۱)

اوزبیک خلقینینگ اولوغ شاعری و متفکر دانشمندی علی شیرنوائی جهان ادبیاتینینگ بویوک سیمالاریدان دیر.

علی شیرنوائی ۱۴۴۱ییل ۹فیورلدا هرات شهریدا توغیلدی. اونینگ آتا بابالاری تیموری لار خذمتیداگی عمل دار کیشیلار بولیشگان. آتاسی غیاس الدین کیچکیانا اوز زمانه سینینگ ایلغار و

او قیمیشلی کیشیسی بولگان. علی شیر بالالیگیدان ادبیاتنی علمنی موسیقه نی سیوادی. مکتبدا اوقیب یورگان ییل لاری جوده کوپ شعرلارنی یاددان بیلگان. خطا فارس شاعری فرید الدین عطّارنینگ منطیق الطیر دیگان داستانینی یاددان ایتیب کوپچیلیکنی حیرت لاتیرگان. او سمیرلیگیدا ایسا ۵۰ مینگ بیت شعرنی یاد بیلگان. علی شیر ادبی اثرلارنی اوقیش و اورگانیش بیلان کفایه لانیب قالمادی. ۱۲-۱۰ یاشلاریدا ایلک شعرلاری بیلاناق کوپچیلیکنینگ دقّتینی اوزیگا جلب ایتدی. علی شیر غایت قابلیتلی تیرشقاق حرکتچان زهنلی بولیب اونینگ استعدادی اوشا دورنینگ اولوغ کیشیلاری تامانیدان جوده ایرتا تن آلینگان. علی شیر بیر کونی اوستازی مولانا لطفی حضرتلاریگا

عارضین یاپقاچ کوزومدین ساچیلور هر لحزه یاش

بویلاکیم پیدا بولور یولدوز نهان بولغاچ قویاش

دیب باشلانگان غزلینی اوقیب بیرادی. لطفی اگر الاجی بولگانیدا برچه شعرلاریمنی شو ایکگی مصرعه گا الماشگان بولاردیم دیدی. حضرتیننگ بو فکرلاری یاش علی شیراوچون کتته تکافات ایدی. نوائی ۱۴۷۲ و ۱۴۸۶ ییللاردا ایکگی شعری توپلام نوادر النهایه و بدایع البدایه دیوانلارینی توزدی. جوده قیسقا ایکگی ییلدا (۱۴۸۵-۱۴۸۳) بیش داستاننی اوز ایچیگا آلگان خمسه اثرینی یاراتدی. ۵۱۲۳۰ مصرعه دان تشکیل تاپگان خمسه حیرت الابرار فرهادوشیرین لیلی و مجنون سبعهٔ سیار سد اسکندری داستانلاریدان عبارت. نوائی هر وقت ایجاد قیلیش بیلان بیرگا یاشلیگیدان بیرگا اوسگان بیرمکتبدا اوقیگان دوستی حسین بایقرا سراییدا دولت ایشلارینی هم وجداناً آلیب باردی. مهردار سونگرا باش وزیر بولگانیدا مملکتنی آبادانلاشتیریش خلق حیاتینی فراوان ایتیش محنتکشلاردان آلینادیگان سالیقلارنی قیسقارتیریشگا الاهیدا احمیت بیردی. اریق لار قازدیردی. شفاخانه لار کتابخانه لار قوردیردی. خلقیننگ تورموشینی یاخشیلاش ییکلار و علدارلارینینگ

اوزباشیچه لیگینی یوقاتیش اوچون حرکت قیلدی. قنچه چیلارگا قارشی کوراشدا شخصاً اوزی قاتناشیب مملکتدا تیچلیک اورناتیشگا اوریندی. او خلق آراسیدا کتته آبرو قازاندی. اونینگ زمانداش لاری آراسیدا «وزیر روشن زمین» پاکدل وزیر لقبیگا سزاوار بولدی. علم صنعت و ادبیات اهللاریگا همیشه رهنمالیک قیلدی. نوائی اجتماعی ایشلار بیلان جوده بند بولگان وقتلاریدا هم هیچ قاچان قولیدان قلمینی قویمادی. او اوزینی اوّلا شاعر دیب بیلار بیران کون شعر یازماسدان تورا آلماس کونیگا یوز ایککی یوز بیت شعر ایجاد ایتاردی. نوائی اوزینینگ اولماس اثرلارینی اوزبیک تیلیدا یازدی. اوزبیک تیلینینگ گوزل لیگی بایلیگینی و قدرتینی عالم گا نمایش قیلدی. علی شیر نوائی ادبی میراثینینگ کتته بیر قسمینی اونینگ لیریک شعرلاری تشکیل ایتادی. اونینگ ایلگی ییل دوامیدا یاراتگان غزل رباعی قطعه تویوغ مخمس موسدّس معمّا فرد چیستان کبی شعر تورلاریگا آئد لیریک اثرلاریدان توزیلگان. خزاین المعانی دیوانی ۵۰ مینگ مشره

دان عبارت فارس تیلیداگی شعرلارنی شاعر وقتینچه او تکیلیچی معنالارینی انگلاتوچی فانی تخلصی بیلان ایجاد ایتگان. شونینگ اوچون هم اونینگ فارس تیلیداگی شعرلار توپلامی دیوان فانی دیب اتالادی. نوائی بوتون ایجادینی خلق منفعتلاری اوچون کوراشگا انسان قدر قیمّتینی همایه لیتیشگا مملکتدا تینچلیک و آسایشته لیک اورناتیشگا باغیشلادی. نوائی اوزبیک ادبیاتینی جهان یوکسا کلیکیگا کوتارگان و اولادلاریگا بای ادبی میراث قالدیرگان بویوک شاعردیر. نوائی حیاتینینگ سونگگی ییللاری هم سیرتاشویش بولدی. او حسین بایقرا اونینگ اوغیللاری اورتاسیداگی نظا اداوتلارنی برطرف قیلیشگا کوپ کوچ سرفلادی. حکمدارنینگ نوائی گا مناسبتی هم ایلگاریکیدیک ایماس ایدی. زمان تشویشلاریدان حاریگان و تالیققان شاعر ییه کا قان قوییلیشی نتیجه سیدا ۱۵۰۱ییل ۳ یوردا وفات ایتدی. بومشعوم واقعه نی تارخچی خاندمیر مکاریم الاخلاق کتابیدا نوائی وفاتیگا خطا طبیعت هم ماتم توتدی دیب تعریفلاگان. چونکه اونی دفن ایتیش چاغیدا

مایدالاب سخاوت یامغیری یاغیب تورگان ایدی. نوائی اثرلاری کتته بیر عمّان و چوقور معنالار

حزیانا سیدیر. اوینیک اثرلارینی قایته قایته اوقیر ایکانمیز هرگل اولاردان یانگی معنوی آزوقه

آلامیز.

علی قوشچی

(۱٤۰۳-۱٤۷٤)

مولانا الاویددین علی ابن قوشچی سمرقندی مشهور استرانم ، اولوغبیکنینگ قابلیتلی شاگردی ،

زبردست عالم ، اوتکیر متفکر ایدی. علی قوشچی نینگ علمی و فلسفی قاراشلاری مهم اهمیتگا

ایگادیر. اوینیک ۱۶-۱۷ عصرلاردا اورتا شرق و یاقین شرق مملکتلاریدا تیمتیکه فنینینگ

رواجلانیشیدا تعسیر کورساتگان "ارفمتیکه عاید رساله"، "کسر سانلار حقیدا رساله"، "ال محمدی رسالسی" کبی اثرلاری بار.

عالم عرب، فارس تیللارینی مکمل بیلگان. علی قوشچی فلسفه، حقوق، ادبیات، تاریخگا عاید کتابلارگا هم کوپ شرحلار بیتگان.

احمد یسوی حکمت لاریدان نمونه لار اوقیش

۱ حکمت

بسم الله دیب بیان ایلای حکمت اییتیب	طالبلارغا در و گوهر ساچتیم منا
ریاضتنی قاتیغ تارتیب قانلار یوتوب	من دفتر ثانی سوزین آچتیم منا
سوزیم ایدیم هر کیم بولسه دیدار طلب	جان نی جانغا پیوند قیلیب رگنی آولاب
غریب یتیم فقیر لارنی کونگلین آولاب	کونگلی بوتون خلایقدین قاچتیم منا
قایده کورسانگ کونگلی سینوق مرهم بولغیل	انداغ مظلوم یولده بولسه همدم بولغیل
روز محشر درگاهیغه محرم بولغیل	ماو منلیک خلایقدین قاچتیم منا
غریب فقیر یتیملارنی رسول سوردی	اوشل کیچه معراج چیقیب دیدار کوردی

قایتیب توشوب غریب فقیر حالین سوردی	غریبلارنی ایزین ایزلاب توشتیم منا
امت بولسانگ غریبلارغه تابع بولغیل	آیت حدیث هر کیم ایتسه سامع بولغیل
رزق و روزی هر نا بیرسا قانع بولغیل	قانع بولوب شوق شرابین ایچتیم منا
مدینه گا رسول باریب بولدی غریب	غریبلیغده محبت تارتیب بولدی حبیب
جفا تارتیب یاراتقانغه بولدی قریب	غریب بولوب عقبه‌لاردین آشتیم منا
عاقل ایرسانگ غریبلارنی کونگلین آوله	مصطفی دیک ایلنی کیزیب یتیم ازلا
دنیاپرست ناجنس‌لاردین بولوب تاوله	بولون تاولاب دریا بولوب تاشتیم منا
عشق بابینی مولیم آچقاچ منگا تیگتی	تفراق قیلیب حاضر بول دیب بوینوم ایگدی
باران صفت ملامتنی اوقی تیگدی	پیکان آلیب یوراک بغریم تیشتیم منا

کو ڭگلیم قاتیغ تیلیم آچیغ اوزوم ظالم	قورآن اوقوب عمل قیلمای یالغان عالم
غریب جانیم صرف ایلایین یوقتور مالیم	حقدین قورقوب اوتغه توشمای پیشتیم منا
آلتمیش اوچگا یاشیم ییتتی اوتتوم غافل	حق امرینی محکم توتمای اوزوم جاهل
روزه نماز قضا قیلیب بولدوم کاهل	یامان ایزلاب یاخشیلاردین کیچتیم منا
واه دریغا محبتنی جامین ایچمای	اهل و عیال خانماندین توگال کیچمای
جرم و عصیان گرهلارین مونده ییچمای	شیطان غالب جان بیرارده شاشتیم منا
امانیمه چنگال اوروب قیلدی غمناک	پیرمغان حاضر بول دیب ساچتی ترياک
شیطان لعین میندین قاچیب کیتتی بی‌پاک	بحمدالله نوری ایمان اچتیم منا
پیرمغان خذمتیده یوگروب یوردیم	خرمت قیلیب کوزوم یوممای حاضر توردوم

مدد قیلدی عزازیل نی قوولاب سوردوم	اندین سونگره قنات قاقیب اوچتیم منا
غریب فقیر یتیملارنی قیلغیل شادمان	خلق لار قیلیب عزیز جانینگ قیلغیل قربان
طعام تاپسانگ جانینگ بیله قیلغیل مهمان	حقدین ایشتیب بو سوزلارنی ایدیم منا
غریب فقیر تیملارنی هرکیم سوردی	راضی بولور اول بنده دین پروردگار
ای بی خبر سن بی سبب اوزی اسرار	حق مصطفی پندین ایشتیب ایدیم منا
ییتتی یاشده ارسلانبابغا قیلدیم سلام	حق مصطفی امانتین قیلینگ انعام
اوشل وقتده مینگ بر ذکرین قیلدیم تمام	نفسیم اولوب لامکانغه آشتیم منا
خرما بریب باشیم سیلاب نظر قیلدی	بر فرصتده عقبا ساری سفر قیلدی
الوداع دیب بو عالمدین گذر قیلدی	مکتب باریب قاناب تولوب تاشتیم منا

انا فتحنانی[3] اوقوب معنی سوردوم	پرتو سالدی پیحود بولوب دیدار کوردیم
ملام اوروب اسکت[4] دیدی باقیب توردوم	یاشیم ساچیب مضطر بولوب توردوم منا
ایا نادان معنی بول دیب ایدی بیلدیم	اندین سونکره چول لار کیزیب گیاه ییدیم
روزی قیلدی عزازیلنی توتوب میندیم	لنگر توکوب بیلین باسیب یاپختیم منا
ذکرین تمام قیلیب اوتتوم دیوانه گا	حقدین اوزگا هیچ سوزلامای بیگانه گا
شمعین ایزلاب شاگرد کیردیم پروانه گا	اخگر بولوب کویوب یانیب اوچتوم مبا
نام و نشان هیچ قالمادی لا لا بولدوم	الله یادین ایته ایته والا بولدیم
خالص بولوب مخلص بولوب لله بولدوب	فنا فی الله مقامیغه آشتیم منا

[3] inno fatahno
[4] uskut

سنت ایریش کافر بولسه برمه آزار	کوڭلی قتیغ دل آزاردین خدا بیزار
الله حقی انداغ قل غه سجین[5] طیار	دانالاردین ایشتیب بو سوز ایدیم منا
سنت لارین محکم توتوب امت بولدوم	ییر آستیغه یالغوز کیریب نورغه تولدوم
حق پرست لار مقامیغه محرم بولدول	تیغ باطن برله نفس نی یانچتیم منا
نفسیم منی یولدین اوروب خوار ایلادی	تیر مولتوروب خلایقغه زار ایلادی
ذکر ایتورمای شیطان برله یار ایلادی	حاضر سن دیب نفس باشین سانچتیم منا
قل خواجه احمد غفلت برله عمرونگ اوتتی	وا حسرتا کوزدین تیزدین قوت کیتتی
وا وایلتا ندامت نی وقتی ییتتی	عمل قیلمای کاروان بولوب کوچتیم منا

[5] sijjin

۲ حکمت

ایادوستلار قولاق سالینگ ایدو غومغه	نه سببدین آلتمیش اوچدا کیردیم ییرگا
معراج اوزره حق مصطفی روحوم کوردی	اول سببدین آلتمیش اوچدا کیردیم ییرگا
حق مصطفی جبرایلدین قیلدی سوال	بو نیچوک روح تنغه کیرمای تاپتی کمال
کوزی یاشلیق خلقغه باشلیغ قدی هلال	اول سببدین آلتمیش اوچدا کیردیم ییرگا
جبرایل ایدی امت ایشی سیزگا برحق	کوکگا چیقیب ملائکدین آلور سباق
ناسیگا ناله قیلور هفتم طبق	اول سببدین آلتمیش اوچدا کیردیم ییرگا
فرزندیم دیب حق مصطفی قیلدی کلام	آندین سونگره برچه ارواح بیردی سلام
رحمت دریا تولوب تاشیب یتی پیام	اول سببدین آلتمیش اوچدا کیردیم ییرگا

رحم ایچره پیدا بولدوم نداکیلدی	ذکر ایت دیدی بدنلاریم جنبش قیلدی
فرزندیم دیب حق مصطفی اولوش بردی	اول سببدین آلتمیش اوچدا کیردیم ییرکا
تورت یوز ییلدین کیین چیقیب امت بولغای	نیچه ییللار یوروب خلقغه یول کورکوزگای
اون تورت مینک مجتهدلار خذمت قیلغای	اول سببدین آلتمیش اوچدا کیردیم ییرکا
توقوز آی توقوز کوندا ییرکا توشتوم	توقوز ساعت تورالمادیم کوککا اوچتیم
عرش کرسی پایه سینی یاریب قوچتیم	اول سببدین آلتمیش اوچدا کیردیم ییرکا
عرش اوستیدا نماز اوقوب تیزیم بوکتوم	رازیم ایتیب حقه باقوب یاشیم توکتوم
یالغان عاشق صوفی کوردوم سوکتوم	اول سببدین آلتمیش اوچدا کیردیم ییرکا
جاندین کیچمای هو هو دیگان باری یالغان	بو قلتاقدین سورمنگ سوال یولده قالغان

حقنی تابغای اوزی پنهان سوزی پنهان	اول سبدین آلتمیش اوچدا کیردیم پیرگا
بریاشیدا ارواح منگا اولوش بردی	ایکگی یاشدا پیغمبرلار کیلیب کوردی
اوچ یاشیدا چلتن کیلیب حالیم سوردی	اول سبدین آلتمیش اوچدا کیردیم پیرگا
تورت یاشیدا حق مصطفی بیردی خرما	یول کورساتدیم یولغه کیردی نیچه گمراه
قایدا بارسام خضر بابام منگا همراه	اول سبدین آلتمیش اوچدا کیردیم پیرگا
بیش یاشیدا بیلیم باغلاب طاعت قیلدیم	تطوع روزه توتوب عادت قیلدیم
کیچه کوندوز ذکرین ایتیب راحت قیلدیم	اول سبدین آلتمیش اوچدا کیردیم پیرگا
آلتی یاشدا تورمای قاچتیم خلایقدین	کوکگا چیقیب درس اورگاندیم ملائکدین
دامن کیسیب همه اهل و علایقدین	اول سبدین آلتمیش اوچدا کیردیم پیرگا

ییتتی یاشده ارسلان بابام ایزلاب تابدتی	هر سر کوروب پرده بیرله بو کوب یاپتی
بحمد الله کوردوم دیدی ایزیم اوبتی	اول سببدین آلتمیش اوچدا کیردیم ییرکا
قابض کیلیب ارسلان بابام جانین آلدی	حورلار کیلیب حریر توندین کفن قیلدی
ییتمیش مِنگ فرشته لار ینغیلیب کیلدی	اول سببدین آلتمیش اوچدا کیردیم ییرکا
جنازه سین اوقوب ییردین کوتاردیلار	بیر فرصتدا اوچماه ایچرا ییتکوردیلار
روحین آلیب علیین گا کیرگوزدیلار	اول سببدین آلتمیش اوچدا کیردیم ییرکا
الله الله ییر آستیدا وطن قیلدی	منکر نکر من ربک دیب سوال قیلدی
ارسلان بابام اسلام دینین بیان قیلدی	اول سببدین آلتمیش اوچدا کیردیم ییرکا
عاقل ایرسنگ ایرانلارکا خدمت قیلغیل	امر و معروف قیلغانلارنی عزت قیلغیل

نحی منکر قیلغانلارنی حرمت قیلغیل	اول سببدین آلتمیش اوچدا کیردیم پیرکا
سکزیدا سکزیاندین یول اچیلدی	حکمت ایت دیب باشلاریمغه نور ساچیلدی
بحمدالله پیرمغان می ایچوردی	اول سببدین آلتمیش اوچدا کیردیم پیرکا
پیرمغان حق مصطفی بیشک بیلینک	قیده بارسنک وصفین ایتیب تعظیم قیلینک
درود ایتیب مصطفی غه امت بولینک	اول سببدین آلتمیش اوچدا کیردیم پیرکا
توقوزیدا تولغاندیم توغری یولغه	تبرک دیب آلیب یوردی قول دین قولغه
قواندیم بو سوزلارکا قاچتیم چولغه	اول سببدین آلتمیش اوچدا کیردیم پیرکا
اون یاشینگده اوغلان بولدونک قل خواجه احمد	خواجه لیک کا بنا قویوب قیلمای طاعت
خواجه من دیب یولده قالسنک وای نه حسرت	اول سببدین آلتمیش اوچدا کیردیم پیرکا

۳ حکمت

هر صبحدم ندا کیلدی قولاغیمکه	ذکر ایت دیدی ذکرین ایتیب یوردیم منا
عشق سیزلارنی کوردیم ایرسه یولده قالدی	اول سببدین عشق دوکانین قوردیم منا
اون بیریده رحمت دریا تولیب تاشتی	الله دیدیم شیطان یندین ییراق قاچتی
های هوس ماومن لیک تورمای کوچتی	اون ایکیمدا بو سرلارنی کوردیم منا
اون اوچیمدا نفس و هوانی قولغا آلدیم	نفس باشیغه یوزمینگ بلا قمراب سالدیم
تکبرنی ییرکا اوروب باسیب آلدیم	اون تورتومدا اتوفراق صفت بولدیم منا
اون بیشیمدا حورو غلمان قارشو کیلدی	باشین اوروب قول قاوو شوب تعظیم قیلدی
فردوس آتلیق جنتی دین محضر کیلدی	دیدار اوچون بر چه سینی قویدیم منا

اون آلتیمدا برچه ارواح اولوش بیردی	هی هی سیزگا مبارک دیب آدم کیلدی
فرزندیم دیب بویونم قوچوب کونگلوم آلدی	اون ییتیمدا ترکستان داتوردوم منا
اون ساگیزدا چلتن بیلا شراب ایچتیم	ذکرین ایتیب حاضر توروب کوکسیم تیشتیم
روزی قیلدی جنت کیریب حورلار قوچتیم	حق مصطفی جمال لارین کوردوم منا
اون توقوزدا ییتمیش مقام ظاهر بولدی	ذکرین ایتیب ایچ و تاشیم طاهیر بولدی
قایدا بارسم خضر بابام حاضر بولدی	غوث الغیاث می ایچوردی تویدوم منا
یاشیم ییتتی یکرمه گا اوتدیم مقام	بحمدالله پیر خذمتین قیلدیم تمام
دنیاده گی قوروت و قوشلار قیلدی سلام	اول سببدین حقه یاووق بولدیم منا
مومن ایرماس حکمت ایشیتیب ییغلامایدور	ایر انلارنی ایتغان سوزین تینگلامایدور

آیت حدیث مضمونینی انگلامای دور	بول روایت عرش اوستیدا کوردوم منا
روایتنی کوروب حقه سوزلاشدیم مین	یوزینک توزلوک ملایکگا یوزلاشتیم مین
اول سببدین حقنی سوزلاب ایزلاشتیم مین	جان و دلیم انگا فدا قیلدیم منا
قل خواجه احمد یاشینک ییتتی یکیرمه بیر	نه قیلغای سین گناه لارینک تاغدین آغیر
قیامت کون غضب قیلسه ربیم قادر	ایا دوستلار نیچوک جواب ایغوم منا

۴ حکمت

خوش غائبدین قولاغومه ندا کیلدی	اول سببدین خقه سیغینیب کیلدیم منا
جمله بزرگ یغیلیب منگا انعام بیردی	اول سببدین خقه سیغینیب کیلدیم منا
من یگیرمه ایکی یاشده فنا بولدوم	مرهم بولوب چین دردلیک کا دوا بولدوم

یالغان عاشق چین عاشق غه گواه بولدوم	اول سببدین خقه سیغنیب کیلدیم منا
ایا دوستلار یاشیم یتتی یگرمه اوچ	یالغان دعوی طاعت لاریم برچه سی پوچ
قیامت کون نه قیلغای من برهنه لوچ	اول سببدین خقه سیغنیب کیلدیم منا
من ییگیرمه تورتغه کیردیم خقدین ییراق	آخیرتغه بارور بولسام بارمو ییراق
اولگانیمده ییغلیب اورونگ یوزینگ تایاق	اول سببدین خقغه سیغنیب کیلدیم منا
جنازه منی آرقاسیدین تاشلار آتینگ	ایاغیمدین توتووب سوداب گورگا ایلتینگ
حقه قلوق قیلمدینگ دیب یانچیب تیغینگ	اول سببدین خقه سیغنیب کیلدیم منا
یازوق بیلان یاشیم یتتی ییگرمه بیش	سبحان ایگام ذکر اورکاتیب کوکسومنی تیش
کوکسوداگی کره لاریم سین اورونگ یش	اول سببدین خقه سیغنیب کیلدیم منا

من بیگیرمه آلتی یاشدا سودا قیلدیم	منصور صفت دیدار اوچون غوغا قیلدیم
یر سیز یوروب دردو حالت پیدا قیلدیم	اول سببدین خقه سیغینیب کیلدیم منا
من بیگیرمه بیتتی یاشدا پیرنی تاپتیم	هر سر کوردوم پرده برله یوکوب یاپتیم
آستانه سین یاستانیبان ایزن اوپتیم	اول سببدین خقه سیغینیب کیلدیم منا
من بیگیرمه ساکیز یاشدا عاشق بولدوم	کیچا یاتمای محبت تارتیب صادیق بولدوم
اندین سونگره درگاهیغه لایق بولدوم	اول سببدین خقه سیغینیب کیلدیم منا
بیر کم اوتتوز یاشقه کیردیم حالیم خراب	عشق اوتیدا بولالدیم مثل تراب
حالیم خراب باغریم کباب کوزوم پر آب	اول سببدین خقه سیغینیب کیلدیم منا
اوتتوز یاشدا اوتون قیلیب کویدیردیلار	جمله بزرگ یغیلیب دنیا قویدوردیلار

اوروب سوکوب دنیا عقبتین قویدوردیلار	اول سببدین خفه سیغنیب کیلدیم منا
قل خواجه احمد دنیا قوینگ ایشنگ بیتار	کوکسینگدا کی چیقان آهینگ عرشقه بیتار
جان بیراردا حق مصطفی قولونگ توتار	اول سببدین خفه سیغنیب کیلدیم منا

۵ حکمت

یا الهی حمدینگ برله حکمت ایتدیم	ذاتی اولوغ خواجم سیغنیب کیلدیم سینگا
توبه قیلیب گوناهیمدین قورقوب قایتیم	ذاتی اولوغ خواجم سیغنیب کیلدیم سینگا
قیرق بیریدا اخلاص قیلدیم یول تاپای دیب	ایرانلاردین هر سر کوردیم مین یاپای دیب
پیر مغان ایزین آلیب مین اوپای دیب	ذاتی اولوغ خواجم سیغنیب کیلدیم سینگا
قرق ایگکیمدا طالب بولوب یولغه کیردیم	اخلاص برله یلغوز حقه کونگل بردیم

عرش و کرسی لوح دین اوتوب قلم کیزدیم	ذاتی اولوغ خواجم سیغینیب کیلدیم سینگا
قیرق اوچیدا حقنی ایزلاب ناله قیلدیم	کوز یاشیمنی آقوزیبان ژاله قیلدیم
بیابانلار کیزیب اوزوم نی واله قیلدیم	ذاتی اولوغ خواجم سیغینیب کیلدیم سنگا
قرق تورتیدا محبت نی بازاریندا	یاقام توتوب ییغلاب یوردوم گلزاریندا
منصور صفت باشیم بریب عشق دریندا	ذاتی اولوغ خواجم سیغینیب کیلدیم سینگا
قیرق بیشیدا سیندین حاجت تیلاب کیلدیم	توبه قیلدیم هر ایش قیلدیم خطا قیلدیم
یا الهیم رحمتینگنی اولوغ بیلدیم	ذاتی اولوغ خواجم سیغینیب کیلدیم سینگا
قرق آلتیدا ذوق شوقیم تولوب تاشتی	رحمتینگدین قطره تامدی شیطان قاچتی
حقدین الهام رفیق بولوب بابین آچتی	ذاتی اولوغ خواجم سیغینیب کیلدیم سینگا

قیرق ییتیمدا ییتتی یاقدین الهام ییتتی	ساقی بولوب جام شراب خواجم توتتی
شیطان کیلیب نفس و هوا اوزی یوتتی	ذاتی اولوغ خواجم سیغینیب کیلدیم سینگا
قیرق ساگنزدا عزیز جاندین بیزار بولدوم	کنه دردی کسل قیلدی بیمار بولدوم
اول سبدین حقدین قورقوب بیدار بولدوم	ذاتی اولوغ خواجم سیغینیب کیلدیم سینگا
قرق توقوزده عشقینگ توشدی کویب یاندیم	مجنون صفت خیل و خویش دین قاچیب تاندیم
تورلوک تورلوک جفا تیگدی بویون سوندیم	ذاتی اولوغ خواجم سیغینیب کیلدیم سینگا
ایلیکیمدا ایر من دیدیم فعلیم ضعیف	قان توکمادیم کوزلاریمدین بغریم ایزیب
نفسیم اوچون یورار ایردیم ایتدیک کیزیب	ذاتی اولوغ خواجم سیغینیب کیلدیم سینگا
قل خواجه احمد ایر بولماسنگ اولگان یاخشی	قیزیل یوزونگ قرا ییردا سولگان یاخشی

تفراق صفت ییرآستیدا بولگان یاخشی	ذاتی اولوغ خواجم سیغینیب کیلدیم سینگا

۶ حکمت

صبح صادق دوشنبه کون ییرگا کیردیم	مصطفی غه ماتم توتوب کیردیم منا
آلتمیش اوچدا سنت دیدی ایشیتیب بیلدیم	مصطفی غه ماتم توتوب کیردیم منا
ییراوستیدا یارانلاریم ماتم توتتی	عالم همه سلطانیم دیب نعره تارتتی
حقنی تابقان چین صوفی لار قانلار یوتتی	مصطفی غه ماتم توتوب کیردیم منا
الوداع دیب ییرآستیغه قدم قویدوم	یاروق دنیا حرام قیلیب حقنی سویدوم
ذکرین ایتیب یالغوزاولوب یالغوز کویدوم	مصطفی غه ماتم توتوب کیردیم منا
طها اوقوب تون کیچه لار قایم بولدوم	کیچه نماز کوندوزلاری صایم بولدوم

بوحال بیرلا بیرآستیدا دایم بولدوم	مصطفی غه ماتم توتوب کیردیم منا
آلتمیش کیچه آلتمیش کوندوز بیریول تمام	تانک آتقونچه نماز اوقوب بیریول سلام
آلتمیش اوچدا بولدی عمروم آخر تمام	مصطفی غه ماتم توتوب کیردیم منا
حق مصطفی روحی کیلیب بولدی امام	جمله ملک بیرآستیدا بولدی غلام
کوب ییغلادیم حق مصطفی بیردی انعام	مصطفی غه ماتم توتوب کیلدیم منا
معراج تونی نور دیدم فرزند دیدی	قولوم توتوب ایتیمسین امید دیدی
سنتیم نی محکم توتقیل دلبند دیدی	مصطفی غه ماتم توتوب کیلدیم منا
قیامتدا یول اداشسنک یولغا سالای	محمد دیب تشنه بولسنک قولونک آلای
فرزندیم دیب ایلکینک توتوب جنت کیرای	مصطفی غه ماتم توتوب کیلدیم منا

ای یارانلار بو سوز اشیتیب شوقیم آرتدی	امت دیدی ایچ وتاشیم نورگا باتدی
پرتو سالیب دیدارینی حق کورساتتی	مصطفی غه ماتم توتوب کیلدیم منا
دیدار کوروب روحوم اوچوب عرشقه قوندی	موسی صفت وجودلاریم کویوب یاندی
مجنون صفت خیل و خویشدین قاچیب تاندی	مصطفی غه ماتم توتوب کیلدیم منا
ییرآستیدا خوارلیق تارتیم کوب مشقت	توشک یاستوق تاشدین قیلدم چیکتیم محنت
ای یارانلار بو دنیادا یوق فراغت	مصطفی غه ماتم توتوب کیلدیم منا
تا مشقت تارتماگونچه وصلی قیدا	خذمت قیلمای درد حالت بولماس پیدا
خان و دلنی تا قیلماسنگ حقه شیدا	مصطفی غه ماتم توتوب کیلدیم منا
ییرا ستیغه کردیم ایرسه بچون بولدوم	کوزوم آچیب مصطفی نی حاضر کوردوم

عاصی جافی امتلارنی حالین سوردوم	مصطفی غه ماتم توتوب کیلدیم منا
ایا فرزند مندین سورسنگ قنی امت	امت دیدی گوکسوم تولا داغ حسرت
امت اوچون کوب تارته من حقدین کلفت	مصطفی غه ماتم توتوب کیلدیم منا
امتلاریم یازو قلارین هر جمعه کیچ	آلیب کیلگای یا محمد سین مونی چیچ
تاکی ییغلاب سجده ایلای تنگریغه کیچ	مصطفی غه ماتم توتوب کیلدیم منا
هر جمعه کیچ امتلارنی گناهینی	آلیب کیلگای یا محمد کور کیل مونی
امتلارینگ نیلار قیلار احمد سینی	مصطفی غه ماتم توتوب کیلدیم منا
مین ملکدین شرم ایتار من ای اتیم	یار اتقاندین قورقاسمو سین پست همتیم
کیچه یاتمای طاعت قیلینگ خوش دولاتیم	مصطفی غه ماتم توتوب کیلدیم منا

ییرآستیغه کیردیم دوستلار بی اختیار	آمین دیگلار آل و اصحاب هم چهاریار
امتلارنی جرمین کیچکیل پروردگار	مصطفی غه ماتم توتوب کیلدیم منا
قل خواجه احمدیین دفترثانی ایتیم	ایلگی عالم عشرتلارین می گاساتیم
اولماس بورون جان اچیغین زهرین تارتیم	مصطفی غه ماتم توتوب کیلدیم منا

۷ حکمت

اول قادریم قدرت بیرلان نظر قیلدی	خرم بولوب ییرآستیغا کیردیم منا
غریب بندنگ بو دنیادین سفر قیلدی	محرم بولوب ییرآستیغا کیردیم منا
ذاکر بولوب شاکر بولوب حقنی تابدیم	دنیا عقبی حرام قیلیب یانجیب تیقیم
شیدا بولوب رسوا بولوب جاندین اوتیم	بی غم بولوب ییرآستیغا کیردیم منا

شوملوغومدین تاغ و تاش لار سوکتی منی	فصیح تیلدا سوکوب دیدی تحگک قنی؟
عاشق بولسنگ اول باریب حقنی تانی	مرحم بولوب بیر آستیغا کیردیم منا
سیزنی بیزنی حق یاراتتی طاعت اوچون	ای بو عجب ایچک بیمک راحت اوچون
قالوا بلی دیدی روحوم محنت اوچون	مرحم بولوب بیر آستیغا کیردیم منا
نفسیم منی کوب یوگورتی حققا باقمای	کیچا کوندوز بی غم یوردوم یاشیم آقمای
های وهوس ماومن نی اوتقا یاقمای	پرغم بولوب بیر آستیغا کیردیم منا
قلنی کورسام حذمت قیلیب قلی بولسام	تفراق صفت یول اوستیدا یولی بولسم
عاشقلارنی کویوب اوچگان کولی بولسم	همدم بولوب بیر آستیغا کیردیم منا
جاندین کیچیب محنت تارتیم بندم دیدی	قانلار یوتوب الله دیدیم رحم ایلادی

دوزخ ایچرا قالسون دیب غمیم ییدی	خرم بولوب بیرآستیغا کیردیم منا
یاشیم آلتمیش اوچگا ییتتی بیرکونچا یوق	وادریغا حق نی تاپمای کونگلوم سینوق
بیراوستیدا سلطان مین دیب بولدوم اولوغ	شاکر بولوب بیرآستیغا کیردیم منا
شیخ من دیبان دعوی قلیب یولدا قالدیم	فش و دستار یوچک پول غا ساتیب کیلدیم
نفسیم منی هوا قیلدی یولدا قالدیم	بیدم بولوب بیرآستیغا کیردیم منا
باشیم تفراق اوزوم تفراق جسمیم تفراق	حق وصلیگا ییتار من دیب روحوم مشتاق
کویدوم یاندیم بولالمادیم هرگز آفاق	شبنم بولوب بیرآستیغا کیردیم منا
پیرمغان نظر قیلدی شراب لب ایچتیم	شبلی ینگلیغ سماع اوروب جاندین کیچتیم
سرمست بولوب ایل و خلق دین تانیب قاچتیم	زم زم بولوب بیرآستیغا کیردیم منا

قل خواجه احمد ناصح بولسنگ اوزونگا بول	عاشق بولسنگ جاندین کیچیب بیر یولی اول
نادانلارغا ایتسانگ سوزونگ قیلماس قبول	محکم بولوب بیرآستیغا کیردیم منا

۸ حکمت

بیلینگ بیلینگ بو دنیا برچا خلقدین اوتارا	ایناناغیل مالینغه بیرکون قولدین کیتارا
آتا آنا قاریندآش قایان کیتتی فکر قیل	تورت آیاغلیق چوبین آت بیرکون سینگا ییتارا
دنیا اوچون غم ییما حقدین اوزگانی دیما	کیشی مالینی ییما صرات اوزرا توتارا
اهل عیال قاریندآش هیچ کیم بولمایدی یولداش	مردانه بول غریب باش عمرینگ ییلدیک اوتارا
قول خواجه احمد طاعت قیل عمرینگ بیلام نیچه ییل	اصلینگ بیلسانگ آب و گیل یانا گیل گا کیتارا

۹حکمت

ایا دوستلار پاک عشقینی قولغا آلدیم	بو دنیانی دشمن توتوب یوردوم منا
یقام توتوب حضرتیغا سیغینب کیلدیم	عشق بابیدا منصور صفت بولدوم منا
عشق یولیدا عاشق بولوب منصور اوتی	بیلین باغلاب حق عشقینی محکم توتتی
ملامتلار اهانت لار کوب ایشیتتی	ای مومنلار من هم منصور بولدیم منا
عاشق منصور انا الحقنی تیلکا آلدی	جبریل کیلیب انا الحقنی بیرکا ایدی
جبریل کیلیب باشینک بیردیب یولغا سالدی	دارغا آسیلیب دیدارینی کوردوم منا
منصور کیلکاچ دار ایکیلیب اوزی آلدی	باطن کوزی آچوقلاری حیران قالدی
پرتو سالیب الله اوزی نظر قیلدی	او شوقادیب دیدارینی کوردوم منا

نداکیلدی اوشال دارغه کوب بوغاغیل	محکم تورغیل حریان باقیب سین آغاغیل
تاشقا ایدی امریم توتوب سین تیکاغیل	لوح المحفوظ تخته سیدا کوردوم منا
اوچ یوز ملاّ ییغلیب بیتتی کوب روایت	شریعتدور من هم بیتای بیر روایت
طریقت دا حقیقت دا حق حمایت	باشیم بیریب حق سرّنی بیلدیم منا
اناالحق نی معنی سینی بیلماس نادان	داناکیراک بو یوللاردا پاک مردان
عاقل قلار حق یادینی ایدی جانان	جاندین کیچیب جانانه نی سویدوم منا
ایماقیلدیم دانا بولسه معنی آلسون	قال علمیدین بیتیب ایدیم نشان قالسون
دروگوهر سوزلاریم نی ایچکا سالسون	حالدین ایتیب عاشق لارغا بیردیم منا
ایسیز منصور خوارلیق برله بولدی ادا	بیر سوز بیرلا یارانلاردین بولدی جدا

حال دلی هیچ کیم بیلماس تنکریم گواه	قانلار یوتوب مین هم گواه بولدوم منا
شاه منصورنی انا لحقنی بجا ایتماس	یولنی تابکان بیزکا او خشاش گمراه ایماس
هر ناجنس لار بو سوزلاردین آگاه ایماس	آگاه بولوب بوی خدا آلدیم منا
بیرتون سحر غریب منصور کوب ییغلادی	پرتو سالیب الله اوزی رحم ایلادی
اندین سونکره چلتن باقیب شراب بیردی	دانالارغا بو سوزلارنی ایدیم منا
نادانلارغا ایسیز سوزیم حیف حکمت	آدم من دیب بیلین باغلار قانی همت
دنیا اوچون بیر بیریغا قیلماس شفقت	ظالم لارگا اسیر بولوب اولدوم منا
ظالم لاردا حدنه بولغای بیزدا گناه	درویشلارنی حلقی مردار اوتماس دعا
اول سببدین پادشاه قیلور بیزکا جفا	آیت حدیث معنی سیدین ایتیم منا

ظالم اگر جفا قیلسه الله دیگیل	ایلگینگ آچیب دعا ایلاب بویون سونگیل
حق دادینگغه ییتماس بولسا کله قیلگیل	حقدین ایشیتیب بو سوزلارنی ایدیم منا
ظالم اگر ظلم ایلاسه منگا یغلا	یاشینگ ساچیب منگا سیغینیب بیلینگ باغلا
حرام شبهه ترک ایتبان یوراک داغلا	ظالملارکا یوزینگ بلا بیردیم منا
ظالملارنی قربی نیدورمین یارتقان	یارتقانی منظور قیلمای سین اونوتقان
یندین کیچیب ظالم لارنی ایلکین توتقان	ظالملارکا اوزم رواج بیردیم منا
سنگا جزا یرتقانغه یالبارمدینگ	الله دیبان تونلار توروب اینگرامادینگ
حقیقت دین سوزلار ایتم ایشیتمادینگ	ظالملارنی ایلکین اوزون قیلدیم منا
ای بی خبر حقه کونگل یوکورتمادینگ	دنیا حرام آندین کونگل ساوتمادینگ

نفسدین کیچیب الله ساری تولغانمادینگ	بو نفس اوچون زار حیران بولدوم منا
ظالم لارنی شکوه قیلما ظالم اوزونگ	خویونگ ریا یاشیر قیلماس خلقه سوزونگ
دنیا مالین تولا بیردیم تویماس کوزونگ	حریصلارنی سحین ایچرا سالدیم نا
لعل لبی جنبش قیلیب ایدی مونی	جان ودلیم امت لاریم کوزروشنی
حقه قلوق مینگا امت بولغان قانی	چین امت نی سینه سیغه قویدوم منا
قل خواجه احمد حق سوزینی سوزلاب اوتتی	عین الیقین طریقت دا بوزلاب اوتتی
علم الیقین شریعت نی کوزلاب اوتتی	حق الیقین حقیقت دین ایدیم منا

۱۰ حکمت

تعالی الله عاشقلارکا بیردی عشقین	شاکر بولوب اورتاب یانیب کویدم منا

ایلگی عالم کوزلا ایکا خشخاش دانه	کورونمادی یالغوز حقنی سویدوم منا
جاندین کیچیب یالغوز حقنی جانغا قوشتیم	اندین سونکرا دریا بولوب تولوب تاشتیم
لامکان نی سیر ایتیبان مقام آشتیم	دنیا عقبین یوزینک طلاق قویدوم منا
حق آلدیدا عقلی کامل دم اورالماس	عشق شدتی طغیان قیلسه بیردم قویماس
پروانه دیک اخگر بولوب اوزین بیلماس	بو سرلارنی جانانه دین تویدوم منا
طریقت نی یول لارینی عقبتی کوب	پاک عشقینی قولغه آلمای بولماس یوروب
دیدارینی کورسه بولماس تون کون اوتوب	هیچ اوخلامای دیدارینی کوردوم منا
طریقت نی یولی قاتیغ طرفه شاشتیم	باشیم قانی پیر مغان ساری قاچتیم
پیرایتاکین توتوب باطن کوزین آچتیم	رسوا بولوب یوللار کیزیب یوردوم منا

طریقت نی یوللاریدور قاتیغ عذاب	بو یوللاردا نیچه عاشق بولدی تراب
عشق بولیغه هرکیم کیرسا حالی خراب	ایرانلاردین یولنی سوراب کیردیم منا
طریقت نی یول لاریدور طرفه اولوغ	روزی قیلگان بنده سیغه بولدی یاووغ
اوچقونیغه طاقت قیلاس ییتتی تموغ	ای یارانلار عزیز جاندین تویدیم منا
حقیقت نی معنی سیکا ییتکان کیشی	بی خود بولوب کویوب یانار ایچی تاشی
قانلار آقار کوزلاریدین آققان یاشی	کوز یاشیمنی تحفه قیلیب باردیم منا
شریعت دور عاشق لارنی افسانه سی	عارف عاشق طریقت نی دردانه سی
قایدا بارسه جاناناسی هم خانه سی	بو سرلارنی عرش اوستیدا کوردوم منا
محبت نی باغین کیزمای عاشق بولماس	خوارلیق زارلیق تارتماگونچه نفسینک اولماس

بیر قطره غه قانع بولمای اول در اولماس	قانع بولوب خاص گوهرین آلدیم منا
عشق اوتیغه کویگان عاشق رنگی اوچار	عقبی سری جدل قیلیب موندین کوچار
موندا بولغان کره لارنی اندا آچار	رسول دنیا جفا دیدی قویدوم منا
حقیقت لیک عاشقلارنی رنگی سینوق	آینه غه نظر قیلسه اندین تینوق
اوزی حیران کونگلی ویران کوزی یاشلوق	قدر تیغه حیران بولوب قالدیم منا
الله ایدی کوب ییغلاسنگ کورگونگ مینی	رازی قیلسنگ بندم دیبان ایغوم سینی
جاندین کیچیب منی ایستور عاشق قانی	الهام کیلدی چین قلاقغه آلدیم منا
چین کونگلدا کویگانلارگا دیدار عطا	یالغان عاشق بولغه کیرسه همه خطا
چین عاشق نی کوزی یاشلیق قدی دوتا	دوتا بولوب بیرآسیغه کیردیم منا

حقیقت لیغ چین عاشق غه تحفه بیرگوم	روز محشر نیچوک سین دیب حالین سورکوم
شفیع بولوب شفاعت نی اوزوم قیلغوم	رحمیتینکدین امید توتوب کیلدم منا
قل خواجه احمد حق یادینی آلغیل مدام	حق دین قورقوب تیمای یغلا علی الدوام
نمازاوقوب روزه توتوب هر صبح و شام	مونداغ قیلیب مرادیغه ییتیم منا

۳۲ حکمت

ناگهان توروریدا قموغ بزرك	حق عشقینی کونکلوم ایچرا سالدی دوستلار
خضر بابام حاضر توروب لطف ایلابان	مدد قیلیب ایلکیم توتوب آلدی دوستلار
اوتتوز بیردا خضر بابام می ایچوردی	وجودیمدین عزازیل نی حق قاچوردی
سودا قیلدیم یازو قلاریم حق کیچوردی	اندین سونکرا حق یولیغه سالدی دوستلار

اوتتوز ایکگی یاشدا ییتتی حقدین فرمان	بنده لیکگا قبول قیلدیم قیلمه ارمان
جان بیروردا بیرکوم سینگا نور ایمان	غریب جانیم شادمان بولوب کولدی دوستلار
خالیقدین خبر ییتتی شاکرد بولدیم	هر کیم سوکتی بلکه تیفتی صابر بولدیم
بو عالمدا هیچ اوخلامای حاضر بولدوم	های و هوس ماومن لیک کیتتی دوستلار
اوتتوز اوچدا ساقی بولوب می اولاشتیم	جام شراب قولغه آلیب تویا ایچتیم
لشکر توزاب شیطان برله مین اوروشتیم	بحمد الله ایکی نفسیم اولدی دوستلار
اوتتوز توردا عالم بولوب دانا بولدیم	حکمت ایت دیب سبحان ایدی گویا بولدوم
چلتن بیرلان شراب ایچتیم همراه بولدوم	ایچ و تاشیم حق یوزیغه تولدی دوستلار
اوتتوز بیشدا مسجد کیریب دوران سوردوم	طالب لارغه عشق دوکانین تولا قوردوم

ایگری یولغه هر کیم کیردی سوکتوم اوردوم	عاشق لارگا حقدین مژده ییتتی دوستلار
اوتتوز ییتتی یاشقه کیردیم اویغانمدیم	انصاف قیلیب الله ساری تولغانمادیم
سحر وقتدا زاری قیلیب اینگرانمادیم	توبه قیلدیم خواجم قبول قیلدی دوستلار
اوتتوز ساگگیز یاشقه کیردیم عمروم اوتتی	ییغلامایمو اولار وقتیم یاوق ییتتی
اجل کیلیب پیمانه سین منگا توتتی	بیلمای قالدیم عمروم آخیر بولدی دوستلار
اوتتوز توققوز یاشقه کیردیم قیلدیم حسرت	وادریغا اوتتی عمروم قانی طاعت
طاعت ایلگلار حق قاشیدا خوش سعادت	قیزیل یوزوم طاعت قیلمای سولدی دوستلار
ساچ وسقال خوب آقاردی کونگلوم قارا	روزی محشر رحم ایتماسنگ حالیم تباه
سنگا عیان عمل سیز من کوپ تور گناه	جمله ملک یازوق لاریم بیلدی دوستلار

پیرمغان جرعه سیدین قطره تاتیم	یول تاپای دیب باشیم بیرله تونلار قاییتیم
بحده الله لطف ایلادی نورکا باتیم	کونکل قوشی لاالکانغه بیتتی دوستلار
قیامت نی شدتیدین عقلیم حیران	کونکلوم قورقغان جانیم هورکغان خانه ویران
صراط آتلیغ کوفروکیدین دلیم لرزان	عقلیم کیتیب بی هوش بولوب قالدیم دوستلار
قل خواجه احمد قیرقغه کیردینک نفسینکنی قیرق	موندا ییغلاب آخیرتدا بولغیل اریق
پوستی ایمان شریعت دور مغزی طریق	طریق کیرگان حق دین اولوش آلدی دوستلار

حکمت ۱۱۵

قل هوالله سبحانالله ورد ایلاسم	بیروباریم دیداریبنکنی کورارمن مو
باشدین آیاغ حسرتینکدا درد ایلاسم	بیروباریم دیداریبنکنی کورارمن مو

ایللیک بیرداچول لار کیزیب کیاه ییدیم	تاغلار چیقیب طاعت قیلیب کوزیم اویدیم
دیدارینگنی کورالمادیم جاندین تویدیم	بیروباریم دیدارینگنی کورارمن مو
ایللیک ایلگی یاشدا کیچتیم خانماندین	خانمانیم نه کورونگای بلکه جاندین
باش تصدق جان تصدق هم ایماندین	بیروباریم دیدارینگنی کورارمن مو
ایللیک اوچدا وحدت میین روزی قیلدی	یولدین آزگان گمراه ایدیم یولغه سالدی
الله دیدیم لبیک دیبان قولوم آلدی	بیروباریم دیدارینگنی کورارمن مو
ایللیک تورتدا وجودلاریم نالان قیلدی	معرفتنی میدانیدا جولان قیلدی
اسماعیل دیک عزیز جانین قربان قیلدی	بیروباریم دیدارینگنی کورارمن مو
ایللیک بیشدا دیدار اوچون گدا بولدوم	کویدوم یاندیم کولدیک تقی فنا بولدوم

بحمدولله دیدار ایزلاب ادا بولدوم	بیروباریم دیدارینگنی کورارمن مو
ایللیک آلتی یاشقه کیردی مونگلوغ باشیم	توبه قیلدیم آقارموکین کوزدا یاشیم
ایرانلاردین بهره آلمای کونگلی تاشیم	بیروباریم دیدارینگنی کورارمن مو
ایللیک ییتتی یاشدا عمروم ییلدیک اوتتی	ایا دوستلار عمل سیزمن باشیم قاتتی
بحمدالله پیرمغان قولوم توتتی	بیروباریم دیدارینگنی کورارمن مو
ایللیک ساککیز یاشقه کیردیم من بی خبر	قهار ایکان نفسیمنی قیل زیر و زبر
همت بیرسانک شوم نفسیمگا اورسم تبر	بیروباریم دیدارینگنی کورارمن مو
ایللیک توققوز یاشغه کیردیم دادو فریاد	جان بیراردا جانانیمنی قیلادیم یاد
نه یوز بیرله سینگا ییتای قیلغیل آزاد	بیروباریم دیدارینگنی کورارمن مو

کوزوم یوموب تا آچقونچا پیتتی آلتمیش	بیلیم باغلاب مین قیلدیم بیر یاخشی ایش
کیچه کوندوز بی غم یوردوم هم یازو قیش	بیرو باریم دیداریننگنی کورار من مو
آلتمیش بیردا شرمنده من الله یدین	ایا دوستلار کوب قورقه مین گناهیمدین
جاندین کیچیب پناه تیلای خدایمدین	بیرو باریم دیداریننگنی کورار من مو
آلتمیش ایکّی یاشدا الله پرتو سالدی	باشدین ایاغ غفلتلاریم رها قیلدی
جانو دلیم عقلو هوشیم الله دیدی	بیرو باریم دیداریننگنی کورار من مو
آلتمیش اوچدا اندا کیلدی قل بیرگا کیر	هم جانیننگ مین جانانیننگ مین جانیننگنی بیر
شمشیردین قولغه آلیب نفسیننگنی قیر	بیرو باریم دیداریننگنی کورار من مو
قل خواجه احمد نفسنی تیف تیم نفسنی تیف تیم	اندین کیین جانانیمنی ایزلاب تابدیم

اولمس بورون جان بیرماگنی دردین تارتیم	بیروباریم دیداری‌نگنی کورارمن مو

پهلوان محمود حکمتلاری

عمریمیز درختین پست قیلماربی	بارلیق شرابیدین مست قیلماربی
اوزینگ کرم بیرلا مردیکیتلارنی	ناکسلارگا زیر دست قیلماربی
قراتاش سیره هم بولماس لاجورد	تازه قلبگا یوقماس اصلا چانگ و گرد
قولاق سالگین پوریاولی سوزیگا	قورقاقلاردین بیران چیقفانمیدی مرد
کیم قیلور بو ویران دلیم عمارت؟	کیم گناهیم اوچون بیرور کفارت؟

مین زیارت قیلدیم کوپ قبرستان نی	بیلادیم کیم قیلور قبریم زیارت؟!
دوراندا کوپ کوزنی مین گیریان کوردیم	نیکه بلا بولسا بی آمان کوردیم
نوح کومینگ ییل یاشاب کوردی بیر طوفان	مین نوح بولماسام هم مینگ طوفان کوردیم
سوراگین کوزلیم کیراک بولسا جان	جان ایاس سوراگین حتی که ایمان
فقط یقینراق کیل قیلما انتظار	سین هرنه ایستاسانگ بیرگوم بیگمان
اوچ یوز کوه قافنی کیلیدا تویاق	دل قانیدین بیرپاق فلک کا بویاق
یااینکه بیر عصر زنداندا یاتماق	نادان صحبتیدین کوره یاخشیراق

عالم ایشی باشی دا بولسایدی بیر مرد
نامردنینگ باشیدان چیقاراردی گرد

عالم ایشی دائما مثلی نرد اویین
نیرنگ بیلان یوتادی مردلارنی نامرد

همه درددان کورا ایریلیق یامان
همه قایغودان هم یاماندیر هجران

قولیمدان کیلمایدی سیندان ایریلماق
جانسان جاندان کیچیش ایماسکو آسان

فیلدای کوچینگ بولسا هم مور بولیب کورین
مالینگ آشیب تاشسا هم عور بولیب کورین

همه نینگ عیبینی بیلغانینگ حالدا
هیچ نرسه بیلماگاندای کور بولیب کورین

افسوس که تاپیلماس همدم بو دم دا
بیر وفالی یار یوق اصلا عالم دا

آدملاردان وفا ایستاما زنهار	وفا عادتی یوق بنی آدم دا
یامان بیلان الفت بولما یور ییراق	یولینگا دان ساچیب قویادی توزاق
یای نی ایگری کوریب توغلیکیدان	اوق اوندان قانچالیک قاچگانیگا باق
عاقل عقلی حسنگا گرفتار بولماس	حسد قیلغان بیلان طلا خار بولماس
نامرد ایت کبیدیر مرد بویوک دریا	دریا ایت دمیدان هیچ مردار بولماس
هر نقطه خطیدا یانغان یوراکدور	هر حرفی قارانغو ظلمت دیماکدور
چیکاسمین آقشاملار شمع نینگ متین	چونکه فکریم شمع دان شعله لیراقدور

عبدالله اولانی اثرلاریدان نمونه لار

اتفاق

جانوارلار ایچیدا اینگ کیچیکی چومالیدور لیکن اوزلاری کیچیک بولسالار هم نهایتدا غیرتلی

اتفاق جانذاتلاردور اوزلارینینگ پادشاه لاری کاتتا لاری اسکرلاری بولادور اولوغلاری نیمانی

بویورسالار شونی باجارورلار اتفاق و غیرتلاری سایاسیندا اوزلاریدان کاتتا کاتتا دشمنلاردان

قورقماسلار اگر اولارکبی دشمن کیلیب بیرلاریگا تیگسا همه همه لاری بیردان یاپوشوب بیری قولینی

بیری ایاغینی بیری قناتینی قاتیغ تیشلاب اوزلاریندان نیچا برابر کاتتا بولسا هم تیزگینا قاچیرورلار

کوردینگیزمی یونگ اوزی خوب مایدا دور   بیرلاشیب ارقان بولسا فیل بایلانور

اتفاق قا کوچ قوت کار ایلاماس   اتفاق قا جین هم آزار ایلاماس

قناعت

بیر کیشینینگ علی و ولی آتلیغ ایکگی اوغلی بار ایردی علی قناعتلیغ ولی ایسا قناعتسیز ایردی

بیر کون آتاسی بازاردین آلما آلیب کیلیب ایردی بالالارینی سیناماق اوچون چاقیریب مانا

سیزلارغا آلما آلیب کیلدیم دیدی ولی تیزلیک بیلان کیلیب آتاجان مینگا همه سینی بیرینگ

دیدی

علی سیگلینگلینا کیلیب مانگا بیرگینا آلما بیرسانگیز بولادیر دیدی آتاسی علی نینگ قناعتیگا آفرین

ایتدی و قوچاغیغا آلدی پیشاناسیدان اوپوب ایکگی آلما بیردی اما ولی گا آلما بیریش اورنیگا

قناعتسیز بولما دیب ادب بیردی

قناعت بیرلا قارین تویدورور سیز　　　قناعت بولماسا کوپ آچ قالورسیز

قناعتسیز کیشی بغرینی داغلار　　　قناعتلیلیک کیشی آغزینی یاغلار

توغریلیغ

بیر کمپیرنینگ اوییدا بیر توپ بلخ توتی بار ایردی نهایتدا توغری اوسغان ایردی پیچاره

کمپیرنینگ شو توتدین باشقا هیچ نیمرساسی یوق ایردی توت پیشگان وقتدا میوه لارینی قوروتوب

قافغا سالوب بایلارغا تارتوق قیلوب بونینگ ایوازیگا پول آلیب شو آرقالی وقتینی اوتکارور

ایردی بیرکون اول شهرنینگ پادشاهی بیر ایوان سالماقچی بولوب اوستون تاپیشنی بویوردی

ملازیملار اوستون اختاریب کمپیرنینگ اویدا جایلاشگان توت آلدیدا توختادیلار و اوزلاریچا شول

توت یاغاچی توغری کیلسا کیراک دیب اویلادی و اونی کمپیردین مینگ آلتونغا ساتیب آلدی

بیچاره کمپیربای خاتون بولوب قالدی بیرکون کمپیر توتنی کورماق اوچون سرایگا کیلدی کوردیکه

توتی جنت کبی بیرایوان اورتاسیندا توریبدور کمپیر توتیغا قاراب دیدی

ای توتوم توغریلیغینگ قیلدی بیزنی دولتغا یار
ایگری بولسانگ سین اوتون بولغای ایدینگ مین خوار و زار

توغریلار جنتنینگ ایوانیدادور
اوغریلار رنج و علم کونیندادور

طلب علم

علم قیدیرینگیز توغولگاندین اولگونچا دیگان سوز همه آدملارغا برابر بوییروق بولسا هم اوقوماقنی بیر یاخشی وقتی بارکه اول یاشلیک و بالالیک وقتیدور یاشلیکدا اورگانگان علم تاشقا اویولغان بیتیکدیک اصلا خیالدین کیتمایدور ای شاگردلار امکانی باریچه یاش وقتلاریگیزدا اوقوماقغا سعی قیلینگلارکه آلتین عمریگیزگا صرف بولماسون

یاخشی صفت

آدمزاتنینگ عیبی کوپمی آدمزاتنینگ عیب و نقصانی شوندای کوپکه ساناب تمام قیلیب بولمایدور اول عیبلاردین نیمه قیلسا خلاص بولور اندین قوتولماق اوچون بیر صفت بارکه انینگ

اوزیغا لازم کورسا اول عیبلاردین قوتولسا بولور اول صفت قیسیدور اول صفت ملالیک و تیلنی

ساقلاما قلیکدورکه ملالیک شریف صفت اولوب تیلنی ساقلاماق سلامتلیککا سببدور

نادانلیک

بیر بالا قودوق باشیدا نان ییب اوتوروب ایردی نانی قولیدان قودوققا توشوب کیتتی بالا

ییغلاب آتاسیننک آلدیغا باروب حالین بیان قیلدی آتاسی درراو اورنیدان توروب بالاسین

قولیدین اوشلاب قودوق باشیغا کیلدی ایکگی قولین قودوقننک ایکگی یاغیگا قویوب باشین

ایگاشتیروب قودوق ایچیگا باقغانیدا سوودا اوز عکسینی کوروب نادانلیکدان سوودا کوریگان کیشی

اوزی ایکانین بیلمادی کمال اچچیغی ایلا انگا باقوب ای شیطان بونداي یاش بالاننک قولیدین نانین

تارتوب آلوب ییب تیریکلیک قیلگونچه آچلیکدین اولگانینگ یاخشی ایماسمو دیدی حصه

نادانلیک کیشیگا اوز اوزینی حقارت قیلدیرور

اتّفاق

بیر کیشینینگ ییتتی ساگکیز نفر بالاسی بار ایردی آتاسی بالالارینینگ آراسیدا بولگان

اتفاقسیزلیک اوروش تالاشلارنی کوروب همه لارینی آلدیگا چاقیردی اون دانا اینگیچکا چوبنی بیرگا

قوشوب باغلاب بونی سیندوریننگیز دیب بالالاریگا بیردی بالالارینینگ هر بیرلاری چوب اوراپینی

قوللاریگا آلوب زور بیروب سیندوریشگا حرکت قیلیب کوردیلار هیچ بیرلاری سیندیرا آلمادیلار

آخردا سیندورماقغا کوچیمیز ییتمادی دیب چوب اوراپینی قایتاریب بیردیلار آتالاری چوبینینگ

باغیننی پیچیب هر قاییسلاریگا بیر دانه دان چوب بیروب مانا بونی سیندیروب کوریننگیز دیگانیدا هر

بیرلاری سویونوب چوبلارنی آلوب آسانلیک بیلان سیندوردیلار سونگرا اول کیشی باللاریگا باقوب

اوغلانلاریم کوردینگیزمی سیز هم شول چوبلارگا اوخشاییسیز اگر بارچانگیز اتفاق بولوب بیرگا

قوشولوب تورسانگیز سیزگا هیچ کیمسننگ کوچی یییتمایدور اگر بیر بیرینگیز ایلا اوروشیب تالاشوب

ایریلیشوب یورسانگیز سیزگا هر کیمسننگ هم کوچی ییتوب آیاغ آستی قیلادور دیدی

قناعت

اولوغ کیشیلارنینگ یاقیملی خصلاتلاریدان بیری قناعتدیر قناعتلی کیشی هیچ قاچان خوار بولمایدی

عکسینچه کیشیدا قناعت بولماسا تاپگان توتگانیگا صبر قیلمای کوپیگا ایستیلسا عاقبت خوارلیک عذابینی

تارتادی شوئینک اوچون هم ایتادیلار

بولسا اگر سوو برچه قاتگان نان اوزگا کاسه سیگا کوز تیکما انسان

بولسانک اگر تاج تخت اوچون محتاج زمیننی تخت دیب بیل و قویاشنی تاج

قناعتنینک یانا بیر ثمره سی لیچیش وبییشدا بیلینادی آزگینا آوقاتگا قناعت قیلیب یورگان

کیشی کم کسل بولادی: نظم

کوپ ییما کورداگی قورتلار مثالی بیر طبیب بیر کونی بیر عجیب حکمت

آز ییرگا بیل باغلا کویا چومالی ایل اوچون ایگانمیش قیلیب مرحمت

ییگین لیچکین دائم کونگیل تارتگونچا نه فقط بوغزینگدان تاشیب آرتگونچا

حقشناسلیک

حقشناسلیک دیب بر کیشینینگ قیلگان یاخشیلگینی اونوتماسلگنی ایتلور بوتون عالمده گی انسانلار

حقشناسلیک و دوستلیک آرقاسیده یاشارلار قرص ایلگی قولدان چیقار شریعتده یاخشیلیک قیلگان

کیشیگه یاخشیلیک قیلماک واجبدور حکمالار یامانلیک قیلغان کشیگه هم یاخشیلیک قیلماک لازمدور دیرلار

حاصل یاخشیلیکدان ضرر کوریب باشی یارلگان کیشی یوقدور یاخشیلیکدان دوستلیک میهربانلیک

توغار ایلگی کونگل آراسیده الفت ومحبت چوجوقلاری یوگوریشور قووو شورلار بو دوستلیگینی جمال وکمالی

حقشناسلیکدور که براودان کورگان یاخشیلیکنی اونوتمای شونینگ برابریگه بیز هم اوز وظفمیزنی ادا قیلماک

لازم ایکان ئیچ بولسه تقدیر قیلماق ایله برادرلیک و دوستلیک حرمتینی ادا قلماغیمیز لازیمدور. چونکه

مؤمین برادر مؤمیندور.

دلدان دل اوزره آچیله دور ایلگی خیل یولی مهره مهر یولی آچیلور کیا ناکین یولی

معلومدور که هر بر ملتنی ترقی و تعالیسی اوز ملتیگه جان مال قلم ایله ایشلاگان کیشیلارینینگ خدمتلارینی

تقدیر قیلوب وظیفه لار، هیکللار قلملار ایله یاد قیلوب اوتوب کیتگان بهادر عالم و شاعرلارینی روحلارینی

شاد قیلوب ایسلاوچی کیشیلارینینگ غیرت و جسارتلارنی زیاده قیلاکده ایکان افسوس بیزلار تقدیر

قیلماق بر طرفده تورسون تقدر مسخره حتی تکفیر قیلیک ایله قارشو آلورمیز.

یاخشی ایشدور خفتی تقدیر ایلاماک هر خصمده   حقشناس اولماک حقیقی بیر قوتدور ملّه

خقشناس اولماکله مشهور ایردیلار پیغمبرم   توغری یولنی تاشلاماک اصلا یاقشماس امّه

اقسام جهالت

جهالت ایککی قسم دورکه بیرینی "جهل بسیط" ایکّینچیسینی "جهل مرکب" دییلور جهل بسیط مرضی گا مبتلا بولگان کیشیلار بیر نارسانی بیلماسالار بیلماگانلیکلارینی اقرار و اعتراف قیلورلار شونینگ اوچون بونینگ دواسی آسان فقط بیلماک و اورگانماک یولیدا جهد و جدل قیلماک ایلا بولور جهل مرکب مرضی گا مبتلا بولگان کیشیلار بیر نارسانی بیلماسلار بیلماگانینی هم بیلماسدان بیلامان دیب

دعوا قیلور بیزدا بونده‌ای کیشیلارگا "اوزباشیمچه" و "اوزوی بیلارمان" اسمینی بیرورلار بو درد

بیدوانینک علاجی جناب حق نینک لطف و عنایتی ایلا حل اولونماسا توزالماغی مشکل و آغیردور

LUG‘AT

ا

ابا	**ibo**	tortinish, ko‘nmaslik
ابر	**abr**	bulut
ابر نیسان	**abri nayson**	bahor buluti
ابرو	**abro‘**	qosh
اتباع	**atbo’**	itoat etuvchilar, tobelar (birligi تابع tobe)
اتراک	**atrok**	turklar, turkiy xalqlar (birligi ترک turk)
اثنا	**asno**	payt, vaqt, mavrid
اجر	**ajr**	mukofot, evaz
اجلاف	**ajlof**	sodda va go‘l kishilar (birligi جلف jalf)
اجمال	**ajmol**	qisqalik, qisqasi
احادس	**ahodis**	hadislar, naqllar, rivoyatlar (birligi حدیس hadis)
احباب	**ahbob**	do‘stlar, yorlar (birligi حبیب habib)
احتساب	**ihtisob**	hisoblash, tekshirish
احتسار	**ixtisor**	qisqartirish
احتمام	**ihtimom**	tamom bo‘lish
اختر	**axtar**	yulduz
اختلات	**ixtilot**	aralashish, qotishish
اخراج	**ixroj**	chiqarmoq, chiqarib yubormoq
اخضر	**axzar**	yashil, ko‘k
اداق	**adoq**	oyoq
ادنی	**adni**	past, tuban
آرایش	**oroyish**	bezak, ziynat, pardoz
ارذال	**arzol**	tubanlar, razillar (birligi ذلیل zalil)

ارغالی	**arg‘oli**	yovvoyi qo‘y
ارغوان	**arg‘uvon**	chiroyli qizil gul
ارن	**eran**	kishilar, odamlar, erkaklar
آزاده وش	**ozodavash**	ozoda sifat, erkin, sof ko‘ngil, pokiza
آزرم	**ozarm**	sharm, hayo, uyat
اسامی	**asomi**	ismlar (birligi اسم ism)
استغفار	**istig‘for**	afv so‘rash, tavba qilmoq
استغنا	**istig‘no**	birovga muhtoj bo‘lmaslik, ehtiyotsizlik
استقبال	**istiqbol**	kelajak, kutib olish
اسد	**asad**	arslon, yo‘lbars, sher
اسرو	**asru**	ko‘p, juda, g‘oyat, eng
اسما	**asmo**	ismlar, nomlar (birligi اسم ism)
اسناد	**isnod**	ayblash, gunohkor qilish
اشتباه	**ishtiboh**	xato, yanglish, gumon, shak
اشتهار	**ishtihor**	shuhrat topish
اشجار	**ashjor**	daraxtlar (birligi شجر shajar)
اشراف	**ashrof**	sharaf egalari, oliy tabaqa
اشک	**ashk**	yosh (ko‘z yoshi)
آشوب	**oshub**	g‘avg‘o, to‘polon
آشیان	**oshyon**	in, uya
اطبا	**atibbo**	tabiblar (birligi طبیب tabib)
اطفال	**atfol**	bolalar (birligi طفل tifl)
اطوار	**atvor**	harakatlar, yo‘sinlar (birligi طور tavr)
اظهار	**izhor**	ko‘rsatish, izhor qilish, bildirish
اعاده	**ioda**	qaytish, qaytarish
اعتدال	**i’tidol**	mo‘’tadillik, o‘rta daraja

اعتراض **i’tiroz** qarshilik, kelishmaslik

اعتصام **i’tisom** o‘zini ehtiyot qilish

اعتقاد **e’tiqod** ishonish, inonish, ko‘ngilda tasdiqlash

اعتماد **e’timod** ishonch, ishonish, suyanish

اعراض **e’roz** yuz o‘girish

اعمال **a’mol** amllar, ishlar (birligi عمل amal)

آغاز **og‘oz** boshlash

اغلال **ag‘lol** bandlar, kishanlar

اغنیا **ag‘niyo** boylar (birligi غنی g‘aniy)

آفاق **ofoq** ufqlar, dune (birligi افق ufq)

افراد **afrod** yakkalar, yolg‘izlar (birligi فرد fard)

افراط **ifrot** haddan oshish, oshirish

افزون **afzun** ortiq, ziyoda

افشا **ifsho** fosh etish, oshkor qilish

افعال **af’ol** ishlar, harakatlar (birligi فعل fe’l)

افلاک **aflok** falaklar, osmon (birligi فلک falak)

اقالیم **aqolim** iqlimlar, qit’alar, mintaqalar (birligi اقلیم iqlim)

اقبال **iqbol** davlat, boylik, omad, baxt

اقطاع **iqto’** bo‘lak, qism, parcha

اقلیم **iqlim** qit’a, mintaqa

اقیر **aqir** 1) hurmatli; 2) og‘ir

اکابر **akobir** ulug‘lar, kattalar (birligi اکبر akbar)

اکمل **akmal** mukammal, etuk

آلت **olat** qurol, asbob

اماره **amora** amr etuvchi, qistovchi, zo‘rlovchi

امساک **imsok** baxillik, xasislik

امواج	**amvoj**	mavjlar, to‘lqinlar (birligi موج mavj)
اموال	**amvol**	mollar (birligi مال mol)
آمیزیش	**omizish**	aralashish, borish-kelish
امین	**amin**	ishonchli, omonatni ehtiyot qiluvchi
انبر	**anbar**	xushbo‘y narsalar aralashmasidan tayyorlangan qora modda
انبیا	**anbiyo**	payg‘ambarlar, avliyolar (birligi نبی nabiy)
انتشار	**intishor**	yoyilish, tarqalish
اندام	**andom**	jism, tana, gavda
اندوه	**anduh**	g‘am, g‘ussa
انقراض	**inqiroz**	tamom bo‘lish, botish, orqaga ketish
انواع	**anvo’**	har xil, turlicha (birligi نوع nav’)
اهانت	**ihonat**	kamsitish, xo‘rlash
اهتمام	**ihtimom**	harakat qilish, g‘amxo‘rlik, ahamiyat berish
اهرمن	**ahraman**	eng dahshatli dev
اهل دل	**ahli dil**	sufiylar, tasavvuf kishilari
اهل زهد	**ahli zuhd**	taqvodorlar ahli, tarki dunyo qilgan kishilar
آهنین	**ohanin**	temirdan ishlangan
آهو	**ohu**	kiyik
اوباش	**avbosh**	bevosh, sayoq
اوترو	**o‘tru**	qarshi, ro‘para
اوچماخ	**uchmox**	jannat
اوسروک	**usruk**	mast
اوش	**ush**	endi, shunday
اوغان	**o‘g‘on**	tangri, xudo
اوق	**o‘q**	xudi, aniq, hamono

اوقات	**avqot**	vaqtlar (birligi وقت vaqt)
اوقاف	**avqof**	vaqflar, masjid va madraslarga tegishli er, mol-mulk (birligi وقف vaqf)
اوكوش	**o'kush**	ko'p, ancha
اوكون	**o'kun**	o'kinmoq, pushaymon qilmoq
اوگ	**o'g**	maqtamoq, madh etmoq
اولوش	**ulus**	xalq, omma
اى	**ay**	aytmoq, so'zlamoq
اياق	**ayoq**	kosa, piyola, may ichadigan kishi
ايام	**ayyyom**	kunlar, davr (birligi يوم yavm)
ايتماكچى	**itmakchi**	novoy
ايدگو	**edgu**	ezgu, yaxshi
ايدى	**idi**	xudo, tangri
ايرين	**erin**	dudog', lab
ايزا	**iyzo**	ozor berish, uyaltirish
ايلديريم	**ildirim**	Yashin
ايمان	**iymon**	ishonch, e'tiqod, tilda iqror qilish
ايمگاک	**emgok**	mehnat, mashaqqat
ايمگانماق	**emgonmoq**	qiyinchilik tug'dirmoq
اينجو	**inju**	marvarid
ايندورماک	**indurmak**	bosh engashtirmoq
آيين	**oyin**	rasm, odat, qiliq, usul, tartib

ب

باجمعهم	**biajmaihim**	yalpisi, hammasi, butkul
بادصبوحى	**bodi sabuhi**	ertalabki shamol

بادیی	**bodiya**	dasht, sahro, cho‘l, biyobon
بار	**bor**	1) yuk; 2) hosil, meva
باران	**boron**	yomg‘ir
بارگاه	**borgoh**	qasr, podshoh saroyi
بازی	**bozi**	o‘yin
باک	**bok**	qo‘rqinch, havf
باوجود	**bovujud**	shunday bo‘lsa-da, shunday bo‘laturib
باور	**bovar**	ishonish
بحث	**bahs**	so‘z talashmoq, tortishish
بحر	**bahr**	dengiz
بحروبر	**bahru bar**	dengiz va quruqlik, butun dunyo
بخل	**buxl**	baxillik, xasislik
بداندیش	**badandish**	yomon fikrli, fikri buzuq
بدکردار	**badkirdor**	yomon qiliqli, yomon tabiatli
برباد	**barbod**	elga, havoga, yo‘q qilmoq
برج	**burj**	qarz, qarzdorlik
برداش	**bardosh**	chidamli
برزخ	**barzax**	a’rof, jannat bilan do‘zax oralig‘i
برزهگر	**barzagar**	urug‘ sochuvchi, dehqon
برق	**barq**	chaqmoq, yashin
برقع	**burqa’**	yuzga tutadigan parda, niqob
بزل	**bazl**	berish, bag‘ishlash, saxiylik, ehson qilish
بست	**basta**	berk, bog‘liq
بسمل	**bismil**	so‘yilgan, so‘yish
بصر	**basar**	ko‘z, ko‘rish
بضاعت	**bazoat**	mol-mulk, boylik

بغض	**bug'z**	kek, adovat, dushmanlik
بغیر	**bag'ir**	jigar, ko'krak
بقا	**baqo**	abadiy, doimiy
بکتا	**bekta**	bekitmoq
بلجار	**buljor**	qo'shin to'planadigan joy
بلد	**balad**	shahar
بلوغ	**bulug'**	balog'atga etgan
بنگ	**bang**	nasha
بنیاد	**bunyod**	poydevor, asos
به	**beh**	yaxshiroq
بهلیم	**bahoyim**	to'rt oyoqli hayvonlar
بودونابود	**budu nobud**	boru yo'q
بوش	**bush**	achchiq, g'azab, achchiqlanmoq
بول	**bul**	topmoq
بولعجب	**bulajab**	taajjublanarli, juda qiziq
بیابان	**biyobon**	cho'l, dasht, dala
بیات	**bayat**	tangri, xudo
بیاض	**bayoz**	1) oq; 2) she'riy to'plam
بیحد	**behad**	hadsiz, chegarasiz
بیخود	**bexud**	o'zidan ketgan, xushsiz
بیداد	**bedod**	jabr, zulm, adolatsizlik
بیدرنگ	**bedarang**	tez, to'xtovsiz, tezlik bilan
بیدریغ	**bedarig'**	ayovsiz
بیسامان	**besomon**	parishonhol, kambag'al
بیش	**besha**	to'qay, o'rmon, o'tloq
بیشی	**bishi**	1) meva; 2) pishiq, etuk

بیکران	**bekaron**	hadsiz, hisobsiz, o‘lchovsiz
بیکین	**bikin**	kabi, o‘xshash.

پ

پابست	**pobasta**	tutqin, oyog‘i bog‘langan, giriftor
پاداش	**podosh**	badal, evaz, jazo, mukofot
پاره	**pora**	bo‘lak, parcha
پایان	**poyon**	oxir, cheka, chegara
پرّان	**parron**	uchuvchi, uchgan holda
پرواز	**parvoz**	uchish
پژمرده	**pajmurda**	g‘amgin, notavon, so‘ligan
پسندیده	**pisandida**	saylangan, sara, yaxshi, maqbul
پشتکش	**pushtakash**	bug‘doypoya, poxol kabilarni orqalab tashuvchi
پناه	**panoh**	suyanchiq, homiy
پند	**pand**	pand, o‘git, nasihat
پوی	**po‘ya**	o‘rtacha tezlikda yurish
پیر	**pir**	qari, mo‘ysafid
پیرو	**payrav**	ergashuvchi, izidan boruvchi
پیش	**pesha**	hunar, kasb
پیشوا	**peshvo**	yo‘lboshlovchi, rahbar
پیوست	**payvasta**	tutashgan, doimo, ketma-ket

ت

تاب	**tob**	1) toqat, chidam; 2) harorat, isitma
تابان	**tobon**	yorug‘, yorqin, yaltiroq
تاجر	**tojir**	savdogar

تأدیب	**ta'dib**	adab berish, jazo berish
تار	**tor**	ip, tola; تارو پود toru pud o'rish, arqoq
تاراج	**toroj**	o'g'irlik, bosmachilik
تامل	**taammul**	chuqur o'ylash, mulohaza qilish
تانگلا	**tongla**	ertaga, ertagi kun
تتبع	**tatabbu'**	ergashish, izidan borish
تجار	**tujjor**	savdogarlar (birligi تاجر tojir)
تجنیس	**tajnis**	tuyuq, adabiyotda omonimlardan foydalanib yozilgan to'rtlik
تحسین	**tahsin**	maqtov
تحقیق	**tahqiq**	tekshirib ko'rish, haqiqat qilish
تحیل	**tahayyul**	xayolga keltirish, xayol qilish
تدقیق	**tadqiq**	maydalab, sinchiklab tekshirish
تر	**tar**	ho'l, nam
ترحم	**tarahhum**	rahm qilish, g'amxo'rlik
تردد	**taraddud**	tayyorgarlik
ترفع	**taraffu'**	yuqori ko'tarilish, yuqorilash, yuksalish
ترکتاز	**turktoz**	talamoq, g'orat qilmoq
ترنم	**tarannum**	kuylash, ashula aytish, sayrash
تزیین	**tazyin**	ziynatlash, bezash
تسلیم	**taslim**	topshirish, tan berish, qabul qilish
تشبیح	**tashbih**	o'xshatish
تصرف	**tasarruf**	egallash, egalik qilish
تظلم	**tazallum**	zulmdan shikoyat qilish
تعالا	**taolo**	yuksaklik, ko'tarilish
تعب	**taab**	mashaqqat, qiyinchilik

تعبی	**ta'biya**	tayyorlash, moslash
تعجیل	**ta'jil**	oshiqish, shoshilish
تعدی	**taaddi**	zulm qilish, tajovuz qilish
تعرض	**taarruz**	1) tegish, tiqilish; 2) qarshilik ko'rsatish
تعفن	**taaffun**	chirish, aynish
تعقل	**taaqqul**	o'ylash, fikrlash, aqlga keltirish
تغییر	**tag'yir**	o'zgarish, o'zgartirish
التفات	**iltifot**	yaxshilik qilmoq, e'tibor bermoq
تفریط	**tafrit**	ishga sustkashlik bilan qarash, o'rtachadan pastki holat
تفصیل	**tafsil**	biror narsani atroflicha, ochiq, anik bayon qilish
تفهیم	**tafhim**	anglatish, fahmlatish, tushuntirish
تقاضا	**taqozo**	istash, talab etish
تقسیر	**taqsir**	qisqartish, kamchilik ko'rsatish
تقویت	**taqviyyat**	quvvatlash, madad berish
تقی	**taqi**	yana
تکفیر	**takfir**	kofir (dinga ishonmovchi) deb hukm qilish
تکلم	**takallum**	so'zlash, gapirish
تکی	**takiyya**	yostiq, suyanchiq, darvishlarning maxsus turar joylari
تلخ	**talx**	achchiq, nordon
تلیم	**talim**	ko'p, talay, mo'l
تمنا	**tamanno**	tilak, orzu, istak
تموج	**tamavvuj**	mavjlanish, to'lqinlanish, chayqalish
تموز	**tamuz**	yozning eng issiq payti, saraton
تموغ	**tamug'**	do'zax

تمیز	**tamiz**	sof, pokiza, ozoda
تند	**tund**	achchiq, g‘azab, g‘azabli
تندلوق	**tundluq**	tezlik, qo‘rslik
تنعم	**tana’um**	rohatda yashash, ne’matlar ichida yashash
تنگدست	**tangdast**	kambag‘al, muhtoj
تنگری	**tangri**	xudo, tangri, alloh
تنوع	**tanavvu’**	turlanish, xilma-xil bo‘lish
تهی	**tihi**	xoli, bo‘sh
توابع	**tavobe’**	1) bo‘ysunuvchilar; 2) so‘ng, davomi (birligi تابع tobe’)
تواضع	**tavozu’**	kamtarlik
توتیا	**to‘tiyo**	miss zangidan olingan ko‘zni ravshan qilish uchun surtiladigan dori
توحید	**tavhid**	yagona deb bilish, birlashtirish
توزلوک	**tuzluk**	to‘g‘rilik
توش	**tusha**	oziq-ovqat jamg‘armasi, g‘amlab qo‘yilgan narsa
توقع	**tavaqqu’**	ko‘z tutmoq, umid qilmoq
توقف	**tavaqquf**	to‘xtash, tek turish
توکل	**tavakkul**	umid bog‘lash, ishonch
تومن	**tuman**	1) o‘n ming; 2) nohiya
تی	**te**	demoq, aytmoq, so‘zlamoq…
تیشی	**tishi**	Xotin
تیکین	**tekin**	-gacha,…ga qadar
تیگرو	**tegru**	-gacha,…ga qadar
تیلب	**telba**	jinni, devona

ث

ثبات	**sabot**	barqarorlik, mahkam o‘rnashmoq, barqaror turmoq
ثبت	**sabt**	yozish, qayd etish
ثنا	**sano**	maqtash, maqtov

ج

جادو	**jodu**	sehr, sehrgar
جازم	**jozim**	jazm qiluvchi, ishga astoydil kirishish
جامدران	**jomadarron**	kiyim yirtar
جانب	**jonib**	tomon, taraf, yoq
جانکاه	**jonkoh**	jonni koytiuvchi, azob beruvchi
جاه	**joh**	martaba, amal, mansab
جاهل	**johil**	bilimsiz, nodon
جاودان	**jovidon**	abadiy, mangu, mudom
جبال	**jibol**	tog‘lar (birligi جبل jabal)
جبلی	**jabaliy**	tug‘ma, tabiiy
جرع	**jur’a**	bir yutum, bir qultum
جز	**juz**	boshqa, o‘zga
جزوی	**juzviy**	bir oz, qisman, arzimas
جشن	**jashn**	to‘y, bazm, bayram
جلوهگر	**jilvagar**	jilva qiluvchi, yaltirib ko‘rinuvchi
جمال	**jamol**	husn, go‘zallik
جمیع	**jami’**	barcha, hamma
جنگره	**jangira**	urishqoq, janjalchi
جهال	**juhhol**	johillar, nodonlar (birligi جاهل johil)

جهانبین	**jahonbin**	dunyoni ko‘ruvchi, uzoqni ko‘ruvchi
جهانگرد	**jahongard**	jahonni kezuvchi, jahongashta
جهد	**jahd**	tirishish, astoydil harakat qilish
جهیم	**jahim**	jahannam, do‘zax
جوارح	**javorih**	badan a’zolari: qo‘l, ko‘z, quloq, oyoq kabi
جوان	**javon**	1) yosh; 2) yigit
جوانمرد	**javonmard**	yigit
جود	**jud**	ihson, in’om
جوی	**jo‘y**	ariq

چ

چاتم	**chotma**	kapa, chayla
چاشنی	**choshni**	maza, ta’m
چست	**chust**	chaqqon, epchil, tez
چشما	**chashma**	chashma, buloq
چند	**chand**	bir qancha
چوغال	**chug‘ol**	chaqimchi
چین	**chin**	1) ajin; 2) sochning jingalagi; 3) Xitoy

ح

حاذق	**hoziq**	bilimdon, mohir
حاسد	**hosid**	hasadchi, ko‘rolmovchi
حبیث	**habis**	yomon, yaramas, iflos
حدایت	**hidoyat**	to‘g‘ri yo‘l ko‘rsatish, to‘g‘rni yo‘l topish, to‘g‘ri yo‘lga kirish
حدحد	**hudhud**	popishak
حذاقت	**hazoqat**	hunar, san’at, mohirlik

حراسان	**haroson**	qo‘rquvchi, qo‘rqoq
حرامی	**haromi**	yo‘lto‘sar, o‘g‘ri
حرص	**hirs**	ochko‘zlik, tama qilish
حزن	**hazan**	g‘am, alam, hasrat
حزین	**hazin**	xafa, g‘amli, qayg‘uli
حسب	**hasab**	nasl, nasab
حسب حال	**hasbi hol**	o‘z ahvolini bildirish, tanishtirish
حسن	**hasan**	yaxshi, chiroyli, go‘zal
حصار	**hisor**	qo‘rg‘on, istehkom, qal’a
حضرت	**hazrat**	janob, hurmatli
حضیره	**hazira**	atrofi o‘ralgan qabriston
حفظ	**hifz**	saqlash, muhofaza qilish
حکما	**hukamo**	hakimlar, olimlar (birligi حکیم hakim)
حکمت	**hikmat**	bilimdonlik, falsafa, sir
حلال	**hulal**	bezakli kiyimlar, ipakli mato
حلم	**hilm**	yumshoq, yuvosh, sabrli
حمار	**himor**	eshak
حنظل	**hanzal**	achchiq tarvuz – tibbiyotda surgi o‘rnida qo‘llanadigan tarvuzning turi
حور	**hur**	1) ozod, erkin; 2) go‘zal qiz
حی	**hay**	tirk
حیثیت	**haysiyyat**	sabab, jihat
حیرت افزا	**hayratafzo**	hayratlantiruvchi, kishini hayratga soluvchi

خ

خار	**xor**	tikan

خارا	**xoro**	tosh, granit
خازن	**xozin**	xazinachi, soqchi
خاص	**xos**	1) alohida; 2) yuqori tabaqa; 3) yaqin
خاکراه	**xokroh**	o‘zini past tutuvchi, kamtar
خاکسار	**xoksor**	tuban, past, kuchsiz, kamtar
خالق	**xoliq**	yaratuvchi, xudo, tangri
خانقاه	**xonaqoh**	machit, shayxlar zikr tushadigan joy
خجست	**xujasta**	qutlug‘, muborak, baxtli
خجلت	**xijlat**	xijolatlik, uyalishlik
خدم	**xadam**	xizmatchilar, mulozimlar (birligi حادم xodim)
خدنگ	**xadang**	o‘q, kamon o‘qi
خراباتی	**xaroboti**	mayxona ahli, mayxonaga qatnovchi
خرام	**xirom**	chiroyli yurish
خرد	**xirad**	aql
خرگاه	**xirgoh**	chodir, parda
خروش	**xurush**	shovqin, g‘avg‘o, qichqirish, fig‘on
خريط	**xarita**	to‘rva, xalta, qop
خساست	**xasosat**	tama qilishlik, pastkashlik
خست	**xasta**	kasal, bemor
خشک	**xushk**	quruq
خشک وتر	**xushku tar**	quruqlik va suvlik, butun dunyo
خصال	**xisol**	xislatlar, xulqlar (birligi خصلت xislat)
خصم	**xasm**	dushman, raqib, qarshi
خصومت	**xusumat**	janjal, ziddiyat, qasdma-qasdlik
خضاب	**xizob**	bo‘yoq, rang
خطب	**xutba**	xutba, 1) juma yoki hayit nomozida aytadigan

		pand-nasihat; 2) nikoh paytida imom o‘qiydigan duo; 3) kitob boshidagi hamdu sano qismi
خلعت	**xil’at**	hashamatli kiyim, kimxob to‘n
خلقت	**xilqat**	1) yaratilish; 2) qadrli
خندق	**xandaq**	chuqur, o‘ra
خواستکار	**xostkor**	sovchilik, nikohga taklif qilish
خودرای	**xudroy**	o‘jar, qaysar
خودکام	**xudkom**	o‘z maqsadini o‘ylovchi
خورشید	**xurshid**	quyosh
خوش چین	**xo‘sha chin**	boshoqchi, boshoq teruvchi
خوشمند	**hushmand**	hushyor, aqlli
خونبار	**xunbor**	achchiq yig‘lovchi
خوی	**xo‘y**	qo‘y
خیر	**xayr**	yaxshi, yaxshilik, ihson
خیره کش	**xiyrakash**	zolim, qonxo‘r, nohaq o‘ldiruvchi
خیط	**xita**	ixota qilingan, o‘ralgan
خیل	**xayl**	guruh, to‘da
خیم	**xiyma**	chodir

د

داب	**da’b**	odat, urf, qiliq
دادر	**dodar**	1) uka, ini; 2) yaqin do‘st
داروغ	**dorug‘a**	shahar boshlig‘i
دام	**dom**	tuzoq
دامگاه	**domgoh**	tuzoq qo‘yilgan joy, dunyo
دامن	**domana**	etak, chet, qirg‘oq

داو	**dov**	talashish, navbat so‘rash
داوی	**dovi**	tinchlantiruvchi, og‘riq qoldiruvchi
دایی	**do’yi**	aka-uka, og‘a-ini
دبرستان	**dabiriston**	maktab
دخل	**daxl**	kirishish, aralashish
دخی	**daxi**	tag‘in, yana
دراج	**durroj**	tustovuq
درافتاد	**daraftod**	so‘zga kirishish, gap boshlash
درثمین	**duri samin**	qiymatli dur
درشتکوی	**durushtgo‘y**	dag‘al so‘zli
درم	**diram**	kumush tanga
دقیق	**daqiq**	chuqur ma’noli, nozik, chuqur fahmli
دلپسند	**dilpisand**	yoqimli, ko‘ngilga yoqadigan
دلجوی	**diljo‘y**	ko‘ngli tilagan, orzu qilingan
دلیر	**dalir**	yurakli, jasur, botir, qo‘rqmas
دمساز	**damsoz**	hamdam, ulfat, do‘st
دنو	**dunuv**	past
ده	**deh**	qishloq
دهر	**dahr**	dunyo, olam, davr, zamon
دود	**dud**	tutun, is
دوداغ	**dudog‘**	lab
دوشاب	**dushob**	shinni, uzumdan qilingan shinni
دون	**dun**	pastkash, دهر دون dahri dun pastkash dunyo
دیانت	**diyonat**	insof, dindorlik
دیر	**dayr**	mayxona
دیرپیی	**dary piri**	mayxona boshlig‘i

ذ

ذقن	**zaqan**	bag‘baqa, چاه ذقن chohi zaqan bag‘baqa chuqurchasi
ذکا	**zako**	ziyraklik, zehnlilik
ذکر	**zikr**	eslash, so‘zlash
ذلیل	**zalil**	xor, tuban, haqir
ذوالجلال	**zuljalol**	eng buyuk, buyuklik sohibi
ذوالقافیتین	**zulqofiyatayn**	qo‘sh qofiyali bayt

ر

رابط	**robita**	aloqa, bog‘lanish, tarti, qoida
راس	**ra’s**	bosh
راست	**rost**	1) o‘ng; 2) to‘g‘ri
راسخ	**rosix**	mustahkam, barqaror
راغب	**rog‘ib**	rag‘batli, xohishli, moyil
راقم	**roqim**	xat yozuvchi, raqam qiluvchi
راکب	**rokib**	minib boruvchi
رام	**rom**	bo‘ysunish, itoat ettirish
راهب	**rohib**	xristian dinidagi taqvodor, zohid, monax
راوی	**rovi**	rivoyat qiluvchi, hikoyachi, qissachi
رایگان	**roygon**	yo‘ldan topilgan, tekin
ربع مسکون	**rub’i maskun**	er sharining to‘rtdan biri
رتب	**rutba**	martaba, daraja
رجا	**rajo**	umid, tilak
رجعت	**raj’at**	qaytish
رحب	**rahba**	sahna, o‘yin-kulgi joyi

رحلت	**rihlat**	ko‘chish
رحيل	**rahil**	ko‘chish, jo‘nash
رحيم	**rahim**	rahm qiluvchi, mehribon
رخسار	**ruxsor**	yuz, chehra
رزاق	**razzoq**	1) rizq beruvchi, to‘ydiruvchi; 2) xudo, tangri, allohning sifati
رزم	**razm**	urush, jang
رستاخيز	**rustoxez**	g‘avg‘o, to‘polon
رسوم	**rusum**	rasmlar, urflar, odatlar (birligi رسم rasm)
رشوت	**rishvat**	pora
رضوان	**rizvon**	jannat
رعايت	**rioyat**	rioya qilmok, e’tiborga olish, hurmatlash
رعد	**ra’d**	momaqaldiroq
رعيت	**raiyyat**	bir hukmdorning qo‘l ostidagi xalq
رفعت	**rif’at**	yuksaklik, baland martabalik
رفق	**rifq**	muloyimlik, yumshoqlik, yoqimlilik
رمق	**ramaq**	eng oxirgi nafas, jon chiqar paytdagi nafas
رنج	**ranj**	mashaqqat, qiynalish, kasallik
رنجور	**ranjur**	kasal, kuchsiz, ezilgan
رند	**rind**	nozik tabiat, beparvo
ره	**rah**	yo‘l
رهگزر	**rahguzar**	o‘tkinchi, yo‘lovchi
رهن	**rahn**	garov
رواق	**ravoq**	toq, qubba, gumbaz
روايت	**rivoyat**	hikoya aytish, naql qilish
رود	**rud**	1) ariq, anhor, daryo; 2) musiqa asbobi, soz

ریا	**riyo**	ikkiyuzlamachilik, munofiqlik
ریاحین	**rayohin**	rayhonlar (birligi ریحان rayhon)
ریاضت	**riyozat**	qiynalish, mashaqqat

ز

زایل	**zoyil**	yo‘q bo‘luvchi, yo‘q bo‘ladigan
زبون	**zabun**	ojiz, notovon
زج	**zij**	falakiyot jadvali
زجر	**zajr**	qiynash, zo‘rlash, azob berish
زردالو	**zardolu**	o‘rik
زقوم	**zaqqum**	zahar, og‘u
زکات	**zakot**	kishilardan ularning umumiy boyligining qirqdan biri miqdorida har yili olinadigan soliq, zakot
زلال	**zilol**	tiniq suv
زمره	**zumra**	guruh, to‘da
زهد	**zuhd**	tarki dunyo qilish, zohidlik, sufiylik, darvishlik
زوال	**zavol**	yo‘q bo‘lish, so‘nish
زورق	**zavraq**	qayiq, kema
زیروزبر	**zeru zabar**	ostin-ustin

س

ساربان	**sorbon**	tuyakash
ساقین	**saqin**	saqlanmoq, chetlanmoq
سامان	**somon**	boylik, farovonlik, qudrat
سایر	**soyir**	boshqa, o‘zga
سایل	**soyil**	so‘rovchi, tilanchi, gadoy

سباع	**sibo’**	yirtqich hayvonlar (birligi سبع sabu’)
سبرگ	**sebarga**	uch yaproqli daraxt
سبزه خط	**sabza xat**	sabza chiziq, miyiq
سبکبار	**sabukbor**	yukki engil, engil, chaqqon
سپاه	**sipoh**	askar, qo‘shin, amaldor
سپاهی	**sipohi**	amaldor
سپهر	**spehr**	osmon, osmon gumbazi
سحرخیز	**saharxez**	erta tongda turuvchi
سخا	**saxo**	saxiylik, qo‘li ochiqlik
سخت	**saxt**	qattiq
سراپرده	**saroparda**	saroy pardasi, podshoh pardasi
سرحد	**sarhadd**	chegara, qirg‘oq, chet
سرگزشت	**sarguzasht**	boshidan o‘tgan
سرگشت	**sargashta**	boshi aylangan, sargardon
سرمنزل	**sarmanzil**	yo‘lovchilarning birinchi qo‘nar joyi
سرور	**sarvar**	yo‘lboshchi, etakchi
سرور	**surur**	shodlik, xursandlik
سعادت	**saodat**	baxt, iqbol
سعی	**sa’y**	harakat
سفیه	**safih**	aqlsiz, tentak, nodon
سکه	**sikka**	chaqa, tanga, oltin pul, muhrni zarb qilish
سلاسل	**salosil**	zanjirlar, tizmalar (birligi سلسله silsila)
سلاطین	**salotin**	sultonlar, podshohlar (birligi سلطان sulton)
سمت	**samt**	tomon, yo‘nalish
سمن	**saman**	yosmin so‘zining qisqa shakli, oq, sariq ranli xushbo‘y gul, suman ham deyiladi

سنت	**sunnat**	odat, qoida, tutilgan yo‘l
سنبل	**sunbul**	1) qora rangli xushbo‘y o‘simlik; 2) go‘zallarning qora sochi
سنگباران	**sangboron**	toshbo‘ron
سنگریزه	**sangreza**	tosh to‘kilgan
سنگسار	**sangsor**	1) toshloq er; 2) toshbo‘ron qilib o‘ldirish
سهو	**sahv**	xato, yanglish
سواحل	**savohil**	sohillar, qirg‘oqlar (birligi ساحل sohil)
سود	**sud**	foyda, naf’
سودا	**savdo**	1) kuchli ehtiros, shaydolik; 2) jinnilik; 3) istak, xohish
سوزان	**so‘zon**	kuygan, alamli
سوهان	**suxon**	1) arra; 2) egov
سی	**si(y)**	sindirmoq
سیاره	**sayyora**	sayr etuvchi, planeta, sayyora
سیب	**sib**	olma
سید	**sayyid**	1) boshliq, etakchi; 2) payg‘ambar avlodi
سیر	**siyar**	xislatlar, xulqlar, atvorlar (birligi سیرت siyrat)
سیانا	**siyna**	siyna, ko‘krak

ش

شام	**shom**	1) kechqurun; 2) qorong‘ulik
شامل	**shomil**	yoyilgan, yoymoq, umumga tegishli
شایع	**shoye’**	yoyilgan, tarqalgan
شبان	**shubon**	cho‘pon
شبستان	**shabiston**	qorong‘ulik, qorong‘u kecha
شبیه	**shabih**	o‘xshash, monand

شتاب	**shitob**	oshiqish, shoshilish, sura’t
شجاعت	**shijoat**	botirlik, dovyuraklik, jasurlik
شجر	**shajar**	daraxt
شجره	**shajara**	1) daraxt, daraxt shoxlari; 2) avlod, naslu nasab
شرع	**shar’**	shariatga tegishli, diniy qoidalar
شریف	**sharif**	sharofatli, aziz, qadrli
شست	**shust**	yuvish, tozalash
شعار	**shior**	odat, urf
شعرا	**shuaro**	shoirlar (birligi شاعر shoir)
شفاعت	**shafoat**	o‘rtada turish, vositachilik
شفقت	**shafqat**	yaxshilik, mehribonlik
شفیع	**shafe’**	vositachi, himoyachi
شکار	**shikor**	ov
شکاف	**shikof**	yoriq, darz, teshik
شماتت	**shamotat**	birov boshiga tushgan musibatdan shodlanish
شمس	**shams**	quyosh
شمشاد	**shamshod**	sarvga o‘xshash xushqomat va chiroyli daraxt
شنگرف	**shingarf**	qizil bo‘yq, qizil rang
شهادت	**shahodat**	shohidlik, guvohlik
شهد	**shahd**	asal, bol
شهکار	**shahkor**	beadab, makkor
شورش	**sho‘rish**	janjal, to‘polon
شوروشر	**sho‘rushar**	g‘avg‘o, to‘polon
شوروشور	**sho‘ro‘sho‘r**	to‘polonchi
شوم	**shum**	1) buzuq, nopok, nojo‘ya; 2) baxtsiz
شوم	**shum**	mudhish, xunuk

شیرکت	**shirkat**	sheriklik, o‘rtoqlik, birgalik
شیوه	**sheva**	odat, yo‘sin

ص

صابر	**sobir**	sabrli, sabr qiluvchi
صاحب رای	**sohibi roy**	faxmli, farosatli, dono
صاحب قران	**sohibqiron**	1) zo‘r podshohlarga berilgan laqab, jahongir; 2) ilmi nujumda ikki sayyora bir-biriga to‘qnashgan paytda tug‘ilgan bola (bunday bola baxtli, ulug‘ martabali bo‘ladi deb sanalgan)
صاعقه	**soiqa**	yashin, yildirim
صبح	**subh**	tong payti
صحا	**saxo**	saxiylik, qo‘li ochiqlik
صد	**sad**	yuz (100)
صداقت	**sadoqat**	do‘stlik, sodiqlik
صرفه	**surfa**	yo‘tal, ko‘kyo‘tal
صعب	**sa’b**	qiyin, og‘ir, mashaqqatli
صغار	**sig‘or**	yosh bolalar, go‘daklar (birligi صغیر sag‘ir)
صفح	**safha**	1) sahifa, varaq, bet; 2) kitob
صفی	**safiy**	pok, toza
صلاح	**saloh**	yaxshilik
صنع	**sun’**	1) yasash, yaratish; 2) hunar
صنم	**sanam**	1) but; 2) sevgili, go‘zal
صهبا	**sahbo**	qizil may
صوت	**savt**	tovush, ovoz
صیاد	**sayyod**	ovchi
صیانت	**siyonat**	saqlash, asrash, qo‘riqlash

صید	**sayd**	ov
صیدگر	**saydgar**	ovchi

ض

ضارب	**zorib**	uruvchi, so‘quvchi, zarb qiluvchi
ضایع	**zoye**	zararlangan, bekor ketgan, yaroqsiz holga kelgan
ضد	**zidd**	qarshi, aksi, dushman
ضم	**zamm**	qo‘shish, orttirish, birlashtirish
ضمیر	**zamir**	1) olmosh; 2) mohiyat, ma’no, ich, dil
ضیق	**ziq**	tor, siqiq, qisiq
ضرر	**zarar**	zarar, ziyon

ط

طامع	**tome’**	tama qiluvchi, ochko‘z
طایر	**toyir**	qush, uchuvchi
طرب	**tarab**	xursandlik, o‘yin-kulgi
طربناک	**tarabnok**	xursand, shod, quvnoq
طرفه	**turfa**	qiziq, ajoyib, kam uchraydigan
طریق	**tariq**	usul, yo‘l, tartib
طعمه	**tu’ma**	emish, ovqat
طفل	**tifl**	bola
طفولیت	**tufuliyat**	bolalaik, go‘daklik
طلاطم	**talotum**	urilish, to‘lqinlarning bir-biriga urilishi
طلعت	**tal’at**	husn go‘zallik
طلوع	**tulu’**	chiqish, ko‘rinish, bolqish
طمع	**tama’**	ochko‘zlik, qizg‘anchiqlik, umidvorlik

طوایف	**tavoyif**	toifalar, xalqlar, qabilalar
طور	**tavr**	ravish, tarz, usul, tartib
طیراز	**tiroz**	go‘zallik, yo‘sin, shakl, uslub
طیور	**tuyur**	qushlar (birligi طیر tayr)

ظ

ظالم	**zolim**	ezuvchi
ظاهر	**zohir**	ko‘rinib turadigan, ochiq, oshkor
ظاهرا	**zohiran**	ko‘rinishicha, tashqi tomondan
ظرافت	**zarofat**	go‘zallik, noziklik, nozik fahmlik
ظرف	**zarf**	idish
ظفر	**zafar**	g‘alaba, g‘oliblik
ظلاه	**zillulloh**	xudoning soyasi, podshoh
ظلومات	**zulumot**	zulmatlar, qorong‘uliklar (birligi ظلمت zulmat)
ظهور	**zuhur**	ko‘rinish, paydo bo‘lish

ع

عارض	**oraz**	yuz, bet, chehra, ruxsor
عام	**om**	xalq, omma, ko‘pchilik
عامی	**omiy**	bilimsiz
عبادت	**ibodat**	sig‘inmoq, topinmoq
عبره	**ibra**	soliq, xazina kirimi
عبودیت	**ubudiyat**	qullik, bandalik
عبیر	**abir**	xushbo‘y narsa, anbar
عجز	**ajz**	ojizlik, kuchsizlik, zaiflik
عداوت	**adovat**	dushmanlik, g‘animlik

عدم	**Adam**	yo‘q, yo‘qlik
عدو	**adu**	dushman, yov
عديل	**adil**	teng, barobar, o‘xshash
عزل	**azl**	bo‘shatish, mansabdan tushirish
عزلت	**uzlat**	chekinish, kishilardan chetlashish
عشاق	**ushshoq**	oshiqlar (birligi عاشق oshiq)
عصيان	**isyon**	bo‘yin tovlash, itoatsizlik
عضو	**uzv**	mucha, a’zo (tananing bir qismi)
عطارود	**atroud**	Merkuriy sayyorasi
عفت	**iffat**	poklik, nomus
عفو	**afv**	kechirish
عفونت	**ufunat**	ifloslanish, chirish
عقيق	**aqiq**	haqiq, qimmatbaho qizil tosh
علاف	**allof**	bug‘doyni un qilib sotuvchi
علال	**alola**	shovqin-suron, to‘polon
علم	**alam**	bayroq, tug‘, belgi
علو	**ulv**	yuqori, yuksak
علوم	**ulum**	ilmlar, bilimlar (birligi علم ilm)
علويت	**ulviyat**	yuqorilik, baland martabalik
علويه	**uluvviya**	ulug‘lik, oliy darajali
على ا سويه	**alassaviya**	baravar, teng
عليل	**alil**	kasal, bemor
عمده	**umda**	1) muhim, zarur; 2) tayanch, asos
عميق	**amiq**	chuqur
عنايت	**inoyat**	iltifot, yordam, mehribonlik
عنبر	**anbar**	mushk kabi bir xil xushbo‘y moda. Xushbo‘y

		va qora bo‘lgani uchun go‘zallarning qora sochiga o‘xshatiladi.
عندلیب	**adalib**	bulbul
عهد	**ahd**	1) va’da, so‘z berish; 2) davr, zamon, asr
عین	**ayn**	1) ko‘z; 2) buloq, chashma. عین الحیات aynul hayot – hayot chashmasi

غ

غارت	**g‘orat**	barbod qilmoq, oyoq osti qilish
غربا	**g‘urabo**	g‘ariblar (birligi غریب g‘arib)
غرض	**g‘araz**	maqsad, niyat
غریب	**g‘arib**	1) musofir, kimsasiz; 2) ajoyib, qiziq
غزا	**g‘izo**	ovqat, emish
غسال	**g‘assol**	yuvintiruvchi, yuvguvchi, o‘lik yuvadigan
غسل	**g‘usl**	yuvinish, cho‘milish
غمذه	**g‘amza**	noz-karashma
غمگسار	**g‘amgusor**	g‘amxo‘r, mehribon
غنیم	**g‘anim**	yov, dushman, qarshi tomon
غنیمت	**g‘animat**	1) urushda olingan o‘lja; 2) qulay sharoit

ف

فاجش	**fohish**	yomon, yaramas
فارغبال	**forig‘bol**	xotirjam, bo‘shalgan
فاش	**fosh**	ochiq, oshkor
فاصله	**fosila**	ajratib turuvchi, ayiruvchi
فافه	**foqa**	kambag‘allik, muhtodlik
فایق	**foyiq**	ustun, yuqori

فتانت	**fatonat**	ziyraklik, tez fahmlik
فتح	**fath**	bosib olish, zabt etish, ochish
فراغ	**farog‘**	tinchlik, rohat
فراغت	**farog‘at**	1) tinchlik, xotirjamlik; 2) rohat, istirohat
فراق	**firoq**	ayriliq, ajralganlik
فراموش	**faromush**	unutish, esdan chiqarish
فرد	**fard**	yakka, yolg‘iz
فرسخ	**farsax**	masofa o‘lchovi (bir farsax 6-7 km.ga to‘g‘ri keladi)
فرض	**farz**	zarur, lozim, majbur
فرط	**fart**	ortiqlik, cheksizlik, haddan tashqari
فرمانپزیر	**farmonpazir**	farmon bajaruvchi, bo‘ysunuvchi
فری	**fari**	juda soz, ajoyib, yaxshi, yoqimli
فزون	**fuzun**	ortiq, ziyoda, ko‘p
فصاحت	**fasohat**	so‘zning ochiq, ravshan, yoqimli bo‘lishi
فعال	**fiol**	odatlar, harakatlar (birligi فعل fe’l)
فقرا	**fuqaro**	faqirlar, kambag‘allar (birligi فقیر faqir)
فکرت	**fikrat**	o‘ylash, fikr qilish, tushuncha
فگار	**figor**	jarohat, yara
فنا	**fano**	yo‘q bo‘lish, o‘lish
فنون	**funun**	fanlar (birligi فن fan)
فهیم	**fahim**	aqlli, fahmli, tez tushunadigan
فواکه	**favokih**	mevalar (birligi فاکه fokiha)
فواید	**favoyid**	foydalar (birligi فایده foyda)
فوت	**favt**	o‘tish, yo‘qolmoq, o‘lim
فوق	**favq**	ust, yuqori

فيض	**fayoz**	baraka, mo'llik, quvonch

ق

قاتل	**qotil**	o'ldiruvchi, qatl qiluvchi
قاصد	**qosid**	xabarchi, xat tashuvchi
قاصر	**qosir**	qisqa, kamchlikli
قالی	**qoli**	agar, mabodo
قانع	**qone'**	qanoatli, sabrli
قباحت	**qabohat**	yomonlik, xunuklik
قبض	**qabz**	tutish, ushlash
قبضه	**qabza**	1) changal; 2) dasta, qabzai hukm-hukmronlik
قبل	**qabal**	qamal
قتل	**qatl**	o'ldirish
قتيل	**qatil**	o'ldirilgan, so'yilgan
قدس	**quds**	poklik, muqaddas
قری	**quro**	qishloqlar (birligi قريه qarya)
قصايد	**qasoyid**	qasidalar (birligi قصيده qasida)
قصبه	**qasaba**	shaharcha, katta qishloq
القصه	**alqissa**	nihoyat, xulosa
قطع	**qat'**	kesish, uzish
قطعه	**qit'a**	bo'lak, parcha
قلب	**qalb**	1) yurak; 2) soxta, qalbaki, yasama
قلت	**qillat**	ozlik, kamlik
قلمزن	**qalamzan**	kotib, yozuvchi
قلندر	**qalandar**	dunyodan ko'nglim sovigan deb o'zini chetga olgan kishi, devona tabiat shaxs

قله	**qulla**	cho‘qqi
قموغ	**qamug‘**	barcha, hamma
قناعت	**qanoat**	qoniqish, kifoyalanish, ta’minlanish
قوت	**qut**	emak, ovqat, oziq
قودی	**qudi**	quyi, tuban
قول	**qavl**	so‘z, gap
قولونج	**qulunj**	sanchiq, xala, tirishib qolish kasali
قیوم	**qayyum**	barqaror, abadiy

ک

کاج	**koj**	shapaloq, shappati
کاریز	**koriz**	tepalikdan ikkinchi tepalikka er tagidan o‘tkazilgan suv yo‘li
کازب	**kozib**	yolg‘onchi
کام	**kom**	1) tilak, maqsad; 2) bahramand bo‘lish
کامران	**komron**	1) tilagiga erishgan, baxtli; 2) hokim, hukmronlik qiluvchi
کامکار	**komkor**	baxtiyor, qudratli
کثرت	**kasrat**	ko‘plik, mo‘llik
کثیف	**kasif**	1) qo‘pol, dag‘al; 2) iflos
کدخدا	**kadxudo**	1) Xotin kishi, oila boshlig‘i; 2) hukmdor
کدکس	**karkas**	o‘limtik eydigan, uzoq umr ko‘radigan qush
کدو	**kadu**	qovoq
کرامی	**kiromi**	karamli, sahovatli, muhtaram
کران	**karon**	chet, chegara, qirg‘oq
کردار	**kirdor**	ish, qiliq, ravish

کرم	**karam**	yaxshilik, saxiylik, ihson
کرو	**keru**	qayiq, kema
کریم ا لاخلاق	**karimul-axloq**	xulqlari yaxshi
کزب	**kizb**	yolg‘on
کشاد	**kushod**	ochiq, ochilish
کل	**kull**	hamma, barcha
کلام	**kalom**	so‘zlar, gaplar, nutqlar (birligi کلیمه kalima)
کلک	**kilk**	qamish qalam, qalam
کمند	**kamand**	1) sirmoq, tuzoq; 2) sevgilining sochi
کناره	**kanora**	qirg‘oq, chet, cheka
کنت	**kent**	qishloq
کنج	**kunj**	burch, burchak
کندین	**kendin**	keyin, so‘ng
کنگر	**kungir**	qal’a, devor, tom ustiga ishlangan panjara
کوزازماق	**kuzazmoq**	1) kuzatmoq; 2) saqlamoq
کوس	**kus**	nog‘ora
کوکب	**kavkab**	yulduz
کونی	**ko‘ni**	to‘g‘ri, chin
کونیلیک	**ko‘nilik**	to‘g‘rilik, rostgo‘ylik
کونین	**kavnayn**	ikki dunyo
کیمیش	**kimish**	tushmoq, tashlamoq
کین	**kiyn**	kek, dushmanlik
کینکش	**kiynakash**	kiynachi, dushmanlik qiluvchi

گ

گذر	**guzar**	o‘tish, kechish, o‘tadigan joy

گرد	**gird**	atrof, yon, aylana
گرداگرد	**girdogird**	atrofii, aylanasi, yonlari
گردون	**gardun**	1) falak, osmon; 2) taqdir
گرنمایه	**gironmoya**	qimmatbaho
گزند	**gazand**	zarar, ofat, musibat
گزیر	**guzir**	chora, tadbir, iloj
گشت	**gasht**	aylanish, sayr qilish
گفت وگزار	**guftuguzor**	so‘zlashish, gap-so‘z
گلچین	**gulchin**	gul teruvchi
گلفام	**gulfom**	guldek, gul singari
گنج	**ganj**	qimmatbaho narsalar, xazina, boylik
گوشه	**go‘sha**	burchak, xilvat, cheka joy
گوناگون	**gunogun**	har xil, turli-tuman
گونه	**guna**	rang, tus, tur
گوینده	**go‘yanda**	so‘zlovchi, gapiruvchi, baxshi
گیسو	**gisu**	ayollar sochi, kokil, o‘rilgan soch

ل

لاجرم	**lojaram**	chorasiz, noiloj
لایح	**loyih**	ochiq, ravshan
لحن	**lahn**	ovoz, kuy, sayrash
لسان	**lison**	til
لطف	**lutf**	muloyimlik, rahmdillik, yaxshi muomala
لعل	**la’l**	qizil tosh, qip-qizil lab
لعین	**lain**	la’nat, la’natlangan
لفظ	**lafz**	so‘z, gap

لمعه	**lam'a**	yolqin, shu'la, porloqlik, yiltillash
لهو	**lahv**	o'yin-kulgi, foydasiz ish
لیم	**laim**	xasis, past odam

م

ماجد	**mojid**	ulug' zot, mashhur
مادر	**modar**	ona
مافی الضمیر	**mufizzamir**	ko'ngildagi, xayoldagi
مانع	**mone'**	to'sqinlik qiluvchi
مانند	**monand**	o'xshash, kabi
مایی پیوند	**moyai payvand**	farzand
مبادی	**mubodi**	boshlovchi
مباهات	**mubohot**	maqtanish, faxrlanish
مبدا	**mabda'**	kelib chiqish, boshlanish o'rni
مبرا	**mubarro**	xoli, ozod
مبرز	**mabraz**	axlatxona, xalo
مبرهن	**mubarhan**	aniq, ravshan, ochiq, belgili
مبنی	**mabno**	asos, o'zak, poydevor
متابقت	**mutobaqat**	ergashish, payravliq, tobelik
متحرک	**mutaharrik**	harakatlanuvchi
متحیله	**mutaxayyila**	chuqur xayol qilish
متصرف	**mutasarrif**	biror ishni istaganicha bajara oluvchi, tasarruf qiluvchi
متصرق ذیحن	**mutasarrif zehn**	kuchli talant egasi, o'tkir zehnli
متصل	**muttasil**	davomli, uzluksiz

متعزر	**mutaazzir**	1) qiyin, mushkul; 2) uzrli
متعفن	**mutaaffin**	chiruvchi, aynuvchi
متعین	**mutaayyin**	aniq, belgili, tayinlik
متمکن	**mutamakkin**	turg'un, barqaror, bir joyda turuvchi
متمیز	**mutamayyaz**	ayrilgan, ajratilgan, farq etilgan
متنوع	**mutanavvit'**	farq etilgan, turlicha, har xil
متهتک	**mutahattik**	rasvo, pardasi yirtilgan
متین	**matin**	mustahkam, puxta
مثابه	**masoba**	1) daraja, holat; 2) o'xshash, kabi
مثقال	**misqol**	og'irlik o'lchovi bo'lib, taxminan 5 grammni bildiradi. Aniqrog'i bir qadoqning (400 gr.) 96-dan bir qismidir.
مثمر	**musmar**	mevali
مثنوی	**masnaviy**	ikkilik, har ikki misrasi qofiyadosh bo'lib kelgan bayt
مثنویات	**masnaviyyot**	masnaviylar (birligi مثنوی masnaviy)
مجانین	**majonin**	majnunlar, devonalar (birligi مجنون majnun)
مجاور	**mujovir**	doim o'zi uyida yashovchi, musofirning aksi
مجلد	**mujallad**	jildlangan, muqovalangan
مجموع	**majmu'**	jami, yig'ilgan, to'plam
مجنون وار	**majnunvor**	devonalarcha, majnunday, jinnilarcha
محاربه	**muhoraba**	urush, jang
محب	**muhib**	sevuvchi, do'st tutuvchi
محفل	**mahfil**	joy, manzil
محق	**muhiq**	haqli
محمود	**mahmud**	maqtalgan, yaxshi
محیط	**muhit**	okean, dengiz

مخالف	**muxolif**	teskari, zid, qarshi
مختصر	**muxtasar**	qisqa
مخزن	**maxzan**	xazina
مخلوق	**maxluq**	yaratilgan narsa
مخلیس	**muxlis**	astoydil berilgan, ixlos qiluvchi
مدام	**mudom**	1) doimo, har choq; 2) may, sharob
مدح	**madh**	maqtash, maqtov
مدعی	**muddaiy**	1) da’vogar; 2) raqib
مراتب	**marotib**	martabalar, darajalar (birligi مرتبه martaba)
مربی	**murabbiy**	tarbiyachi, ustoz
مرتفع	**murtafi’**	ko‘tarilgan, yuksalgan
مرحمت	**marhamat**	yaxshilik
مردار	**murdor**	nopok, harom; so‘yilmay xarom o‘lgan
مردود	**mardud**	haydalgan, rad etilgan, quvilgan
مرزوق	**marzuq**	rizqi berilgan, birovning qaramog‘ida
مرغوب	**marg‘ub**	yoqimli, sevimli, ma’qul
مرکب	**markab**	ulov, ot, xachir va b.
مروت	**muruvvat**	mardlik, odamgarchilik, saxiylik, yaxshilik
مرید	**murid**	ergashuvchi, eshonga qo‘l beruvchi
مریض	**mariz**	kasal, bemor
مزرع	**mazraa**	ekinzor
مزلت	**mazallat**	xo‘rlik, xorlik
مزموم	**mazmum**	yomonlangan, nafratli
مزیت	**maziyyat**	ortiqlik, ziyodalik, xushxabar
مژده	**mujda**	xushxabar
مساوی	**musoviy**	teng, barobar

مستجاب	**mustajob**	talabi qabul bo‘lgan, duosi qabul bo‘lgan
مستحسن	**mustahsan**	ma’qullangan, maqtalgan
مستعمل	**musta’mal**	qo‘llanadigan, amalda ishlatiladigan
مستغنی	**mustag‘ni**	ehtiyotsiz, tortinuvchi
مستمند	**mustamand**	g‘amgin, bechora, muhtoj
مستور	**mastur**	yozilgan, satrga tushirilgan
مسخ	**mash**	xunuk qiyofa, badshakl
مسخر	**musaxxar**	o‘ziga qaratilgan, bo‘ysundirilgan, engilgan
مسرور	**masrur**	shod, xursand
مسکن	**maskan**	tura rjoy, o‘rin, uy
مسکن	**miskin**	kambag‘al, qashshoq
مسلسل	**musalsal**	bir-biriga zanjirga o‘xshab ulangan, keti uzilmas darajada siralangan
مسموع	**masmu’**	eshitilgan
مسمی	**musammo**	nomlanuvchi, ataluvchi
مسیح	**masih**	Iso payg‘ambarning laqabi
مشام	**mashom**	dimog‘
مشتری	**mushtariy**	1) xaridor, sotib oluvchi; 2) Yupiter sayyorasi
مشتزن	**mushtzan**	urushqoq
مشرب	**mashrab**	odat, xulq, ravish
مشرف	**Musharraf**	1) sharaflangan; 2) erishmoq
مشک	**mushk**	qora tusli xushbo‘y moda
مشکات	**mushkot**	mushklar (birligi مشک mushk)
مشموم	**mashmum**	yoqimli, hid; hidli narsa
مشورت	**mashvarat**	maslahat, kengash
مصاحب	**musohib**	suhbatdosh, ulfat, o‘rtoq

مصلا	**musallo**	joynamoz, nomozgoh
مصنفات	**musannafot**	tasniflar, asarlar (birligi مصنف musannaf)
مصور	**musavvar**	suratlangan, tasvirlangan
مطبح	**matbax**	oshxona, taom pishiriladigan joy
معنبر	**muanbar**	anbar hidi berilgan, xushbo‘y
معیوب	**ma’yub**	aybli, zararlangan, buzilgan
مغتنم	**mug‘tanam**	g‘animat sanalgan, o‘lja hisoblangan, o‘lja olingan
مغفرت	**mag‘firat**	kechirish, gunohidan o‘tish
مغنی	**mug‘anniy**	sozanda, ashulachi
مغیلان	**mug‘ilon**	cho‘lda o‘sadigan tikanli o‘simlik
مفتی	**mufti**	fatvo beruvchi, diniy huquqshunos
مفرط	**mufrit**	juda ortiq, haddan tashqari
مفلس	**muflis**	kambag‘al, bechora
مفهومات	**mafhumot**	fahmlanganlar, anglashilgan ma’nolar
مقابله	**muqobila**	qarshi
مقاصد	**maqosid**	maqsadlar, muddaolar, niyatlar (birligi مقصد maqsad)
مقالات	**maqolot**	nutqlar, so‘zlar
مقبول	**maqbul**	ma’qul, yoqimli, go‘zal
مقطع	**maqta’**	she’riy asarning oxirgi bayti
مقطعات	**muqattaot**	qit’alar (birligi قطعه qit’a)
مقلد	**muqallid**	taqlid qiluvchi
مقوی	**muqavviy**	quvvatlovchi, madad beruvchi
مقیاس	**miqyos**	o‘lchov, andoza
مقید	**muqayyad**	bog‘langan

مکث	**maks**	to‘xtalish, turib qolish
مکرر	**mukarrar**	qaytadan, qayta-qayta, takror
مکروه	**makruh**	1) yoqimsiz, jirkanch; 2) iste’mol etilishi lozim ko‘rilmagan
مل	**mul**	may, sharob
ملاح	**malloh**	qayiqchi, kemachi
ملازم	**mulozim**	amaldorlar yonida yuruvchi, xizmat qiluvchi
ملتمس	**multamas**	iltimos, so‘rov
ملک	**malik**	podshoh
ممالک	**mamolik**	mamlakatlar
ممتاز	**mumtoz**	saralangan, saralab olingan
منادی	**munodiy**	biror xabarni baland ovoz bilan e’lon qiluvchi, jarchi
مناظره	**munozara**	muzokara, muhokama
منافق	**munofiq**	ikkiyuzlamachi, kishilar orasiga nifoq soluvchi
منبسیت	**munbasit**	ochiq chehrali, shod, xursand
منتحب	**muntaxab**	saylangan, tanlangan
منجنق	**manjaniq**	neft bilan otiladigan harbiy qurol
منشا	**mansha’**	kelib chiqish joyi
منشی	**munshi**	yozuvchi, kotib
منطق	**mantiq**	mantiq ilmi, logika
منظور	**manzur**	ko‘rilgan, ko‘ringan; nazardan o‘tib maqbul bo‘lgan
منعکس	**mun’aks**	aks etmoq
منفعل	**munfail**	xijolatli, uyalgan, ta’sirlangan
منقش	**munaqqash**	naqshlangan
منقطع	**munqate’**	ajralgan, kesilgan, uzilgan

منکر	**munkir**	inkor qiluvchi, rad etuvchi
مهر خاوری	**mehri xovoriy**	sharq quyoshi
مهلک	**muhlik**	halok qiluvchi, o‘ldiruvchi, yo‘q qiluvchi
مهوش	**mahvash**	oyga o‘xshagan, go‘zal
موت	**mavt**	o‘lim, vafot etish
موجب	**mujib**	sababchi
موجح	**muvajjah**	ma’qul, yoqimli, yaxshi, maqbul
مودت	**muvaddat**	do‘stlik, muhabbat
مور	**mo‘r**	chumoli
موزون	**mavzun**	o‘lchangan, vaznga solingan, vaznli; chiroyli, go‘zal
موسوم	**mavsum**	atalgan, nomlangan
موکب	**mavkib**	biror ulug‘ kishining yonida dabdaba bilan birga yuruvchi otli yoki piyoda kishilar
مولف	**muallif**	avtor, muallif
مونس	**munis**	ulfat, hamdam, do‘st
میان	**miyon**	o‘rta, o‘rtalik; bel
میسر	**muyassar**	yuzaga chiqqan, hosil bo‘lmoq, qo‘lga kelmoq
مینگز	**mengiz**	yuz, bet, chehra

ن

نابینا	**nobino**	ko‘r, ko‘rmas
ناتوان	**notavon**	kuchsiz, zaif, bemor
نار	**nor**	o‘t, olov
نارنج	**noranj**	limon, apelsin, mandarinlar turiga tegishli sariq tusli meva
ناشایشته	**noshoyista**	kelishmagan, o‘xshovsiz

نافرجام	**nofarjom**	ishning oxiri tugamagan, natijasiz, foydasiz
ناقه	**noqa**	urg‘ochi tuya, tuya
ناهموار	**nohamvor**	g‘adir-budir, tekis emas
ناوک	**novak**	1) o‘q; 2) kiprik
نبوت	**nubuvvat**	payg‘ambarlik
نبی	**nabi**	payg‘ambar (ko‘pligi انبیا anbiyo)
نتاج	**natoyij**	natijalar (birligi نتیجه natija)
نجوم	**nujum**	yulduzlar (birligi نجم najm)
نخل	**naxl**	ko‘chat, daraxtlar; xurmo daraxti
نداف	**naddof**	paxta tituvchi, yung tituvchi
نرگیز	**nargis**	guli ko‘zga o‘xshash gulning bir turi
نز	**niz**	yana, tag‘in
نسق	**nasaq**	1) tartib; 2) tarz, ravish
نسیم	**nasim**	tong shabadasi, yoqimli shabada
نش	**nish**	1) ari va chayonning nayzasi; 2) tikan, tikanning uchi
نشونما	**nashunamo**	gullab-yashnamoq
نصایح	**nasoyih**	nasihatlar, o‘gitlar (birligi نصیحت nasihat)
نصرت	**nusrat**	zafar, g‘alaba
نظاره	**nazzora**	qarash, tomosha
نظافت	**nazofat**	tozalik, soflik
نظام	**nizom**	tartib, qoida
نظیر	**nazir**	o‘xshash, monand
نعره	**na’ra**	hayqiriq, baqiriq
نعش	**na’sh**	tobut
نعم	**naam**	ha, arabcha tasdiq bildiruvchi so‘z

نفاق	**nifoq**	ikkiyuzlamachilik, munofiqlik
نفس	**nafs**	1) shaxs, vujud, tan; 2) istak
نقش توتماق	**naqsh tutmoq**	chizilmoq, o‘yilmoq
نقطه	**nukta**	nozik ma’noli so‘z, ma’nosi chuqur so‘z
نقل	**nuql**	maydan so‘ng eyiladigan shirinlik, gazak
نقود	**nuqud**	naqdlar (birligi نقد naqd)
نقوش	**nuqush**	naqshlar (birligi نقش naqsh)
نکو	**naku**	yaxshi, saxiy
نگار	**nigor**	1) surat, tasvir; 2) go‘zal, ma’shuqa
نگین	**nigin**	uzuk, muhr
نمودار	**namudor**	ko‘rinishli, ko‘rinib turuvchi, ko‘rinarli
نهی	**nahy**	qaytarish, mann etish, taqiqlash
نوا	**navo**	1) ovoz, sado; 2) kuy; 3) boylik; 4) navo kuyi
نواساز	**navosoz**	dodga etuvchi, g‘amxo‘r; navo qiluvchi
نواعی	**navohi**	mamlakatlar, viloyatlar (birligi ناحیه nohiya)
نوحه	**navha**	nola, mungli yig‘i
نوحیز	**navhez**	yangi o‘sayotgan, ko‘karayotgan
نوش	**no‘sh**	1) totli, shirin ta’m, chuchuk; 2) ichmoq, may ichuvchi
نوکیس	**navkisa**	birdan boy bo‘lib qolgan kishi
نیاز	**niyoz**	kambag‘illik, muhtojlik, ehtiyoj
نیازمندلیغ	**niyozmandlig‘**	muhtojlik
نیران	**niyron**	1) o‘tlar, olovlar; 2) do‘zax
نیکبخت	**nikbaxt**	baxtli
نیگو	**negu**	nega, nimaga, nima?
نیگون	**nigun**	egilgan, bukilgan, tuban

و

واجب	**vojib**	lozim, shart
واجد	**vojid**	vujudga keltiruvchi, yaratuvchi, ixtirochi
واحدیت	**vohidiyat**	yagonalik, birlik
واسطه	**vosita**	oraga tushish, o‘rtaga tushish
واصل	**vosil**	etishuvchi, erishuvchi, bog‘lanuvchi
واضح	**vozih**	ochiq, ravshan
واضح	**voze’**	quruvchi, tuzuvchi
واقف	**voqif**	biluvchi, xabrdor
والد	**volid**	ota
وبال	**vubol**	ayb, kamchilik, uvol
وجه	**vajh**	1) yuz; 2) sabab, yo‘l, vaj, baxona, xizmat haqi, narsa, ko‘nikma
وحدت	**vahdat**	birlik, yagonalik, tanholik
وداع	**vido’**	xayrlashish, ajralib ketish
ورد	**vard**	gul, atirgul
ورزش	**varzish**	mashq, ko‘nikma, harakat
وسط	**vasat**	o‘rta, bel
وصف	**vasf**	maqsad, ta’riflash
وصل	**vasl**	birikish, etishish, uchrashish, bog‘lanish
وظع	**vaz’**	tartib, nizom, bino etish
وقوع	**vuqu’**	yuz berish, voqe’ bo‘lish, paydo bo‘lish
وقوف	**vuquf**	bilish, xabardorlik, voqiflik
ولی	**vali**	1) avliyo, aziz; 2) ega, sohib

ه

هادی	**hodi**	etakchi, to‘g‘ri yo‘l ko‘rsatuvchi
هرگیز	**hargiz**	hech qachon, hech vaqt
هم آغوش	**hamog‘ush**	quchoqlashgan
همای	**humoy**	afsonaviy balandparvoz qush, «davlat» qushi
همایون	**humoyun**	qutlug‘, baxtli
همت	**himmat**	biror ishga urinish, niyat
همدم	**hamdam**	ulfat, birga yuruvchi, o‘rtoq, do‘st
همراز	**hamroz**	sirdosh, o‘rtoq
هولناک	**havlnok**	qo‘rqinchli, dahshatli
هویدا	**huvaydo**	belgili, oshkora

ی

یاپوش	**yopush**	yopishmoq, etishmoq
یارلیغ	**yarlig‘**	amr, farmon
یاغما	**yag‘mo**	talon-taroj, buzg‘unlik
یاغی	**yog‘iy**	dushman, yov
یاکتا	**yakto**	yakka, tengsiz
یانماق	**yonmoq**	qaytmoq
یاوق	**yovuq**	yaqin
ییراق	**yiraq**	yiroq, uzoq
ییریل	**yiril**	uzoqlashmoq, chetlashmoq
ییلیک	**yilik**	ilik

MUNDARIJA

1-DARS	Arab yozuvining O‘rta Osiyo xalqlari hayotiga kirib kelishi………..	3
2-DARS	Arab-o‘zbek alifbosi haqida………………………………………..	7
3-DARS	Munfasil harflar…………………………………………………….	20
4-DARS	O‘zlashgan so‘zlarda qisqa unlilarni ifodalanishi…………………….	30
5-DARS	O‘zlashgan so‘zlarda cho‘ziq unlilarni ifodalanishi………………….	35
6-DARS	Turkiy so‘zlarda unlilarni ifodalanishi…………………………….	38
7-DARS	Muttasil harflar. Be, pe, te, se, nun va yo harflari…………………..	45
8-DARS	Jim, chim, hoyi huttiy, xe harflari…………………………………….	55
9-DARS	Sin, shin, sod va zod harflari……………………………………….	61
10-DARS	To, zo, ayn va g‘ayn harflari……………………………………….	68
11-DARS	Fe, qof, kof va gof harflari………………………………………….	75
12-DARS	Lom, mim, hoyi havvaz harflari……………………………………	82
13-DARS	Ligaturalar…………………………………………………………..	89
14-DARS	Arab satr usti belgilari…………………………………………...	93
15-DARS	Alifi maqsura va vovi zoida………………………………………..	100
16-DARS	O‘zlashma so‘zlarni aniqlashdagi ba’zi tavsiyalar…………………..	104
17-DARS	Turkiy so‘zlarni aniqlashdagi ba’zi tavsiyalar……………………….	111
18-DARS	Raqamlar…………………………………………………………….	118
19-DARS	Forsiy izofa………………………………………………………….	126
20-DARS	Izofiy zanjiri………………………………………………………...	134
21-DARS	Qamariy va shamsiy harflar. Arab izofasi……………………………	141
22-DARS	Xattotlik san’ati. Xattotlik qurollari. Nasta’liq xati…………………	148
23-DARS	Yil hisobi………………………………………………………………	165
24-DARS	Muchal yil hisobi va burj…………………………………………….	178
25-DARS	Abjad hisobi………………………………………………………...	191
26-DARS	Abjad hisobi va u bilan bog‘liq harfiy san’atlar………………………	194
27-DARS	XX asrning 20-30-yillaridagi yozuv islohoti………………………….	227
28-DARS	Manbashunoslik. Matnshunoslik……………………………………..	232
ILOVA	Temetik testlar…………………………………………………………	243
ILOVA	Tematik savolnomalar…………………………………………………	343
ILOVA	Mustaqil o‘qish uchun matnlar………………………………………..	348
ILOVA	Lug‘at…………………………………………………………………..	529

СОДЕРЖАНИЕ

Занятие №1	Вхождние арабского алфавита в жизнь народов Средней Азии……………………………………………………………	3
Занятие №2	О арабско-узбекском алфавите…………………………………	7
Занятие №3	Буквы мунфасыль …………………………………………………..	20
Занятие №4	Выражение гласных в взаимствованных словах………………..	30
Занятие №5	Выражение долгих гласных в взаимствованных словах……	35
Занятие №6	Выражение гласных в тюркских словах ………………………	38
Занятие №7	Буквы мутассил. …………………...	45
Занятие №8	Буквы “жим”, “шим”, хоэ- хаввас ,хоэ-хутти, “хе”……………	55
Занятие №9	Буквы “син” и “шин” , “сод” и “зод”.........……………………....	61
Занятие №10	Буквы «то» и «зо», «айн» и «гайн»………………………………	68
Занятие №11	Буквы мутассил “фа” и “каф”, “гаф”……………………………	75
Занятие №12	Буквы «лям» и «мим», хоэ- хаввас ………………………………..	82
Занятие №13	Лигатуры………………………………………………………..	89
Занятие №14	Подстрочные знаки арабского алфавита....................................	93
Занятие №15	Алиф максура и вави заида …………………………………	100
Занятие №16	Рекомендации для определения в заимствованных слов ………	104
Занятие №17	Некоторые рекомендации я определения тюркских слов……..	111
Занятие №18	Цифры…………………………………………………………………..	118
Занятие №19	Персидский изафет……………………………………………	126
Занятие №20	Изафетная цепь………………………………………........................	134
Занятие №21	Буквы лунные и солнечные. Арабский изафет ………………..	141
Занятие №22	Искусство каллиграфии. Орудия искусства каллиграфии. Насталик……………………………………………………………..	148
Занятие №23	Расчет года..	165
Занятие №24	Расчет зодиакальных лет и зодиака……………………………	178
Занятие №25	Расчет года по абжад.....…………………………………………	191
Занятие №26	Расчет года по абжад и исскуства письма………………………	194
Занятие №27	Реформы алвафита в 20-30 годы XX века………………………	227
Занятие №28	Источниковедение. Тестология…………………………………..	232
Приложение	Тематические тесты……………………………………………	243
Приложение	Тематические вопросники………………………………………..	343
Приложение	Тексты для самостоятеьного чтения…………………………..	348
Приложение	Словарь…………………………………………………………	529